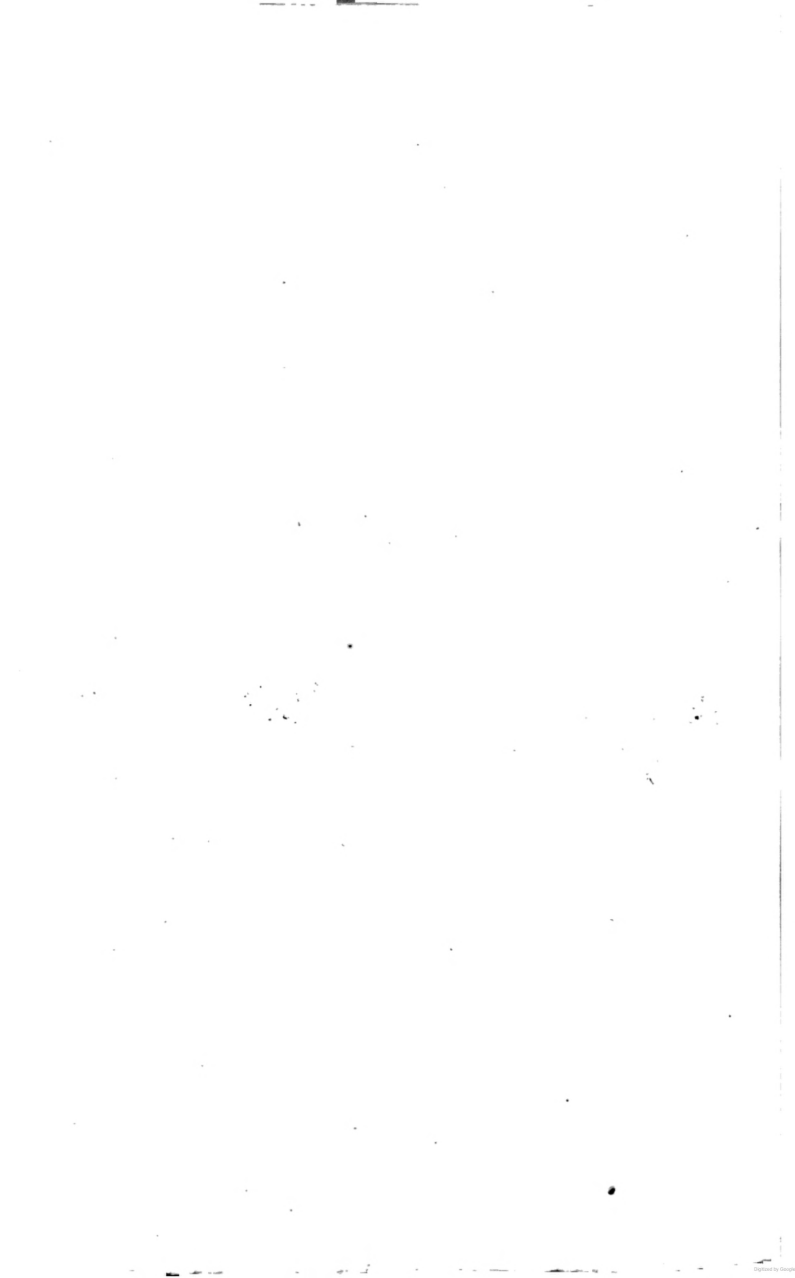

LUDOVICI
SERGARDII
ANTEHAC
Q. SECTANI
SATYRÆ

*Argumentis, Scholiis, Enarrationibus illustratæ,
Tribus autem Voluminibus dispersatæ.*

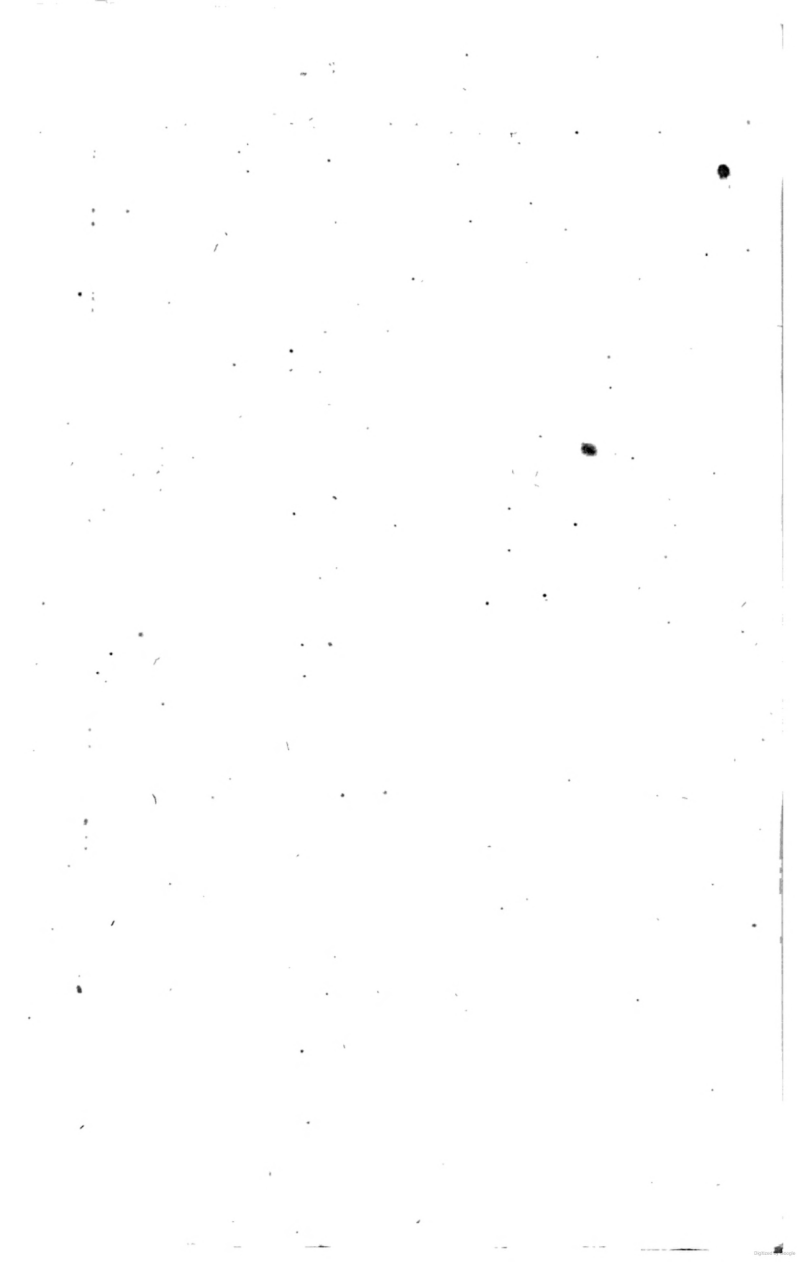
VOL. II.

LUCE MDCCLXXXIII

Typis Francisci Bonfignori
Utraque Permittente Potestate.

B. Bonfignori

LUDOVICI SERGARDII

ANTEHAC

Q. SECTANI

SATTRARUM LIBER II.

SATYRÆ VIII.

ARGUMENTUM.

Contra ac in superiore satyra proposuerat, rursus flagellum arripere Philodemi impudentia Sectanum cogit invitum. Ferream igitur illius frontem notat primo in prætório; ubi falsus delator amicos quatuor, eosdemque veteres sodales, quos nil minus quam poetam agere bene noverat, satyras hasce scripsisse criminatur: deinde in theatris; ubi nobiliore in ordine locum occupat, & abjecta gravitate ineptit, furit, rixatur: denique in flaminia bacchanalium diebus; ubi comptulus tumidusque, pulvinari equestri insistens, patricio e podio spectacula irridens despectat; eumque Chironomus personatus sarmis acutisque jocos appetit, levitatem præsertim exprobrans atque ambitionem: neque illius amicos Rullum, Barrum, aliosque prætermittit. *Amæ-*

Tom. II.

A

nif.

niffima satyra: in qua scenica res, juventutis luxus & lascivia, flaminia bacchanalibus obstrepens, ibique cursus equorum, non tam legi quam cerni videntur.

S A T Y R A . VIII.

S Ed non ascræo suspendi nablia trunco,
 Velatisque comis ad Pimplæ flumina dixi
 Grande sacramentum; positas ut sumere chordas
 Esse nefas credam. Faciles ignoscite Musæ,
 5 Si strictis iterum cogor sævire flagellis;
 Nec ruptæ fidei me postulet actio, quando

A 2

In-

1 *sed*] Abrupte, respiciens ad superiore[m] satyram, quasi de fluxa fide accusatus respondeat: nam latina non se amplius daturum carmina professus erat. *asræo*] pro lauro Apollini Musisque sacra ab Asera Bæotiz vico in Helicone Hesiodi patria. *suspendi*] musas dimisi, sed versus scribendi finem feci. *nablia*] Nablium, seu nablum, a voce hebraica *nebol*, musicum instrumentum, ex *Politia* no psalterio similitimum, veteri tamen psalterio, quod nos *arpa*, non huic vestro, quod orientalium potius *sambucam* refert; uti in *adnot. ad vers. 4. psalm. 150. Cl. Matthæus edit. sec. neapol. vol. 6. pag. 184. Vid. enarrat.*
 2 *velatisque*] Ante aras, velato capite pro veterum romanorum more, qui in sacris caput vela-

bant, iusjurandum non adieci. *ad Pimplæ*] ad fontem Pimplæ montis Musis cum ipso monte sacrum.

3 *grande*] solemne. *sacramentum*] vox multiplicis sensus, hic pro iurejurando. *chordus*] pro toto nablio. Nablium autem sumere est iterum latinos versus scribere.
 4 *flagellis*] eleganter pro satyra, qua vitia flagellantur.
 5 *nec ruptæ*] nec mihi in iudicio de rupta fide intendatur actio. Sensus est: proposui quidem non amplius satyras scribere: non tamen iuravi: atque si iurarem, non ideo accusandus puniendusque essem; cum ex necessitate, iustissimaque vitiorum castigandorum causa, propositum illud abjecerim.

- Invito extorquent aliena piacula carmen.
 Postremum cecini, fateor Philodeme, laborem,
 Atque ignava diu pacarunt otia dextram,
 10 Ut melior fieres calamo parcente. Sed obstant
 Natura & culti patrio sub sidere mores,
 Coëtaque præsertim calabro præcordia cæno.
 Utque ea præteream, quæ non sunt crimina nostra,
 Quæque infelici sorbentur ab ubere matris,
 15 Cornea me terret facies, quocunque lapillo

Du-

8 *postremum*] Vid. *fst. superior.* initium.

9 *pacarunt*] Poetico dictum: sensus est: a satyra diu cessavi, ut viderem, si me quiescente melior fieret ex timore graviora increpationis. *otia pacarunt dextram*] h. e. assidua ab actione, quasi a pugna ad pacem, dextram revocavi.

10 *sed obstant*] quominus mellor sis impediunt indoles, educatio, patris.

12 *coëtaque*] translate a re plastica ad animum. *præcordia*] pro corde vel pectore, in quo, ex vulgari olim opinione, sensuum animique motuum sedes. *cæno*] non luto, non limo, sed cæno, quod est magis sordidum. *calabro*] per satyricam quandam emphasim: nam ne *Scævanum* quidem

latere potuit, non eos esse calabros, quibus sum, & quidem multæ, non laudes deberentur.

13 *crimina nostra*] Ea dicit non esse nostra crimina, quæ a vitiosa natura, non a prava cuiusque voluntate, proficiscuntur; ut si ad malum sis pronus, si animum imbecillis &c. quæ virtute emendantur.

14 *ab ubere*] quæ ab infelici educatione ipso fere cum lacte hauriuntur. Præclare *Quintill. lib. 21. Natura enim tenacissimi sumus eorum, quæ a pueris discimus: & hæc ipsa magis pertinaciter hærent, quæ deteriora sunt.*

15 *cornea*] os durum & impudens *Plaut. os ferreum Cto. [terret]* quasi quoddam portentum: & sane ab ejusmodi oris homine semper timendum: vel *terres, h. e.*

Durior, & silice & chalybe invictoque adamante.
Hanc si mille fabri, tundatque incude Pyracmon,
Nequicquam alterno sudaret malleus ictu.

Scilicet hac fronte hac dura cervice subisti

20 Ædilem, & timidis intra prætoria talis
Clam noctu ingressus, leges, jura omnia, clamas,
Everfamque fidem, ni vilis acinacis ictu

A 3

Se.

h. e. mihi spem præcidit fore,
ut aliquando ad meliorem frugem
se recipiat.

16 *durior*] Gradationis vides elegantiam: nam durus lapis: durior silex & chalybs: durissimus adamas, qui bene *invictus*, quod a græca voce ita dicatur, quasi *indomitus*.

17 *si mille fabri*] nempe ferrarii: perstat in metaphora. *Pyracmon*] etiam si inter eos fabros sit malleator validissimus *Pyracmon*, unus ex *Vulcani* ministris apud *Virg.* *æn.* 8. 424. = . . . & *nudus membra Pyracmon.* & *Claud. de Ill. Conf. Honor.* 194. & *de rapt. Proserp.* l. 1. 239.

18 *sudaret*] Poëtice actio a malleatore ad malleum translata.

19 *scilicet*] Ea primum ferrei oris argumentum, ac potissima novæ satyræ causa. Secreto Urbis Præto-
torem convenerat *Philodemus* Se-

banum accusaturus: sed quod hominem minime nosset, falsa delatione quatuor in crimen vocavit, utpote ingenio atque eruditione commendatos, et maxime suspectos.

20 *Ædilem*] h. e. *Ædilis* conspectum subisti; quod nos: *si presentasti.* *Ædilem* pro Prætoro posuit: erat enim *Ædilis* publicos ludos, publicæ ædificiæ curare. *timidis talis*] *timidis* pedibus: nam delatores ad vitandam insaniam occulti plurimum noctu taciti timideque judicem adeunt. *prætoria*] h. e. sedes. In quibus jus dicit Prætor.

21 *clamas*] leges omnes fidemque publicam everfam clamas, ni de *Seſtano*, qui eam violavit, supplicium, & quidem capitale, sumatur.

22 *acinacis*] gladii genna ad immoderatum morem, *scimitarra*.

- Sectanus pereat. Lata est sententia: liſtor,
 I propera, & torta ad palum tere cannabe guttur.
 25 Sed quis Sectanus ſcriptor ſatyrae? Unus & alter
 Arguitur, quorum nemo de fonte liquores
 Caſtalia potare auſus, laurumque momordit.
 Nempe hic addiſtus lucro non turpe putavit
 Ferre jugum, & dulces pro libertate ducentos
 30 Carpere, coccineum patiens aptare cucullum,
 Doctus & ad dominam digitos flexiſſe lacernam.

Il-

23 *lata eſt*] ironice. *liſtor*] pro carnifice. Liſtores in romana hiſtoria notiſſimi. *I, liſtor, colliga manus*: horrenda formula, qua magiſtratus aliquem ad palum aligari jubebat. Liv. l. 1. 26. & l. 8. 7. vid. *enarrat.*

25 *ſed quis Sectanus?*] Philodemum interrogat Prætor. *unus & alter*] Philodemus uleiſcendi ſurore percitus deſert quatuor nomina admodum temere. Nemo ſiquidem illorum muſis, præſertim latinis, unquam operam dederat. Nam primus alicui ex *Cardinalibus* cubiculi erat præſectus: alter in optimis illuſtrium pictorum tabellis conquirendis; tertius in veterum nummorum, gemmarum marmorumque ſtudio; poſtremus in legibus cognoscendis, toti erant.

27 *cullaſtio*] fonte Muſis ſacro, ut

alibi: caſtalia de fonte potare, lauru-
 ru-que mordere, eſt propitio ap-
 polline poetam agere. *momordit*]
 Juven. ſat. 7. 19. Poetico numi-
 ne aſſari credebatur, qui laurum
 comederet.

28 *nempe hic*] ex quatuor delatis
 primus. *non turpe putavit*] pro
 pretio libertatem, quæ *putior eſt*
metallis, vendero, & jugum ferre.
 29 *ducentos*] nummos. certum for-
 te numerum pro incerto: quod
 ſolent poetæ.

30 *coccineum*] veſtem *Cardinalium*
 maximam, cui aſſutus eſt cucul-
 lus, vulgo *capa magna*.

31 *lacernam*] pro talari veſte ad
 modum tyrinatis (*con lo ſtraſtico*)
 quæ, dum *Cardinales* ſcalarum ma-
 xime gradus aſcendunt, manu ſu-
 ſtentatur. *dominam*] h. e. domini.

Ille solet veteres, & quas fuligo tabellas
Commendat, tota impatiens mercarier Urbe;
Callet & artificem solo deprendere odore;

35 Sed musæ ignorat vel prima elementa latinæ.

An solet ille sacras ad plestra ciere puellas,
Qui statuas, Polyclete, tuas, culpatque labores
Praxitelis, solusque putat novisse corinthum;
Nec nisi de sculpta digitum chalcedone vestit,

40 Immoriturque super picti miracula vitri?

Num satyram orditur, qui tantum putida lambit

A 4

An-

32 *ille*] alter a *Philolemo* accusatus. *tabellas*] tabulas pictas, quæ antiquitate commendantur.

36 *an solet*] Ad tertium progreditur, qui in antiquariam proflus incumbibat. *ciere puellas*] h. e. musas; quod est carmina pangere.

37 *Polyclete*] Insignis fuit statuarius, patria sicionius Ageladæ discipulus. *Mart.* 9. 60. 11.

38 *Praxitelis*] Et hic eximius statuarius, qui in Magna græcia natus Pompeji M. ætate floruit.

corinthum] idest *as* quod *corinthum* dicitur, tanto a romanis in pretio habieum, ut sæpe argenti, nonnunquam & auri, estimationem excederet. *Plin.* l. 24. c. 1. scribis *as* illud ex auri argenti atque æris sortuita admix-

tione, conflante Corintho, extitisse. *Hoc as casus miscuit, Corintho, cum caperetur, incensa,* an. 3. olymp. 156. ab. U. C. 608. Alii aliter.

39 *de sculpta*] idest, ita antiquitatem amat, ut annulum non gestet, nisi annexam habeat, non qualemcunque gemmam quantum vis pretiosam, sed cœlatam, quæque antiquitatem rudoleat, vulgo *cæmæo* [*chalcedone*] nomen urbis usurpat.

40 *immoriturque*] Tanta aviditate tantaque voluptate contemplatur. *miracula*] vitrum arte mirifica depictum.

41 *num satyram*] Eo tibi quartus a *Philolemo* accusatus; qui ut effecit ingenti præstantia notissimus; tu-

LUDOVICI SERGARDII

Antiquum responsa patrum & decreta senatus

Consulti, juratque sacri per nomina Baldi?

Hæc bene cum noscas, & sit tibi cognitus auctor,

45 Inque oculis habeas, veteres, Philodeme, sodales

Traducis: calabri tanta est infania cordis.

Exclamare libet: modica mercede, Tribuni,

Perjuræ nugas posthac conducite buccæ,

Et delatori sit sportula curta poetæ; Ne

tamen qui potuit satyras scribe-
re (ait *Seclanus*) si, multis omni-
no rejectis, totum se ad leges &
jura transtulit? *putida*] quod
barbaræ sint latinitatis.

42 *antiquum*] jurisperitorum anti-
quorum consulta traditatusque.
decreta] generatim pro legi-
bus. vid. *enarrat*.

43 *juratque*] Jurare per alicujus no-
men est eum maxime venerari.
Baldus autem ponit pro summis le-
gum interpretibus; quos inter
eminet *Baldus*, quem *secrum* di-
cit, quod jurisperitorum consensu
ejus nomen in legum doctrina sit
quasi consecratum. vid. *sat.* 1. 1. 39.

44 *tibi cognitus*] *Philodemi* consue-
tutine aliquandiu *Seclanus* usus
fuerat, qui propterea notus qui-
dem illi erat, sed non ut saty-
rarum auctor. Nugatur igitur
(sic enim puto) atque irridet,
cum ei verum satyrarum aucto-
rem notum se dicit, atque in

ejus oculis esse. *Philodemum* de
vero auctore, quoad vixit, in-
certum fuisse credo.

45 *sodales*] forte veteres, quod
in ejus *sodalitio*, de quo sæpe
dictum, jam fuerint.

46 *traducis*] afflicis accusationis in-
famia.

47 *Tribuni*] pro quolibet magistra-
tu. Exclamando ita judices hor-
tatur: cavete, ne in falsis delato-
ribus mercede solvenda argentum
prodigatis.

48 *perjuræ*] mendaci. *nugas*] de-
lationes falsas. *conducite*] Dela-
tores (*spie*) mensura mercede
alicubi conducuntur. *buccæ*] *buccinatori* ex *Juven. sat.* 3. 35.
potest *bucca* & pro concavo ore
interpretari, ut apud *Hor. lib.*
1. *sat.* 1. & nos *trombetta*, *trom-*
bettiere: de delatoribus pariter di-
cimus: *sonar la trombetta*.

49 *sportula curta*] & si quid mer-
cedis delatori tribuendum pute-
tis.

SATYRA VIII. LIB. II.

- 50 Ne vos decipiat gens fallere docta bifronti
 Ingenio, & sanctas faciat peccare secures.
 Quo sequar in centum mutantem Protea vultus?
 Accusator eras nuper, fascesque severos
 Gaudebas tractare manu lictoris amicus:
 55 Nunc scenæ indulges, resolutaque pectora curis
 Ad ludos transfers, & stoica dogmata rides.
 Sic olim rigidos romana orchestra Catones

Spe.

tis, modica illa sit ac tennis. de *Sportula* ad *sat.* 5. 197. hic pro pecunia uercedia vel strenæ nomine data *poeta*] irridendi gratia: nam novum & inauditum, quod turpes delatoris partes, non sine maximo mularum dedecore, agat poeta.

50 *gens*] delatorum genus. *bifronti*] Vastum ac subdolum hominem *bifrontem* dicimus, quasi geminam habeat faciem.

51 *& sanctas*] iusticiam, quæ sancta, idest inviolabilis esse debet, falsa insinuatione in errorem inducat. *secures*] iudicis romano- rum magistratuum, qui puniendi potestatem haberent, pro ipso magistratu, ipsique iusticia.

52 *quo sequari*] A prætorio ad theatrum transit; ubi *Philodemum* notum minus expudoratum describit. *in centum*] instabilitatem, atque im-

genii mutabilitatem objicit *Protea*] Proteus marinus deus, Oceani Tethydisque filius, vaticiniorum peritissimus, quem in quamlibet se formam transmutantem fingunt mythologi. *Virg. georg.* 4. 4. 422. & *segg.* & *Ovid.* 8. *metum.*

53 *fascesque*] Fasces, ut magistratus insignia, a lictoribus præferebantur ipsis magistratibus. Virg. *cæ* betulla arbore simul colligatis constabant, quarum in medio exstabat securis, qua sentes punirentur.

54 *lictoris*] Carnificis amicum per ludibrium dicit.

55 *scenæ*] theatralibus delectatis. *pectora*] animum gravioribus curis liberum.

56 *stoica*] stoicorum doctrinam, quam gravitatem severitatemque præscribit.

57 *sic olim*] Utique vel rigidus *ille Cato* ad theatra accedebat *spq.*

cc.

Spectavit; timuitque Remi turba improba nasum
Censorem morum: nam tota micabat ab illo

60 Roma supercilio. Sed tu perfrictus in orbem
Erigis audaces vultus, oculisque procaris
Pulpita, quæ nuribus fulgent spectanda latinis.

Quod-

Aculisque intererat, sed ut gravitate turbam improbum in officio contineret. *orchestra*] Græcis locus erat choro addictus, romanis vero locus senatoribus ad spectandum designatus: hic pro toto theatro. De veteribus theatris copiose ac dilucide *Jul. Caf. Bueker.* apud Grævium. *Catonis*] vel *Q. Porcium Catonem* agnomento *Censoriam* indicat, qui ideo *rigidus*, quod centuram summa severitate gesserit stoicam doctrinam professus; vel *Catonis* posuit pro censoribus.

58 *Remi turba*] romana plebs a Remo conditoris fratre. *nasum*] pro homine: accedit ad italicum: *omo di naso*.

59 *micabat*] timore palpitabat. *Orid.* 3. *fast.* 36. = ... *corda timore micant*.

60 *supercilio*] Apud *Val. Max.*] supercilium censorium est gravitas ac severitas Censore digna, quæ romanos mores componeret. *sed ta*] tu contra in theatro non

modo non te gravem, verum etiam impudentem ostendis. *perfrictus*] perfrictæ frontis, nempe, ut alibi interpretati sumus, qui pudorem posuisti; sive a fronte, quæ sedes pudoris est, removisti. *Mart.* l. 11. 27. 7. = *Aut si perfricit frontem, posuitque pudorem.* [*in orbem*] Elfrontis & procacis est erectum vultum circumvertere. Belle *Cic.* de *orat.* 3. *imago animi vultus*, qui (in *Pitón.*) *sermo quidam tacitus mentis est*.

61 *oculisque*] Et hoc ad impudentiam, nisi forte & ad deterius aliquid, pertinet. *Oculi* (*Cic.* 3. de *Orat.*) *animi indices*.

62 *pulpita*] vulgo *palchessi*: continens pro re contenta. *nuribus latinis*] romanis feminis. poetæ passim pro feminis habent *nurus*, præsertim si de junioribus pulchrioribusque nuptis sermo sit, quas nos *sposæ*, *sposine*. [*fulgem*] tum pulchritudine, tum ornatu.

Quodque magis miror, non te tabulata morantur
 Ultima, ubi molles maturant ova columbæ,
 65 Et vicina Lape castigat tegula cristas;
 Sed de nobilium gradibus tignoque secundo,
 Quam sequeris, pendere solet; generosaque frustra
 Corda petit jaculum; si fluxit ab ordine quinto;
 Nec sextæ obtutu dignaris fulcra coronæ.

O si

63 *tabulata*] In nostris theatris ultima, idest summa contignatio infimæ plebi relinquitur, quæ vulgo *la piccionaja*, *la colombaja*, Juſſo nomine a columbis, quæ summis in ædificiis ova solent fovere. *manianum* summum appellarunt romani, ut ex veteri lapide apud *Philippum a Torre* in libr. *monumenta veteris Antil.* Sensum igitur accipe: non tuos morantur oculos feminæ viliores, quæ in extremo theatri ordine sunt, neque illæ, quæ in quinto aut sexto, sed quæ in secundo & tertio, & forte etiam quarto.

65 *Lapa*] vulgaris tenuisque conditionis femina. *castigat*] proxima tecti tegula comprimit emittentes capitis ornatus, tum *creſte*, tunc vero exotico nomine *barbantane*. Vid. *enarrat.* *Lapam* tunc cristas gestantem describit, feminarum vel vulgariū luxum

arguit.

66 *tignoque*] tignum pro toto palatio, vel tuxo secundo ordine. *gradibus* autem ad veterum theatrorum formam; de quibus *Bulenger. de theatr.* & *Lipsius de rom. amphit.*

67 *quam sequeris*] femina, quæ magis tibi orridet, quamque colis, e secundo nobilissimo ordine prospectat. *generosaque*] ironice: nam sæpe tenuem *Philodemi* conditionem commemoravit. Sensus est: amoris jacula si veniant a quinto vel sexto ordine, ubi vulgares feminæ, nullum generoso cordi vulnus infligant; idest nobiliores, utpote qui sis generoso sanguine, petis, nihil moraris plebejas.

69 *sexta corona*] Fulcra, h. e. pulcra sexti ordinis; quæ cum in gyrum disposita sunt, bene coram dicit.

- 70 O si romuleis iterum dare jura theatris
 Oceanus, vel posset Otho! quam, credo, migrares
 Hinc longe. Surgat Calaber: quid stulte moraris?
 Eja surge, inquam. Min' tu istud ais? Tibi: cur non?
 Surge, & in extremo sedeas, Philodeme, tigillo.
 75 Sed quoniam leges periire, & crimine fati

Mixtus

- 70 s. si] Sic accipe: utinam vetus
 lex illa instauraretur, qua cuique
 pro sua conditione sua sedes in
 theatris erat: nō loco submotus,
Philodeme, ad plebejos te reje-
 ctum in summo mœniano vide-
 remus.
- 71 *Oceanus*] gradibus in theatro
 servandis præfectus ex *Mart.* 3.
 95. 10. = . . . & sede, qua te
 = *Suscitat Oceanus*... [*Otho*] L. Ro-
 scius Otho primus lege theatra-
 li cavit, ne plebs nisi ab equitibus
 divitibusque distincta ludos spe-
 ctaret, neve quis in quatuordecim
 gradibus orchestrae proximis se-
 deret, cui census non esset eque-
 stris. *Juv. sat.* 3. 159. = . . . &
 de pulvino surgat equestri = *Cujus*
res legi non sufficit . . .
- 72 *hinc longe*] e sede non tua, quod
 tunc conditional minime respondeat.
surgat] Vox *Oceani*, aut cuius-
 libet theatralibus sedibus præse-
 ãti, qui designator dicebatur, *Phi-*
lodemum ab usurpato loco submo-
- ventis. elegans admodum hic ar-
 gutusque dialogus. *Calaber*] non
 ad nostram ætatem *Scellanum*, sed
 ad romanam historiam respexisse
 puto, cum dicit *Philodemum* non
 tam conditione, quam patria vi-
 lem: apud romanos enim *enubri*,
 quod ad *Hannibalem* defecissent,
 inter servos aliquando habiti.
- 73 *min' tu?*] Urgenti designatori,
mihi ne tu istud ais? respondet
 vel attonitus vel impudens *Phi-*
lodemus. *tibi*] *Philodemo* designa-
 tor. *cur non-2*] quidni? cum sis
 qui es, *calaber* capite census.
- 74 *tigillo*] ubi plebs semota. *ti-*
gillum, pars pro toto: & bene
tigillum, cum nobis sedilia non,
 ut olim, marmorea, sed plurimum
 lignea sint.
- 75 *leges*] theatrales. *crimine fati*] *]*
 poetice omnino, non ex animo,
 dictum: quod & nos: *per nostra*
mala ventura, *per culpa del riu*
deffimo.

- Mixtus eques ferve, procures cerdonibus adstant,
 Et cum Tongillo spectant aulae Metelli,
 Ac coram Lepidis eructat scurra falernum,
 Te palpare audes, & prima sedilia turpi
 80 Ambitione tenes: cubito rixaris, & illum
 Atque hunc expungis: pressis convicia labris
 Ingeris, aut podium longis clamoribus imple.
 Nunc tibi plus æquo quereris quod tessera constet,
 Quæ referat valvas & densas milite portas:
 85 Nunc cælo insultas, si frontibus una reductis

Sce-

76 *cerdonibus*] sordidis artificibus, vappis, nebulonibus.

77 *Tongillo*] infimi generis homine. *aulæ*] pro scenico apparatu. *Metelli*] Nobilissima apud romanos *Metellorum* gens.

78 *Lepidis*] Lepidorum quoque clarissimum genus. *falernum*] pro quocunque vino.

80 *cubito*] Cum tibi proximo cubito contendis: *sal alle gomitate*.

81 *expungis*] Is, qui tibi proxime assident, molestus es, & quidem ea molestia, qua aliquem itali dicimus: *far l'impertinente* [*pressis*] submisit contumeliosa verba jacies.

82 *aut podium*] Podium proprie quod nos *sporto*, *parapetto*, *poggiuolo*, atque etiam *ringhiera*;

hic vero pro extrema contignationis projectura, pars nempe pro toto, h. e. pro toto pulpito, *palchetto*.

83 *tessera*] Quereris de *tessera* pretio: est quippe hic *tessera* impressa quædam schedula, qua emptæ atque exhibitæ, patet ad theatralia spectacula ingressus, vulgo *biglietto*, *bulletino*. Ex *Plaut. Martial. & Sueton.* colligitur aliquid & apud romanos pendi solitum pro hujusmodi ingressu.

84 *milite*] Theatri fores, ne qua vis aut tumultus fiat, milites custodire solent.

85 *cælo insultas*] emphatice: iram & in superos cyomis, *bestemph*.
frap.

Scena minus celer est; aut si in testudine chordas
Durius intorto percussit pectine dextra.

At si forte tuos intrarunt carmina lumbos,
Dum canit implumis lascivitque histrio, nescis
90 Stare loco, & spurcam labro forbere salivam;
Atque iterum cantare jubes, iterumque superbo
Præcipis imperio: duro modulamine contra
Barbatus reboet, vel quisquam voce vibrisset

Stri-

[*frontibus*] pro anteriori scenæ
parte. *reductis*] vel iterum vel
retro ductis.

86 *minus celer*] In scenarum mu-
tatione sæpe fit, ut ex proximi-
tate alteram altera offendens hæ-
reat; neque omnes simul aut re-
tro aut ante uso tempore statu-
antur. *testudine*] cithara pro qui-
busve musicis instrumentis; quo-
rum sonus aliquantulum incon-
cinnus altera est *Philodemo*, ut-
pote cui delicatæ admodum sint
aures, indignationis clamorisque
causa.

87 *pectine*] quo cythara lyrae
chordæ pulsabantur. *Virg. an.*
6. 646. = . . . *jum pectine pul-*
sus eburno. [*intorto*] Nostrum
indicat pectinem, quem dicimus
arco del violino.

88 *si forte*] & cantus dulcedine

percenteris. *Perf. l. 20.* = . . . *canis*
carmina lumbum = *Intrant* . . .

89 *implumis*] muscus imberbis.
histrio] hic pro musico actore,
90 *stare loco*] præ voluptate totus
commoveris, tripudias, gestis &
subilis. *forbere salivam*] volu-
ptas tantum ciet salivæ, quan-
tum glutire non possis: italice:
ti vien l'acquerella alla bocca;
alias: *vai in brodetto*.

91 *atque iterum*] Quandoque in
theatro fit, ut spectatores ju-
beant musicum cantilenam, quæ
magis arriserit, recinere, vocem
illum iterantes: *un'altra volta*.
Unus vero non jubet, nisi sit
maximæ auctoritatis. Quare &
hoc philodemice erat impuden-
tiæ, quod id unus superbo impe-
rio præciperet.

92 *barbatus*] implumi opponitur:

- Stridulus, in numeris aut quicquam peccet acutis,
 95 Infremis, ac si acuens ferram tibi lima feriret
 Aures, aut esset perfusus ocellus aceto.
 Cantorem ad scenas caveas quemcunque vocare:
 Selige qui placeant; multo, Marcelle, Seleucum
 Vendere si curas populo gentique togatæ.
 100 Nam de plebe Numæ modulis cantare periti
 Pæne omnes. Horum aurículas exulcerat error
 Vel minimus, raucoque exiles gutture voces

Plus

aliquem intellige, quem nos *tenors*, vel *basso* dicimus. *yibrif-
 fat*] vocem inter crispandum stridet: *yibriffare* est *gorgheggiare*, *trillare*.

95 *lima*] Nil auribus lima ferram acuente, nil oculis aceto molestius. *Lucr. lib. 2. 410.* = ... *ferræ sit dentis acerbus* = Horror...

97 *cantorem*] Optimos eligere cantores ridendo interim monet *Marcellum de Rosis* theatri per illud tempus conductorem, qui fabulam exposuerat, cui titulus *il Seleuco*, quæ musicorum sive impericia, sive discordia, conciderat.

99 *populo*] Ut omne hominum genus complecteretur, *populum* ponit, *gentemque togatam*: ad illum enim pertinet secunda, ad hanc

prima civium classis. Nisi *gentem togatam* accipias romanos, qui quondam *togati*, quod usus togæ eorum esset proprius; ut Græci *palliat*, quod pallio utebantur. Sensus est: si frequentes habere velis fabulam spectatores, unde majus tibi aliquid lucrû capias: *concorso all' opera*.

100 *de plebe Numæ*] Romani a *Numa Pompilio* secundo romanorum rege. Non modo in re musica vellicat *Philodemum*, sed & romanam juventutem, quæ, cum musicis modis comœdiæ agerentur, pæne universa musicæ incumbebat, seque de ea quisque peritissimum jactabat.

102 *exiles*] acutas, Italice: *di prano*.

Plus horrere solent, quam circum epirhedia murmur
 Alternum, tetroque liquata piacula metro.
 105 Quæ facit occiduis pietas hetrusca galeris.

At quo festivo me raptat pulvere currus?

Ogyii discincta dei plebs sacra frequentat,

To-

103 *plus horrere*] plus horrent in musica aliquid ravis, quam flebilem cantum, quo florentinorum societas ad supplicium capite damnatos prosequitur. *epirhedia*] epirhedium vehiculi genus ex Juven. sat. 8. 66. = . . . *trisque trohunt epirhella collo* = hic pro sis, quæ dicimus *carrettoni*, uno equo circumactis. Huiusmodi vehiculo ad mortem Romæ rapi solent damnati. *murmur*] flebile illud, quem diximus, alternumque cantum. vid. *enerrat*.

104 *liquata*] translate a liquoribus, qui percolantur: lenta pronunciatione & quasi guttatim recitata. Pers. sat. 1. 35. = . . . *ratum & plorabile si quid* = *Eligat* . . . [*piacula*] carmina sacra precesque in expiationem peccatorum.

105 *occiduis*] prægrandibus, expansis, & deciduis, ut in sat. 3. 47. *pietas hetrusca*] vid. *ibid*.

106 *at quo*] A theatro ad *bacchanalia* transit *Sebanus*; ubi pariter *Phibodemi* frontem notat. *festivo pulvere*] festivo cursu pulverulentus.

107 *Ogyii*] Bacchi thebani ab Ogyge primo thebanorum rege, ita dicti, quod ab eis præcipue coleretur. Ejus sacra primum a græcis instituta, atque Athenis sub hyemis finem, & incunte vere, tertio quæque anno celebrari solita, *bacchanalia* dicebantur: quare nostra, vulgo *carnevale*, indicat *Sebanus*. [*discincta*] translate, pro otiosa luxuque diffusente. qui enim *præcinctus* incederet, pro strenuo industrio atque operoso, qui vero *discinctus*, pro molli ac dissoluto habebatur. Hinc Pers. sat. 3. 31. = *Non pudeat ad morem discincti vivere Nattæ?* & Sueton. in Sulla de C. Cesare = *male præcinctum puerum accipias*. Ovid. 1. 1. am. = *Ipse ego segnis eram, discinctaque in otia natus*.

Totaque flaminiae lascivit Roma fenestris,
Barbara quas ornat babylon phrygique labores.

110 Insanire licet; nulla est censura, quiritēs:

Donec sacrato conspersi pulvere crines
Post octo jubeant mentem resipiscere soles,
Cum cinis in cinerem meminit debere reverti.

Ecce autem geminos Princeps auriga caballos

115 Exagitat, flectitque, manu quatiēte, lupatum.

Fronti bracteolas, & tintinnabula talis

Tom. II.

B

Impo-

108 *totaque*] Per bacchanalium dies mirum in modum flaminia (*Ursu*) frequentatur, multoque rēdardum strepitu, ac personatum juvenutia tripudio, resonat. *lascivis*] gessit, exultatque, ornatis fenestris podilisque, quibus plurimae, cum maxime comptaē feminae, plurimique viri lētiori cultu despectant, & suspectantur.

109 *barbara*] Multa e fenestris pendent peristromata babylonico phrygionque opere picta: quare *babylon* pro aulaia babylonicum in morem elaboratis, *tappezzerie*, *arazzi*.

110 *insanire*] Ita plane: nam eos diu quasi delirare homines postri videntur. Vid. *enagr.* [*nulla est censura*] Licet ita semel in anno insanire: ea vero licentia permittitur ne an toleratur?

111 *donec*] Diem sacraē quadragesimae primum intellige, quem *clenerum* dicunt.

112 *post octo*] Diebus octo bacchanalia Romae desiniuntur. *soles*] pro *dies*, passim graeci & latini.

113 *cum cinis*] Sacri cineris sacra illis verbis imponuntur: *memento homo* &c.

114 *ecce autem*] Romanorum procerum aurigandi morem bacchanalium diebus infectatur. *Vulg. st. 6. enarras. 12.*

115 *manu quatiēte*] Duplicem attingit aurigae actionem verberandi: flectendique equos. *lupatum*] quod est genus sieni asperioris a lupina dentibus, qui inaequales sunt. *Virg. 3. georg. 201. . . duri parere lupatis.*

116 *fronti*] Festivum, per bacchanalia equorum ornatum describit. *becc.*

Impofuit, pexitque júbas, & mandere juffit .
 Dente aurum. Forfan jumentis fero folutis
 Hordea cribrabit. Noſcis, Gradive, nepotes
 120 Hofce tuos? Vos, o veterum ſimulacra parentum,
 Dum fora prætereunt, ſanctos avertite vultus,
 E pario quamvis rigeatis marmore forſan
 Dimidii, ruptaque nate exierit caprificus.

Non

braſteolas (*orpello*) vittis ac le-
 mniscis intermixtas (*tra naſſri*
e pennacchi). [*tintinnabula*] or-
 natus cauſa *tintinnabula* (*ſona-*
gli) pelli auratæ vel argentatæ
 aſſuta equorum tibiis appoſita.

118 *dente aurum*] aureum frænum.

Vir. æn. 7. . . . *fulvum man-*
dunt ſub dentibus aurum. [*forſan*]
 Urget ſatyra: forſan & romanus
 iſte Princeps, hordea noctu equis
 cribrando præbendoque, multo vi-
 lius ſtabularii miniſterium exer-
 cebit.

119 *hordea*] *Juven. ſat.* 5. 154. *de*
Leterano = . . . & *infundet jumen-*
tis hordeu laſſis. [*noſcis*] Pathe-
 tica atque indignationis plena
 primum ad Mortem converſio,
 deinde ad clariffimos romanorum
 majores. *nepotes*] *Gradivi*, h. e.
Martis nepotes appellat romanos,
 quod ex eo *Rheam* genuiſſe Ro-
 mulum poetico potius quam hi-

ſtorico ſtilo traditum ſit. Roma-
 norum igitur animos majorum
 virtutis & gravitatis degeneres
 eſſe indignatur.

120 *vos o veterum*] Perſtat in in-
 dignatione; & majorum imagi-
 nes, quamvis marmoreas, hor-
 tatur, ut vultus ab ejuſmodi po-
 ſteris avertant. *Juven. affinis*
ſat. 13. 114. = . . . *audis* =
Jupiter hæc, nec labra moyes,
cum mittere vocem = *Debueras*
vel marmoreus vel æneus . . .

122 *pario*] marmore candido præ-
 duro & nitidiſſimo ex inſula Parſi
 in ægeco. *rigeatis*] immota ma-
 neatis & inflexibilia.

123 *dimidii*] ita vetuſtate mutilati,
 ut intus radices egerit *caprificus*,
 quæ ficus eſt e *oliveſtri* genere,
 ut ad *ſat.* 3. 11. & ad *ſat.* 7.
 13. *Juven. ſat.* 8. 4. = *Et Cu-*
rios jam dimidios . . .

Non hæc, Brute, tibi facies, aut forma lacernæ,

125 Cum nati jugulum legi patriæque sacrares:

Nec gravis armilla, nec pelle nitebat odora,

Quæ super hetruscis fumavit, dextra, favillis.

Sed properare juvat: nam tergo proximus hæret

Ventidius, stringitque rotis carpenta malignis;

130 Ventidius, nuper quem vendere vidimus unctas

Candelas, oleum, falsique tomacula porci:

B 2

Bal-

124 *Brute*] P. Junii Bruti primi romanorum Cos. exemplum affert, qui filios, quod contra patriam libertatem, pulsis *Tarquitiiis*, conjuraverant, suos ante oculos securi percussit, *emigente* animo patriæ inter publicæ pœnæ ministerium, scribit *Liv. lib. 2. c. 5.* [*facies, aut forma*] non tibi, *Brute*, personatus vultus, non eminentæ vestes, non mollis animus.

126 *nec gravis*] Mutium Scævola (cujus notissima historia) commemorat, qui cum manum ardentibus propis ante *Perseum* hetruscorum regem injecit, non odoratis manicis dextram, non armilla brachium habebat ornatum, ut molles hi nostri patricii juvenes. *armilla*] brachiorum ornatus, *braccialesti*, *smant-*

glic.

128 *sed properare*] Fingit *Ventidius* currum tergo instantem proxima carpenta præcipiti cursu urgere, ut hominis notet improbitatem atque insolentiam. Ergo properare juvat, ne proteramur.

129 *Ventidius*] *Philodemi* amicus, & ipse ex aurigandi modo arrogans & crudelis. Nomen a *Juven.* desumpsit *sat. 7. 199.* Vid. *enarr.* [*malignis*] invidia, noxiis, & in aliorum perniciem pronis.

130 *quem vendere*] Habet hinc hominis conditionem; & causam, cur *Ventidius* nomen indiderit, si *enarrat. 129.* legeris.

131 *tomacula*] quæ a factoribus & salamentariis venduntur, *mortadelle e falsiccioiti.* *Juven. sat. 10. 235.* = *Exta* & *candiduli* *dixi-*
on tomacula porci.

Balsama nunc redolet cervice, & cruribus aptat
Phæcasium, sistrumque tenet. Cupit ille videri
Barbarus, ut timidas possit terrere puellas.

135 Cedamus propere. Vix turbæ, ohe cave, dixit,
Irruit, & miseros volucris terit abside servos:
Nec violenta potest avertere funera duplex
Linea: plebs clamosa ruit sub tartara, nullo

Plan-

132 *balsama*] nunc, mutata fortuna, calamistratus ac delibutus incedit.

133 *phæcasium*] ægyptiaco more personatus. Fuit phæcasium calceamenti mollis & candidi generis græcorum proprium, ac decorum simulacris aliquando inditum. *sistrumque*] musicum instrumentum ex ære æreis chordis instructum, quo ægyptii sacerdotes in Isthis sacris utebantur.

134 *barbaras*] ideoque barbarica veste indutus, orientalium more, puta persica, ægyptia, turcica. Omnes enim gentes, græca latinaque excepta, barbaræ olim dictæ.

135 *cedamus propere*] effugiamus Ventidium, ne nos citato cursu furiosa bellua subvertat, *vix turbæ*] vix turbam voce monuit Ventidius sibi cavere; en impetum facit, neque homines indi-

gne urgere sternere procubare dubitat. *ohe cave*] vox, qua aurigæ inter viam homines submovent, ne equorum rotarumque incursu lædantur; Romæ: *a voi*: Neapoli: *guarda*.

136 *abside*] apsis vel *abissi* proprie rotæ curvatura, eleganter pro toto. *servos*] qui dominos per flaminiam comitantur.

137 *violenta funera*] violentam aliquis mortem.

138 *linea*] Duplicem lineam intelligas, vel duplicem per flaminiam bacchanalium diebus rheadarum ordinem dextrorsum & sinistrorsum recta discurrentium, ut qui pedibus incedunt medium habeant, ubi & cursoribus equis vacuum sit spatium; vel duas hinc & illinc vias conjunctas, easque aliquantulum altiores femitas ad pedibus incedentium commodum ductas, quales & in re.

Plangente occasum. Majori pica dolore

140 Scilicet effertur, tumulo quam condidit Alba,
Et myrrham & titulum & lustralia verba paravit;
Quæ non amisso persolvit justa marito.

En matrona potens, & flectere docta quadrigas

B 3

Lo-

reliquis appiæ cernere est. *plebs clamosa*] querula, quæque, cum tale aliquid accidit, strepere solet ac vociferare. *vult sub tartara*] dejecta & alisha animam expirat.

139 *plangente*] Notat quorundam inhumanitatem stupiditatemque atque impiam duritiem, qui mortem plebejo homini vel per scelus atque injuriam illatam nihil omnino dolent, nisi forte etiam rident. quandoque etiam fieri dicit, ut majori aliquis lamentatione bellum interitum, quam hominis, prosequatur. *pica*] avis notissima, nobis *gazza*.

140 *effertur*] Vox funerea inde, credo, derivata, quod cadavera ad sepulcrum veteres extra urbem ferre solerent. *Alba*] Nomen feminæ commentitium, sub quo insectari quasdam videtur, quæ futilibus curis cum teneantur, serias, nempe liberorum educationem, rei que familiaris custodiam, negligunt; quæque minus

forte erga maritum amoris fervent, quam erga aviculam & catellam.

141 *Myrrham*] Antiqui funeris ritus attingit, aromata ac balsama, quibus corpora condiebantur: inter quæ præcipue myrrha, quæ a corruptione tueretur; inscriptiones; & verba lustralia, id est clamantes evocationesque manuum &c. de quibus *Cather. de jura manium apud Grav. ant. rom. vol. 12. & Kirchman. de funerib. stultum*] inscriptionem sepulcralem.

142 *non amiso*] Mullen sane pla, cui mariti memoria admodum cara: quæ tamen utinam singularis.

143 *en matrona*] Et ad mulieres aurigandi studium transit; eamque artem Romæ personatæ matronæ quandoque per flaminiam ostentant. Feminas pugiles & gladiatoriam exercentes apud veteres comperimus, nullam aurigantem. Novum feminæ fortitudinis genus.

Lora quatit: ride: nam de temone latino

145 Excidit: o quantis circum fremit aura cachinnis!

Et bene, quod sana potuit cervice reverti,

Vovitque innocuos posthac non linquere fusos.

Quo properas auriga? volant hinc candida circum

Missilia, & dulci feriuntur grandine mitræ;

150 Perque sinus & colla fluunt, turbantque capillos.

Ferte citi crustas & mala aurantia. Vicit

Ille tamen, picto qui festinante liburno

Au-

147 *innocuos*] Nihil enim in fusis tractandis periculi, multum in auri-gando.

148 *quo properas?*] Aurigam suum jubet cursum vel remittere vel sistere, ut commodè videat quæ sequantur.

149 *missilia*] Morem describit, quo per eos dies personata juvenes bellaria jaciendo inter se confingentes lepida honestæque pugnae speciem representant. *missilia* sunt quicquid jactetur aut mittitur: erant & donaria, quæ a Principe spargebantur populo. Sueton. in Calig. = *parisi* & *missilia varia-rum rerum*. Hic vero vox sonat bellaria, vulgo *confetti*. [*grandine*] eleganti metaphora profusio-nem indicat pariterque viam, qua

jaciuntur. *mitra*] muliebris capitis ornatus idem fere ac *crisla*, de quibus superius 65. D. *Theron. epist.* 38. ad Marcellam = *tunc grævus anellula disponimus*, & *mitellis crispantibus vertex ardebat* *innocuos*.

151 *ferre citi*] Vox nobilis alicujus feminæ bellaria jubentis sibi quoque asserri, quibus personato juveni responderet. *mala aurantia*] h. e. mala aurea, seu assyria, *melarance*, hic forte saccharo condita, quæ vera imitentur. *vicit*] pro juvene illo stetit victoriam significat.

152 *liburno*] curru ad modum liburnicæ navis constructo, de qua alibi.

Auratis alacer depromit liba canistris:

Vicit, & ingenuo personam detrahit ore,

155 Attollitque oculos tota agnoscendus arena,

Deleta rediens veluti Carthagine, eburno

Sublimis curru, tarpejas scanderet arces.

Ne doleas Quintilla: manu mustacea frange;

Invenies chartam, quam non legisse maritus

160 Fas sit: sed legit, & dictat responsa maritus.

B 4

Ter-

153 *auratis*] Argento aurove ornatur canistri, quibus varia illa asseruntur bellaria. *Illa*] Vocem ad veterem sensum ne accipias: erat enim *libum* placenta genus ex caseo, melle, farre, oleo, cujus in sacris erat usus: hic autem sumitur pro varii generis bellariis, *dolci, confecture*.

154 *personam*] qua erat ignotus, *la maschera*. [*attollitque oculos*] ad victoriam ostentationem.

155 *arena*] translate ab amphitheatro, vel a loco gladiatorii confectus, ad flaminiam.

156 *deleta*] ac si alter esset *Scipio*, qui de Carthagine triumphavit.

157 *sublimis*] hac enim pompa, qui triumpharent, ad capitolium ascenderant.

158 *Quintilla*] Nomen nobilis feminae, fictitium, quam victam inda-

cit. *ne doleas*] quod victa fueris. *mustacea frange*] Juvenis ille, a quo victa dicitur *Quintilla*, cum furtivo illius amore captus ei se vellet per epistolam insinuarere, timeretque ne a castissima foemina rejiceretur, callide pugnam ejusmodi instruxit, ut amatoriam chartam mustaceo insertam in ejus manus, ea insciente, deponeret. *mustacea*] placenturto genus, quod ad bellaria pertinet; a qua voce nostram puto derivatam, *mostacciuolo*.

160 *fas sit*] cum amatorie fuerit scripta. *sed legit*] Aut optima uxor; aut maritus vel bardus & stipes, vel nimis largus, & ad novum morem nimis factus. Primum verius puto: quare dixit *Sectanus*, *ne doleas*: quasi dixerit: *audiero in certamine te, victor ama-*

tor;

Tertia jam solito crepuit bombarda fragore
 Jussu Prætoris. Cave ne medium teneas, &
 Carpentio propius festina lambere muros.
 Namque ubi memphiticæ surgunt miracula molis,
 165 Quæ, domito, fuerant Soli dicata, Canopo,

Bar-

tor; sed tu, honestatem decorum-
 que servando, multo illum pul-
 chriore victoria vicisti.

161 *tertia*] In qualibet flaminio
 proxima arca statuuntur bellica
 tormenta, quorum exaudito fra-
 gore, arigæ duas utrinque re-
 ctas lineas rhedis constituunt,
 neper medium equis ad palmam
 cursuris impedimento sint. Equi-
 tria instituit *Paulus II. P. M.*

162 *Prætoris*] qui *Monsignor Go-*
vernatore, ad quem spectat quic-
 quid ad ejusmodi spectaculum
 pertinet moderari. *cave*] Auri-
 gam suum jubet de medio rece-
 dere, ac rhedam muro proxi-
 mam agere.

164 *namque ubi*] In foro flaminio
 (*piazza del popolo*) carcer con-
 stituitur, sive septum, quo clau-
 duntur equi; unde ad cursum
 emittuntur, *la mossa*. *Ovid. her.*
18. 166. = *Ut celer elco carcere*
missus equus = [*memphiticæ*] Ere-
 ctus in medio foro ægyptius obe-
 lisæus; moles ita græce dicta, quod

in caspidem verunculo similem
 desinat, ad solarem radium imi-
 tandum; quandoquidem Soli sa-
 cra erat: de qua *Plin. lib. 36.*
c. 8. & *Amman. lib. 17. c. 4.*
Memphiticæ dicitur a *Memphi* Æ-
 gypti urbe ad Nilum nunc excisa,
 cujus loco in adversa ripa *Cal-*
eus excitata est: qui obeliscus
 excisionis, molis, operis, &
 transvectionis vere miraculum est.

165 *Canopo*] domica Ægypto. Nam
Campus urbs Ægypti cum insu-
 la ad Nili ostia, hic pro ipsa
 ægyptia, ut apud *Lucan. 10. 64.*
fuerant] bene fuerant: nam obe-
 lisæum *Sennasertel* Ægypti regis
 ægyptiæ litteris nobilem Helio-
 poli Romam *Cæsaris Augusti* jus-
 su, victis ægyptiis & in potesta-
 tem pop. rom. redactis, conve-
 ctum, & Solis numini impio ritu
 in circo maximo dicatum *Sixtus*
V. P. M. Cruci invictissimam de-
 dicavit, ut ex apposta inferi-
 ptiõne.

Barbarus hinnit equus, cupidusque e carcere solvi
 Praeconem impatiens & tensa provocat aure.
 Aspice quo studio & quantum nitatur equiso
 Troffulus, ut princeps unoque repagula saltu
 170 Tranfliat fonipes! Corium quatic ille flagelli,
 Et globulos ceræ stimulis componit acutis,
 Quæ vice fessoris subsultet pendula filo,
 Hæreat & lateri currentis mobile calcar.
 Scilicet ante alios & primus in æquore metata
 175 Attingens picto capiet suspenfa tigillo
 Serica, quæ monstrat, populo plaudente, Triumvir,

Dum

166 *barbarus*] Cursores ejusmodi equos & nos vernacula voce dicimus *barbari*.

167 *præconem*] eum, qui equis præest, atque e carcere dimittit.

168 *equiso*] qui equum regit.

169 *Troffulus*] Nomen nobilis equi-sonis. apud veteres *Troffuli* quæ essent, vid. *enarration*. [*princeps*] primus. *repagula*] funem ante distentum, quo continentur equi, ne intempestivum cursum arripiant.

171 *globulos ceræ*] Loco insidentis pueri (*fantino*), qui ad cursum incitet, & calcarum vice, globuli cerei, in quibus acuti stili infixi, filis pendentibus ro-

ligati ita equis aptantur, ut eorum latera inter currendum assidue pungantur.

174 *æquore*] hic pro via, ex veterum more, qui equos ad cursum emittebant in campi æquore, sive area.

176 *serica*] Sensus est: equo illi, qui primus metam attigerit, telam sericam, quæ suspenfa pendet picta antenna, præmium dabunt Triumviri pop. rom. (*Conservatores*), qui equestri cursu judices, publica dignitatis veste ornati, sedent plurimum in ædibus venetis (*palazzo di Venezia*), quarum latus flaminie imminet, ubi statuta meta, la ripresa.

! Dum sedet in trabeis, cursumque moratur equorum.

Sustine adhuc paullum: namque illic plurima fer-
vet

Turba. O qui concursus adest! quantusque cachinnus

180 Circum tecta fremit, porrecto ubi marmore porta

Sustinet æratos dentes, totamque videre est

Flaminiam! Mirari define: comptulus illinc

Pulvinoque super tumidus Philodemus equestri

Despectat fatui ridens triscurria vulgi.

185 Non impune tamen. Tenso stat pollice contra

Chi-

177 *in trabeis*] Regia romanorum vestis erat *trabea*, eaque purpurea albo colore intermixto: quare romani magistratus *trabeati* sæpe dicuntur: hic pro veste ejusmodi triumviratus propria: diceret italus: *in abito e in forma*.

178 *sustine*] Iterum æurigam sustinere, h. e. morari equos jubet, ut adspectet quid sit, quod plurimi unum in locum confluant, & circum omnia cachinnis personent.

180 *porrecto*] ubi supra cujusdam domus vestibulum porrigitur podium marmoreum. (*balcone, poggiuolo, ringhiera*) æreisque ferreilve fulturis sustentatur; unde totam flaminiam prospicere licet. Ex ejusmodi podium romana no-

bilitas fericis pulvinis insiftens bacchanalia despectare solet.

182 *mirari define*] confluentes homines, multosque cachinnos.

183 *equestri*] qui nobilibus convenit, ex Juven. ut *super* 71.

184 *triscurria*] scurrilitates, ex Juven. *sut.* 8. . . qui ludos admodum scurriles atque ingenuo homine indignos vocat *triscurria*. *Qui sedet, & spectat triscurria patriciorum.*

185 *non impune*] *Philodemus* tamen non ridet impune: nam a *Chironomo* fannis petitus maxime ludibrio est; ut nescias an magis rideat, quam rideatur. *tenso pollice*] ad scurriliter indicandum: bene *pollice*: nam serio indice, scurriliter pollice aliquem indicamus.

Chironomus, fingitque decem manus improba fannas.

Nunc longas digitis aures imitatur aselli,

Nunc plicat articulos medios, & cornua surgunt.

Olli cæparum circumdat colla monile;

190 Pendet & urceolus lateri, cucumisque galerum

Excusat, nasusque gigas supereminet ora.

At varios postquam consumpsit corpore gestus,

Salve, docte Bion: te Rapula nostra salutat

Nomine gallinæ quondam a prædone redemptæ

Ar-

186 *Chironomus*] homo re & nomine personatus. Græca vox, quæ gesticulatorem, hic saunionem sonat, vulgo *Coyello*. Neminem ledimus, si dicamus eum celebrem quendam fuisse musicum. *decem*] determinatus numerus pro indeterminato, idest iteratas variasque fannas.

187 *aures imitatur*] fannæ genus & apud veteres. *Perf. sat. 1. 59.* = *Nec manus aurículas imitatur est mobilis albas.* Vid. *enarr. ad sat. 3. 219.*

188 *nunc plicat*] & hoc ad fannas pertinet, digitus medio & annulari contractis, auriculari vero & indice protensis, duo quasi cornua exeruntur.

189 *olli*] Ridiculum personati *Chironomi* habitum describit. Colla

cæparum monile; urceolus lateri; cucumis seu cucurbita capiti; ori nasus prægrandis, qualem habent personati, quos dicimus *Pukinelli*.

191 *excusat*] Eleganter, pro cavam cucurbitam galeri loco gestat.

192 *at varios*] Postquam varias variis gestibus in *Philodemum* fannas fecit Chironomus, huc illum verbis irrisione plenis compellat.

193 *salve*] subaudias, *inquit.* [*Rapula*] eadem, cui (*sat. 6. 77.*) gallina furto sublata, *Philodemus* patrocinante, reddita fuit: quæ forensis victoria inter præclara illius facinora ibi recensetur.

194 *nomine*] non suo, sed gallinæ, ut acutior sit *jocus*.

195 Arte tua. Legum magna est jactura, supinus
 Dum spectas mimos, aurigas, & miriones,
 Indutumque stola Umbricium, scutulaque Lariscam.
 Non hic caufidico locus est celloque poetæ.
 Te Platanus, te Rostra vocant, doctumque Lyceum.

Ne-

- 195 *arte tua*] caufidici, qua plurimum potes. *legum*] Salsa prorsus ironia dolet, præclarum jurisperitum flaminæ frequentiam & scurrilitates spectando frustra tempus consumere. *supinus*] otiosus ac deses, vel inflatus & arrogans, ut *sat.* 3. 31.
- 196 *miriones*] homines deformiter larvatos: *mirio* quippe apud *Varronem*. est homo, cui facies deformitate insignis. Vid. *enarr.*
- 197 *Umbricium*] plebejum hominem stola, idest matronali veste ad imos pedes demissa, pro veterum more, personatum. *Lariscam*] Si masculi sit nomen, plebejam pariter intellige. *scutula*] idest veste itidem muliebri (apud *Juven.* *sat.* 2. 97.) scutulata (*fatta a scacchi, a quadretti, a mandorla*) indutam. *scutula* in vestibus erant segmenta intexta ornatus gratia scutularum formas referentia. Si vero nomen sit femininæ, intelligas petulantem feminam veste varii coloris rescellata personatam, vulgo a *Zaccagnino*.
- 198 *non hic*] quod curis solutus genio in flaminæ & jocis indulgeas non modo legum magna est jactura, sed etiam decori tuo adversatur: locus enim iste per hosce dies præclarum caufidicum, eundemque summum poetam dedecet.
- 199 *te Platanus*] Loca, quæ tibi conveniunt, sunt *Platanus*, idest Academia eo sub nomine Romæ instituta, quæ post evanuit, ubi plures ad carmina recitanda conveniebant poetæ; *Rostra*, idest tribunalia, ubi causæ agitantur, a romanis *rostris*, h. e. suggestu in foro ante curiam hostiliam navium antiatum (ex *Livy.* l. 8.), rostris ornato, unde conciones ad populum habebantur; *Lyceum*, idest locus, ubi de rebus philosophicis agatur, ab atheniensî *Lyceo*, in quo Aristoteles philosophiam profitebatur. Quare poetæ *Platanus*, oratori *Rostra*, philosopho *Lyceum* convenit.

200 Nescio quid satius dicam: te iuscula pultis
 Expectant, magnaue nitens scriblita patella.
 Præcipue caules tendunt ad sidera palmas;
 Teque rogant unctos ne dedigneris amicos;
 Utque magis placeant, graji ceromate circi
 205 Pellucet dudum, nitidosque imitantur achivos.
 O dignum lotii phiala nardoque latrinæ!

Se-

200 *nescio quid satius*] Aliquid te aliud melius expectat. Quid autem est? audias a *Chironomo*, qui missa jam ironia aperte hominem ludificat. *te iuscula*] *Philodemo* gulam & ingluviem, generisque abjectionem a ciborum, quos valde amat, conditione, ita *Chironomum* objicientem inducit *Sextanus*.

201 *scriblita*] h. e. *scriblita*, vox a poetis metri causa contracta. Erat apud veteres notissimum pistorii operis bellariorum genus, secundis mensis apponi solitum: de quo *Martial.* 3. *epigram.* 17. 1. Forte hic pro placenta ex farina & ovis, vel solis ovis fricta (*frittata*) vel ex farinacea massa subacta pariter fricta (*socaccia frista*: nisi si patella non ad sartagine referatur, sed ad vas illud æreum, quod dicimus *tegghia* aut *teggia*; ut *scriblita* sit

quid simile placenta illius, quam pomis saccharo conditis inferitur, quam alibi descripsimus, vulgo *sfogliata*, aut *crostata*.

202 *caules*] quorum natura avidissimum alibi dixit *Philodemo*.

203 *unctos*] nam arvina, larido, ac suilla carne condiri solent. *amicos*] erant quippe *Philodemo* gratissimi, atque in usu maxime frequentanti.

204 *magis placeant*] Urget jocum: ut enim *Philodemo* se græcanicum sæpe ostentantem & quicquid græcum non saperet nauseantem rideat, caules proponit non quocunque oleo unctos, sed illo ipso, quo græci palæstritis ungebantur. *ceromate*] unguento, seu oleo misto quodam terræ genere, in palæstris adhibito.

205 *nitidosque*] oleo illo niteantes.

206 *o dignum*] Aperte haecenus *Chironomus*: nunc apertissime:

MASS

Serica quid cubito crucias, altaque fenestra
 Despicias, & grandi damnas spectacula rhoncho?
 Scilicet aurata Proculus me tollere rheda,
 210 Et Fuscus voluit, librisque avulsit amatis,
 Ut saturnali mollirem seria ludo.
 Hæc mihi? tu ne mihi jactas? Meritoria quanti
 Biga tibi constat? quippe est cariosa superne,
 Et lateri assuitur corium, quo mœnia Byrsæ

Ex-

nam ab joco ad iram quodam
 quasi impetu raptus invehitur.
 Sensus est: o urina & stercore
 dignum! quamam fronte sericis
 patriciorum pulvinaribus superbe
 insistis, ludos despicias, & de
 207 *spectaculis* censuram ferre audes?
crucias] quid pulvinum vel
 pretiosa aula (quibus ornatum
 est podium) assidue cubitorum
 fricatione atteris?
 208 *despicias*] despectas, sic enim
 puto. *grandi rhoncho*] translate
 pro multa derisione: proprie enim
 stertentis sonus est *rhonchus*.
 209 *scilicet*] Philodemus excusando
 responderet, se illuc, a libris quasi
 vi abstractum, a patriciis ami-
 cis esse deductum: quæ sorte
 quotidiana erat ambitiosi hominis
 cantilena. *Proculus*] romanorum
 patriciorum aliquis, uti & *Fa-*

scus, uterque *Philodemi* amicus.
 211 *saturnali*] pro bacchanali: *sa-*
turnalia enim alia a *bacchanalibus*
 fuisse notissimum est; quibus ta-
 men & suus erat strepitus, &
 quidem huic nostro similior.
 212 *hæc mihi*] Chironomus *Philo-*
demo; cujus jactantiam irridens
 re ipsa ostendit rhedam, de qua
 superbit, illustri alicujus patri-
 cii esse non posse. *meritoria*]
 idest non herilis, sed conductæ:
 quare interrogat quanto pretio
 conduxerit.
 214 *assuitur corium*] Pro crystallis,
 ut in nobilibus rhedis, latera
 contegit corium lacerum, quod-
 que vetustate contendit cum bu-
 bula pelle, qua *Dido* Carthaginis
 arcis, quæ *Byrsa*, spatium de-
 scripsit, callidoque astu *Jarham*
 regem sefellit. Vid. *narrationem*.

215 Extendit Dido, regemque fefellit Iarbam.

Præterea attriti veniunt sub fræna jugales,

Et cute laxata filicem cervice minantes,

Ut mense augusto nolint tetigisse tabani,

Jejunoque diu moveant fastidia feli.

220 Attamen hoc melius, quam si reptare per Urbem

Cogaris pedibus, calcare & stercora Romæ.

Nil facit auratus temo; hinnituque feroces

Cornipedes valeant. Dum non tibi sordida cæno

Pal-

215 *præterea*] Conductam esse rhedam confirmat bijugorum senium & macies.

217 *cute laxata*] ideoque rugosa & pendula. *Juven. sat. 6. 142.* aliam ceteroqui ad rum: & *se cutis arida laxat.* [*minantes*] poetica locutio: ætate graves capite ad terram prono sili-ces quasi minari videntur.

218 *augusto*] Quo magis flagrat æstus, eo tabani (*tafani*) molestiores.

219 *feli*] quorum carnes felis quantumvis fame rabidus respueret, Equorum carnes in Urbe ad ca-vellos & feles nutriendos passim veneunt.

220 *hoc melius*] Non modo merito-ria rheda & attrita, verum etiam epirrhedio (de quo *super. 193*)

melius est uti, quam pedibus fœdas Urbis stercore vias cal-care.

221 *stercora Romæ*] Quasi sint in proverbio. De Urbis viarum fœ-ditate diximus ad *sat. 3. 33.* Nihil in humanis rebus undique perfectum. Cum tanto Urbis splendore quis tantam conjun-ctam fœditatem crederet?

222 *nil facit*] Sensus est: ad co-num vitandum nil faciunt au-rata rheda, aut generosi equi, sed illa qualiscunque plus quam vulgaris, isti vel tritissimi suffi-ciunt, *temo*] tota pro rheda.

223 *cornipedes*] equi: vox virgi-liana *valent*] alicui *valere* di-cimus, si nihil illum moleatur, ejusque opera nobis opus non sit: italice: *sen yoda, yoda*

Pallia contingat magnas afferre per aulas,

225 Et soleas jubeat purgare in limine servus,

Viminibus textam poteras conscendere cistam,

Attica qua clivo portatur barba latino,

Cum fricto cicere, anguilla, vinique lagena.

Sed teneras nimium sævo tibi frigore plantas

230 Coxit hiems, pedibusque nequis contingere saxa.

Grande malum, nulloque unquam medicabile succo,

Pau-

no curo. [dum non tibi] Dum pedibus incedens non sordescas, procerumque mædas subiturus a famulo, qui janum præest, jubearis soleas purgare, juvat vel viminea rheda uti.

225 *Et soleas]* Prope potentiorum templorumque limina Romæ atque a libi, ferrea extat lamina, iæstas ligula seu lunula, solo defixa, qua introituri cœnum a calcamentorum soleis abradunt. *servus]* qui januam custodit, vulgus *guardaportone*.

226 *cistam]* bene *cistam*; quod vimine esset contexta. Ejusmodi rheda viminea, quam deridet *Chironomus*, aliquo nunc est in usu, eaque vulgo *cesta*.

227 *attica barba]* Oræcus quidam præfuit, pro gentis more barbatus, parvulus vehebatur vimineo, in

quo secum habebat quotidianæ cibaria, ne quid pro exportatione solveret. *clivo latino]* pro Urbis viis, quæ alicubi in clivum assurgunt.

228 *fricto cicere]* pauperem ut indicet cibum. nam apud *Horat. art. poet. 249. . . . fricti ciceris vel nucle emptor* est homo infimi generis.

229 *sed teneras]* Altera *Philodemo* causâ, cur pedibus incedere se posse negaret, quod pedes frigore intumescerent, vel a saxorum asperitate dolerent.

231 *grande malum]* Acrius pungit *Chironomus*. Sensem accipe: morbum doloremque pedum excusas, *Philodemus*: at non pes, sed caput morbo tentatur, eoque morbo, qui nullo modo sanari possit; nempe ambitione & superbia, quæ

ia

Pauperis ambitio! Talos caufaris inepte,
 Sinciput exclamat læsum, si percita turpi
 Mens tibi fermento turgescit; & in jecore ægro
 235 Nascuntur baculi, tunicæ, magnæque tiaræ.
 Velle animor demens genii virgulta superbi,
 Et prohibe audacem cordi succrescere ficum:
 Sanus eris,* celerique viam calcabis aluta.
 O ego ter fatuus, calabræ qui pharmaca febris

Tom. II.

C

Di-

In paupere monstrosior minusque
 ferenda. Quam ad rem *D. Augu-*
stus. de amict. c. 120. = Si vix
toleratur dives superbus, paupe-
rem superbum quis ferat?

233 *sinciput*] pro capite.

234 *fermento*] pro turpi ambitione
 & immoderata dignitatum cupi-
 ditate, qua inflatur animus: qua-
 re ex græco proverbio *in fermento*
jacere dicuntur, qui animo sunt
 ægro, & intemperatis affectibus
 turgescunt. Translationum hic e-
 legantiam degustes. *jecore*] h. e.
 animo. Sedem enim affectuum
 in jecore positam opinabantur ve-
 teres. *Perf. sat. 5. 129. ... & in*
jecore ægro. = Nascuntur domi-
ni ... id est pravi affectus &
cupiditates, quæ in te dominantur.

235 *nascuntur*] Notat *Philodemus* am-
 bitionem, qui primas romanæ au-

læ dignitates inhiaret. *baculi*] *episcopales, pastorali.* [*tunica*] *sacrae vestes, quæ sacras ad di-*
gnitates pertinent, cappemagne.
 [*tiaræ*] pro episcopali capitis or-
 namento, *mitre.*

236 *velle animo*] Hominis morbo
 consulturus *Chironomus* ita con-
 cludit: ambitionem, quæ quasi
 virgultum luxuriat, penitus evul-
 le: sanus eris; & pedes bonæ
 habebunt.

237 *ficum*] translate ad ambitionem
 a silvestri ficu, quæ *caprificus* e-
 de qua *sat. 3. 11. cui radices*
 mille, mille rami. Quare, cum
 ceteris arboribus audacior sit,
 aptam hic offert imaginem.

238 *aluta*] quæ mollis calcet ge-
 nus est, pro celeri pede.

239 *o ego ter*] Rem serio conside-
 rans *Chironomus*, vel *Chironomus*

240 Diluere aggredior, linumque unguentaque perdo!

Quid mihi Rullus agit? Postquam siluere capellæ,

Blandaue pendentes gustarunt labra racemos,

Antrum cumana fertur subiisse Sibyllæ,

Et responsa dare. I nunc Ammon, & tua cornu

245 Ara frequens Rullo meritos accrescat honores.

At tibi nescio quid Barrus deponit in aure,

Ma-

voce *Señanus*, semet maximè salutatis arguit, quod immediabili morbo mederi aggressus sit. *ter*] superlativum hic constituit. *Ovid. metam. 8. 1) ego ter felix [calabra]* quod ista ambitionis febris ex ipsa soli, in quo natus *Philodemus*, natura & temperie creata fuerit.

240 *diluere*] temperare pharmaca, quod nos *monopolare*. [*linumque*] valet italicum: *perder l'unguento e le pezze*, quod est tempus & operam aliqua in re frustra insumere.

241 *quid mihi Rullus*] Desperata *Philotemi* salute, ad *Rullum*, qui saepe in his satyris redit, sese convertit, quo modo *Horat. lib. 1. epist. 2. 15. Quid mihi Celsus agit?* . . . [*postquam*] sensus est: postquam in Arcadia de vindemia cecinit, de hircio & de tribus capellis (ut in *sat. 4.*

90. & *sat. 7. 113.*) vel ad quoddam carmen scribendum se transiit, cui titulus *de Sibyllone*; vel ad ludum ipsum *del Sibillon*: de quo vid. *enarrat.* [*siluere*] postquam cessavit de amissis capellis dolere, & vindemiam describere.

242 *antrum*] Fatidicus iste *Rullus* ad ludum *del Sibillon* exereendum quadam in cella perobscura conveniebat, quam licet antrum cumanae Sibyllæ dicit *Señanus. cumana*] a Cumis urbe in Campania, non procul a lacu Averno: de qua *Silylla*, quæ est *italica*, *Virg. lib. 6. an.*

244 *i nunc*] per ironicam jocosamque emphasisin. Sensus est: age nunc, vade *Juppiter Ammon*, & cornibus tua ab ara, vel ab tua fronte detractis, ubi fatidicum *Rullum* coronari. Vid. *enarr.*

245 *ara frequens*] Vid. *enarr.*

246 *at tibi*] Ad *Barrum* transit *Se-*

Magniloquus Barrus, crasso de subere totus
Corticeus. Circumstat Olus, Labeoque recenter
Cirratus, spissis qui flavam nectit iotis

250] Cæsariem, tremulum sub pectine & omega plangit.

Quid, quæso Philodeme, tui cunctantur amici?

Nugas atque iterum nugas. Modo fungus in horto

C 2

Quin-

Scano inimicissimum, de quo *sat.*

5. 64. quem aliquid ad *Philodemi* aurem susurrare videt.

247 *magniloquus*] qui verbis abundat sesquipedalibus: sed pinguis illi minerva. *Barrus* iste latinas edidit orationes, quarum ultima tota est in *Scætanum*. [*de subere*] *Perf. sat.* 1. 96. *nonne hoc spumofum, & cortice pingui = Ut ramale vetus praegrandsu- bere coctum.*

248 *corticeus*] ex toto cortex est: nihil illi medulloso & solidi. *circumstat*] *Barri* susurrationis particeps fit *Olus*, pariterque *Labeo*. *Philodemi* amitinus & popularis erat *Olus*, vir ceteroqui de litteris optime meritis. Erat enim is *Gregorius Caropresius*; qui & *Philodemum* primis studiis imbuerat. *Labeoque*] idem qui in *sat.* 4. 29. & *sat.* 7. 145.

249 *cirratus*] Cum *recenter* dicat, forte indicat adsciticiam paullo

ante comam (*parruechino*) eleganter pexam sumpsisse. *iotis*] lepide vellicat in *Labeone* græci sermonis libidinem & ostentationem, quasi diceret: ita græcos amat, & græce doctus videri vult, ut cæsariem ipsam ad græcorum elementorum figuram, *jota* præcipue & *omega*, inflexis contextam habeat.

250 *plangit*] pectendo percutit.

251 *quid quæso*] quid nam grande opus, te consulto, moliantur amici? *cunctantur*] maturo consilio deliberant, quod sine cunctatione fieri nequit.

252 *nugas*] Sibiinet respondet *Chironomus*: *baje supra baje*, italice dixisset. *modo fungus*] en quid tandem sit magnum illud, de quo consulebant: natus modo fungus; illius genesis inspicienda: parturire montes; natus est ridiculus mus. quo exemplo monstrat *Scætanus Philodemum*, qui philosophus

Quintilii natus, scabies terræque marisca,
 Festinare jubet. Periit respublica, si non,
 255 Boleti genesi inspecta, quo creverit astro,
 Naturæque sinus naïo penetrabis adunco.
 Belle equidem, lurco, petasata cucurbita, bombax,
 Curculio, vervexque bipes! Tibi deficit una

Tef-

phus haberi vellet, sæpe cum amicis rebus non vere philosophicis, sed stultilibus ridiculisque, immorari.

253 *Quintilli*] Erat is patricii sanguinis quispiam; cui de reo vetustissimæ inter romanas patricias familiæ nomen affixit. *Quintilli* enim origine albanæ inter patres a *Tullo Hostilio* conscripti sunt. *scabies*] fungus est quasi terræ arborumque morbus. *marisca*] proprie ficus insipida, hic pro morbi genere, a similitudine ita dicto.

256 *naïo adunco*] idest penitus penetrabis, quasi acutissimo olfactu.

257 *belle equidem*] Ironice. *lurco*] exandescit, sanarumque aggerit acerbitate. Ubi vides, quam considerate *Sedanus*; qui non ipse hæc verborum sordes evomit; quod contra decorum esset; sed personatum hominem, & quidem gesticulatorem, evomentem

Inducit. *lurco*] *helluo*. *petasata cucurbita*] *petasio* contecta, *zucca col cappello*. Erat petasus galeri genus, cui lati margines, eoque iter facientes adversus solis imbriumque injurias faciem tuebantur. *Sueton. in Augusto* c. 82. = *domi quoque non nisi petasatus sub dio spatlabatur*. Quare ut hominem quidem dicat, sed bucconem & bardum, appellat *cucurbitom petasatam*. [*bombax*] vox interjectionem potius sonat, quam adjectivum; & sæpe irridentia est & contemnencia. Est autem in *Plaut. Pseud.* 1. 3. 131. qui a græcis adverbium mutatus est, forte ab *Aristoph.* in *Thesmophoriæ*. 46. ubi vim habet, quam diximus, irridentis & contemnencia.

258 *curculio*] Homo flocci facendus dicitur *curculio* transiit a *curculione*, qui vilissimus tenuissimisque vermiculus est, quo

fuit

Tessera stultorum, viridem jactare lacernam,
 260 Atque Antonini propius delubra videre,
 Nunc ubi vectigal merces solvisse jubentur,
 Atque odio veteres onerantur sæpe columnæ.
 Quod si vindiciæ, nec pilea sumpta catenas

C 3

Dis-

frumentum corroditur. *vervex* a
bipes] *vervex* (*cestrone*) pro
 stolido huiusmodi ex *Plaut. in Pers.*
act. 2. sc. 2. & *Juven. sat. 10.*
Vervicum in patria creffoque
sub aere nasci. [*bipes*] Amicum
 memini, cum nescio quem no-
 minare vellet, neque proprium
 illius nomen in mentem veniret,
 ut bellum illud nomine ornaret,
 lepide dixisse: *ubi, quæso, est,*
qui ex privilegio bipes incedit?

259 *tessera*] h. e. signum, quo
 mente capti distinguuntur: est
 autem Romæ vestis viridis; qui-
 que eo morbo laborant, in ho-
 spitio custodiuntur, quod jam,
 cum *Sextus* scriberet, erat con-
 tra columnam cochleam antoni-
 nianam, & vulgo dicebatur *il*
palazzo, aut *l'ospedale de' Ver-*
doni.

260 *Antonini*] ubi jam *Antonini*
Pii basilica, nunc vectigalium ter-
 restrium solvendorum mens, *do-*
gana di terra; grande opus *In-*
nocentii XII. P. M. sat. 14. 76.

262 *atque odio*] quasi vel ipsæ,
 quæ magnifico veteri edificio
 veteres adhaerent, columnæ ve-
 ctigalium solvendorum invidiam
 subeant. *veteres columna.* Vid.
enarration.

263 *quod si vindiciæ*] Quia veteres
 romani locutione utebantur, cum
 de incerto possessore ac de ser-
 vis & liberis ageretur, utitur
 hic agens de mente capto in cu-
 stodiam conjiciendo, post, si sa-
 nus fiat, in libertatem vindicando.
Vindicia secundum servitutem ce-
 rant, & *vindicta secundum liber-*
tatem. Vid. *enarrat.* *Pileum* au-
 tem *sumere* erat libertate dona-
 ri: quare apud *Liv. 24. 32. ser-*
vi ad pileum vocati sunt. Hic
 vero per *pilea sumpta* intelligas
 hominem inter mente captos re-
 ceptum, atque inde sanato mor-
 bo dimissum. Sensus igitur est:
 si postus in stultorum furioso-
 rumque custodia non convale-
 ris, aut inde dimissus ad insaniam
 redieris, jam te amicos vitare mo-

Be-

- Diffolvunt animi, Barrum Rullumque jubebo
 265 Indicia effrenis manifesta cavere furoris,
 Atque intestatos tecum cœnare quirites.
 O tandem ad calabros redeat frons ista penates,
 Cujus ad occursum subito mihi frigore sanguis
 Cæsariesque riget, solvitque puerpera vulvam.
 270 Et cunctaris adhuc? patria te rupe capellæ

In-

- nebo, tecumque neminem cœnare, nisi prius, ob imminens tua ab infania mortis periculum, scripserit testamentum, ne intestatus moriatur.
- 264 *diffolvunt*] dissolvere catenas animi est sanæ menti restituere. *Barrum Rullumque*] præcipuos *Philodemi* amicos, qui eo sæpius utebantur.
- 266 *intestatos*] ex *Juven. sat. 3. 272. . . post ignavus haberi, Et subiti casus improvidus, ad cœnam sibi Intestatus eas . . . cœnare*] hoc infiniti temporis verbum, quasi esset accusandi (ut ajunt) casus, pendet a superiore voce *cavere*: est igitur *cavere intestatos cœnare* pro *cavere ne intestati cœnent*.
- 267 *o tandem*] *Chironomus Philodemum* hortatur, ut ad suos redeat: quandoquidem ex dictis nihil in eo inest, quo Romanæ ad dignitates, quas bæcæcus inhævit, pervenire possit. *patria te*] eo magis quod te tuæ patriis in montibus pascentes capellæ custodem suum invitant; atque adeo
- & inverecundus illius aspectus non bene urbi, loco, honestique, quibusum versatur, hominibus convenit.
- 269 *cæsariesque riget*] *Virg. Diriguere coma . . . Gelu contrahitur sanguis, pili capillique* Inhorrent ad tui vultus, quasi ad mali ominis ac monstri, occursum. *solvitque*] ex terrore injecto prægnantes quandoque sætum emittunt intempestivum, & abortum faciunt: nos, si *stanciano*.
- 270 *Et cunctaris*] Urget *Philodemum*, ut nulla injecta mora ad patrios lares redeat: quandoquidem ex dictis nihil in eo inest, quo Romanæ ad dignitates, quas bæcæcus inhævit, pervenire possit. *patria te*] eo magis quod te tuæ patriis in montibus pascentes capellæ custodem suum invitant; atque adeo

Invitant, cupidumque diu suspirat aratrum:

Te marræ expectant, & pulchro sarculus ore;

Adventuque tuo lasciva mobilis aure

Commune ad præsepe senex oncabit asellus.

275 Hæc ubi mimus ait, palmis utrinque reductis

C 4

As-

adeo ipsa primæ tuæ artis instrumēta, aratra, marræ &c. uti & arbores suum te cultorem expectant. *rupe*] vel quod patria *Philodemi* montosa sit, vel ut caprarum ingenium indicet, quæ locis gaudent præruptis. Virg. *æol.* 1. . . . *dumofni pendent de rupe capelle.*

271 *cupidumque*] cupit nempe a te, ut hæreditariū instrumentum, tuæque familiæ (ut alibi dictum) insignis, attrectari.

272 *pulchro*] ore te renidenti expectat sarculus.

273 *adventuque tuo*] tuum quasi gratulana reditum gestiet atque exultabit, festivo aures agitando arrigendoque, vetulus asellus: *lasciva*] hilari ac festiva: *arecchi risti.*

274 *commune*] vel per hyperbolem, ut philodemice domus angustias videas; quasi una tibi ac solo æqua sit cella, domino caprisque & asino communis; vel per jo-

cum, ut in eadem, in qua asellus sit, æstinatione *Philodemum esse* significet. De homine indocto, qui tamen plurimum sibi sumat, & *un asino*, vernacula voce dicimus. *senex*] ex inopia, qua laborat *Philodemi* familia: ica quippe angusta res est, ut juvenem asellum mercari non possit: quare quem discedens reliquit, eundem reversus inveniet *Philodemus*. [*oncabis*] quod est idem ac rudere, *ragghiare*; vox a græca *onchos* vel *onchiflos*, asinus; & inde *onchifles*, qui rudat.

275 *hæc ubi*] Finem facit *Chironomus* pulcherrimo sermoni; quem illico excipit admurmuratio hominum *Philodemo* magno cum strepitu plaudentium, non sine sibilis, ut solet plebecula. *utrinque reductis*] vel ut palma palmam pulsant, vel retro actis & arrectis; *con le mani alzate*, habet italica versio.

Assultant pueri, betasque & grandia cæpe
 Impingunt. Caveas ictus, Philodeme, memento;
 Ne decor ille tuus, pudibundaque gratia frontis
 Vapulet, & pulla doleant in veste cinædi.

ENAR.

276 *pueri*] quos Romæ præsertim
 petulantes effimios atque inju-
 riosos, non tam ætate quam edu-
 catione, dicit Scholiastes *edition.*
 1700. *betasque*] Popellus maxime
 puerorum, si semel alicui cepe-
 rit irridere, vix vocis strepitu
 animum explet, manusque abstin-
 net. *betas & cæpe* posuisse puto
 pro quibusque vilioribus pomis,
 quorum iaculatio ad contumeliam
 pertinet: quare de eo, qui ulla
 sine arte aliquid imperitus fece-
 rit, aut scripserit, itali dicimus:

merita P' aranciate.

277 *caveas*] In speciem amice, 10
 autem vera ironice, *Philodemum*
 ictus vitare monet; ne quid il-
 lius decor & verecundi oris gra-
 tia detrimenti capiat. *memento*]
 valet *vide*.

279 *pulla*] nigra, quæ funeris lu-
 ctusque causa adhiberi solet.
 Sensus iccirco est: ne ex aliquo
 ictu cadas exstinctus, ut tuum
 propterea fatum doleant *cinædi*,
 h. e. mollicie dissuens atque ef-
 feminata juvenus.

ENARRATIONES

IN SATYRAM VIII.

1 *naßlia*] Autographus noster, atque editiones Tryphonis (forte *neapolitana*) 1696. & *pseudo-coloniens.* 1698. habent *cymbala*. Sed ex edition. *pseudo-amstelodami* 1700. *naßlia* restituendum putavimus, ut sibi constet Satyricus; qui paulo post: *positas ut sumere chordas*. Nihil enim cum *cymbalis* chordæ, si arabum *cymbala* excipias, ad quæ certe *Scellanum* respexisse nemo dixerit. *Cymbala* quippè ansata seu manubriata erant instrumenta, eaque concava, quæ invicem collisa tinnitum edebant. Vides aliquid simile in abeneis lancibus, quas utraq; manu militarem inter incessum Macedonici nostri (Neapoli *gli Albanses*, seu legio *Real Macedone*) conplodere solent. Videsis laudatum *Marihajum* nostrum annot. ad ps. 150. versiculum V. & Calmetium in *differt. instrum. hebr. psalmis præmissa*, ubi & instrumentorum illorum figuræ.

trunco] lauro. Fuit apud veteres & arborum religio, quæ ipsis pro templis habebantur, ubi numen habitaret & cole-retur. *Plin. l. 12. c. 1. Hæc fuerunt numinum templa, pri-scoque ritu simplicia rura etiam nunc deo præcellentem arbo-rem dicant.* Immo & sua cuique numini arbor ex eod. *Plin. Jovis asculus, Apollini laurus, Veneri myrtus, Minerva olea, Herculi populus &c.* Quæ superstitio ita in hominum men-tibus insedit, ut etsi postmodum templa ædificari cœpta sint, nullum tamen sine arbore fuerit constructum: quare arbor ipsa

ipsa in templis, sive templis proxima constituebatur, ut ex *Euripid. in Andron.* Quid plura? arborem majori, quam templum ipsum, veneratione cultam esse Sulpit. Sever. in *vit. D. Martini cap. 10.* indicat. Dum in *vico quodam templum antiquissimum diruisset*, (Martinus) & arborem pinum, que *fano erat proxima*, esset aggressus excidere, tum vero *anxietas loci illius ceteraque gentilium turba cœpis obsistere*: & cum iidem illi, dum templum evertitur, imperante domino, quievisset, subscindi arborem non patiebantur: ille eos sedulo *commonere*, nihil esse religionis in *stipite*.

12 *præcordia*] quo sensu *Pers. sat. 5. 22.*

. tibi nunc hortante *camæna*

Excusienda damus præcordia

Idemque *sat. 1. 116.* de *Horatio* intima amicorum vitia veritate per risum pungente:

Omne vaser vitium ridenti Flaccus amico

Tangit, & admissus circum præcordia ludit,

Callidus excusso populum suspendere naso.

23 *lictor*] *Lictorum* origo ab ipso *Romulo. Liv. 1. c. 8.* Liberi fuerunt, non servi: nam ex infima plebe *quiritium* plerunque eligebantur, numero quatuor & viginti. *Liv. 2. 5.* Erat illis togæ jus: ergo liberi erant, immo & cives. *Cic. in Pisou. c. 23.* Munera erant: I. *submovere* multitudinem voce, manu, virga. *Liv. 8. 33. Pacat. paneg. 11. præire* magistratibus. Incedebant autem, non gregatim, non bini, non terni, sed singuli in lineam (ut in nummis *Junii Bruti* apud *Fulvium Ursin.* & ex *Liv. 24. 44. & Val. Max. 2. 2. 4.* ubi *lictor primus, lictor proximus*) & quidem *dictatori*, cui duplex, idest utriusque *consulis*, imperium, viginti quatuor, ex *Dion. 54. p. 520. Appian. bell. civil. 1. p. 412. Plutarch. in Fabio. p. 176. magistro equitum sex, ex Dion. 42. p. 197.*

consuli duodecim; *prætori* sex; *quæstori* nulli, ex *Varr.* apud *Gell.* 13. 12. III. *animadvertere*, h. e. animum advertere, & curare, ne quid fieret contra dignitatem. Nam si quid *liſtor* per incuriam aut oſcitantiam prætermitteret, quod contra dignitatem eſſet, *conſul* eum *animadvertere* (quod *pos, badare*) jubebat. Luculenter *Liv.* 24. 44. de *Fabio* patre *Fabii* filii *coſ.* Legato ad *Sueſſulam* in caſtra veniente = Cum obviam filius progrederetur, *liſtoresque* *verecundia* *majeſtatis* ejus *taciti* *anſeirent*, præter undecim *faſci* (*liſtores*) equo prævectus *ſenex*, ut *conſul* *animadvertere* proximum *liſtorem* juſſit, & is ut *deſcenderet* (*pater*) ex equo, *inclamavit*; tum demum *deſiliens*, *experiri*, inquit, *volui*, *ſili*, *ſaſin'* *ſcires* *conſulem* *ſe eſſe*.

Sed, cum *liſtores* non modo ligaffe, ſed *virgis* & *ſecuri* percuisse legantur, quæſtio eſt, an a *carnifice* diſſerent. Nam *liſtores* ex plebe homines fuiſſe diximus, atque ubique, in foro & concione *magiſtratibus* apparuiſſe: contra vero *carnificem* non modo *foro* & *concione*, *verum etiam* *caelo* *hoc ac ſpiritu*, *cenſorias* *leges*, atque *urbis* *domicilio* *carere* voluiſſe, aperte habet *Cic.* pro *Rabir.* c. 5. Putabant enim ejus præſentis contagione pollui *rom. pop.* *concionem* ac *libertatem* *ibid.* c. 4 = Quamobrem *uter noſtrum tandem*, *Labienus*, *popularis* eſt: tu ne qui *civibus romanis* in *concione* *ipſa* *carnificem*, qui *vincula* *adhiberi* *putas oportere* . . . an ego, qui *ſuneſtari* *concionem* *contagione* *carnificis* *veto* &c. paulloque poſt *carnificem* *liſtori* *opponit* = *Porcia* *lex* (non a *M. Porcio* *Cato* *ſenſorio*, ut male opinatur *Manutius* in eum *Cic.* locum, ſed a *Porcio* *Leca* *trib. pleb.* lata an. 454. ut ex nummo *argenteo* *inſcripto* in altera parte *PROVOCO*, in altera *P. PORCIUS LÆCA*) *libertatem* *civium* *liſteri* *eripuit*, *La* *biennus* *homo* *popularis* *carnifici* *tradidit*. Et in *Verr.* 5. 45.

Ado;

= *Ad erat janitor carceris, carniſex praeoris; mors terrorque ſociorum & civium liſſor ſeſſius.* Quid igitur? Res componendas puo, ſi dixerim: *liſſores* (id quod ex allatis *Tullii* locis colligitur) in cives romanos tantum lege egiſſe, perduellesque virgis & ſecuri, more majorum, percuisse; *carniſſes* vero crucifixiſſe, gulam fregiſſe, aliaque ſupplicia ſervis, peregrinis, & iis, qui cives non eſſent, irrogaviſſe. Quare *ſeſſianus* poſuit *liſſorem* pro *carniſſe*.

37 *Polycleſe*] *Martial.* 9. 60. 11. in *Mamurram* in nundinis licitantem, quaſi omnia empturum, cum vix haberet quod domi cœnaret:

Conſuluit nares, an elevent ara corintheta:

Culpavit ſtatuat &, Polycleſe, tuas.

39 *digitum chalydono veſtis*] h. e. annulo ornat. Annuli (qui *Pacuvio* *ungulus*, *Plauto* *condalium*). origo incerta. *Plin.* lib. 33. *teſo cap.* 1. *edition.* *lugdun.* 1561. pag. 587. ubi = *Peſſimum viſa ſcelus fecit, qui anulum primus iaduit digitiſ.* *Nec hoc quis fecerit traditur.* Nam de *Promethæo* omnia fabuloſa arbitror . . . pag. 586. *Nec iliaciſ temporibus ullas fuiſſe annulos video: nuſquam certe* *Homerus* *dicat* pag. 589. *Non ſignat Orient, aut* *Ægyptus* *etiam nunc, liſſeris contenta ſolus.* Sed fallitur *Plinius*: quandoquidem vel ante iliaca tempora apud *Genef.* 38. 18. *Judas Tamar* *nurui ſuæ piguoris loco dedit anulum;* & 41. 42. *Pharao* *Ægypti* *rex* *Joſeph* *annulo ſignatorio donavit.* Ab ægyptiis potius ad græcos, & inde ad veteres Italiae populos annuli morem veniſſe opinor. Nam ſabini vel *Romani* ætate annulos geſtarunt. *Dionyſ.* 2. p. 105. *Hanc* (*Tarpejam*) *cupido ſubiit annulorum.* *Liv.* 1. 11. *Additur fabula, quod vulgo ſabini gemmator magna ſpecie annulos habuerint.* Quare ab ſabinis morem romani accepiſſe videntur, vel certe ab

citu-

etruscis, a quibus inter alia magistratuum insignia desumpta: Utcunque vero res fuerit, tarde eam consuetudinem romani amplexi sunt, & ne Reges quidem omnes annulos gessisse tradit *Plin. ibid.* = *De regibus romanis non facile dixerim. Nul- lum (annulum) habere Romuli in capitolio statua, nec, praeter Numa Serviique in suis, alia, ac ne L. quidem Bruti. Hoc in Tarquinio maxime miror.* Annuli alii erant sine gemma, alii gemmam habebant, eamque vel figura aliqua insignem, vel nudam. *Plin. ibid.* = *Multis hoc modis, ut cetera omnia, luxu- ria variavit, gemmas audent exquiriti fulgeris, consueque opi- mo digitis euerando . . . mox & effigies varias calando, ut alibi ars, alios materia esset in pretio.*

42 decreta senatus] *senatusconsultum* a decreto senatus. *Aelius Gallus se distinguit, ut dicat, particulam esse quandam senatusconsulti; ut cum provincia aliqua decernitur, quod tamen ipsum senatusconsultum est. Ita Festus.* Quamquam vero plura interdum capita fuerint in uno *senatusconsulto*; tamen nusquam invenimus usurpatum: in illo *senatusconsulti decreto*. Quin pro ipso *senatusconsulto* saepissime legimus *decretum*; & quidem jure; cum nihil aliud esset *senatusconsultum* quam quod senatus decrevisset. Sed hoc intererat, quod, etsi pro *senatusconsulto*, non tamen pro quovis *senatusconsulto*, acciperetur *decretum*, sed pro eo tantum, quod aut unius hominis causa factum esset; aut si ad plures pertineret, ad universum tamen remp. minime spectaret: & , ut *senatusconsultum* saepius de publica, quam de privata re dicebatur; ita *decretum* de privata potius quam de publica, vel potius de publica nunquam, de privata semper. Nunquam enim *senatus decretum* de ambitu, de judiciis &c. quae ad omnes pertinebant, sed *senatusconsultum*; de uno autem, de duobus, vel de una civitate tantum usurpari *decretum* vides. *Cic. post. ed.*

red. in sen. c. 1. = immensum quidem est, atque infinitum; quod huic ordini debemus, a quo saepe magnificentissimis decretis sumus honestati. Sueton. in *Julio c. 16. = Metellus trib. pleb. & Caesar praetor administratione reip. decreto patrum submovenitur.* Cic. *Attic. 16. 18. decreta coff. de Caesaris actis: pauloque post: decretum coff. secundum Buthriotos fecerunt.*

Differebant quoque, quod *senatusconsultum* a senatu tantum fieret, *decretum* vero & a senatu fieret, ut ex allato *Ciceronis* loco, & ab alio ordine (Cic. ad *Attic. 9. 18. Caesar velle augurum decretum facere: & pro Sext. Rosc. c. 9. Decurionum decretum fr &c. & Pontificum decreta saepe legimus*) atque etiam ab uno: ut apud Cic. in *phil. decreta Caesaris, & millicies alibi decretum pratoris; & apud Ictos Imperatoris, Principis, Iudicis decretum.*

Si quis autem *senatusconsulto* intercessisset (idest per verbum *vote* parem majoremve opposuisset potestatem, quale jus datum fuit trib. pleb.) aut moram attulisset (ut cum *Servanius* noctem ad deliberandum postulavit, quando de revocando *Cicerone* ab exilio agebatur) jam quod patres decrevisset, non *senatusconsultum*, sed *senatus auctoritas* dicebatur. Quare *Servilius Ahala* apud *Liv. 4. 57. si quis intercedat senatusconsulto, auctoritate se fore consentum dixit.* *Manut. de senat. rom. c. 10. Zamosc. de senat. rom. 2. 11. Hotom. de senat. c. 8.*

Florente rep.^a hoc modo *senatusconsultum* fiebat. Consul, aut qui cum insignibus imperii & lictoribus esset, convocato senatu, cum qua de causa convocasset, retulisset, sententias rogabat: dictis sententiis, quam magis e republica duceret, eam primam pronunciabat: tum, ut senatus judicaret, qui hoc sentitiis (jubebat) illuc transire; qui alia omnia in hanc partem. Quae verba cum pronunciaffet, atque ipse primus

in

in alterutram partem discessionem fecisset, alii deinde quam quisque partem probaret, in eam transibant: post numerabantur, & ex numero voluntas senatus apparebat. Si frequentiores sententiam a consule pronunciatam comprobassent, in eam *senatusconsultum* scribebatur; sin minus, aut abjiciebatur omnino res, aut in aliqd tempus rejiciebatur. Sæpe enim accidit, ut quod frequenti senatu rejectum fuerat improbatumque, id interjecto tempore susceptum comprobaretur. Interdum denique, non rogatis neque dictis sententiis, tantummodo per *discessionem* fiebat; tumque senatores *pedibus in sententiam ire* dicebantur, & *senatusconsultum per discessionem* appellabatur: quod enim auditis disputatisque sententiis fiebat, etsi & ipsum *discessione* fieret; tamen simpliciter *senatusconsultum* dicebant. Plura alia apud allatos *Manutium* & *Zamoseium*.

65 *cristas*] Muliebris iste capitis ornatus, adscito capillo, atque adeo crine aliisque farturis, ita in dies arcuato cornuatoque vertice prominet, ut nostræ fœminæ novum Jovi bellum illaturæ videantur. O aliquis existat Iuppiter, qui tantam molem fulmine dejiciat! *Ædificandi capitis usus fœminis vetustissimus. Juven. sat. 6. 501.*

Tot premis ordinibus, tot adhuc compagibus altum

Ædificat caput. Andromachen a fronte videbis,

Post minor est

Congeriem illam capillorum ac tutulum vocat *Lucan. l. 2. 358. surritam frontis coronam*; *Stat. vero lib. silv. 2. 114. suggestum coma.* S *Hieron. ep. 130. ad Demetriad. = Polire faciem purpurisse, & cerussa ora depingere, ornare crinem, & alienis capillis surritum versicem struere &c.* *Tertullian. de cultu fœm. c. 7.* ita ad carthaginieneses suæ ætatis fœminas = *Quid crinibus vestris acquiescere non licet, modo substrictis,*

mo-

modo relaxatis, modo elisis? Deinde varium longumque illud capitis comendi opus irridens describit = Affigit præterea nescio quas enormitates (quales & nostra ætas videt) sutilium atque textilium capillamentorum, nunc in galeri modum, quasi in vaginam capitis, & operculum verticis, nunc in cervicem retro suggestam.

71 *Oceannus vel posset Osbo*] Lex Roscia theatralis lata est a L. Roscio Othone, non consule, (ut male *Afcon.* in *Cic.*) sed tribuno pl. ut *Liv. epit.* 99. = L. Roscius trib. pleb. legem tulit, ut equitibus romanis in theatro quatuordecim gradus proximi assignarentur. an. 686. Manio Acilio Glabrone, & C. Calpurnio Pisone cons. *Cic. pro Mur.* c. 19. = L. Osbo, vir fortis, meus necessarius, equestri ordini restituit non solum dignitatem, sed etiam voluptatem. Itaque lex hac, quæ ad ludos pertinet, est omnium gratissima, quod honestissimo ordini cum splendore fructus quoque jucunditatis est restituens. De illa *Juven. sat.* 14. 323.

. effice summam,

Bis septem ordinibus quam lex dignatur Othonis.

h. e. compara tibi censum equestrem quadringenta HS, quem juxta Othonis legem habere debent, qui in quatuordecim gradibus theatri sedere possint. Ea lex ne interiret effecit *Domitianus*, qui novo illam edicto restituit. Aperte *Martial. lib.* 5. 8. 1.

Edictum domini (Domitiani) deique nostri,

Quo subsellia certiora sunt,

Et puros eques ordines recipis,

Dum landas modo Phasis in theatro,

Phasis

Sestianus simul posuit & primum legis auctorem *Othonem*, & *Oceannum* designatorem. Erant autem *designatores* ludorum &

spe-

spectaculorum, qui loca sedendi unicuique demonstrabant; populumque serius venientem locabant. *Plant. Pœn. prol. 19.*

Non designatur præter os obambulet,

Non sessum ducat, dum histrio in scena sit.

Nostri cæremoniarum magistris fere similes erant. Eorum munus ordinibus sua loca adnotare, & pellere occupatores, quod theatri verbo dicebatur *excitare*, sive *suscitare*: uti sæpe in *Martiale*, apud quem *Oceanus* & *Littius* designatores. lib. 3. 95. 10.

Et sedes qua te suscitât Oceanus.

& lib. 5. 25. 1.

Quadringenta tibi non sunt, Chærestratus: surge,

Lælius ecce venit: sta, fuge, curro, laice.

& lib. 6. 9.

In pempejane dormis, (simulas somnum) Lavine, theatro:

Et quæris, si te suscitât Oceanus?

77 *spessant aulaa*] *Aulæa*, quæ *Valer. Max. 9. 1.* vocat *Attalica*, ab attalicis opibus Romam advecta, vela erant peregrina & quidem pretiosissima. *Virg. an. 1. 701.*

. . . . aulaa cum jam se regina superbis

Aurea composuit sponda

Ubi *Servius*: *aulæa*, velis pictis, quæ idæ *aulæa dicta sunt*, quæ primum in aula *Attali regis Asia inventa sunt*. Ideo autem etiam in domibus pandebantur *aulæa*, ne imitatio temporum fieret, sub quibus bellantes semper habitaverunt majores. Unde & in thalamis hæc fieri hodie conspicimus. *Varro* tamen dicit vela felire suspendi ad excipiendum pulverem, quia ejus camera igneabatur.

Aulæa in scenam quoque venire; & in ludis scenicis tendi solebant. *Cic. pro Cal. c. 27.* = diinde scabella con-

crepant, aulam tollitur. Apul. *metam* 1. p. 16. = *aulam tragicum dimovet.* Donat. de *comod. & tragœd.* = *Aulae in scena intexta firmantur. . . pro quibus atas posterior siparia accepit.* Aulæis scena ante fabulæ actionem velabatur; iis repente demissis, atque humi stratis, actores prodibant, & tunc *premi* dicebantur: finita autem actione iterum in altum sublata dicebantur *telli*. Horat. 2. *epist.* 1. 189.

Quatuor aut plures aulae premuntur in horis.

h. e. quatuor minimum horis agitur fabula: & *art. poet.* 154.

Si planioris ages aulae mementis.

h. e. qui maneat in theatro, donec tollantur aulæ, idest usque ad fabulæ finem.

Sestianus noster latiori sensu pro toto scenico apparatu, sive pro spectaculo & actione usurpat *aulæ*; uti (ni fallor) *Juven. sat.* 6. 67.

. quoties aulae recedite cessant.

idest, quando theatrales ludi non exhibentur.

82 *aut podium longis*] Podium romanis erat projectura in summo muro arenam circi, vel amphitheatri, proxime cingente. *Visuv.* c. 7. *Sueton.* in *Ner.* c. 12. Erat arenæ proximum, ideoque dignissimus is orchestræ gradus, qui proximus erat *podio*. Latior fuit ille gradus, quod in eo suggestus Imperatoris eminentior esset exstructus, qui & *cubiculum dictus*. Origo rei a *Julio Casare*, quem inter alios honores *suggestum in orchestra admisisse*, scribit *Sueton.* c. 76. quod secuti Principes tenuere; ut ex *Sueton.* in *Ner.* c. 12. *Plin. paneg.* c. 51. De consulibus, prætoribus, aliisque nobilissimis, quibus ibi sedendi jus esset, *Juven. sat.* 2. 145.

Et Capitolinis generosor, & Marcolli,

Et Catuli Paulique minoribus, (nepotibus) & Fabiis, &

Omnibus ad podium spectantibus.

In

In ferarum spectaculis, contra inopinatos casus retia valida nodosaque undique in orbem *pedium* cingebant, quorum raritas non impediret adspectum. *Plin.* 37. 3. *tanta cepia (succina) innecta, ut retia, arcendis feris podium protegensia, succinae nodarentur.*

83 *seffera*] Apud romanos, in spectaculis loca omnia non fuisse gratuita, colligere est ex *Sueton. in Calig. c. 26.* — *Inquietatus* (Caligula) *fremitu gratuita in circi loca de media nocte occupantium, omnes fustibus abegit.* Ergo si aliqua loca gratuita, aliquid pro aliis erat pendendum. De servis aperte *Plaut. in prolog. in Pœnuli. 23.*

Servi ne obsecrants, liberis ut sit locus;

Vel as pro capite dent: si id facere non queunt;

Demum abeant

Ubi Scholiast. *Taubmannus edition. hackian. 1667. vol. 2. p. 845.* — *Indicas hic locus, receptum etiam fuisse prisco illo ave, ut servi aliquid penderent, si sederent. Hoc græci optiria appellasse videntur; quæ explicant in Callim. Scholiasta munera, quæ spectandi causa dantur. Nec in servis tantum, sed receptum hoc etiam in aliis e plebe, qui Locariis nescio quid pro sedibus pendebant. Sunt vero qui as pro capite dent interpretantur: dato pretio libertatem a dominis emant: inter quos est Gruterus. Martial. 5. 24. 9. Locarii sunt, qui loca populo in spectaculis designabant locabantque.*

Hermes (gladiator) divitia locariorum.

Ideo autem *divitia*, quod, cum gladiatorum nobilissimus esset, eoque decertante plurimi ad spectaculum convenirent, multum inde quæstum facerent designatores. Sunt qui putent, pecuniam illam, quæ *lucar* dicta, prius *locar*, a *loco*, non a *luco*, derivata voce, eam fuisse, quæ ex locis sive sedibus theatralibus colligebatur. Ego vero nihil ausim affirmare. Vid. *Lipsum de amphitheatr. c. 15.* D 2 89

89 *histrion*] proprie *indie*, qui personatus in scenis fabulas agebat, ab *hister*; quæ vox veteribus thuscis significabat græce *orchestren*, latine *saltatorem*, qui & *indie*. A thuscis enim romani rem vocemque acceperunt, uti apertissime *Liv.* 7. c. 2. = *Accepta itaque res, sapinique usurpande excitata vernaculis artificibus: quia hister thuscæ verbe indie vocabatur, nomen histrionibus inditum.* Idem ex *Val. Max.* 1. 2. c. 4. n. 4. Quare nullo modo audiendus *Festus*, qui, quod primum ex *Histrion* venerint, inde dictos putat. *Hypocritas* etiam & *mimes* græci dixerunt; quod alterius personam imitantes simularent, & choro saltando responderent, scurras agendo. *Histrionicam* detestatur *Juven. sat.* 8. 185. & seqq. Ex *Diene lib.* 57. & *Tacite annal.* 4. *histriones* *Tiberius* ex Urbe, atque adeo ex Italia pepulit. In utroque jure infamia notantur: in civili quidem ex *l. 1. §. ait Prater Dig. de his qui notant. infam.* in ecclesiastico ex *cenc. carthag.* 7. *relat.* 4. *quest.* 1. *can.* 1. & ex *cenc. avel. relat. de consecrat. dist.* 2. *can. pro dilectione.* Vox *histrion* ad nos usque pervenit: sed nostri admodum alii ac veteres illi *histriones*. Ea latiori sensu *Sestianus* nŕs est pro *dramatice actore*.

103 *circum epirrhedia*] Hieron. Gilius in *Vecab. Caterin. p.* 204. ex ultima (ait) editione sic legit:

..... *circum epirrhedia murmur*
Alternum, tristisque liquata pinacula metre.
Dum pietas lais precedit thusea galeris.

107 *Ogygii*] *Bacchanalia* indicat: non quod nostra ætate sint ad similitudinem veterum, quorum superstitio ac licentia a christianis institutis omnino abhorret. Si quid habent simile, id est streptus aliquis tripudiumque, & major in theatris luxus & frequentia. Personatos autem homines in romanorum *bacchanalibus* non legimus, sed in quinquatribus minoribus

ribus Minervæ sacris idib. jun. (quo tempore tibicines personati per Urbem incedebant, ex Ovid. in *fast.*) & in *megalensibus*, ex Herodian. in *Commede*. Forte *bacchanalia* nostra (ut Scholiast. *Sætan*, edit. *pseudo-amsteled.* 1700.) ita dicta a proverbio: *bacchanal exercere*, h. e. *delirare*. Plaut. in *Amphitr.* in *suppest. act. 4. scena* 'Tun' me *maçtes*, edition. *Hælian.* 1669. p. 58.

Bacchanal is exercuisse oportet, sinez

Ubi *Mourf.* = Cum *delirare* aliquem *dicere* vellent, *bacchanal exercere* eum *inquirebant*. Nam *Luna*, *Bacchus*, *Ceres* *furis præfides* credebantur: unde *lunatici*, *bacchi*, *ceriti*: ita *mex* (v. 30.) *in bacchus is*.

Et quidem nostris *bacchanalibus* quandam furoris ac deliramenti speciem esse fatentur, qui eo tempore non, ut ceteri, insaniunt. Quare optime *Sætanus* seq. v. 110. *insanire licet*. Stultorum potius *ferias*, a *Tullo* rege (ex *Halicarn.* l. 3.) vel ab *A. Sempronio* & *M. Minatio* *cofa.* (ex *Liv.* l. 2.) institutas *menfe decembri*, nostra hæc *bacchanalia* sapere videntur. Certe nulla dies *privatim* *publiceque* *romanis saturnalia* *hilarior*, *jocorumque* & *conviviorum plenior*; tunc cum *servi* *dominos* *mentientes* aliquo modo *personati* *discurrabant*; ut *Macrob.* l. 1. *saturn.* c. 7.

110 *insanire licet*] *Barbarus* quidam cum ab *Italia* ad suos *reversus* esset, *interrogatus*, *ecquid* *singulare* apud nos *vidisset*, *miratum* se *respondit*, *italos* per aliquot anni dies *insanire*; post vero, *cinere* quodam *capiti* *imposito*, ad *mentem* *extemplo* *redire*.

111 *conspersi pulvis*] *Sacri cineris ritum* *Regino* (editus a *Balzio* pag. 135.) auctor IX. sæculi a nonnullis antiquis *conciiliis* *desumit*; & certe a veteri *Ecclesiæ* *instituto* *profectus* est, quo *pœnitentes* *præ foribus* *sacrarum ædium* *cilicio* &

facco induti nudisque pedibus, inter cetera lustrali aqua sacroque cinere adspergebantur. *Thomass. lib. 2. de festor. celebr. cap. 13. n. 13.* Martene *de antiq. ecclaf. discipl. c. 17.* S. Isidor. hispal. *lib. 2. de offic. cap. 16.* Rupertus autem *de divin. Offic. lib. 4. c. 10.* hæc habet = *Igitur ut nostra nobis calamitas ad memoriam revocetur, & meminerimus, quia pulvis sumus, quod oblitus est pater noster Adam, quando projecit ante Deum coronam suam, & exinde sensit nuditatem suam, idcirco & cinere capita nostra adspargimus & summas partes corporis, idest pedes, nudamus, hoc habitu consistentes, quia non dii, neque de cælo sumus, & de terra principium habuimus, & quia per peccatum gloria nostra spoliati, & inter hostes constituti, ornatu gratia Dei indigemus.*

114 *Princeps auriga*] Afferendus omnino hic festivissimus Hieronymus Gilius senensis *Vocab. Caterin. pag. 180. v. Pronunzia*; ubi inter Teresiæ Strottæ laudes hæc habet. *Voltasevi alla vostra Principessa di Forano D. Teresa Strozzi, e guardatela attornata dalla sua nobilissima figliuolanza darle tutto il più vigoroso latte di pietra, e di valore, addestrandola a trattar la spada, la penna, e la croce, non mica a maneggiar con armonia la sferza da cocchio, come in quest'oggi è costume di tale mal disciplinata adolescenza patrizia; facendosi pregio certe mani ancor tenere, destinate a reggere i fasci in Campidoglio, o le redini di più provincie, il menar talora una friglia, per dare la vernice alla groppa di un corsiere favorito, e forse metter la sugna alle ruote ed al timone di un frulloncino, acciocchè corra con agilità e segretezza, e faccia meno romore per certi vicoli, di quel che faccia il frullone della Crusca.*

116 *fronti bracteolas*] *Bracteolas & tintinnabula equis ornandis veteres romanos adhibuisse nusquam comperimus. Sed plu-*

plurima alia habuerunt, quibus equos ornarent, phaleras, bullas, monilia, balteos, ephippia, fræna, præterea tapetes, strataque ostro auro phrygioque opere insignia &c. ut apud *Xenoph.* l. 4. *Virg. an.* 5. 310. & 9. 359. *Juven. sat.* 16. 60. *Ovid.* 6. *metam.* & 8. Ad phaleras quod spectat, *Suida* sunt ornamenta frontis equorum, *Herodoto* maxillarum, *Plinio* & *Servio* pectoris, *Homero iliad.* 13. jubarum. Unum apud *Euripidem*, ubi equos *Rhesi* Thraciæ regis, eorumque ornatus describit, tintinnabulorum mentio: non vero tibiis apponit, sed fronti. En carmina latine reddita.

Aurea autem bulla collum jugalium

Equorum clandeat nive candidiorum.

Pelta vero in humeris, figuris junctis aureis

Fulgebat. Gorgon vero veluti in Palladis clypeo

Ferrea fronti equorum illigata

Cum multis tintinnabulis terribilem sonitum edebat.

Sed græcus poeta græcum morem designat, qui ad Latium aut nunquam, aut sero translatus est.

120 *simulacra*] Quantus olim Romæ fuerit statuarum numerus *Cassiodor.* l. 7. eleganter significat. = *Statuas primus thufci in Italia invenisse referuntur, quas amplexa posteritas pane parem populum Urbi dedit, quam natura procreavis* = *P.* autem *Victor* ita descriptionem concludit = *tabula & signa sine numero.* Eoque res processit, ut *Claudius imper.* teste *Dione lib. ult.* (*Xilandro interprete editionis rovillian. Lugd.* 1559.) ambitioni modum imponendum censuerit. Quoniam quidem vero *Urbs imaginibus replebatur* (licebat enim omnibus, qui vellent, pictura, ære, lapideque suam effigiem publicare) pleraque earum loco movit *Claudius*, indicto, ne quis impotestum privatus injussu senatus hoc ageret; nisi quis opus (publicum) aliquod adificasset, aut refecisset: his ac eorum cognatis

permittēbat, ut iis in locis memēriam sui ponerent. Ita repressi, qui æternitati (ait *Ammian. Marcell. l. 16*) se commendari posse per statuas existimantes, eas ardentē affectabant &c. Quid autem de privatis imaginibus, quæ in atriis, aut insigniori aliqua alia ædium parte, aut suspendebantur, aut statuebantur; quarum multitudine nobilitatem ostentare solebant? Quo ex more initium satyræ octavæ ducit *Juvenalis*, eoque vellicat, qui in majorum imaginibus gloriabantur; ipsi vero vitiorum pleni nil præter virtutis memoriā, quam fœdis moribus funestabant, præferre viderentur.

129 *Ventidius*] *Juven. sat. 7. 199.*

Si fortuna volet, fies de rhetore consul;

Si voles hac eadem, fies de consule rhetor.

Ventidius quid enim? quid Tullius? anne aliud quam

Sidus & occulti miranda potentia fati?

Ubi hæc Scholiastes: *Ventidius Bassus*, qui genere picens ex *asculana* captiva natus a *Strabone Cu. Pompeji* patre in triumphum ductus, *rhedarius* primum, deinde *mulio* *Caesaris* *Dictatoris* fuit; post eodem anno *prætor* & *consul* factus est; denique dux exercitus de *Parthiis* triumphavit.

149 *mitra*] *Mitra*, quam & capiti suo imposuisse *Judith* (*cap. 10. 3.*) sacra ejus habet historia, fuit romanis muliebri capitis tegumentum. *Cic. de harusp. resp. c. 21. P. Clodius a crocata, a mitra, a muliebribus soleis purpureisque fasciis, a strophio, a psalterio, a flagitio, a stupro est factus repente popularis. Serv. in aenid. 9. 616. . . . & habent redimicula mitra = mitra sunt feminarum, quas calanticos dicunt.* Ex quo *Virgilii* loco, si totum legeris, colliges, & effœminatos homines mitram pro pileo, quod virorum erat, gessisse. Idem *Serv. ibid. = Mitra proprie lyderum fuit* (ut *aenid. 4. 216.*) quem habitum imitati sunt *trojani*. *Mitra* igitur impone-

ponebatur capiti; neque ita adhærebat, ut facile pro libito removeri non posset. *Benarrocius* fasciam fuisse scribit, quæ capiti in gyro circumvolveretur auro gemmisque distincta, pœneque ad modum diadematis, ideoque vittis ligaretur, quas propterea *anademata*, & *redimicula* dixerunt. Favet *Ca-sull.* ubi de *Ariadna*.

Non fævo retinens sublimem vertice mitram.

169 *Trossulus*] *Trossuli* apud romanos erant equites, iidem, qui sub *Romulo* Regibusque *Celeris*, deinde *Flexumines*, ita dicti a *Trossulo* thuscorum oppido ab eis sine peditum opera capto. Posteriori vero ætate (auctore *Plin.* 33. 2.) puduit equites eo nomine appellari, quod ob affinitatem vocis cuiusdam græcaviæ, quæ delicatum ac mollem sonat, invidiam faceret. *Trossulum* intelligit *Sæctanus* equisonem non quemcunque, sed ex nobili & equestri ordine, ut romanos patricios vellicet, qui aurigas, & si diis placet, equisones gerere non dubitabant. Vid. *sat.* 15. 425.

186 *Chironomus*] a voce græca *chir* manus, & *nomos*, lex, quod gesticator, seu pantomimus, certis legibus manus ad tacitam pronunciationem moveret, ut in histrionicis. *Juven.* *sat.* 6. 63.

Cheironomon ledam molli saltante Bathyllo.

h. e. saltante saltationem *ledam* vocatam, quæ *cheironomia*, idest manuum gesticatione, repræsentabatur. quibusdam enim veluti præscriptis motibus & nutibus taciti saltabant, quorum alii appellabantur *subiti*, alii *longi*, alii *miserabiles*. Ita *Brisan-nic.* in *Juven.* edition. Hackmann 1664, = *Cheironomiam* definit *Fabius* 1. 11. lex gestus ab heroicis profecta temporibus, & a *Socrate* probata, a *Platone* quoque in partem civilium posita virtutum, & a *Chryippo* in præceptis de liberorum educatione compositus non omissa.

196 *miriones*] Tum editi, tum *autographus* habent *mirmillones*. Sed quid *mirmillones*, qui genus gladiatorum erant, cum flaminia diebus bacchanalitius? Prætereo, vocem hic a metro esse alienam. Quare *miriones* substituendum putavimus.

197 *scutulaque*] Juven. sat. 2. 97.

Cerulea indutus scutulata & galbana rafa.

Scutulatarum vestium inventionem gallis attribuit Plin. lib. 8. cap. 48.

201 *scriblita*] Dici putatur *scribilita*, quod multis in superficie notis inscripta esset. Alii a græca voce (quæ valet *torquere*) *scriblita* legendum putant; quod in circulum quasi rehtis torqueretur, unde nos: *torta*, *torsigliens*. Coquebatur in forma ænea, ac diutissime fervebat. Turneb. *advers.* 23. Buleng. *de conviv.* 4. 18. Scheffer. *de antiq. torq.* c. 1. *Martial.* l. 3. 17. 1.

Circumlata diu mensis scriblita secundis

Urebat nimio sava calore manns.

Plant. in prolog. in Pannul. 43.

Nunc dum scriblita aspuant, occurrise.

Ergo ferventissimas edere solebant.

204 *ceromata*] Juven. sat. 6. 245. mulieres arguens, quæ vestibis unguentisque athletarum utebantur, & in campo Martio, more tironum, exercebantur:

Endromidas tyrias, & femineum ceroma

Quis nescis?

Martial. 4. 4. 10.

Quid ceromata facit de sabina.

h. e. ex luto & amurca male olentis olei sabini.

214 *Byrsa*] quæ Carthaginiæ arx ab hebraica voce (ut placet nonnullis) *Iysra*, quæ hebræis arcem sonat, ad tyrios Carthaginiæ incolas, qui hebraice loquebantur, transmissa; sive po-

potius a *Byrsa* h. e. corio. Ferunt enim *Didonem* ab extincto viro in somnis monitam a Phœnicia in Lybiam aufugisse; ubi a nomadum massiliorumque rege *Jarba* hostili animo accepta ab eo petiit, tantum ut sibi spatii daret, quantum bubula pellis tegeret: quod cum *Jarbas* permisisset, pellem tennes in ligulas dissecuit, quibus in gyrum continuatis tantum spatii complexa est, quantum pellis in corrigiam ducta complecti potuit: qua arte satis amplum urbis ambitum circumscripsit. *Virg. æn. l. 311.*

*Mercatique solum facti de nomine Byrsam
Taurino quantum possent circumdare tergo.*

227 *assica barba*] Varium pro temporum ac gentium varietate *barba* fatum. Fuit antiquitus philosophorum, atque auctoritatis insigne. *Horat. sat. lib. 2. 3. 34.*

..... tempore quo me

Solatus jussit sapientem pascere barbam.

Lucian. in Icaromenippo pag. 300. edition. Salmuriens. 1619. vol. 2. = Cum illud virtutis nomen venerandum induerint (philosophi), tum adductis in altum superciliis, & promissa barba, fucato habitu obambulant &c. Pers. sat. 4. 1.

..... barbatus hac crede magistrum

Dicere . . . h. e. Socratem: & Prudent. Apoth. 2. 200.

Consule barbati deliramenta Platonis.

Catull. 37. 18.

Egnati, opaca quem facis bonum barba.

Romanos, qui (rideas) & *Venerem barbatam* coluere, primis reip. temporibus, auctoritatis gratia *barbatus* fuisse ex eo conjicere licet, quod gallis, duce *Brenno*, Romam irrumpentibus non modo admirationem, verum etiam metum incussisse reverendos illos proluxa & incana barba senes per atria in sellis curulibus sedentes, ac si quædam quasi numina essent,

sent, memoriæ traditum legimus. Ceterum posterioribus temporibus, ut ipso corporis habitu ætas distingueretur, impuberes comam, puberes vero, illa dempta, *barbam* colebant; quam serius citiusve plerumque sub annum XXI. ex *Macrob. in somn. Scipion.* 1. 6. ponebant. Quare *Cic. ad Attic.* 1. 16. Catilinæ socios vocat *comessatores, barbatulos*, idest adolescentulos.

Romanos per annos 454. intonsos fuisse ex *Varr.* tradit *Plin.* 7. 59. ubi = *Primus omnium radi quotidia insisuit Africanus sequens*, h. e. minor. *D. Augustus* cultris semper usus est. h. e. novacula. Id statutz ac numismata usque ad *Adrianum* aperte demonstrant; qui primus, ex *Dion.* 68. *barbam* nutrit. Dies autem, qua primum *barbam* radebant, quod juventutem exuentes ad viros transirent, romanis festa erat, & gaudii plena. De *Augusto* habet *Dio* l. 48. = *D. Caesar tum primum barbam radens, & ipse diem eum plane festum habuit, & aliis publicam felicitatem indixit: atque ex eo etiam ipse genas leves habuit ad exemplum reliquorum.* Quare die illa tamquam natali munera missitare solebant. *Juven.* sat. 3. 186.

Ille mesit barbam, erinem hic deponit amati:

Plena domus libis genialibus

In luctu vero *barbam* capillumque nutriebant. *Cic. Verr.* 2. 22. *Sordidati maxime barba & capillo Roma biennium prope fuere.* Plurima alia omittimus, præsertim quod de *barba* dialogum eruditionis ingeniique plenissimum scripsit *Antonius Hotomannus*, cui titulus = *Pogonias*, sive de *barba*, ex diversis veterum auctorum observationibus dialogus. Edidit Antuerpiæ *Christoph. Plantinius* 1586. Sed quod cum perelegans, tum perrarus esset, *Pitiscus* suo *lexic. antiq. rom.* vol. 1. edition. venet. 1719. pag. 252. inscruit.

Ad

Ad clericos quod spectat (idque propius ad rem nostram) orientales, ex veteri consuetudine, semper *barbati*; secus vero occidentales. Videsis *Baronium* ad *ann. Chr.* 58. n. 136. & *seqq. vol. 1. edition. lucens. 1738. pag. 540. & seqq.* ubi (n. 41.) primum fuisse scribit *Photium* schismaticum constantinop. episcop. qui in epistola ad Rom. Pontif. *Nicolaum* latinis barbæ radendi morem exprobraret, cum alioqui ipse esset *eunuchus glaber*: & num. 42. commemorat eo argumento scriptas *Gregorii VII.* litteras ad *Jacobum* calaritan. episcop. jubentis, ut Clericos suos omnes *barbam* radere cogeret, idque ex majorum consuetudine, vindicantis, affirmantis nimirum, ab ipso exordio nascentis ecclesie id illibate esse servatum: idemque (sequitur) de iisdem. etiam ad Ducem Sardinia dedit epistolam: hæcque omnia *an. D. 1083. non. novembr. indiction. quarta.* Sed his jam pane contrarius irrepsit usus; nec constans habetur ubique ritus; cum alii tondeant, radant alii, alii rursus *barbam* promittant, absque jactura fidei, unusquisque abundans in sensu suo.

Nostra autem ætate, si *Cappuccinorum*, quam dicimus, familiam exceperis, veterem ad morem ita rediere, ut *barbam* non modo tondeant, sed etiam acutissimis hisce nostris novaculis omnino radant.

235 *baculi . . . magnaue tiara* } De origine & usu episcopalis baculi vid. *Du Sauffay* Ponopliam episcopalem contra hæreticos hæc Episcoporum insignia nova esse inventa affirmantes. De *misra* autem tum eundem *Du Sauffay*, tum *Baronium* ad *ann. Chr.* 34. n. 293. *vol. 1. pag. 215.* aliosque complures, qui omnes ex apostolica institutione usuque eam venisse contendunt; qua christiana ecclesia Episcopi regali sacerdotio fungentes, veluti corona, tamquam reges & sacerdotes, ornarentur.

243 *Sibylla*] Ludus ille, qui dicitur *del Sibillone*, ita fit. Plures aliqua de re quisque seiscitantur, & quasi oraculum consulunt: unus autem, aliquis Sibyllam, seu oraculum, representans unico tantum verbo respondet: responsum inde ii, quibus id muneris demandatum sit, in bonam vel in malam partem, prout libuerit, ac pro ingenii viribus, ex tempore interpretantur. Ludus Florentiæ inventus ab Apatistarum institutore *Augustino Castellanio*, quo præclara eorum ingenia bacchanalibus diebus relaxarentur. Romam autem transtulit *Dominicus Trosius* romanus, ut in ejus elogio *notiz. degli Arcadi morti* vol. 1. pag. 319.

Concinne describit *Antonius Maria Salvini*: *Discorsi Accadem. part. 2. editio. florent. 1712. pag. 516. 517. . . inwend* (l'Institutore degli Apatisti) *ne' tempi carnovaleschi un ingegnoso erudito ginoco, nel quale sollazzevolmente l'Accademia tutta passando il tempo, dalla noja o dal rincrescimento, che contrarre si puote dalla troppo oltre spinto fatica, si ristorasse.* (Quam belle, si minus esset in deligendis collocandisque verbis exquisitum!) Paulloque post = *a quest' oggetto fu messo in campo il piacevol ginoco del Sibillone: nel quale è lecito a ognuno l'interrogare il fanciullo, che fa da Sibilla, o secondo la risposta brevissima d'una sola parola gustata in mezzo, come un oracolo, e quasi sorte divina, gl'interpreti a ciò destinati materia hanno larghissima o secondivissima di far pompa de' loro ingegni nell' acutamente indovinare la mente dell' oracolo, e decifrarne i mystery; il quale cose dice preziosissimo, e quel che è mirabile, sotto la vile scorza di basse e comuni voci rinvolute. Grande sagacità ci vuole alla senna traccia d'una parola andar subodorando o cacciando la verità, traendola per fine dalla sua tana; che più bella preda all' umano ingegno esser non puote. Ha da trovare l'interprete, colto in un subito da nuova o stra-*

e strana ed inaspettata risposta, tra cose dissimili la similitudine, tralle sproporzionate la convenienza, e tralle distaccatissime e lontane tra loro l'attaccamento e la vicinanza: la quale operazione più volte fatta ammaestra il pensiero, ed addestra a concepire pestiche immagini, a legare ed unire le cose, per formare il bello o 'l maraviglioso de' componimenti. Tre cose dee insieme accordare, e fare che l'una all'altra corrispondentemente consuoni: il dubbio dell'interrogazione, la risposta oscura del sapientissimo Oracolo, e la dichiarazione di quella. Lo scioglimento ha da aggiustarsi sulla dabitazione, e da una sola voce trarsi fuora: e ciò che da Livio, grande autore della romana storia, d'un valente Capitano fu detto, ch'egli era solito oblata casu flectere ad consilium, si può dire dell'accorto e giudizioso interprete dell'apatistica Sibilla, che quella nuda parola, che a ozzo dalla Sibilla pronunziata gli si presenta, trae a mistero, e falla ginocare in suo pro a seconda de' lumi suoi &c.

Ad Cumānam quod pertinet, notissimum est, ex Virg. *an.* 6. Sybillam prope Cumas in Campania ad lucrinum fere avernumque lacus incoluisse, quæ iccirco Cumana dicta vel Cumæ, alias Italica. Antrum, in quo habitasse fertur, describit *Agathias* lib. 1. ubi de Cumarum obsidione a *Narjeto* Eunuchō facta = Ad orientalem collis flexum antram quoddam suberat omni ex parte tectum valdeque cavum, adeo ut adyta quadam nativa haberet, ac sinum ingentem & profundum instar barathri. In hoc ajunt habitasse olim magnam italicam Sybillam, numine afflatam divino, ac sciscitantibus futura prædicere solitam. Sed, si fabulæ mittamus, antrum illud (quod vidimus, dum nos ætœnissima Parthenopes ora teneret) non natura, sed opere, apertum est a veteribus romanis (sic enim puto) in subterraneæ viæ usum,

exci-

exciso minime duro lapide ad ædificiorum constructionem.

244 *I nunc*] Sensus est: cum *Rullus* ad *Sibylam* ingressus egregius factus sit vates, ab eas tu, *Ammon*, cum tuis vaticiniis, tuisque cornibus, quibus emines: novus iste vates omnem tibi existimationem famamque surripit. Ita Scholiastes *edition pseudo-amstelæd.* 1700. Sed simpliciorum sensum indicare videtur, quæ sequitur, copulativa &. Quare sic effero: age nunc, vade, *Ammon*, & cornibus tua ab ara, vel a tua fronte detractis, jube *Rullum* coronari..

Ammon] Juppiter, qui sub arietis forma colebatur in templo apud Garamantes, seu Nasamones, in Lybiæ arenis excitato, unde oracula, quæ certissima habebantur (*Arrian. de exped. alexandr. l. 3.* Pompon. Mel. *l. 1. c. 8.*) sed verbis tortis, instar arietinorum cornuum, involuta, ex *Serv. in aeneid. 4.* & *Macrob. saturn. l. 1. c. 27.* atque inde Jovi illi afficta cornua; atque ipse Juppiter a *Lucano l. 9.* corniger dictus. Alii aliter.

Putant nonnulli Jovem græca voce *Ammonem* dictum, h. e. *arenarium*; quod in Lybiæ arenis templum ei Liber pater dicaverit.

245 *ara frequens*] cornu sive cornibus frequens. *Sestianus* certe ad *Martial.* respexit *de spectac. epigr. 1. 4.* edit. *hærtian.* 1661. pag. 2.

Diffimuletque deum (al. *Deum*) *cornibus ara frequens.* qua de ara *Ovid. epist. heroid. 21. 99.* *edition. hærtian.* 1670. pag. 294.

Miror. & innumeris fructum de cornibus aram.

Quamquam *Martialis* intelligendus, non de *Jovis Ammonis*, (ut nonnulli, quos sequi videtur *Sestianus*, putarunt) sed de *Apollinis* ara in *Dele*, ab ipso *Apolline* quadrimo ex dextris cornibus caprearum a sorore *Diana* in *Cyntho* *Deli* insulæ

monte interfectarum, ullo sine glutine ac vinculo compacta. Talem enim nullibi legimus *Ammonis* aram, quæ nec opibus nec structura erat insignis. De illa Apollinis-ara *Callimach.* in *hymno Apollin.* Plutarch. *de animal. solertia*, & in *vis. Theæsei*, Politian. *miscell.* 52., & Dempster. *parolip. ad lib. 2. antiq. Rosini* c. 7.

Nullo meritis honores.] Quos *Nullo* honores accresci vult *Sætanus* ex ara *Ammonis*, quam ponit cornibus exstructam, co spectare videntur; ut ex illis cornibus corona summi vatis capiti imponatur: quandoquidem ex veteri more vates coronabantur; quod passim apud *Virgil.* aliosque.

Sætanus certe hic acriter jocatur, non ita tamen ut *Rulum* notissimo illo dedecore affici velit, quod a cornibus est, ex quo jam inde ab *Andronici* tempore infame criminis symbolum esse cœperunt. Nam ætate *Martialis*, a quo sumpsisse locutionem videtur, cornua in honore erant; quemque nos hodie per contumeliam *cornutum* dicimus, *cuculum* dicebant antiqui, ex *Voss. idololatr. lib. 3. cap. 82.* Quare cornutus Juppiter Ammon, cornuta Apollinis Delii ara, uti diximus; cornutus Bacchus ex *Hor. l. 2. od. 19.* cornuti Astartes, Isis, Pan, Alexander M. ut qui Jovis Ammonis gloriam æmulari æstimeretur, ejusque successores. Neque defunt, qui cornua regis potestatis insignia fuisse tradant, Phœnicis præsertim & Syriæ regibus. Sed neque nostra ætate ubique gentium cornua probro sunt. Ea enim in aliqua Italiæ urbe passim suspensa videre est, ut res boni ominis, ad fascinum (ajunt) averruncandum, Sed de *cornibus* satis.

247. *Barrus*] Hujus *Barri* florentini hominis orationes latinæ aliquot exstant Venetiis editæ. Sunt autem:

Cæsus Principis, sive *De laudibus Innoc. XII. P. O. M. Oratio* I. neapolitanæ Urbis inscripta: quam in Arcadia XVI. Tom. II. E cal.

cal. sextil. an. 1692. recitavit: primusque fuit, qui latine eo in conventu verba fecerit.

Joanni III. Polonia Regi invictissimo ob Viennam ab obsidione Turcarum liberatam Oratio II. Roma habita apud Carolum Cardin. Barberinum, & Francisco Maria Mediceo Principi inscripta.

Initia principatus Innoc. XI. P. O. M. Oratio III. Cibo Cardinal. inscripta.

Ad Christinam Flaminia fines ingressam sub persona Legatorum Reip. S. Marini Oratio IV.

De eligendo Summo Pontifice post obitum Clementis IX. ad Eminentiss. S. R. E. Cardinales Oratio V. hab. in Basil. Vatic. XII. cal. januar. 1669.

In funere Clementis X. P. O. M. ad Eminentiss. S. R. E. Cardinales Oratio VI. hab. in Basil. Vatic. cal. august. 1676.

In funere Christina Gothorum Vandalorum, & Suecorum Regina Oratio VII. Alexandro VIII. inscr.

Ad Clementem IX. P. O. M. Oratio VIII. habita pro Catholica Helvetia Legatis.

Osculum prodictionis, sive Declamatio in Judam Oratio IX. hab. Roma in Humoristarum Academia. Obiit Barrus V. id sept. an. 1700.

248. Olus] Nomen apud *Martial.* 2. 68. Est is *Gregorius Caropresius* 1650. in oppido Lao (hodie *Scalea*) in Brutiis natus, ingenio, philosophicis doctrinis, italica poesi, atque omnigena eruditione celebris; cujus elogium in vol. 2. *notizie istoriche degli Arcadi morti roman. edition. 1720. pag. 15.* Cum Neapoli & Romæ plurimum vixisset, apud suos tandem postrid. cal. majas ob. ann. 1715. Virum sane præclarum tria maxime posteritatis memoriæ commendare debent; quod egregie pestilentem *Macchiavellii* librum, cui titu-

tulus il *Principe*, contuturit: deinde quod quamvis *Joan. Vincentius Gravina* ejus amittinus, esset inter principes secessionis illius auctores, quæ ann. 1711. Arcadium misere turbavit: tamen illas non modo partes non deferuit, sed suum etiam nomen in eorum albo scripsit, qui arcadicis legibus perpetuam fidem sponponderunt: denique quod *Petrum Metastasio*, ut cum philosophicis disciplinis optime cumulateque institueret, secum in Brutiis habuerit: uti ex ipsius *Metastasi* ad *Xaverium Matthæum* nostrum epistola Vindobonæ data IV. cal. jun. 1769. apud *Matthæum* ipsum in libris cædro dignissimis, qui i *Libri poetici della Bibbia tradotti ec. vol. 1. edition. secund. neapolis. 1773. pag. 367.* = *Non si scandalizzi a questa mia pretensione: (d'esser come compatriota del Sig. Mattei) ha essa i suoi fondamenti. Non era straniero per lei il mio benefico (Gian-Vincenzo Gravina) non so se p'ù padre, o maestro, che con sudore meritevole di frutti più degni di lui ha procurato arricchirmi delle greche, delle latine lettere, e della romana giurisprudenza. Non lo era il celebre di lui cugino Gregorio Caroprese, a cui egli mi consegnò fanciullo, per compier sotto la sua disciplina tutto il corso filosofico; e col quale abitai in Calabria tutto il tempo, che fu creduto necessaria al disegno. Fuit & Cl. Joan. Vincentii Gravina institutor. Quare is in lib. de Legib. & Senat. Consult. cap. 37. habet = ... amittinus & praeceptor noster, ac honestior: a plusquam parens Gregorius Caropresius, italorum philosophorum aetate nostra maximus..... Et tamen (ais) tanto viro non parcat *Sæclanus*? Miraris? Satyricum agit. Quamquam vides nihil eum in illo reprehendere, nisi quod *Philademi* lateri adhæreat. Quare ludit potius, quam vellicat.*

262. *Veteres columna*] Undecim e tiburtino lapide compactæ supersunt columnæ veteris basilicæ antoniniana, porticus epistilium e pario marmore immensæ molis sustentantes. Arca, quæ ante porticum protenditur, quod superiori sæculo magno lapidum acervo occuparetur, ex eo dicta *piazza di pietra*. Ficoron. *Le vestigia e rarità di Roma antica* edition. roman. 1744. pag. 134. Pauciol. *descrip. Urb. Rom. in thes. antiq. roman.* Grav. vel. 3. pag. 360.

263. *Vindicia*] vox apud romanos judicialis. *Ascon. in Cic. 3. Verr. 45.* = *Lis vindiciarum est, cum lisigatur de re apud præterem, cuius incertum est, quis debeat esse possessor: & ideo qui eam tenet, satisfas pro præde lisis vindiciarum adversario sue, que illi satisfacias nihil se deterius in possessione facturum, de qua iurgium est: rursus sponsione ipse provocatur ab adversario certa pecunia aut estimationis, quam amittat, nisi sua sit hereditas, de qua contenditur. Prædes ergo dicuntur satisfascentes locupletes pro re, de qua apud iudicem lis est: ne interea, qui tenet diffidens causa possessionem deteriore faciat, tella dissipet, excidas arbores, & culca deferat.* Vid. *Rittershus. in leg. XII. tabul. class. 3. p. 3. c. 8.* Verba postulantis vindicias erant: hunc hominem ego liberum esse assero: postulo ut mihi des vindicias secundum libertatem: item: hunc hominem servum meum esse assero: postulo ut mihi des vindicias secundum servitutem. Decretum vero prætoris erat huiusmodi: qui libertatem defendit, ei vindicias do. *Liv. 3. 44.* Appius M. Claudie clienti negotium dedit, ut Virginem in servitutem assereret, neque cederet secundum libertatem postulansibus vindicias. & c. 46. Cum inflaret asserter puella, ut vindicaret, sponsoresque daret manus tollere undique multitudo, & se quisque paratum ad spondendum Icilio ostendit..... Ita vindicatur Virginia spondentibus propinquis. Quare
vip-

vindicias 'postulare, & *vindicare* erat possessionem petere; *dare vindicias* postulanti erat possessionem, non quidem iustam & absolutam, sed fiduciariam, & quasi pendente lite depositariam, postulanti decernere. *Sigon. de judic.* 1. 21. *Augustin. ad leg. XII. tabul.* §. 3. *Ursin. ad leg. & Seta in thes. antiq. roman.* Grev. vol. 2. pag. 1363.

Sectanus vero vocem translato sensu usurpat. Ei enim *vindicia* & *pilea* sumpta sunt a mente captorum hospitio & custodia dimitti (nisi sit etiam eo in loco recipi) ac libertati restitui. Nam apud romanos *pileum* erat libertatis insigne, & a novis libertis gestabatur; qui cum in servitute promissum capillum, nudumque caput gererent, manumissi capillum statim radebant, pileumque induebant, idque in *Feronia* templo: ut *Serv. ad aneid.* 8. 564. *Perf. sat.* 5. 82.

Hac mera libertas: hanc nobis pilea donant.

Plaut. Amphitr. 1. 1. 306.

Ut ego hodie raso capite calvus capiam pileum.

Cur autem calvi fierent, causam affert *Nonius* 12. 38. *Qui liberi fiebant, ea causa calvi erant, quod tempestatem servitutis videbantur effugere, ut naufragio liberati solent.* Sed nescio an vere. Quod novi homines fierent, ideo crinem mutasse, ex atheniensium more, apud *Suidam*, potius opinatur *Briffon. antiq. select.* 1. 11. *Pileum* igitur apud latinos est ipsa libertas, & libertatis signum. *Martial.* 2. 68. 4.

Totis pilea sarcinis redemi.

Et servos ad *pileum* vocare apud *Liv.* 24. 32. & *Sueton.* in *Tiber. c.* 4. est illos libertatem concedendo ad arma excitare. *Cassius* & *Brutus* nummum cudi curarunt duos gladios exhibentem cum *pileo* in medio supereminente, & inscriptione IDIBUS MARTIIS, qua die occisus fuerat *Caesar*. Describit *Alciatus emblem.* 150.

Cæsaris exitio, cum libertate recepta,

Hæc ducibus Brutis cusa moneta fuit.

Ensiculi in primis, quæis pileus insuper adflat;

Qualem missa manu servitia accipiunt.

Sublato pariter Nerone, tanquam servitute liberatus pop.
rom. pileatus discurrebat. Xiphil. 43. Ferebant pileos multi,
quasi essent libertatem consecuti.

SATYRA IX.

ARGUMENTUM.

L Upus a Seſtano rogatus narrat quid in celebri conventu philodemico disputatum fuerit; ipſumque Philodemum multa differentem inducit. Quo in ſermone artem tradit amicis perſonam ac fucum doctrinæ induendi, ut fortunas & honores romana in aula facili negotio aſſequantur. Plurium ſcientiarum elementa attingit, quibus adipiſcendis cum nova, tum prorſus ridicula, cudit præcepta. Poeticam cumprimis laudat; damnatisque purioris linguæ atque æterni nominis ſcriptoribus, Rullum ſuum, Barrum, Pumilionem, maxime vero ſeipſum, in exemplar ſubjicit. Excandescens tandem Seſtanus, tantarumque ineptiarum impatiens, narrantem Lupum interpellat; & quid in poeticis poſſit Philodemus, exquisitis ſalibus oſtendit. Tota ſatyra vario eruditionis ac doctrinæ genere, falſo lepore, acerrimoque aceto redundat.

N Unc age, dum longis respirant pectora curis,
Mi Lupe, ſcire velim, fortasſe & in acta referre,

E 4

Quid-

1 *dum longis*] dum ſtudiorum curis animi annuis feriis relaxantur.
mi Lupe] idem qui in ſat. 6. 10.
ut fuiſſet eſſetve ex *Philodemi*, ſeu *luminisforum*, ſecta; tamen

& cum *Seſtano* conſueviſſe videtur. in *acta referre*] litteris ſeu diario mandare, memoria ne pereat: ironice.

Quidquid præteritis statuit fecitque calendis

Clara phalanx. Aderas nam tu quoque credulus illis;

5 Nostraque manavit dubius per compita rumor.

Dicam equidem. Labente die convenerat una

Turba frequens, ubi turpis hiat de marmore vultus,

Proluit & gelida sitientibus ora caballis.

In primis Philodemus erat, manibusque reductis,

10 Ut solet, & nugis dare pondus idoneus, inquit.

Ma-

3 *calendis*] vel pro mense præterito; vel philodemicum sodalitiū prima cuiusque mensis die cogebatur.

4 *clara phalanx*] ut in *sat.* 4. 3. Forte sic appellat, quod se philodemica secta insuperabilem jactaret. *Phalangem* proprie dictam describit *Curt.* l. 1. = *Macedones phalangem vocant peditum stabile agmen*, ubi vir viro, arma armis conferta sunt. [*credulis*] tantarum, quantæ promittebantur, rerum fūco illectus, neque adhuc per *philodemica lucis* illustrationem omnimoda scientia donatus, sed nimis credulus *lucis illius*, tanquam e cælo, expectans illapsū. *sat.* 2. *enarration.* 23.

5 *dubius*] Nam quod *Lupus* inter *luminosus* esset, fama non erat ita certa.

6 *dicam equidem*] Rem vix rogatus

narrare aggreditur *Lupus*. *labente*] sole ad occasum vergente coibant *luminosi*.

7 *ubi turpis*] ubi fons *Tarnesius* via julia prope *Farnesianas* ædes, vulgo *il mascheron di Farnese*, e ridiculo & immani ore marmorei vultus *erumpens* sitientibus equis aquam præbet.

8 *& gelida*] aqua.

9 *in primis*] sectæ cœtusque princeps. *manibusque reductis*] expansis puto, & erectis, ut in *sat. super.* 276. quod est hic magnum aliquid promittentis. Nisi forte significet brachia manusque ad latera arcnatas (*con le mani in fianco*) quod auctoritatem hic quandam exprimeret.

10 *pondus*] ineptiis auctoritatem gestu ac voce conciliare solitus *Philodemus*. Horat. habet: *nugis addere pondus*.

Maeste animo, studiosa cohors: virtute parantur
 Coccina; nec crinem præbet dea calva supinis.
 Qui sapit, ipse sibi fortunas fabricat astris
 Invitis. Romæ sumus, hic ubi cuncta renident
 13 Imperii speciosa notis, mediique popelli
 Sæpius ausonia vestitur bucca tiara:

Et

11 *maeste animo*] gratulantis vox, animosque excitantis. Narrat *Lupus*, quem gravi oratione prosequutus fuerat *Philodemus*. *virtute parantur*] Optima sententia; cum qua tamen parum certe congruunt, quæ sequuntur: quasi *Philodemum* statim percontuerit boni aliquid verique dixisse.

12 *coccina*] purpureæ vestis pro summis romane curiæ dignitatibus. *nec crinem*] neque fortuna sese dat *supinis*, h. e. Inertibus & otiosis arripiendam. *dea calva*] *Fortuna*. Vid. *enarrat.*

13 *qui sapit*] *Liv. fortuna virtutem sequitur*. *Appius* apud *Salust.* = *fortune suæ quisque sacer est* = *Plaut.* *ipse sibi* (sapiens) *fingit fortunam suam*. [*astris*] seu diis invitis: quod nos: *ad omnia del destino*.

14 *Romæ sumus*] ubi multo sapius, quam alibi, vides non solum ex æquæ conditione homi-

nes emergere; verum etiam ad amplissimas dignitates, atque adeo, quod nunquam alibi, ipsum ad regnum extolli. *cuncta renident*] ex ipso undique urbis splendore ac majestate.

15 *imperii*] Illud de vetere *Romæ imperium sine fine dedit* magnifice dictum evanuit: nunc autem de nova verissime dicitur; ex quo ibi divina prorsus virgula per *D. Petrum* princeps eademque immobilis christianæ religionis sedes constituta est.

16 *sæpius*] e medio popello *buccæ* h. e. buccinator, pro vulgari quocunque homine, ad sacras dignitates assumitur. *Juvén. sat. 6. 515.* = . . . *Phrygiæ vestitur bucca tiara*. [*ausonia*] romana: totum pro parte. *tiara*] alia regum erat, alia sacerdotum capitis ornamentum; hic pro episcopali mitra.

Et celsas vidi fungos superare cupressus.

Vos quoque de largo cratere bibisse juvabit,

Si patulas dabitis nostris sermonibus aures.

20 Quisquis in hoc uno studeat, noctuque diuque

Cogitet, ut doctus videatur. Splendida larva

Virtutis quantum romana præstat in aula!

Hac

17 *fungos*] plebejos homines vidi anteire eos, qui nobilitate ac divitiis maxime florere. In bonam omnino partem interpretari licet; ut sensus sit: romana in aula (quod ad ejus & Principis gloriam plurimum pertinet) plus virtuti, quam potentiae atque auro tribui, ut sæpe videas ad summos honoris gradus evectos, qui nec genere nec opibus, sed sola virtute doctrinaque, commendarentur. Quod si malam in partem accipere omnino malueris, humanæ conditionis infirmitatem infimules, si quandoque (non enim ita sæpe fit) in tanta contententium frequentia *bucca fungusve* aliquis, nempe ex infima plebe homo, isque hardus ac stupidus, ac sine ulla virtutis litterarumque commendatione, ad honores irrepat.

18 *cratere*] de larga, quæ Romæ parari possunt, ac multiplici di-

gnitatum copia: unde fit, ut ad Urbem ex omnibus fere gentibus homines, ad commune quasi emporium, confluant.

19 *si patulas*] si mea monita attentis auribus exceperitis.

21 *ut doctus videatur*] quod superiori sententiæ *virtute parantur* male admodum consonat. Pessimum sane dogma: in id enim incumbendum, ut doctus sis potius quam videaris. Hæc, & quæ sequuntur, ita sæpe *Philodemus* in ore habuisse fertur, ut nihil sæpius. Forte vero per risum, ac mordaci sensu, ea iterabat. *splendida larva*] Ac si romana in aula sola virtutis species plurimum possit. Personata quidem ambitio, utpote cui haud ita facile larva interdum auferri possit, quandoque vincit: non ea tamen ita semper felix, ut, quod malis artibus molita fuerit, persæpe non corruat.

Hac facile induimur, si nostrum quilibet ora
Solvat in officium focii, & conjuret amice.

25 Hic putret in venerem; dextra quatit ille fritillum;
Alter ab immunda nescit prodire culina:

Tu laudato. Ubinam Larronus? Septima lux est,
Ex qua se libris cruciat, studioque forensi.

Ad bessum Galli bona de quincunce redegit;

Et

23 *hac facile*] Fallendi artem docere pergit. Socium quantumvis vitis irretitum laudibus effectas, cum coque amice conspires ad propositam metam per fas & nefas assequendam. Quam secus apud *Juven. sat. 3. 41. Umbrius* I = *Quid Roma faciam? mentiri nescio: librum* = *Si minus est, nequeo laudare & poscere.*

24 *solvat*] si hoc focio præstet officium, ut & indignum effuse laudet.

25 *hic putret*] vox persiana *sat. 5. 58.* totus est in libidine. *quantis ille*] aleator est. *de fritillo sat. 1. enarrat. 113.*

26 *nescit prodire*] gulosus cum sit, *cor habet in ventre*; dixisset *D. Hieron.*

27 *ui nam*] Iniquæ mendacisque laudationis adjicit exempla. *Larronus*] nomen fictitium, sub quo legulejus quidam natione gallus,

qui hominis itidem galli in causa heriscundæ hæreditatis patrocinium suscepisse fingitur. Sensum accipe: si quis a te de *Larrono* requirat, dicas, cum septem totos dica forensi studio dedisse, ejusque opera meliorem galli hominis conditionem factam esse; etiam si scias illum per eos dies latitasse, genioque perhelle induisse: si de *Plotino*, respondens, eum in investigandis naturæ arcanis ita diu noctuque esse, ut a libris nullo modo possit divelli, atque in valetudinis discrimen veniat: cum tamen ille nil minus agat, sed in clandestinis aleis omne tempus infumat. *septima lux*] septima dies, ut *Cic. pro Mil. centesima lux est ab interitu P. Clodii.* lux enim & lumen pro die passim.

29 *ad bessum*] Ex toto hæreditatis ære *quincunx* certus erat homini

gat

- 30 Et jam pragmaticos divino provocat omnes
 Eloquio. Quid agit Plotinus? In abdita rerum
 Viscera sollicitam conatur trudere mentem:
 Illum non ruris, comitum nec blanda voluptas
 Abstrahere inde potest: doleo: nam marcidus hæret
 35 Ore color, pigroque rigent a sanguine venæ.

Sic

gallo. Sed *Larronus* apud judicem effecit, ut supra *quincuncem* illi *quodrans*, h. e. uncie tres, seu quarta pars assis, adjudicaretur, atque ita *beſſis*, h. e. octo unciarum, summam haberet. *Beſ* est dempto *triente*, id est tertia parte ab *asse*, seu duodecim unciiſ. Totam hanc numerandi rationem habes in Lexiciſ *v. asſ*. Inde formulæ illæ: *hæres ex asſe, ex ſemiſſe, ex dodrante, ex dextante* &c.

30 *pragmaticos*] Causarum patronos, atque advocatos sonat hic græca vox *πραιγματικὸς*. Vid. *enarrat.* [*provocat*] Cum apud judicem agit, tanta est eloquentia, ut eloquentissimum quemque provocare possit. *divino eloquio*] Immodica laus, sed ad præscriptum canonem.

31 *Plotinus*] nomen hominis ex antiquitate petitum, quem ad philosophica studia, præsertim

physica, incumbentem fingit. *abdita enim rerum viscera pervadere* est naturæ arcana introspicere.

33 *non ruris*] Tanto scientiæ illius amore tenetur, ut nihil admodum temporis rusticationis, aut amicorum commercio tribuat: nihilque tandem sit, quod ab ejusmodi studio avellere possit.

34 *doleo*] Ut mendacissimæ laudationi pondus adjicias, de illius præterea valetudine commiserationem simules. *marcidus*] pallidus, proximæque tabis index.

35 *pigroque*] Qui domi se diu continent, multamque ad litteras operam conferunt, iis nil mirum si torpeat sanguis; unde multa valetudini incommoda. *rigent*] quod nos: *s'incordano*. De motu optima corporis medicina habes *Frider. Hoffmanni* dissertationem inter ceteras sextam.

Sic vitium obvolves fuco virtutis & umbra;
 Totaque securo poteris dormire cadurco
 Sabbata. Sed multum præstabit norma loquendi,
 Arte loqui didicisse juvet: nam regula raro

Hæc

36 *pe vitium*] Infamem doctrinam concludit. Sic & aliena & tua vitia specie larvaque virtutis obtege: quod est pessimum simulationis genus, eorumque hominum, quorum *facies* (inquit *D. Greg. in lib. 33. moral.*) *rationalis, corpus autem bestiale*; quosque gravissima sententia monet *Chrysost. super Matth. = aut appare quod es, aut esto quod appares.*

37 *totaque securo*] atque ita, multo pulvere hominum oculis offuso, optimaque de te ac de laudato amico ubique fama conculcata, totas hebdomadas in utramque aurem (*in mezzo a due guanciali*) dormire poteris; h. e. quamcunque teneas vite rationem, tutus eris, &, quem concupieris, voti compos arripies. *securo cadurco*] securo lecto; idest securus in lecto poteris dormire. *cadurcum* ex *Juvén. sat. 6. 536.* quod est tentorium ex subtilissimo cadurcensi lino (*di Cahors*) allis calcita, sed minus vere, per synecdochen vel metonymice pro toto lecto.

38 *sabbata*] Sabbatum hebraeis quietem sonat: quare septima est hebdomadæ cujusque dies, qua ab omni opere feriabantur, cum ex lege, tum ex Dei exemplo, qui, confecta exornataque sex diebus mundi mole, die septima requievit. Sed iidem *sabbatum* est etiam tota hebdomada: unde illud: *jejunio hie in sabbato*; & dies, quibus constat hebdomada, *prima secunda tertia sabbati* dicebantur: quem ad sensum hic ea vox usurpatur. *sed multum*] Transiit ad aliud simulationis genus, quam *litterariam hypocrisin* liceat appellare. Docet igitur speciosam quandam, quam imperitis imponendo admirationem cieat, loquendi rationem servandam, ex qua plurimum gloriæ futurum pollicetur.

39 *arte loqui*] Non eo, quod in laude positum est, dicendi artificio, sed callido quodam astutoque magniloquentiæ genere, quod faciem faciat, & quale is, quem sequuntur, explicat.

40 Hæc fallit, pulchreque imponit. Grandia semper

Atque ignota aliis coram recitentur: achivos

Scriptores passim mirari & promere fas sit;

Verbaque fallaci resonent gortynia labro;

Nec nisi cum kappis fidisque pugillar iotis

45 Signatum officii moneat, labentis & horæ.

Ille etiam docti famam venabitur, herbas

Cui

40 *pulchreque imponit*] belle decipit. *grandia semper*] Duobus præcipue ea fraus constabit; si vel *grandia* dicas; vel dicas *ignota*.

41 *atque ignota*] ut, qui sensum ignorante, novitate, percussi putent Apollinem e tripode loquutum. *achivos*] Verba e græcis fontibus, ut minus notis, hauriantur, præmissa græcorum scriptorum multa laude, quasi extra Græciam nihil scientiarum haberi, neque a latinis, quod obvii sint, quicquam doctrinæ peti possit. Fuit nostra ætate, qui ita semper græcus videri vellet, ut vel ancillulam suam, quotiescunque domum rediret, græce salutaret.

43 *fallaci*] h. e. ad fallendos homines. *gortynia*] idest *græca*: nam *Gortyna* Cretæ insulæ urbs: ubi juxta fontem platanus Jovis

& Europæ fabula insignis.

44 *nec nisi*] Neque solum græcis vocibus inter loquendum, verum etiam, si quid memoriæ mandandum sit, atque in pugillar referendum, græcis litteris utere. *fidis*] h. e. tibi acceptissimis. *pugillar*] italice *libretto di ricordi*, latine *adversaria*. Vid. *enarrat*.

45 *officii moneat*] idest ad memoriam reducat quid quæve hora, pro tuo vel munere vel proposito, tibi agendum perficiendumque fuerit. *labentis*] cujus exequendi imminet hora.

46 *ille etiam*] Aliam aperit viam, qua docti hominis famam aucupari possis: nempe si novas voces, novaque dogmata, balbutiendo in chymicis te anatomicis medicisque rebus versatum ostentes.

Cui medicas lento distillat cacabus igne;

Callet & humanos scrutari sedulus artus.

Virfungj ductus noscat, fluxumque cruoris

50 Harvej; quid cornea fibra; quid uveus humor;

Quodque salivalis fungatur glandula munus.

Sis laudator aquæ. Galeni scripta repone

In-

47 *cui medicas*] qui herbis medicis stillandis incumbit: quare omnem forte chymicorum pharmacopolarumque rationem complecti voluit: apud quos ipsi in vasculis legere est speciosa nomina, quæ potius, quam pharmaca ipsa, quandoque veniunt; & *sic cui-cunque homini* (Plin. lib. 24.) promittitur *vita*. [*cacabus*] hic pro vase æreo stillandis herbis parato, pharmacopolis nostris *tamburlano*.

48 *callet & humanos*] quod ad anatomicam pertinet.

49 *Virfungj*] Joan. Georg. *Wirfungii*, qui ductum pancreaticum excretorium invenit. Vid. *enarr.*

50 *Harvej*] *Harveium* sanguinis circulationem primum monstrasse haud ita certum. Vid. *enarr.* [*cornea fibra*] una est ex variis oculorum tunicis pellucida convexa & in varias lamellas dividua, quæ *cornea* ullo sine adjuncto dicitur. Quare *fibræ* posuit pro

tunica: neque ad *Perfium* hic respicere potuit, qui *sat. i.* 47. habet. = ... *neque enim mihi cornea fibra est*. ibi enim sensus omnino alius: valet quippe durum cor, & animum plusquam stoicum, quem laudis & gloriæ amor nihil profus tangat. *uveus humor*] Placuit ex anatomica voce *uvea* ducere: quæ oculi tunica est, partique anterior choroidæ, perforata, colorata, per corneam conspicienda, convexa. Ejusmodi autem humor est e tribus unus, qui pariter ad oculos pertineas dicitur *aqueus*, sive *albugineus*, utramque oculi cameram replens, in quo *uvea* libere quasi fluctuat ac movetur.

51 *quodque salivalis*] Tot inter humani corporis glandulas numerantur *salivales*, ad salivam secernendam dispositæ; quas in *parotides*, *maxillares*, & *sublinguales* partiuntur anatomici.

52 *sis laudator aquæ*] Nam recens

tum

Inter rancidulos, scurra dictante, libellos;
 Iratus quamvis te dampnet pharmacopola,
 55 Qui facit, ut dubio sit adhuc sub iudice Natta,
 Nè tori ac tædæ scindantur jura maritæ,
 Aufugiatque domo grandi cum dote puella.
 Nec pigeat terras vastique sinum ennosigæi,

Flu-

rum temporis erat quorundam medicorum institutum frigidam libenter febrientibus elargiri. *Galenus scripta*] Nova inducta, vetus illa medendi galenica ratio obsolevit. Vid. *enarrat*.

54 *iratus*] Quasi ægre ferant pharmacopola, si medendi rationem in simplicibus potius, quam in compositis, medici statuendam putent; quippe quod minus inde veniat lucelli.

55 *qui facit*] sum artis præsidis (jubente Medico Romæ id temporis minime vulgari) efficit, ut iudices de *Natta* illius (de quo *sat.* 2. 178.) impotentia adhuc sententiam non ferant. Qui *Natta* ibi dicitur *babilanus*. Romæ autem ejusmodi impotentes *babilani* dicuntur, non a corrupta aliqua voce, (ut male Schol. edit. pseudonastel. 1700.) sed a vero nomine *Babiloni* cujusdam genensis p. tricii.

56 *ne tori*] ne consubium lata sen-

tentia dissolvatur. *Et tædæ*] in nuptiis olim, cum noctu sponsa deduceretur, faces præferebantur; unde metonymice tædæ pro nuptiis.

57 *aufugiatque*] Non tam nupta, quam multa dote carere, auri tenax iniquo animo ferebat *Natta*. Apud *Horat.* 1. *sat.* 6. 124. uobilis quidam insignis avaritiæ homo erat *Natta*, qui oleo (de romanorum more ad vires confirmandas) vili & graveoleuti lucernis subducto ungebatur.

58 *nec pigeat*] Jam ad cosmographiæ partes, geographiam, hydrographiam, & astronomiam transt. *sinum ennosigæi*] h. e. mare. Est enim *ennosigæus* Neptuni epitheton, quem maris deum fingebant: græcæque vox ex *Homer. Iliad.* 5. quæ valet *terram quasi* *fans*: qualem describit *Virg.* 2. *æn.* 600. = *Neptunus mure magnoque emota tridenti* = *Fundamentum*

Fluminaque & toto metiri sidera cælo. }

- 60 Nullaque fatalis serpat tibi cauda cometæ,
 Quam non deprendas subito, cursumque sequaris.
 Momenti exigui res est, dum splendidus adsit
 Circinus, & vigili suspensa dioptra tigillo.

Tom. II.

F

Nec

*menta quatit, totamque a sedibus
 artem = Esuit . . . Juven.
 10. 182. = Ipsum compedibus
 qui vinxerat ennofigaum.*

60 *nullaque*] Si quis appareat co-
 metes, suos jubet *Philodemus*,
 simulata astronomiæ peritia, sta-
 tim de eo, ejusque cursu ac
 portantis, differere; ut plurimum
 inde famæ, præsterim apud im-
 peritos consequantur, qui a co-
 metis inusitatas afforri rerum vi-
 cissitudines stulto solent opinari:
 quæ quidem opinio multo plures
 apud veteres, quam apud nos,
 hominum animos occupavit. *ser-
 pat*] Sunt enim cometæ aliqui
caudati, quorum cauda quasi
serpere videtur.

62 *momenti exigui*] Facillima rea
 est iis te scientis instructum fin-
 gere. Aliud quippe est esse, quod
 multo est operæ, aliud videri,
 quod sero nullius. *dum splend-
 idus*] Te facile astronomum vel
 geometram venditabis, si nitidum
circinum, *dioptramque* *paxillo* a-

ptatam, h. e. instrumentorum,
 quibus mathematici uti solent,
 apparatus ostentes; et si nullus
 eorum tibi sit usus, atque adeo
 cujus sint usus, ignores. *circinum*
 vero ac *dioptram* posuit, quod,
 siue circulus describere, siue di-
 stancias metiri placeat, nil faci-
 lius, quam illud ad opus aptare,
 alteram oculis proponere.

63 *circinus*] italice *compasso*, quo
 circuli ducuntur, atque interval-
 la dimetiuntur. Illum *Perdix*
Dædali sororis filius reperit. *Hy-
 gin. fab. 274. [& vigili]* h. e.
 mobili tigillo ita suspensa *dioptra*,
 ut facile circumagatur. *dioptra*]
 nobis *traguarðu*, a voce græca,
 quæ valet *prospicere*, geometris
 est instrumentum, quo turrium
 montiumque altitudines ex inter-
 vallo dimetiuntur; aquæ præter-
 rea liantur, h. e. altitudo ac
 profunditas fontis investigatur,
 unde alio aqua per aqueductum
 ducenda est.

Nec multum referet toto si dormiat anno

65 Æneus in theca rosusque ærugine quadrans.

Nam quota pars hominum, cum dixeris hexagonon,

Puncta, superficiem, conon, tetraedra, scalenon,

Non filet, & frontis crispatur ruga senilis?

Est

64 *nec multum referet*] Habeas ejusmodi instrumentorum apparatus: id satis erit, ut te doctum peritumque esse inde coniciant homines: nil autem refert si totos annos quiescant ociosa, atque æruginē corrodamur.

65 *quadrans*] mathematicum instrumentum quartam circuli partem continens, & nonagenos in gradus partitum, quo maxime altitudines dimetuntur.

66 *nam quota*] Quot erunt homines, qui ut inaudita, præsertim geometrica, a vobis audient vocabula, qualia sunt quæ sequuntur, in admirationem rapti vos effusis laudibus cum paucis in rep. litteraria comparandos prædicabunt? *hexagonon*] sex angularum figuram.

67 *puncta*] Punctum geometria est signum in magnitudine individuum, h. e. quod ne cogitatione quidem dividi possit, & est omnis magnitudinis quasi principium, sicut unitas numeri. *superficiem*]

quæ est magnitudo longa solum & lata sine profunditate. *conon*] Conus est figura, in qua plures lineæ ex peripheria unum in punctum assurgunt, sive in angulum turbinatum. *tetraedra*] *tetraedrum* seu regularis pyramis, est figura solida, quatuor æqualibus atque æquilateris triangulis contenta: uti octo *octaedrum*; duodecim vero pentagonis *dodecaedrum*; ac viginti æqualibus æquilaterisque triangulis *icosaedrum*. Græc. *elem. Eucl. l. 11. ital. explan.* [*scalenon*] figura, in qua tria latera inter se inæqualia. Apposite græcis declinationibus utitur *Philodemus*, utpote qui sine hellenismi loqui & quasi vivere non posset.

68 *non filet*] vestras in laudes erumpunt. & *frontis*] Frontem corrugare cutem sursum contrahendo admirantis est. *senilis*] Non modo juvenes, sed etiam, qui magis judicio valere solent, in admirationem senes rapiuntur.

- Est alius quoque perspicuus paucisque notatus
 70 Fumus, quo plausus captes, & credula vulgi
 Lumina decipias: minimum constabit: oportet
 Aurelj vultus, fusamque numismate barbam
 Noscere, & auriculas Galbæ, nasumque Severi;
 Nec te dilecti fugiat cincinnus Ephebi;
 75 Et tres incestas longe deprende Sorores;
 Æraque Pescennj laudabis parvus: Othonis

F 2

Su-

- 69 *est alius*] Ad aliam progredi-
 tur fucum faciendo rationem: ea-
 que est, si aliquam scientiæ um-
 bram in antiquitatis monumentis
 præ te feras. Qua profecto in
 scientia ut imponere facillimum
 est, ita ad veritatem accedere
 sæpe difficillimum. Vid. *enarr.*
 71 *minimum*] Ut in antiquitate
 peritus videaris, minimum laboris
 erit insumendum. *oportet*] En
 quid agendum. Aliqua Cæsarum
 veterumque virorum numismata
 ita ex propriis cujusque notis di-
 gnoscenda, ut, simulatque sub
 oculos veniant, cujus imagine
 signata sint, indicare possis.
 72 *Aurelj* M. Aurelii barba ad pe-
 ctus promissa, *Galba* prominentes
 aures, *Severi* insignis mag-
 nitudinis nasus, in numismati-
 bus eorum cujusque imaginem
 ostendunt.
 74 *nec te*] Noscere valeas *Antiqui*
 effigiem, qui ubique cincinnatus.
 Celeberrima ejus statua græco
 scalpulo elaborata exstat in area
 vaticana, vulgo *Cortile di Bel-
 vedere*. Ficoron. *rom. vestig. p.*
 16. [*dilecti Ephebi*] Hadriano fuit
Antinous in deliciis. Vid. *enarr.*
 75 *tres Incestas*] h. e. C. Cæsa-
 ris cognomento *Caligula* numi-
 smata, in quibus tres illius so-
 rores *Drusilla*, *Agrippina*, &
Julia Livilla. Incestas autem cur
 dicat, indignissimam causam ha-
 bes apud Sueton. in *Calig. cap.*
 24. [*longe*] Et si eminus vi-
 deas, vix tamen visas dignoscas.
 76 *æraque*] *Pescennii* & *Othonis*
 nummi ex ære rarissimi. Vid.
enarrat.

Suspectus tibi nummus erit meritoque timendus,
 Disce ubi sint magni Circi vestigia: & ova
 Sint tibi nota Fratrum, vitataque meta quadrigis;
 80 Te non prætereant thermarum rudera; quamvis
 Non strigiles illic labrum soliumque videbis;
 Sed fricet harpastum & vento pila turgida muros

Se-

78 *magni Circi*] h. e. *maximi*, qui & absolute *Circus*, nullo apposito epitheto. Vid. *enarrat.*
 79 *ova*] Terna utriusque metam in Circo fastigia affixa erant *ova* fratribus *Cætori* & *Polluci*, quos ex gemino *Leda* ovo prodixisse fabulabatur, ideo ibi sacra, quod circensium decursionum, una cum *Mercurie*, institutores haberentur. Vid. *enarrat.*

79 *vitataque*] Horat. 1. od. 1. . . . *metaque sarydis* = *Evitata rotis* . . . = quid *meta* in Circo essent, vid. in *enarrat.*

80 *thermarum*] De *thermis* in *enarrat.* 11. *ad sat.* 7. & de *antoninianis* 62. *ad sat.* 4. ad quam & hic certe respicit, cum hodie harpasti follisque ludo ibi se inventutem exercere dicat. *quamvis*] Ubi olim *therma*, & quidquid ad *thermas* pertineret, hodie *pila* follisque lusus.

81 *strigiles*] Erat *strigilis* instrumentum ferratum canaliculatum ad co-

tem in balinea abrondendam, sudoremque detergendum. *labrum*] quod erat vasis genus ad balnea pertinenens, quod & *oceanum* & *lavacrum* dicebatur. *soliumque*] Solia balnearia erant *alvei*, quo singuli loturi descendeabant. Vid. *enarrat.*

82 *harpastum*] parvæ pilæ genus, forte ex corio, a græca voce, quæ est *rapere*, quod projectum plures ludentes conarentur pulverulentum arripere & extra ludii limites ejicere. Vid. *enarration.*
vento pila turgida] follis (*pallone*). Erat follis pila omnium maxima ex aluta, ac solo vento plena, quæ si major erat, brachia impellebatur; (eaque simpliciter *pila* interdum dicta) si minor, pugnis, eaque iccirco *follis pugillaris*. Ejusmodi pilæ exercitatio apparet in *Gordiani III.* nummis, quos exhibet *Mercurialis* apud *Polenum* vol. 3. pag. 547.

Semirutos, abigit curas cum læta juvenus.

Præcipue olfacies ollas, atque apta bibendis

85 Lacrymulis crystalla piis; manesque latinos

Vexabis late, qua sternitur appia, quaque

Sancta Calepodii pandit se fornice crypta:

F 3

Et

83 *abigit curas*] a scholia feriatur.

84 *præcipue*] Nunc ad sepulchralia monumenta; quæ præcipue jubet

noscere, quod cum reconditiore sunt, tum major inde eruditionis fama; sive quod in iis investigandis per ea tempora plus libidinis esset. *olfacies*] Puto

hic *olfacere* translate pro deprehendere, ac præsentire (*subodorare scoprire*) positum esse eo

sensu, quo *Cic. agrar. l. c. 4.*

*quisquam tam abstrusus usquam nummus videtur, quem non architec-
tici hujus legis olfecerint.*

Vel, si mavis, primo quasi olfactu deprehendere scias: *conoscere all'odore.* [ollas] quibus ple-

bejorum cineres vel ossa, crematis cadaveribus, condebantur.

Vid. *enarrat.*

85 *lacrymulis crystalla*] Bene cry-

stalla: nam vitreo plurimum vaseculo carorum lacrymarum injectæ,

atque odores prope cinerea atque ossa in urna excipiebantur.

Mich. Angel. Causcus (*De la*

Chausse) apud *Græv. vol. 12. edit. ven. 1737. p. 903.* Vid. *enarration.*

86 *vexabile*] Pereleganti poetica videtur; quasi, qui aruditionis causa veterum sepulchra perlustraret, mortuorum manes (ex opinione ethnicorum) h. e. sive animus sive imago, quas um-

bras vocabant, sive genies, aut quiescentes turbet, aut circum-

volitantes infestet. Vid. *enarrat.* [appia] Propter viam se-

pulchra posita, inter quas potissimum nobilis erat appia ab Ap-

pia Claudio Censore, cui & agnomen *Caco*, a porta Capena ad

Capuam an. U. C. 442. post vero ad *Brunusium* ducta & strata;

quæ a *Statio 11. Silv. 2. 11.* dicitur *longarum regina viarum.*

Vid. *enarrat.*

87 *Calepodii*] Pancratiano templo via *aurella*, quingentos circiter

passus a porta *aurella* antiqua sive *janiculensi*, nunc *S. Pancratii*,

11, subjacet *Calepodii cimetarium*

gium

Et palmas cineri impositas & tincta cruore

Vascula perpendes, clari monumenta triumphi.

90 Inspicies demum lapides: & disce legendum

Libertam, scriptum quoties in marmore *Libert*

In-

rium olim celeberrimum. Vid. *enarration*. [*crypta*] Sacra christianorum cœmeteria a scriptoribus *ecclesiasticis* modo *area*, sive *area sepulturarum*; modo *crypta*, vel *ad arenas*; modo *concordia martyrum* appellantur. Vid. *enarrat*.

83 & *palmas*] Solemne christianis erat, difficillimis illis iisdemque gloriosissimis *Ecclesiæ* temporibus, in quotidiana præsertim ac frequentissima sanctorum hominum internecone, martyrum sepulcra, si minus titulo ac nomine, at certe notis quibusdam seu symbolis, quæ christianis, notissima erant, distinguere, præcipue vero *pulma* præclarissima victoriæ indice: de qua copiose *Boldettius* in *canct*. l. 1. c. 4. & *seqq.* & *Ariaghius* vol. 2. *Rom. subter*. l. 6. c. 43. [*tincta cruore*] Præter ea, quæ diximus, *martyrii* symbola, quandoque & vasculum sive vitreum sive fictile, in quo *martyris* cruor servare-

tur, sacros prope cineres collocabant christiani.

89 *triumphi*] quem in cœlis perpetuo agunt, pulcherrima de se ac tormentorum mortisque acerbitate reportata victoria, quæ certe nihil unquam præclarior.

90 *inspicias*] Nunc ad rem lapidariam, ad quam cujuscumque generis veteres inscriptiones pertinent, earumque legendarum ratio. 91 *libertam*] Notæ ejusmodi, seu *figla*, atque interpretationes passim in eorum libris, qui veteres inscriptiones congesserunt. *Sebano* vero per jocum potius quam metri causa, ut *Philadellum* inscitum atque inscite doctentem faceret, pro L. aut LIB. ponere placuit LIBERT. quod quisque vel siglorum ignarus non posset non explicare. nihil enim tale in toto *Gruterio*, ubi nunquam non LIB. LIB. Q. POST. Q. E. vel L. L. P. Q. E. *Libertis*. *Libertabusque*. *Posterisque*. *Eorum*.

Invenies, aliasque notas, quas plena recenset
 Pagina Gruterj, Sponius, doctusque Fabrettus.
 Haud multum infomnis petit hoc, mihi crede, la-
 boris.

- 95 Verborum series & nuda vocabula rerum
 Discere, quæ libri postrema in parte locantur,
 Sufficit, ut mediis natus videaris Athenis.
 Sed nulli parcat censoria lima. Tumore

F 4

Sta-

92 *aliasque notas*] compendiarias, seu *figla*, (*abbreviature*) [*quas plena*] bene *plena*: nam gruteriana collectio admodum copiosa.

93 *pagina*] Apposite *pagina*: Gruterii enim volumina per paginas digesta sunt, ut nisi per paginarum numerum inscriptionem in eo aliquam recognoscere non possis. Gruterj] de Gruterio, Sponio, Fabrettio vid. *enarration*.

94 *haud multum*] Lapidariam assequi tanti non erit laboris, ut noctes ducendæ sint infomnes. Ita *Philodemus*, quippe qui speciem hic atque ostentationem veritati anteferebam putet. Re vero ipsa cum hanc, tum aliam quamcunque artem, ut plane calleas, vix tota sufficit hominis vita.

95 *verborum series*] Aliam proponit rationem, qua doctus videar-

is; idest, si, qui apponi solent in extrema librorum parte, verborum indices percurras: qui tamen ideo sunt instituti, ut facilius ocularique res in voluminibus reperiantur, non ut his tantummodo lectitatis, tibi placeas, imperitisque imponas. Neglectis scientiarum fundamentis, qui per titulorum, elenchorum, &, quorum tanta nostris temporibus congeries, lexicorum evolutionem ad litterariam se rempublicam pertinere putant, minus hercle pertinent, quam ad hominum genus abortus & monstra.

97 *sufficit*] ut mediis Athenis, doctissima olim omnium urbe, natus, h. e. doctissimus, videaris.

98 *sed nulli*] En tibi alius a *Philodemus* ad doctrinæ famam cor-

Status infano rumpatur: Virgiliusque

100 Non una scateat menda: puerilia Naso

Afferat: & patavinus erit tibi Livius. Omnes

Denique ridebis, prisco quos protulit ævo

Roma, viros. Cicero quid? Parcas, si lubet, olli:

Es-

radendam, perversissimus canon: nimirum, si vel in optimos quosque scriptores, quantumvis seculorum omnium iudicio probatos, uemini prorsus parcendo, censuram exerceas. Vid. *enarration.* [censoria lima] eo sensu, quo *Ovid.* 1. de *Pont.* = *Scilicet incipiam lima mordacius uti.* [tumore] Ex aliquorum criticorum sententia dicas *Statium* ita suo stilo tumere, ut prope rumpi videatur.

99 *Statius*] P. Papinius *Statius*.

Vid. *enarration.* [Virgiliusque] Virgilium mendis scatere prædices; quamvis quænam tandem illæ sint ignores, & latinæ illud poeseos principem ætates omnes salutarim. Vid. *enarr.*

100 *puerilia Naso*] In P. *Ovidio Nasone* puerilia reprehendas, sique elegantissimo poetæ multo iis infensor, qui mitius cum eo agentes, non satis ubique limatum nervosumque dixerunt.

101 *Livius*] Non modo patria, ve-

rum etiam latinitate, *patavinum* habebas T. *Livium*, summum illud romanarum rerum scriptorem: quam *Asinii* censuram apud *Quintilianum*, post a *Lipso* quasi e cineribus suscitata, quamvisissime *Philodemum* in ore habuisse ferunt. Vid. *enarrat.* [omnes] Stulte dicta stultissime concludit, utpote qui totus admodum græcus latinum quemque, excepto prorsus nemine, fastidiret.

103 *Cicero quid?*] quid peccat? interrogat ex *Philodemi* auditoribus quispiam: apposite quidem: nam cum dixisset veteres romanos omnes ridendos, *Tullio* ne quidem ipsi, quem D. Hieron. in *arce romanæ eloquentiæ stetit* ait, parcendum videbatur; quod arrogantissimi esset. *parcas, si lubet*] Et si *Tullio* istud parcere sit maxime injuriosum; vix tamen ei parcendum putat: respondet quippe, *si lubet*, interrogantis arbitrio rem permittendo. Quid faciat *Tullius*? Severissime

cen-

Esse tamen dices aliquem, cui cedere primas
105 Rostra velint, posset si fors committere utrumque.

Magna mihi narras, Lupe, vix credenda Larino,
Qui sedet in triviis, & rubro dimicat ovo,

VI.

cenfori gratia habeat, quod sibi
unl aliquantulum mitior nihil
gravius dixerit, neque barbariem
illam objecerit, quam *Rufus*, su-
perbus ille rhetor, apud *Juvén.*
sat. 7. 214. = . . . *qui toties*
Ciceronem alioèroga dixit = quod
postea *Scioppia*, *canis* ille *gram-*
maticus, impudentissime recanta-
vit; qui & *Phædrum* stilo *isra-*
cem dicere ausus est.

104 esse tamen] Ut *Ciceronem* sum-
mum habeas oratorem, nihilque
in eo putes reprehendendum;
nihilominus ei ne facile conce-
edas eloquentiæ primatum; cum
sit nostra ætate, qui hunc illi
contendat: quod *Cicero* videret
ipse, si revivisceret, & tanto
cum oratore pro rostris concer-
taret. Quis autem est istud post
hominum memoriam admirandum
eloquentiæ miraculum? *Philodemus*.
Vide os hominis ferreum;
vide arrogantiam omnium gen-
tium ac seculorum cachinnia si-
bilisque conscindendam. Atqui,
nisi fama nos fallit, tantum sibi

sumere solitum *Philodemum* fer-
tur, qui audire, testatos esse.
primas] partes seu sedes, h. e.
primatum.

105 rostra] ipsa pro eloquentia,
vel potius pro eloquentissimis
oratoribus, qui pro rostris ad
populum romanum agebant. De
rostris vid. *enarrat.* [posset si
fors] si ita fortuna ferre posset,
ut simul ambo viverent, & in
eloquentiæ certamen venirent.
Fortuna, ex *Donato* in *Phorm.*
Terent. 5. 6. 1. est incerta res:
fors fortuna (cui sedes Romæ
trans Tiberim) *eventus fortune*
bonus.

106 magnâ mihi] *Scellanus* rerum
enormitate percussus interloqui-
tur. *vix credenda*] quam imperi-
tissimi infimæ plebiæ homines
vix crederent, qualia *Larinus*,
ita, forte dictus a voce barbara
larus, latine *salica*, translata pro
stupido.

107 qui sedet in triviis] Pascha-
libus diebus romanæ plebeculæ
ova ad soliditatem elixa rubro-

Villā laturus victricis præmia crustæ.

Sic habet: ipse ego sum testis: majora supersunt,

110 Cum nobis certam scribendi tradidit artem.

Nam postquam miserum culpavit sæpe Maronem,

Quique novis hominum mutavit corpora formis,

Verba, ait, infani volitant ludibria venti;

Scripta manent, ferosque videt membrana nepotes.

Er-

que colore infecta passim in tri-
viis venum exponuntur. *dimi-*
cat ovo] Ejusmodi ludus plebeja
voce dicitur *la spaccetta*, sive
delle spacciate. Sic autem est:
Bina ova ex pacto adversa col-
liduntur: cui durius non fran-
gitur, is vincit: victoriæ la-
cellum venditori est ovum & ovi
pretium, adversario ovum inem-
ptum. Bene igitur *victricis præ-*
mia crustæ: nam crustæ seu puta-
minis duritiæ debetur victoria.
Sunt autem, qui putaminis in-
dolem ita noscunt, ut uno ovo
plurimorum stragem edant.

109 *sic habet*] Lupus nihil non esse
verissimum affirmat, seque testem
proficitur. *maiora supersunt*]
Nondum ineptissimæ doctrinæ si-
nus: majora supersunt monstra.

110 *cum nobis*] Accipe nunc de scri-

bendi arte philodemicos canones.

111 *nam postquam*] de Virgilio at-
que Ovidio postquam plurima ma-
la dicere ausus est.

112 *quique novis*] Ovidium indicat
ab ejus *metamorphoseon* libris
quindecim notissimis; ubi de ho-
minibus varias in formas conver-
sis; uti *Ovid.* ipse in exordio:
= *In nova fert animus mutatas*
dicere formas = *Corpora* . . .

113 *verba ait*] Ita plane: nam
verba evanciscunt, nisi litteris
consignentur, per quas & ipsi
aliquid relinquendu, quo nos
vixisse testemur, perpetuo viva-
mus. Quid vero *Thorat. 2. epist.*
1. 117. ? = *Scribimus insculpi do-*
ctique poemata passim.

114 *scripta manent*] interitui con-
secrata. Manent quidem, si docte
atque utiliter scripta sint: sin

ali-

- 115 Ergo agite, & multas posthac impune tabellas
 Et liceat totas calamo percurrere chartas
 Me duce: & eximium paveat ne sæcula carmen,
 Quidquid moliris, crescat, moveatur, & artus
 Et voces habeat, quamquam natura negavit.
 120 Si verno umbrosam describis tempore ripam,
 Fronde comas cingat, viridique tenerrima labro
 Rideat, & lætas invitet margine nymphas.
 Sic flores risum telluris, & astra vocabis

Pur-

aliter, in tanto librorum numero ita latent, ut fiat ac si non essent. Quædam autem venenata & pestifera manent & ipsa, sed ad æternam scriptoris infamiam. *membrana*] pro libris ad ultimam usque posteritatem venturis.

115 *impune*] ut, sine notæ reprehensionisque periculo ac metu, multa totaque volumina scribere possitis.

117 *me duce*] quo neminem esse posse mellorem doctioremque, sane quæ mox docet, ostendunt. *paveat*] ne paveat rotius posteritatis judicium, sed sæculis omnibus certo probetur.

118 *quidquid moliris*] En tandem philodemica præcepta. Quicquid scribendo representandum aggredieris *crescat, moveatur &c.* ea

scilicet stili arte repræsentantes, ut, licet inanimum quippiam sit, quasi membris a te dispositis, animaque infusa, in personam quodammodo evadat, quæ crescere, moveri, vocesque emittere videatur; cum tamen nihil tale acceperit a natura. Optime quidem: dum modum serves, atque tumorem, troporumque audaciam devites, contra ac, propositis, quæ sequuntur, exemplis, pessime docet *Philodemus*.

120 *si verno*] si ripam fluminis novi veris amœnitatē convestitam describas, nil dicas nisi verbis translatis: quare illi comas, labra, risum, teneritatem, vocemque ad se invitantis attribuas.

123 *sic flores*] Habes hic translata ejus generis, quo proximum sæ-

cu

Purpureos cæli flores, tremulosque pyropos.

125 Sed nunquam proprie dices communia: sordent

Versiculi tenues exiles & monogrammi,

Qui fulcris reptant, & de sermone pedestri

Erectos nequeunt ad sidera tollere vultus.

Nec sic incipias. Terram versabat aratro

130 Principio mortale genus, viridique sub ulmo

Dulcia securæ carpebat gaudia vitæ.

Hoc

culm, ut ita dicam, debacchatum est. Micant quidem, quædam quasi lumina, in oratione tropi, si tamen certos intra fines contineantur. Ex illorum enim intemperantiæ stili corruptionem profectam fuisse omnes norant. Vid. *enarrat.*

125 *[sed nunquam]* Ut omnia nova atque inaudita (idest ænigmata) Ant, jubet præclarus stili doctor, nullum, nec in vulgaribus communibusque rebus, nisi a propria ad alienam significationem translatum verbum adhiberi. Placuit optimis scriptoribus (quidni?) metaphorarum usus, sed qui nec intemperans nec inopportunus esset. *[sordent]* contemptui habentur versus, qui philodemica granditate non tumeant.

126 *[tenues]* Vides, ut eodem hic

stilo Philodemus loquatur, quo monet scribendum, cum nulla hic, nisi metaphorica, voce utatur. *[monogrammi]* h. e. gracillimi, nihil concreti habentes, & decolores: metaphora ducta a pictura solis lineis informata, nondum superinducto colore: vox autem a græcis; ut aliquid, quod semper ubique, græcanicum inferat Philodemus.

127 *[qui fulcris]* mendicatis coactisque epithetis male sustentati. *[pedestri]* vile sonantes, nec dicente Apolline nati.

128 *[erectos]* por humum repentes nequeant erigi.

129 *[nec sic]* Alterum proponit exemplum: utque rem melius teneant auditores, stilum stilo confert. Si carmen sic incipias: *[Principio &c.]* plebeo saue ser-

Hoc facile in triviis dicit Petasinus & Ollus;
Nec quicquam prægrandis habet justique coloris.

Aude sic potius. Communis viscera matris

135 Rusticus infanti ferro lacerabat Orestes,

Ederet ut dulces antiqua puerpera foetus;

Et

mone loqueris, quo vilissimi homines in triviis loquuntur. Ristum ne mover, an stomachum?

132 Petasinus & Ollus] infimi homines: alter (credo) a petasionibus vendendis, alter ab oleis, sive potius a salsamentariis ollis aut curandis aut circumferendis.

133 prægrandis] nihil, quod plusquam grande ac magnificum sonet. justique coloris] nihil ornamentum, quod rei apte conveniat.

134 aude sic] stilum sic attolle. communis matris] h. e. terræ: cui uni (Plin. l. 9.) eximia propter merita cognomen indicimus materna venerationis. Nos nascentes excipit, natos alit, semel editos sustinet, & semper novissime complexa gremio jam ab reliqua natura abdicatos tum maxime ut mater operiens. Quod superius si pilliciter terram versabat aratro, tumide hic lacerabat infanti ferro viscera communis matris.

135 infanti] Ferrum sua natura non modo innocens, verum etiam publico bono natum, si in vomeris ligones ac falces conficitur: secus vero, quoties, ut Ovid. 1. Fast. = Sarcula cessant, versique in pila ligones, = Fustaque de rastri pondere cassi erit, = vel ex Virg. 1. Georg. = Et curva rigillum sulces curvantur in enses. = infanti & lacerare pugnant inter se: in eo tamen est philodemica elegancia, quod ferrum simul laceret & innocuus sit, quia hic utiliter lacerat. Neque prorsus. Orestes] ac si rustica matris communis viscera lacerando alter sit Orestes, qui matrem Clitennestram interfecit: quo sensu vides quam ridiculus sit Philodemus.

136 ederet] Animadvertas, quam consona sint lacerare viscera matris, & dulces edere fetus. [antiqua puerpera] Ristum teneatis amici? Poterat dixisse & perpetuam & seculi quotidianam. Ce-

Et circum patulas, frondosa palatia, laurus
 Pendula flammiferæ ridebat sulphura dextræ.
 Quam sapit hoc, scalpitque animos, intratque me-
 dullas!

140. Est quædam veluti formosa puella poësis,
 Collibus albanis ventoso aut Tibure nata;

Quam

terum terræ fructus & a *Tullio*
 2. *de Orat.* & a *Virg.* 1. *georg.*
 95. *satus* eleganter dicuntur, sed
 sine tanto ac tam procaci tro-
 porum comitatu.

137 *circum patulas*] Sub patularum
 laurorum tegmine recubans, di-
 xisset *Virgilius*, ut moris erat
 ætate illa, quam fingere poetis
 placuit, cum sibi sub arboribus
 homines stationes constituiebant.
frondosa palatia] hem! quantus
 hiatus!

138 *pendula*] h. e. frondosa laurus
 umbra protectus solares radios
 irridebat: quod modeste (qui,
Philodemi sententia, super. 99.
 tumore rumpitur) *Statius* 3. *silv.*
 = . . . *patula defendimus arbore*
soles. [*pendula sulphura*] arden-
 tes radios. *flammifera dextra*]
 nempe solis. quibus translatis ni-
 hil sane audacius, nihil violenti-
 us.

139 *quam sapit*] Io *Philodema*: bel-

lissime: gestias; quidni? tibi pla-
 ceas plaudasque: sed adeas, so-
 des, primam *Persii* satyram &
 versu nonagesimo quinto ad se-
 ptimum supra centesimum.

140 *est quædam*] Prosequitur do-
 cens, qualis esse debeat poësis
 habitus & ornatus. Est, ait,
 quasi puella vcnusta quidem, sed
 rustica, quæ nisi urbanum in
 morem comatur atque exornetur,
 suas inter pecudes suoque in a-
 gello manet neglecta; neque sit
 nobilis matrona atque pulcher-
 rima, quæ homines in sui amo-
 rem admirationemque rapiat.

141 *collibus albanis*] in albano mon-
 te veteri Albæ imminente ad ejus-
 dem nominis lacum, qui totus
 nemorosus est & incultus xlii.
 In ortum ab Urbe lapide. *ventoso*]
 Tibur, (*Tivoli*) urbs in Latio
 notissima, ad fabinorum fines,
 ideo *ventosa*, quod edito in colle
 sita ventis pateat.

Quam si non urbis genius luxusque polivit,
Incultis neglecta comis ad pascua cogit
Errantes pecudes, patrioque senescit agello.

145 Fac eadem longos ferro tortore capillos
Colligat in nodum, spatiosam ferica frontem
Ædificent, longoque solum sub fymate verrat;

Pro-

142 *urbis genius*] idest *elegantia*
(*galanteria*) [*polivi*]. Cic. 4.
de fin. = *agricola abhorrent a*
politiore elegantia.

143 *incultis*] Poetis coma incom-
pta est versus nulla sententiarum
verborumque concinnitate orna-
tus. Tota per se loquitur alle-
goria.

145 *fac eadem*] fac cincinnato at-
que ædificato capite & matro-
nali veste incedat; jam nomen
sibi nobiliumque amores concili-
abit. *ferro tortore*] calamistro,
qui erat acus, arundinis seu fi-
stulæ instar, cavus; quo cale-
facto capillus torquebatur, ut
tota inde coma *vibratis* crinibus,
ex *Virg.* 12. *Æn.* 100. & in
spiram convolutis, in gradus
(quod latini dicebant) frange-
retur. Vid. *enarration*.

146 *colligat*] ne passi rusticanum
in morem diffundantur, quo-
cumque tandem modo in nodum

colligat: nam comendi præsertim
capitis ratione nil unquam magis
varium ac mutabilius.

147 *ædificant*] Sericis velis certo
ordine dispositis frontem scemi-
næ, cum hæc scriberet *Sedanus*,
exædificabant, posteriorem capi-
tis partem rotundo tantum pi-
leolo ex hisdem velis munientes.
Ejusmodi ad criste similitudinem
ornatus *cresta*, *scuffia*, *cornetta*,
vel simili nomine dicebatur. Per
hosce annos multo elatior pon-
derosiorque vocatur *barbantana*,
ut ad *fat. super.* 15. *Spatiosam*
autem ideo frontem dicit, quod,
cincinnis prorsus semotis, tota pa-
teret: quod quidem ita cordi erat
matronis, ut, si cui frontem an-
gustam dedisset natura, ea, vitro
vel novacula capillos radendo,
spatium amplificaret. *sub fymate*
] *fyma*, a græca voce *συσμα*,
quæ est *trahere per pavimentum*,
vistis caudata (nos *con la coda*
vel

Protinus augetur nomen, titulumque maritæ
Vindicat, & gestu rifiue propinat amores.

150 Non secus excultas comitatur mille procorum

Examen musas. Quod si de gurgite primo

Castalio potabis aquas, humilique corollæ

E myrto, tenuique decus de fronde placebit,

Vix

val con lo *frascico*), qui in tragœdiis utebantur, ut heroum personæ proceriores viderentur. Ufus ad matronas transit: quare apud *Terent. in Hecyra*, matrona dicitur *syra*; & ad nostra usque tempora venit. *Prudent. Psychom. n. 362.* = *Ut tener in-cessus vestigia syrmate vercat.* = *Voss. lex. etym. Ferrar. de re vestiar. 11. 4. 1. Buleng. de theatr. 1. 55.*

148 *titulumque maritæ*) idest mulieris maritæ, seu nuptæ, *si sponſa*, apud aliquos præsertim etruscos, a quibus maritæ feminæ prope ad senium vocantur *sponsa*. Rides? sic voluit usus. = *Quam penes arbitrium est & jus & norma loquendi* =

149 *gestu rifiue*] ad urbanarum mulierum mores compositis. *propinat*] elegans translatus: quasi per pulchritudinis leporisque illecebras, quemadmodum in poculis vinum, tradat amoris bi-

bendos. *propinare* enim non semper est latinis *præguſtare*, ac deinde, pro græco more, alteri nominato *tradere*; sed aliquando est simpliciter *tradere*.

150 *non secus*] Ut ad cultum ornatumque feminam, ita ad cultas ornatasque musas plurimæ confluet amatorum turba: idest, si carmina sint splendide magnificeque scripta, auide ab omnibus excipientur, hisque plaudent universi. *procorum*] plurimorum, qui amore capti nuptias posceant, a *procando*, quod olim erat in iudicio poscere.

151 *examen*] Ovid. *turba*: *Heroid. ep. 1.* = *Turbæ ruunt in me luxuriose proci.* = hic autem translatus ab apibus *examen* [*de gurgite primo*] de prima castalii fontis scaturigine, ubi minimum aquæ. Sensus est: si ultra tenuem stilum minime progrediari.

153 *e myrto*] Eadem in sententia commoratur: A placeat ferui non

Vix tua clamosi laudabunt carmina lippī;

155 Et raucus folis cantabis mane columnis.

Humanos animos quanto facundia nisu

Pelliciat, mentesque trahat quocunque iubetur,

Nos docuit Barrus; calamo qui vindice magnos

Eripuit fato reges, famamque sacravit

Tom. II.

G

Ven-

non ex lauro, sed ex humili myrto, aliave tenui arbuscula, seu frutice: h. e. nisi se efflerant carmina &c. *tenuique*] corona de minuta fronde.

154 *lippī*] lippus posuit pro *cacis*, qui bene *clamosi*, quod dies sere totos, ridiculas inconditasque cantuunculas in triviis cantare soleant.

155 *Et raucus*] Ad ravim usque cantabis, sed folis columnis statulque, idest audiente prorsus nemine: nam ejusmodi versus nemini placent. De ineptis Oratoribus italice aliquid simile est: *predicare alle panche*, [*mane*] hora infrequenti.

156 *humanos animos*] Quid in animis hominum eloquentia possit, noverunt in *Demosthene* athenienses, in *Tullio* romani, in summo inter Patres oratore *D. Joanne Chrysothomo* antiocheni & con-

stantinopolitani.

158 *Barrus*] Non in *Demosthene* aliquo aut *Tullio*, sed in suo *Barrō*, (de quo *sat.* 5. 64. & *sat.* 8. 247.) eloquentiæ exemplum proponit *Philodemus*, ut amico & contubernali vellicetur; qui tantum sibi sumebat, ut eloquentissimum se haberet, nonnullis recitatis editisque orationibus, quarum in una cum circa Regis fortissimi laudis versatus esset, gloriose de se predicabat, Principum nomen & memoriam aliis perituram eloquentiæ suæ beneficio eternitati consecratam esse. *calamo*] qui stili sui magnificentiæ Regum famam resque gestas morti, h. e. oblivioni eripuit; atque a temporis voracitate vindicavit. *Barrī* orationum editarum titulos vid. *ad sat.* 8. 247.

160 Venturi invidiæ (nec vane credidit) ævi.

Ut belle affurgit! Stravit tibi, maxime regum,
Gloria pulvinar, fumant ubi littora fœdis
Sparsa cad-veribus. Tandem fortuna pudorem
Induit, & prostant pretio virtutis honores.

165 Jam tergit lacrymas, & numine læta propinquo

Libera vestigal provincia solvit amoris.

Sed quid Pumilio? Fortis nullique secundus

Hac

160 *venturi invidia*] ut vel ipsa temporis invidia sanctam habeat atque inviolabilem illorum memoriam.

161 *ut belle*] Afferens unam & alteram *Barri* sententiam, audite, inquit, quam grande sonet eloquentissimus *Barrus*. [*stravit tibi*] En tumida *Barri* verba ad Regem aliquem (Joannem III. Poloniæ regem in Oratione 2.) conversi, eumque laudantis, quod plurimam sibi ex multa hostium internecione victoris gloriam peperisset. *Non ita supra modum elatus Tullius*, diceret *Quintilianus*.

162 *fortuna*] Te regnante (*Barrus* aiebat) ac te præmia & honores decernente, nullum fortunæ jus, nulla vis: quæ ideo pudore suffunditur, quod, se prorsus semota, virtutem unam videat ho-

nestari, præterea neminem. Respicit (credo) ad *Barri* orationem vel 1. de laudibus Innoc. XII. vel 3. de Innoc. XI.

165 *jam tergit*] Aliquam aliam tangit *Barri* orationem alicujus civitatis vel provinciæ, quæ suis legibus viveret, nomine dictam, qua creato nuper Romano Pontifici obedientia de more præstaretur.

167 *Pumilio*] Alterum in *Pumilione* affert exemplum. Nam *Barrus* orator, hic autem poeta. *Pumilio* idem est qui in *sat.* 4. 221. atque alibi. Vox sonat *nanum*. Vid. *enarration*. [*fortis*] in lyrica majestate. *nullique secundus*] vel intelligas *nulli* ejus ætatis; vel nimirum *Pumilioni*, ceteroqui poetæ clarissimo, *Philodemum* tribuisse pates.

Hac iter ingressus, melior Phætonte, quadrigas

Conscendit nitidas Phœbi, calcarque pyroo

170 Addidit, & cæli spatium dimensus utrumque

Fatali diros spoliavit luce cometas,

Et nuda ad cytharam jussit consistere fata.

Scilicet angustas nunquam præfigere metas

G 2

Fas

168 *hac iter*] hac via sensus magnifice exprimendi. *melior Phætonte*] Videtur hic *Philodemus* uti *Pumilionis* verbis ex aliquo ejus carmine desumptis ad *Pumilionem* ipsum laudibus effereendum: & forte respexit ad versum, quos ad *sat.* 4. 222. exscripsimus. Notissima apud *Ovid. metam.* 2. *Phætontis* fabula, qui Solis filius cum a patre impetrasset, ut uno die currus sui habenas sibi permitteret, aurigandique imperitus media divertens via cælum terramque combureret, ab Jove fulmine e curru excussus in Eridanum decidit. Allegoriæ, quam *phætonteam* dixerim, sensus est: sublimissimus quidem *Pumilio* in pindaricis suis quasi volatibus, sed idem prudentissimus, qui stimulum ita regat, ut minus alta nunquam petere audeat.

169 *pyroo*] *Pyrois* unus ex equis Solis ab igneo colore dictus: unus pro omnibus: sunt autem

alii *eous*, *athon*, *phlegon*. Inter alia illud pater *Phætonta* monuerat = *Parce, puer, stimulle, & fortius utere loris*; = *Sponte sua properant: labor est inhibere volentes*. = Potuit igitur *Pumillie*, *Phætonte* multo melior auriga, *Phœbi* quadrigas non modo conscendere, verum etiam equos natura sua rapidissimos impune excitulare; idest, poeticiis alis ita audere, ut modum tamen servaret. Vid. *enarration*.

170 *spatium*] ortus & occasus.

171 *fatali*] De comete supero 60.

Respicit ad quosdam *Pumilionis* versus. Vid. *enarrat*.

172 *& nuda*] Tantum carminis suavitate potest, ut non prece, sed jussu, immutabilia fata vel revocet vel remoretur, idque apud superos efficiat, quod apud inferos uxorem *Euridicem* repetens *Orpheus metam.* 10.

173 *scilicet*] Poetæ ingenio negat *Philodemus* angustum spatium de-

finit-

Fas erit ingenio, geminas dum concutit alas,

175 Quas menti natura dedit. Delirat inepte

Gargilius veteres dum laudat, & usque sequendos

Auctores clamat, quos æneus umbilicus

Claudit, & antiquus commendat pulvere codex.

Utque ebur & trito laudamus Mentore guttum

Jam

finiendum: optime sane; dum tamen ita moderetur volatus, ut non = . . . *dum vitat humum, nubes & inania caplet.*

176 *Gargilius*] insignis apud *Ovid.* venator, *secundo* est *Donaccursius*, celebris per illud tempus Romæ Ictus, ita forte ab eo dictus, quod venationis cupidus esset. Eum delirare dicit *Philodemus*, quod ad veterum leges atque exempla ingenii conatus moderandos sapienter doceret, certam sententiis verbisque metam statuendo. *vetres*] Cum nihil unquam, ut sæpe dictum, *Philodemus* probaretur, nisi ab antiquitate, præsertim græca, petitur, mirum hic si male sibi concilius *Gargilius* veteres laudanti succenscat. At eum hic non ex animo loqui, sed mentiri atque imponere velle memento, & *usque*] semper. 177 *umbilicus*] idest vetusta volumina: erat enim in veterum li-

bris ornatus quidam *umbilicus*. Vid. *enarrat.*

179 *atque ebur*] ut eburnea vascula, sive alia quæcunque longissimæ antiquitatis monumenta, et si fracta, atque celeberrimi cælatoris, qualis fuit *Mentor*, detritis analogiis (*bassi rilievi*), & statuarum reliquiis in pretio habentur; sic &c. *trito Mentore*] deroso nobili opere manu *Mentoris* elaborato. *Martial.* 9. 60. 16. = *Vasque mentorea nobilitata manu.* *Plin.* autem lib. 12. = *Mentori* quotidie testimonium perhibet *capitolinus Jupiter*, & *Diana ephesia*, quibus fuere consecrata ejus artis vasa. *Prop.* l. 1. 14. 2. = *Lesbia mentoreo vina bibas opere.* [*guttum*] pro quocunque vase: nam proprie *guttus*, ita dictus, quod oleum guttatim funderet, erat vasculum, quo in balneis pro unctione post lavationem utebantur romani, *Sæc.*

180 Jam fractum, & signi miramur crura; ita magno

Sæcula sunt illi, solos & computat annos:

Tantaque longævis tenet hunc reverentia fastis,

* Ut si forte recens referat membrana Catonem,

Pacuviumque liget pretioso fibula morfu,

185 Desipere incipiant subita novitate decoræ

Pelliculæ. Solum caries & pulvis amatur.

G 3

At

de therm. Gronov. vol. 9. pag. 640. Erat plurimum e bubulo carnu; nobiliores vero e cornu rhinocerotis habebant; & ex fago ad sacra pertinuisse videtur. *Plin.* enim 16. 38. = *Manius Curius juravit, se ex prada nihil attigisse, præter guttum sanguinum, quo sacrificaret.*

180 *signi miramur*] veteris simulacri, aut statue, sive fustis sive sculptilis fragmenta aliqua: quæ plurimæ Romæ in ædibus præsertim capitoliis, atque in regio locupletissimo illo antiquitatis ærario neapolitano-herculanensi museo. *magno*] pretio.

181 *sæcula*] Gargillum non veterum scriptorum excellentia, sed antiquitas tenet. *Vid. enarrat.*

182 *fastis*] pro vetusto quolibet libro. Nam *fasti* marmoreæ erant tabulæ, quibus res ge-

stæ, præmia, honores, triumphus, ut generosæ posteritati exemplo essent, memoriam æternæ a romanis consecrabantur; vel sacra deorum annalis statis diebus certisque cæremoniis celebrandocebantur; lique *calendaræ*.

183 *ut si forte*] Ita, ait, ad superstitionem Gargilius antiquitatem veneratur, ut vel voluminum integumenta saldiat, uisi si cariola sint & pulverulenta. Quare si forte videat *Catonis* aut *Pacuvii* opera recenti membrana contexta, pretiosaque fibula contracta, stomachatus abjicit, perinde quasi novitate illa Cato Pacuviusque intus degenerarint. De utroque vid. *enarrat.*

185 *desipere*] pro non amplius sapere.

186 *pellicula*] idest chartæ,

- At vos, o juvenes, quis pectora liber inundat
 Sanguis, & arcta pati nescitis vincula mentis,
 Discite non ævo tantum senioque referre
 190 Scriptoris famam: forsan fuligo libellos
 Illustrat? rosive sedet sapientia chartis?
 Aut bona furtivæ fecerunt carmina blattæ?
 Non ita: quin veteres, me iudice, deferat omnes,
 Qui vult esse aliquid. Nostri proh dedecus ævi!
 195 Mirari antiqua, & verbis hæreere minutis;
 Ac si non mentes & non majora tulisset

In-

187 *liber*] liber *sanguis*; idest, quibus animus nulla præjudicata opinione occupatus atque irritus fervet ad maxima queque concipienda; neque certos patitur sententiarum verborumque fines, e quibus vagari spatarique non liceat.

190 *fuligo*] Veluti petasones, libri ne fuligine commendantur?

193 *me iudice*] Ab infano iudice insanum iudicium dicerem, si nescirem ita *Philodemum* per fraudem iudicare. Si modus sit in rebus, suus erit nostris, suus & veteribus honor. Modum vero nunquam servat *Philodemus*; qui dum serio loquitur, nimis avar, dum simulate, nimis odit

antiquitatem.

194 *esse aliquid*] qui aliquid sibi loci velit inter doctos comparare.

195 *verbis hæreere*] eas nempe voces, quæ apud antiquorum aliquem non legeris, pro barbaris habere. Quæ quidem in re modum nonnulli, vel nimium religiosi, vel quodam quasi furore æti, excessisse videntur.

196 *ac si non mentes*] per omnes ætates maxima ingenia florere. Quare si quid sit discriminis, non ipsis in ingeniis, sed in varia excolendorum ingeniorum ratione statuendum videtur. Ac nisi si iniqui esse velimus, profecto dabimus, in eo nobis veteres præstare, quod scientiis addicendis

viam

Ingenia hæc ætas, quam sæcula prisca tulerunt:

Invidia careat sermo: nam tempore ab illo

Mille artes crevere novæ; quin crevit & orbis

200 Grandior, & toto creverunt fidera cælo.

Sic animos sensim digitis natura magistris

Fingere majores cœpit rerumque capaces,

G 4

Quas

viam primi aperuerint. Quocirca optime ille: *gigantes esse veteres*, nos vero mediocri statura, sed qui humeris illorum insidentes longius circumspicimus. Fuit autem qui argute admodum ac lepide, ut audaculos quosdam feroculosque *Platonis, Aristotelis*, aliorumque antiquitatis luminum contemptores rideret, eos depicta in tabella contra regiæ domus angulum mingenti catello assimilaverit, apposta inscriptione: *argumentor sic*.

198 *tempore ab illo*] Quod multa posterioribus sæculis præclare fuerint excogitata, vides quam perverse inde colligat *Philodemus*, nullo loco veteres habendos esse.

199 *mille artes*] Ita plane, ut ex *Polyd. Virgil. de rer. invent.* aliisque. Est quidem quot quantaque ad vitæ commodum deliciasque inventa sint, remotiori-

bus statibus prorsus ignota, longum esset enumerare, præterea etiam supervacaneum. *urbis*] nova eademque difficillima *Christophori Columbi*, sub auspiciis *Ferdinandi & Isabella* Hispaniar. regum an. 1492. navigatione alterum orbis terræ hemispherium innotescere cœpit. *Nat. Columbus* 1442. denat. 11. cal. jun. 1506. æt. 64. cujus vitam scripsit *Ferdinandus* filius.

200 *fidera*] Auctor *telescopii Galileus Galileus* incognita fidera vidit, præsertim quæ Mediceorum immortalitati consecrata *medicea* dixit, & astronomis Jovis satellites an. 1610. monstravit, ac libro descripsit, cui titulus *nuntius fideus*. vid. *enaration*.

201 *sic animos*] Perstat in eadem sententia, nostra ætate majora a natura efformari ingenia rerumque capacia.

Quas lux nostra videt. Quod si præsentia Rulli
 Dicere quæ vellem non importuna vetaret,
 205 Exemplis poteram rationes forte juvare:
 Nam quoties repeto ternis cantata capellis
 Carmina, & ingratis hærentes cruribus uvas,
 Quantaque divinis inerant oracula lanis,
 Excitor, & docta manant mihi labra saliva.

Nul-

203 *lux nostra*] lux pro die, dies pro ætate. *Rulli*] Rullo prope adstante in quodam hominum conventu, quæ hic afferuntur, *Philodemus* recitavit; eaque ipsa habentur in exordio libelli, quem alibi diximus inscriptum = *Il cura p. fo* = De *Rullo* sat. 3. 105. atque alibi. Vide quam *Rullo* velificetur suo, nullamque eum laudandi occasionem prætercat. Nam cum summos scriptores paullo ante quasi prostraverit, ejusmodi hic homunculum extollit. Eum igitur in exemplum optimi illi subiecturus absentem vellet, ne ejus pudori molestiam exhiberet; cum tamen nil minus esset, quam suis in laudibus pudibundus.

204 *dicere*] in ejus laudem.

206 *capellis*] Rulli cantilenam (*sat.* 4. 90. *sat.* 7. 113. *sat.* 8. 231.) de tribus capellis, sive oves illæ

essent, in qua pulcherrimus intercalaris: = *Tre bianche pecore ah che ho perdute.* =

207 *& ingratis*] versus *Rulli* de vindemia plures commemoratos. *ingratis*] forte quod *Rulli* votis parum responderint versus illi, nemini, præter unum *Philodemum*, probati.

208 *oracula*] Respicit ad ludum vulgo *del Sibillone*, de quo *sat. super.* 243 [*divinis*] divinis verbis de tribus ovibus. *lanis*] Forte *Rullus* in eo ludo capellas sive oves suas ingesserat. Vides qua artis venustate trinum argumentum *capellas*, *vindemiam*, *sibyllina oracula* innectit *Sergianus*.

209 *excitor*] Quotiescunque *Rulli* carmina in mentem redeant, quasi clangore excitatus commoveor, atque in admirationem rapior.

sa-

210 Nullus enim veterum tam miscuit utile dulci,
 Ut risu prodesse queat, pariterque monere:
 Dii Rullo tantum facilesque dedere Camœnæ.
 Sunt alii genio molles, quos vernula captat
 Hetruscus sermo, charites tenerique lepores,
 215 Et voces, patrium quas guttur fecit opacas.

Hi

faliya] *mi viene l'acquerella alla bocca*: quod sit, cum vel appetentia alicujus rei aliquis capitur, vel in perceptæ voluptatis recordatione nova perfunditur voluptate. *faliyam*] pro gustu interpretatur Turneb. lib. 30. 7. & Salinas. in *Perf. sat.* 6. 24. = *Nec tenuem solor turdorum nosse faliyam*. = Hinc *faliyam* *movere* dicunt latini, quæ gustum excitant & proritant.

210 *nullus enim*] Stomachum movet impudentissima & incredibilis laudatio. *miscuit*] quod qui fecerit *omne tulit punctum*, ait *Horat. art. poet.* 343. *Lectorem delectando pariterque monendo*.

212 *Dii Rullo*] Quod jucundus idemque utilis ridendo moneat, tantum domi Rullo dii musæque dedere. Affirmanti *Philodemo* quis fidem non adhibeat?

213 *sunt alii*] Eos nunc sibi proponit, qui *hetrusco sermone*, ce-

tercoqui pulcherrimo, impenso opera student. *molles*] delicatuli, & in verborum delectu nimis religiosi. *vernula*] h. e. vernaculus; patrius: vox diminutiva a *verna*, qui erat servus domi natus, unde *vernaculus*, h. e. domesticus: adjective habet *Petron. satyr.* 24. o *hominem acutum & urbanitatis vernula fontem*, & *Rutil.* 1. 112. = *Vernula qua vario carmine ludit avis*. = Ejus esse frontis *Philodemum* non puto, ut sermonem ipsum damnet, quem inter italicos puriorem elegantioreque esse nemo sanæ mentis, contra omnium gentium consensionem, negarit. Quod vero in unaquaque vocula religionem reprehendat, donamus.

214 *charites*] latinis gratiæ. *lepores*] venustates, & quasi flosculi.

215 *& voces*] ipsam, quæ accentus dicitur, pronunciationis he-

Hi scelus esse putant, verbum si labitur ullum,
 Quod non lympa prius medio purgaverit Arno.
 Quique cupit, grandi vestire poemata focco,
 Sollicito properat vestigia lambere cursu,
 220 Quæ gradiens signat cælesti calle Beatrix,
 Infernisque petit cariola vocabula bulgîs;

Aut

trusce vim reddere conantur; qua aliquas præsertim voces aliqui Thuscæ populi ita (per-
 fiano. utar verbo) gutture sup-
 plantant, ut *opaca* (belle Se-
 ctanus) & *supone obita* (bel-
 lissime nescio quis) videantur.
 Videbis *enarration*. ubi alia ho-
 rum versuum lectio.

216 *scelus esse*] Grande nefas, si
 iis verbum exciderit, quod Arni
 (qui Hetruriam alluens Floren-
 tiam Pisasque interfuit) mediis
 in aquis non fuerit bene purga-
 tum, h. e. quod in illis hetru-
 sci sermonis quasi parentibus non
 legant, *Dante*, *Petrarchio*, *Boc-
 catio*, *Villaniis*; quos sanctos *Ar-
 ni Patres* Alexandro VII. P. M.
 placuit lepide appellare. nihil
 autem morantur ustrata ne sint
 verba an obsoleta. In quo qui-
 dem a *Philodemo* quod impro-
 beatur, non offendor. Vid. *enar-
 ration*.

218 *quique cupit*] Perverse hic *Phi-
 lodemus*, qui principes hetrusci
 sermonis auctores contemnendos
 putet, eorumque imitationem ri-
 dere videatur. *Socco*] qua voce
 indicat *Dantis* poema, cui *divi-
 na comedia* titulus: de quo
 plurima differunt in *Dantem* scri-
 ptores. *grandi focco*] sublimi
Dantis stilo, qualis fuit in ve-
 teri comedia *Aristophanis* alio-
 rumque illius ætate; quæ sonan-
 tior erat & grandiloquentior, ut
 quæ multa cum tragœdia com-
 munia haberet.

219 *vestigia lambere*] Vestigia *Bea-
 tricis* persequi est *Dantem* imi-
 tari.

220 *Beatrix*] quo nomine iterum
Dantis comœdiam significat: ibi
 enim *Beatrix* viæ dux ad supe-
 ros idem *Danti* præstat, quod
Æneæ apud Virgilium ad infe-
 ros *Sihylla*.

221 *cariolu*] Ovid. 2. amor. *cariola*
sens.

Aut cupido latices attingere nititur ore,

Pandit ubi castas Laurus pulcherrima frondes.

Omne tulit punctum, thusco qui carmine domnam

223 Pro domina dixit; qui sævo spicula plumbo

Scit

senectus. Plurima in *Dante* vocabula, quæ nunc obsoleta, & quasi carie corrosa, qualia sunt *combussu*, *feruss*, *vengia* &c. *abbicarsi*, *aggratare*. Jam quis nostra ætate cum Boccaccio (nov. 79. 17.) pro clystere, *servizial*; vocem adhiberet *argomento*? [*bulgis*] *Bulga*, unde nobis *bolgia*, est (ex Nonio) *folliculus omnis, quem crumenam veteres appellabant*, & est *sacculus ad brachium pendens*. Festus autem = *bulgas gelli sacculos scorticos appellant*. Lucil. 6. = *Bulgam & quidquid habet nummorum secum habet ipse* = Cum *bulga* canat, dormit, lavit; *omnis in una* = *Spes homini bulga: hæc devincta est cetera vita*. = *Danti vero bulga* sunt profundi sinus, in quos inferna loca fontibus excruciantia destinata dispertire placuit.

222 *latices attingere*] petrarchicam scribendi rationem sibi imitandam proponere.

223 *Laurus*] per laurum *Lauram*, ideo *pulcherrimam*, quod *Fron-*

elisco Petrarchio fuerit pulchritudinis miraculum, per *Lauram* vero *Petrarchium* ipsum accipias, qui tanta ac tam multa de illa cecinit.

224 *omne tulit*] ex *Hor. art. poet.*

343. Magnum aliquid fecisse, omniumque sibi videtur suffragia (h. e. optimum de se iudicium) tulisse. Nam *puncta* erant tribuum suffragia in comitiis; (nobis *voei*) & *puncta* dicebatur tulisse, qui tribuum suffragiis magistratus creatus esset. *Cic. pro Planc. c. 22*. *Maut. de comit. rom.* Per tabulas etiam suffragia ferebant romani, unde *lex tabularia*. Eos ridet, qui poeticam laudem in vocula, a communi usu remota, in desumpta a veteribus fabula, & in imitata locutione aliqua statuunt. *Domnam*] qui *denna* italice dixit pro *signora*: a *domino* enim *domnus*: a *domno* autem & *domna*; nos *domno* & *domna*. Vid. *enarration*.

225 *plumbo*] Phœreus Cupidini Ve.

Scit puerum Veneris torquere, atque altera fata
Heroum appellat famam, funusque secundum.

Ast ego jejunos reputo cerebrique minores,
Quos vanus captat titulus nomenque poetæ,

230 Traditus & fastis error. Pia thura camœnis

Per-

Veneris filio duplex in fabulis
telum : aureum alterum, quo
fauciati amant; alterum *plum-*
beum, quo vulnerati respondere
amori vetantur. Vid. fabulam in
enarration. Igitur digito cœlum
tetigisse credit, qui, si quid scri-
bat, aliquam ejusmodi fabulam
se non ignorare significet.

226 *altera fata*] qui petrarchicum
illud usurpet. (*Trionfo del Tem-*
po sub finem) = *Chiamasi fama*
ed è morir secondo, = ex *Boe-*
tio, quem assert *Daniellius* lu-
centis in *Petrarc. de consol. phil-*
osof. l. 2. metr. 7. = *Quod si pu-*
tatis longius vitam trahi = *Mor-*
talis cura nominis; = *Cum sera*
vobis rapiet hoc etiam dies. =
Jam vos secunda mors manet. =
Guidius in od. de astro poetico:
E moli aizar di generosi carmi =
Contra il poter della seconda
morte. = Primum corporis fu-
nus, alterum nominis seu fa-
mæ. Nam cum fama sit nova
quasi vita, quam illustres viri

post mortem vivunt, fama au-
tem, ut mortalia omnia, sæpe
& ipsa intereat, merito altera
mors dicitur. Quare subdit *Pe-*
trarchius; = *Nè più che contra*
'l primo è alcun riparo: = *Così*
il tempo trionfa i nomi e 'l mon-
do. = Itaque eos carpit, qui
suis in cantilenis cum veteris
scriptoris sententiam aliquam ex-
scripserint potius, quam imitati
fuerint, continuo suorum, si
diis placet, se poetarum nomen
asssecutos putant.

228 *jejunos*] doctrina steriles re-
busque vacuus. *cerebrique*] ce-
rebro diminutos: dicitur enim
minor cerebri, ut *minor capitis*,
h. e. capite diminutus, idest e
sua sorte & conditione qui de-
cidit.

230 *traditus*] inveterata opinio &
præjudicata sententia, eaque fal-
sa: quæ malum est hominibus
maximum, ut ait *Demosthenes*.
traditus est] Cum male legit,
tum pessime vertit = *s'inganna*
il

Perfolvam, sanctisque adolebo cinnama flammis,
 Quod mihi forte datum crassas domuisse tenebras
 Lampade palladia. Non jactet Hetruria vates,
 Nec Flora ascræis tantum sibi plaudent alumnis.

235 Nam si forte meos vellem prompsisse libellos
 Bucolicos, poterit passas Aligherius uvas
 Cingere, & accensa volitare Petrarca papyro,

Ro-

il fusto loro = *Señtani* interpres
S. Septimius (is est, credo, *Januarius Anton. Cappellarius*)
edition. panormit. Domin. Cortesi 1707. Vid. *enarration.* [*piu-
 thura*] Perierat *Philodemus* nisi
 tandem de se gloriose prædicasset.
 Musis igitur, pro gratiarum actione,
 sacra se facturum profitetur,
 quod earum munere. dispensis
 Palladis luce ignorantæ tenebris
 supra poetas omnes hetrúscos
 evectus sit. *Thura* in sacrificiis
 adolendi mos jam inde a molai-
 ca lege (credo) ad *ethnicos* ef-
 fluxit.

231 *cinnama*] a cinnamomo per
 syncopen, Æthiopis Troglody-
 tis fructice, cujus cortex gratif-
 simi odoris. *Plin. l. 2. c. 19.*
 Putant nonnulli, esse aroma il-
 lud, quod nos *cannella*.

233 *palladia*] Palladis, quæ sa-

pietis numen, divina luce, un-
 de liberales artes & disciplinæ
 dimanatæ fingebantur: pro qua
lampade intelligas *universalem* il-
 lam *Philodemi lucem*: de qua
Sat. 2. 28 & alibi. *non jactet*]
 Vides qua modestia sese hetru-
 scis florentinisque summis poetis
 anteferat.

234 *nec Flora*] pro *Florentia* ur-
 be. Sensus est: nec de suis poe-
 tis *Florentia* tantopere gloriatur.
 Vid. *enarrat.*

235 *si forte*] si meos bucolicos,
 h. e. eclogas hetrúscas (nume-
 ro tres) proferrem, jam *Dan-
 tes* & *Petrarchius* ita æstimatio-
 ne caderent, ut eorum libri vel
 passis uvis contegendis, vel char-
 taceis fartis (*razzi*) ad festos
 ignes consiciendis destinarentur.
 Proh frontem ferream!

Romuleæ festis cum lucent ignibus arces,
Aligerique micant media de nocte colossi.

240 O Lupe, mecastor fileas, ne pigra Tonantis
Fulmina follicites, alienaque crimina fontem
Efficiant. Tantum ne superba cucurbita frontem
Erigit e limo, fœdasque e stercore vires
Colligit, ut ramos tendat, cælumque laceffat?

Na-

238 *arces*] pro arce, cui ab Archangelo Michaelē *S. Angeli* nomen, olim *mole hadriana*; quæ SS. Apostolor. Petri & Pauli pervigilio ac festo quotannis fœditis ignibus ardet: vulgo igneus turbo, *la girandola*.

239 *aligerique*] Pontem olim *Ælium* hadrianæ molli conjunctum statuis utrinque colosseis Angelos representantibus ornavit *Clement IX. P. M.* Ibi, per eas noctes Apostolorum principibus sacras, cum lampades accendantur, magnæque vis ignium ex adverso erumpant, bene Sectanus, *aligeros colossos collucere*.

240 *O Lupe*] Sectanus iræ tandem impatiens, interposita *mecastor* jurandi detestandique formula, *Lupum* ejusmodi ineptiarum monstra narrantem silentio indicto comprimit. *mecastor*] *McCastor adjutus* [*ne pigra*] ne rerum in-

dignitate iram divinam provocando ultionem follicites, quæ quo tardior eo gravior. *Pal. Max: l. 1. c. 1. n. 3. lento gradu ad vladislavum ful divina procedis ira, tarditatemque supplicii gravitate compensat.*

241 *alienaque*] ne tamquam alieni (philodemi) criminis socius & ipse ad ponam rapiaris. Si qui narrat sibi timere debeat; quid id, de quo narrat?

242 *tantum ne*] Indignatione abreptus in intolerandam homuncionis audaciam superbiamque invehitur. *cucurbita*] caput infusum & inane: elegantissimum simile: nam cucurbitæ, reptantibus foliis, ipsæque in limosis, stercoreisque agris humi jacente, nil minus convenit, quam extolli & superbire.

244 *laceffat*] tot tantosque poetas multis diisque, carissimos tam mal-

- 245 Naviget Anticyram, tenui si nascitur herba,
 Helleborum: celsas fas est superare cupressus,
 Roboraque & Cajo prognatas consule quercus,
 Quæ calabræ prodesse cuti, medicina, laboret.
 Quid tibi cum puro, vecors, sermone? quid audes
 250 Immundo hetruscas labro temerare Camœnas,
 Et sacros vates famosaque nomina nugis
 Immiscere tuis? Ubinam liber? ede beatos

Bu-

le habendo.

- 245 *naviget*] Accipe verum nervosa periphrasis sensum, quem minime affectum video *S. Septimium* illum in allata *panormit. edition.* versione. Si helleborum, quod ad insaniam purgandam valet, nascitur e tenui herba, suam redeat *Anticyram*: parum enim posset ad *Philodemi* furorem sanandum ex humili herba remedium, quod multo potentius ex annosis immanibusque arboribus petendum est: roboreo scilicet fuste cutis philodemica omnino dolanda. De Anticyra & helleboro *Sat. 1. 94.*

- 247 *Cajo*] antiquo sub consule nata, idest longissimæ ætatis. Locutionem ab amphoris, quæ consulis nomine, quo vinum infundebatur, anno signabatur,

ad arbores transtulit. *Horat. lib.*3. *od. 21. 1.* ad vini amphoram: *O nata mecum Consule Manlio.*

- 249 *quid tibi*] Ipsum ad *Philodemum* se convertit: quid tibi, qui barbarus es, cum hetrusci sermonis puritate atque elegantia?
 450 *temerare*] corruptis tuis vocibus hetruscas musas, h. e. hetrusci carminis munditiem contaminare.

- 251 *sacros vates*] poetas sæculorum omnium fama immortales, qui sancti maxime atque inviolabiles esse debent, nugatoriis tuis censuris lacerare, eosque tuis in versibus vel nominare audes?

- 252 *ubi nam liber?*] nempe *lucolicus*, quo *Dantem* ac *Petrarchium* dejicias? *ede*] profer in lucem, ut nemo ingenii tui non miracula miretur. *beatos*] verus

Bucolicos, Philodeme, tuos; membranaque victrix
Explicet imberbem catinensi pumice frontem.

- 255 Sed latitat, timidusque sinu prodire recusat
Auctoris codex, & sparso palpitat auro
Pallidulus. Jam non tibi proderit umbra lacernæ.
Inspexisse juvat, populoque ostendere chartas
Stultitiæ pingues & crassæ subere mentis.
- 260 En qui de calabris advectus finibus Urbem

Ex-

- susillos *bucolicos*, sive tres tuas illas *hetrusco* carmine eclogis, ideo *beatos*, quod te quodammodo beatum faciant: ut *Martial.* 9. 12. *beatum nescis*, & *Horat.* 1. *ep.* 10. 14. *rure beato*.
- 253 *membranaque*] pro toto libello. *Martial.* 14. 186. = *Quam brevis immensum cepit membrana Maronem*, = *victrix*] illam quidem eclogæ ea sunt, ipso iudice *Philodemo*, sententiarum gravitate & stili elegantia, ut eis primas concedere debeant quotquot ante fuerint *hetruscæ* poetis principum carmina.
- 254 *explicet*] se videndum præbeat libellus iste bene politus & ornatus, quales *Philodemi* libelli ad ostentationem prodire solebant. *imberbem*] diligenter levigatum. De pumice *Sat.* 3. 90.
- [*catinensi*] a Catina Sicilia urbe ad radices *Ætnæ*. Vid. *emarration*.
- 255 *latitat*.] lucem timet, ideoque in sinu auctoris latitat. Vid. hic, ut non tibi librum inanimatum, sed personam videre videaris.
- 256 *palpitat*] pro publicæ lucia timore.
- 257 *pallidulus*] non tam pallenti auro, quo sparsus est ad ornatum, quam timore, ne cogatur prodire. *jam non tibi*] Quasi vim inferens, ut e latebris emergat, nihil ei profuturam dicat togam, seu, quo protegitur, *Philodemi* pallidum, vel, si mavis, togati nomen.
- 259 *pingues*] stultitiæ plenas, crasseque minervæ.

Expers virtutum, morisque ignarus honesti,

Se nova divinæ jactat præcepta poësis

Tradere. Gaudete, o pueri: nam torva magistri

Hinc facies aberit, ferulæ coriumque sonorum.

265 Vos nimium Philodemus amat; minimoque labore

Scribere verficulos, calabro doctore, licebit.

Jam valeant numeri, valeat pede regula certo,

Tom. II.

H

Et

262 *se nova*] præcepta poësis prorsus inaudita, & *divina*, utpote quæ a dogmate *lucis universalis* effluxerint; quæ e cælo in hominum mentes illabente, in poetam quisque, ac philosophum momento temporis evadit. Forte & ad aliquos respicit *Philodemi* de re poetica libros, quos inter dialogus inscriptus *della vulgar poësia*; de qua ejus epistola ad *Franciscum Cardin. Bonvifsum* IV. id. novembr. 1692. data. Vid. *enarrat.*

263 *gaudete*] Poëtis philodemiciis præceptis, tantoque ac tam divino *lucis universalis* beneficio, respirare ac gaudere pueros jubet; qui sine ludimagistri ope, abjectoque ferulæ metu, verficulos optime scribendi artem minimo tedio ac labore assequuntur.

264 *ferulæ*] Invisus pueris ferulæ seu virgæ usus perantiquus. Nam *Juvén. Sat. I. 18. = Et nos ergo manum ferulæ subluximus*, *Martial. 10. 62. 10. = Ferulæque tristes sceptræ pedagogorum*. Vid. *enarrat.*

265 *amas*] Amoris in pueros argumentum nullum præcarius, quam si eos ferulæ metu liberet.

267 *valeant*] *Philodemo doctore*, abeant metri numerorumque leges, quotquot sunt. *Valeat* dicimus, cum aspernantes, abire aliquem jubemus. *Terent. Andr. 4. 2. 13. valeant qui inter nos discidium volunt*. *Tibull. 2. 6. 9. = Castra peto, valeatque Venus, valeantque puella* [*regula*] certa lex latinis versibus per pedes dimetiendi. *pæda certo*] *Horat. Sat. 1. lib. I. 47.*

Et cum spondæo currat confusus iambus.

Ipse docet faciles helicone ciere sorores,

270 Quoque modo humanas intret sapientia fibras,

Sedibus æthereis & cœlo lapsa sereno.

Gratulor, o Calaber, Cui sic vesica cerebri

Intumuit: scelus est medicam protendere dextram,

Fe-

268 *spondeo*] quod in exametria pentametrisque nefas est, in quibus solo *iambus* pedem conficere non licet. *Iambus* Horat. *art. poet.* 252, quod priore brevi, altera longa constet, *pedem citum* appellat, *spondeum* vero, quod binis longis, *stabilem*, h. e. gravein & tardum,

269 *ciere*] evocare musas, quæ nulla interposita mora, sacri montis domicilio relicto, ad te venient: idest poetice nullo negotio scribere, lauroque coronari.

270 *quoque modo*] qua inusitata prorsus via, nemini ante *Philodæmum* cognita. *fibras*] intima quasi præcordia pervadat, ut quanti quanti sumus, nihil nisi sapientia fluus. *Perf. sat.* 1. 47. = ... non enim mihi cornu fibra est: = ubi Scholiast. non sunt mihi ita dura præcordia, ut laudis amore non capiat.

271 *æthereis*] quasi per numinis

illapsum nullo quæstum labore. *cœlo sereno*] quemadmodum ros antelucanus.

273 *intumuit*] tot tantisque ineptiis facta. *scelus est*] italice: è un peccato il medicarlo: ut *Marsiat.* l. 19. 5. = ... scelus est jugulare falernum. = è un peccato innacquar al buon vino. = Sensus est. Sinamus, insaniat, ut sua fruatur felicitate: nihil medicinæ asseramus: nam si sanemus, & ad tacentem redeat, jam sua hæc evanescet beatitudo; quæ nisi cum ægra mente consistere non potest. Qui enim insaniant, tamdiu sunt felices, quamdiu sibi esse videntur; tamdiu autem sibi videntur esse, quamdiu insaniant. Amens igitur vivas, ut ita felix vivat; neque ullam ejus morbo medicinam faciamus; ne nobis obijciat quod apud *Plautum* ille et *pol me occidisti, amici, non seryastis*.

Felix sorte tua: nunquam tibi deerit amœnæ

275 Lætitiæ fons, & menti cognata voluptas,

At quoniam largo tibi fervet munere divum

Ingenium, plenoque fluis torrentior amne,

I, precor, ad madidas, Paulo comitante, tabernas,

H 2

Hic

274 *felix*] Quod in maxima infelicitate felix tibi videre, (& ideo felix, quod insanam foveas opinionem, te sapientissimum esse, & sapientes creare. *nunquam*] Cum tibi gestiendi causa sit ab emota mente, perpetua sane illa erit.

275 *cognata*] congenita, nempe stulta; quia sive cum animi sive ab animi stultitia nata est: ex propriatiano enim, = *Natura sequitur semina quisque sua*.

276 *at quoniam*] Ferventissimum ingenium per ironicum jocum jubet otiosum non esse. *fervet*] Horat. sat. 20. 62. = ... *rapido ferventius amne* = *Ingenium*,.....

277 *torrentior*] rapidior ac vehementior. *Virg. ecl. 7. 52.* = ... *torrentia flumina*. Est autem sensus: quando tanta es in versibus fundendi facilitate & copia.

278 *i, precor*] Pistorum Romæ, olitores, salientarii, alique minuti fabri, suis adscribuntur so-

dalitatibus; quarum singulæ statis diebus ordine procedunt, sacro aliquo præcunte simulacro, multis ut musicis instrumentis obstrepentibus, urbemque circumcuntes, eorum, qui ad sodalitatem pertinent, tabernas adeunt, pactamque in cujusque cooptatione pecuniam exigunt, qua collegii ædisque sacræ res sustentantur. Quotiescunque autem ad tabernam consistendum sit, turbato agmine ad simulacrum confluant, & ante stantibus, plebejus sordidusque poeta inconditum aliquid ineptumque, plurimum in tabernarii laudem, ex tempore canit, donec, rata portione accepta, in ordinem redigantur. *ad madidas*] putri putidoque fassamentorum humore foide disfluentes, aliave colluvie lutulentas: vel intelligas de *tabernis cauponis* eo sensu *madidis*, quo *vino madidus* h. e. vini plenus, & *Martini*. 14. 1. 9. = *Sed quid agam potius madidis, Saturne, diebus?*

111

Hic ubi cum crotalis & crustinate & utre sonoro
280 Fœda coronatus celebrat quinquatria pistor:

Dumque foris icon & sancta sigilla morantur,

Um-

nam diebus saturnaliis vino
homines largius indulgebant.

Paulo comitante] Vilissimus poeta (si tamen licet hic tanto nomine abuti) diurna mercede ad eum, quem diximus, cantum conducebatur *Paulus* quidam agnomine *Planella*: a quo de inconcinnis versibus proverbium: *versi del Pianella*. [*tabernas*] quæ ab officinis & apothecis differunt. Vide *enarration*.

279 cum crotalis] Ut rei admodum inconcinnæ consentanea esse instrumenta intelligas, ex veteribus ponit quæ maxime crepabant. *crotalis*] crotalum erat crepita- culum, quo Ægyptiis præsertim in sacris utebantur a *κρ. τ. α. pul- so*. Vid. *enarration*. [*crustina- te*] crustinata, a *κρ. τ. α. pulso*, erant testulæ & ossicula, quæ crotali usum præstabant, maxime apud bæticos & gaditanos, nobis ab hispanica voce *castagnette*, alias *macchere*. Vid. *enarration*. [*ut- re sonoro*] uter sive utriculus, unde *utricularius*, græce a *κδο* seu *dolio ἀκκυλίας* (*Martial*. 10. 3. 8.) qui tibiam inflabat utri- cularem, h. e. tibie vel tibijs

parvo utri infixis cænebat. vid. *enarration*.

280 fœda] vel quod ejusmodi ho- mines olida vendentes & ipsi ma- le oleant; vel quod plebeculæ festi ejusmodi dies ad crapulam plerumque recidant. *coronatus*] quem festi dominum appellant. *quinquatria*] sive *quinquatrums*, dies Minervæ festi, eadem forte ac græcorum *panathenæa*. Vid. *enarration*. Veteri hac voce usus est, ut ejusmodi plebejas cele- britates *bacchanalia*, nedum *quinquatriis*, proximas sæpe esse significet, non ut, si quid in iis vere sacrum sit ac religiosum, rideat. *pistor*] pro pistor: ceteros quoque accipias, caupones, la- nios, salfamentarios, olitores &c. 281 foris icon] dum ante tabernam sistitur, quæ sodalitati præfertur, sacra imago. *sancta sigilla*] ima- gunculæ sacræ, quæ a *signo*, & *sigillaria*, & *sigilliola*, apud *Ar- nob*. 6. p. 197. & *Tertull. de o- rat*. 12. *Guther. de vet. jur. pom- tif*. 3. 8. *Turneb. adversus*. 23. 17. *Gronov. thes. antiq. græc.* vol. 11. p. 688.

Umbrii ructus inter crepitusque Marulli,
 Læva suspensus citharam, cui chorda, nec unus
 Deficit articulis modus, unumquemque saluta.

285 Dīs te cum bella placeat sociare puella,
 O juvenis, Cloris quem fixit cuspide amoris;
 Nec possint vitam dirumpere fata maritam.
 Utque tibi ingrati subsint cum tempore nati,
 Sub disciplina laxos moderare canina,

H.3

Illa

282 ructus] Inter Umbrium ru-
 ctum & Marullum pedentem,
 duos sordidissimos homines, pro
 tota plebecula incondita ac male
 morata, aptata cithara cantum
 ede.

283 cui chorda] dissonam, quæ non
 una chorda, non uno modo ca-
 reat: nos chitarracca scordata.

284 articulis] nobis tacti [modus]
 nobis voce. [scilicet] Diobolari
 poetæ Paulo Planilla solemne e-
 rat, cum in triviis caneret, ver-
 sibus male similiter desinentibus
 (con qualche rimaccia) præter-
 euntes honoris causa salutare,
 ut inferius in *Rullo*.

285 dīs tibi] Cantat Philodemus,
 & quidem, ut barbare, leoninis
 versibus, jam terreis sæculis ma-
 xime commendatis: quibus ver-
 sibus unde nomen & auctor,

nihil ausim affirmare, quicquid
 scripserint Stephan. Pafahuf. apud
 Ducang. in *Glossar.* vol. 4. v.
 Leonini, alique. Vides. *Crestim-
 ben. Istor. della volgar poef. lib. 1.
 edit. venet. 1731. pag. 11.* appo-
 sitamque adnotationem. cum *bel-
 la*] Philodemum inducit cantan-
 tem ex ingenio ejusmodi poeta-
 rum, qui semper in amatoria e-
 rumpunt.

286 Cloris] pro quacumque puella,
 287 maritam] conjugalem.

288 utque] Ne leviter canere videat-
 ur, salubre dat monitum, ut fi-
 lios ex connubio nascituros, qui
 quandoque parentibus ingrati a-
 dolescent, maxima & quotidiana
 severitate regat, dum petulana
 fervet ætatis vigor; eaque disci-
 plina instituat, qua canes, qui
 fuisse ad nutum parere docentur,

290 *Illa nec lenta, dum fervet prima juvena.*

Euge, Bion: sapiunt cantus modulique canori;

Ac gratæ capior tanta dulcedine vocis,

Ut videar Bembo vivoque adstare Petrarchæ,

Seu potius thufco, quem protulit Arbia, Vati,

295 Egregio Vati, qui longæ in collibus Albæ

Carmine supremi demulsit Principis aures,

Et stupidæ Tiberis siluere in litore Musæ,

In-

291 *Euge*] qua voce pagnis decer-
tantibus spectatores, vel poema-
ta recitantes auditores, animum
addituti, acclamare solebant. *Perf.*
sat. 1. 49. = Sed recti finemque
extremumque esse recuso = Euge
tuum & belle
Bion] Idem, ut saepe alibi qui
Philodemus. [*sapiunt*] ironice:
neque jam amplius tinnit, ut
ahendum, quod dixit *sat. 5. 148.*
294 *Arbia*] Etruriam fluv. (Ortel.
& Petrar. *Alma*) qui per senen-
sem agrum viam lambens, quæ
Romam ducit, in *Umbronem* de-
ruit. Fluvium pro ipsa Senarum
urbe posuit.

295 *egregio Vati*] Bene *Vatem* po-
tius, quam *poetam* appellat, in
quo divinum nescio quid inesse
videbatur. Est enim is immortalis
ille seuensis nominis lumen

Bernardinus Perseñius, Poeta lau-
reatus, canendi ex tempore ver-
sus, non qualescumque, sed exi-
mos, divina facilitate clarissimus.
Vid. *enarration.* [*Alba*] vetus
Alba longa pro Gandulphi castro
(*Castel Condolfo*) ubi Romani
Pontificis rusticatio. Ibi enim an.
1711. *Clementi XI.* extemporalem
Perseñii cantum primum audire
placuit; post iterum Romæ,
ubi a ternia cecinit cum utroque
Rollio & Vannio, ac cum
Petro Metastasio; quem adoles-
centulum in poetam, qualem ha-
buimus, evasurum prædixit.

296 *Principis*] *Clementis XI.* uti
dictum est; cujus aures mirum
quantum delectavit *Perseñius*.

297 *& stupida*] *Perseñium* ex tem-
pore canentem maximam admira-
tione profecuti sunt Romæ Arca-
des

Incertæ an citharam crinitus Apollo feriret.

Cerne, procul graditur Rullus: salvere iubeto
300 Rullum. Ecquis votiva negabit carmina Rullo?

O Rulle, o lata qui diceris arte poeta,

* Cui tamquam stellæ ridet in rupe capellæ,

Discinctum collo plectrum tibi cedit Apollo,

Ut valeas ægro medicinam ferre cerebro.

H 4

Ohe!

des omnes, inter quos *Rollius*,
Vanninius, *Severolius*, *Blanchi-*
nus, *Sardinius*, *Sergardius*, *Leo-*
ninus, *Zappius*, *Crescimbenius* &c.
299 *cerne*] Quam belle *Rullum* (ut
alibi) *Philodemo* carissimum ri-
dendi occasionem parat! Jubet
igitur eum a *Philodemo* cantante
salutari.

300 *ecquis*] Sæctano jubenti respon-
det *Philodemo*. [*votiva*] vel
boni ominis & ad votum, vel
quasi ex voto promissa, ut *Ovid.*
art. am. 1. 205. = . . . *votiva-*
que carmina reddam. = quasi vo-
to *Philodemo* teneretur suum
Rullum quocunque in tempore
laudandi.

301 o *Rulle*] Vix jussus *Rullum*
cantat: o *felix Rulle* &c. Felicitatis
autem causa est, quod jocosæ
carmine, vel potius mimico, va-
leret, & inter serios poetas, ut

inter sobrios ebrius, versaretur.
lata arte] h. e. jocosa poesi.

302 *tamquam stellæ*] ac si essent in
cælo stellæ, quæ propitiæ pro-
spæra quæque portenderent. *ca-*
pellæ] Redeunt famosæ *Rulli* ca-
pellæ, de quibus *super.* 206.
Vides quam varie semperque fe-
stivus eandem rem pluries revo-
cet. Forte intelligendus de tri-
bus *Rulli* filiis, quorum obitura
sub trium ovium amissarum ima-
gine fleverat: ac si dicat eos illi
de cælo propitios esse. *ridet*] *sa-*
vent, arrident; quo sensu *Ovid.*
Trist. 1. 1. el. 4. 27. = . . . &
vultu ridet fortuna sereno. =

303 *plectrum*] ipsa pro lyra seu ci-
thara passim.

304 *ut valeas*] ut insanis cerebris
(quale *super.* 245. esse dixit *Phi-*
lodemo) cantus dulcedine salu-
tem afferas. Morbus esse, qui

305 Ohe! nil melius, si fas dixisse, Planella
 Cantaret, tota quamvis plaudente Subura.
 Nescite ventriculis Philodemi tempora, lippi,
 Sutores, figuli, ciniffones, & parasiti,
 Rhedarum artifices, scurræ, laniique, popæque;
 Ve.

modulationibus sanentur, legisse
 meminî: insaniam vero ac furori,
 præsertim qui sit ex voluntate,
 præter sustem, cetera quid pro-
 desse possint, non video.

305 Ohe!] vox hic ironice accla-
 mantis. si fas dixisse] Paulo Pla-
 nella quasi æquat; sed timet, ne
 immodice sit laudantis illum ejus
 generis poetarum principi parem
 dicere. Sublata vero ironia, si
 pessimus poeta Planella, quid de
 Philodemo sentiendum?

306 tota quamvis] vilissimis homun-
 cionibus, quibus abundat Subura,
 plaudentibus. de veteri Subura
 Sat. t. 112.

307 nescite] Corona dignum jubet
 coronari; sed qua tandem? non
 laurea, non hederacca, non myr-
 tea, sed ventriculari (di trippa)
 a quibus? non a capitolino Ma-
 gistratu, sed a quibus planus
 habet, nempe sutoribus, laniis,
 cauponibus, ceteraque sordidi
 generis turba.

308 ciniffones] qui calamistrum cal-

faciunt, de quibus enarrat. 145.
 hic pro tonforibus & calamistra-
 toribus, barbieri, arrieciatori,
 parrucchieri. [parasiti] Ita pri-
 mum ab atheniensibus dicti, qui
 cum sacerdotibus victimarum par-
 tem caperent, iidem fere qui la-
 tina epulones: unde parasito-
 rum collegium ex Athen. lib. 6.
 c. 6. & seqq. Dicti etiam Phœbi
 sive Apollinis parasiti histriones
 & mimi apud Martial. 9. 29. 9.
 Post vero ad eos nomen transla-
 tum, qui cibi gratia assentantur,
 risum movent, contumeliasque
 etiam patiuntur; quibus
 artibus apud ditiora cœnas ca-
 prant, Italice serocconi. Horat.
 t. Sat. 2. 98. Cusodes, ledica,
 ciniffones, parasita. De Parasito
 elegans est apud Lucianum dia-
 logus.

309 popæque] Erant proprie victi-
 marum, qui victimas ad altare ad-
 moverent, ferirentque. Prop. 4.
 3. 62. = Succinâque calent ad
 nura lucra popæ. = Item erant
 sa-

310 Vestraque cum miseræ redeunt ad festa tabellæ

Idibus, aere dato, tales conducite vates;

Plurimus ut patulo subsultet julius orbe,

At.

sacrificalli, qui circa domos, familias sacrificiis purgaturi, oberabant. *Voss. lex. etymol. v. popina*, quam vocem cum eodem *Vosso* potius, quam cum *Forcellinio* a *π.π.α.ν.ο.*, *popano*, seu placenta lata tenui & orbiculari, quam a *popa* crederem derivatam. *Pers.* vero *Sat. 6. 74.* = ... *hst illi tremat omento popa venter.* = ubi *popa venter* est non pinguis homo, sed gulosus, helio, seu popino, *ghiotto*, *taverniere*, qui carnibus, ut olim *popa* in sacrificiis, expleatur; vel tot pæne pecudes ad mensam instruendam cadat, quot *popa* sacerorum causa. Quo sensu, si fallor, accipiendus pariter *Sellanus*.

310 *vestraque*] cum descriptæ curationis dies redeat. *miseræ*] vel quod male pietæ aut detritæ imagunculæ (sup. *figilla*); vel quod miserum sit ante tabernæ stare inter *Marulli* crepitus & *Umbricii* ructus. *redeunt*] iterum circumferuntur.

311 *idibus*] Medium circa mensem

videtur ea plebeiorum pompa celebrari solita. *aere dato*] mercede soluta. *Horat. art. poet. 21.* = ... *si frahis anatas exspect* = *Navibus, aere dato, qui pingitur* ... = Nam sæpe apud romanos *as* pro pecunia, etiam post argenteam aureamque inuestam, quod prima *aera* fuerit, quam teste *Plin. 33. 3.* primus *Servius Tullus* signavit. Vid. *enarration.* [*talcs*] qualia *Philodemus* [*conducite*] ejusmodi poetarum operam mercede comparate.

312 *plurimus*] ut ad meritorum poetæ cantum, plurima turba confluente, *plurimus* nummularum numerus, nebulone circumquiritante aliquo, conferatur. *patulo*] quomodo solent circulatores & nugivendi popellum circumire, & lancem gestantes, stipia nomine, nummulos cogere, qui super lancem jacti subsiliunt. *julius*] notissimus, pro quocunque alio, argenteus Romæ nummus a *Julio P. M.* vel a *Paulo P. M.* etiam *paulus*, quorum jussu percussus est.

Atque inter calices refonet caupona cachinnis.

ENAR-

313 *atque inter*] Pessimum non-
nullorum ex ejusmodi hominibus
morem diverberat, qui collatam,
uti diximus, pecuniam pios quan-

doque in usus impendendam dis-
sipant in cauponis; quæ ideo
ebriosorum vocibus cachinnisque
perfonant.

ENARRATIONES

IN SATYRAM IX.

Et *Dea calva*] Fortuna variis cognominibus (ut apud *Gruter. pag. 74. & seqq.*) a romanis colebatur. *Calva* autem a quibus dicta sit antiquitus nescio, nec quare ita dicenda sit: nisi si quis contendat, ut occasionem, ita & fortunam esse; ut si bona offeratur, protinus sit arripienda, ne continuo effluat atque prætervolet, & nequicquam *maximam* queras, ut *L. Martius* apud *Liv. lib. 25. c. 38.* Eam ante capillatam, retro vero *calvam* proximioribus sæculis placuit fingere, quo moneantur homines, nisi primo in occursum illam arripi non posse. Veteres autem, ad volubilitatem significandam rotæ aut globo insidentem pingebant. *Cic. in Pison. = fortuna rotam pertimescebat. Tibull. 6. 32.*

Versatur celeri Fers levis orbe rota.

Ceterum Fortunæ numen ethnicorum sapientiores risere. *Juven. sat. 10. 365.*

Nullum numen habet, si sit prudentia; nec te (al. sed te)

Nos facimus, Fortuna, deam, caloque locamus.

Quam in sententiam pervelle *Sergardius* noster in epistola ad *Augustinum Talam*, factorum decreta calumniantem, objurgantemque fortunæ insolentiam, *nostr. edition. XXXVIII. pag. 269. = Quid enim est; quam eos maledictis laceffis, fortuna? Quo tholo vota mortalium excipit quo delubro sabaa merce saginasur superbum numen? Libera mentem aliquando vulgi opinione, stultisque amicularum subellis. Vicia nostra sunt tela for-*

fortuna, fatorum inconstantia, ac siderum maligna facies.
 Crede mihi; inane tantum nomen est fatum, fortuna; nec sapientis videtur ad certamen laceßere ludicrum hostem, vacuumque terrorem. Olim & ego gloria nomine lactatus quotidie cum fatis digladiabar, & dulces eras in consortio musarum fortunæ contumaciam debellare: sed cum ad annos adolescentia inuitos oculos retorqueo, pugna vanitatem damno, qua potius cum prava mentis cupidine, quam cum fortuna delirius, colluctari debuerat.

21 ut doctus videatur] Præclare Joan. Vincent. Gravina ad Clementem XI. P. M. vol. 2. edit. venet. 1758. p. 109. præsertim cum studiorum regimen nusquam sit magis quam Roma necessarium, ubi premia potius doctrinarum, quam ipsa doctrina appetuntur; ideoque plura perturbate ac premature arripiuntur ab adolescentibus, opinionem tantum eruditionis, non sine fraude publica, sæpe apud Principes ambientibus. Et enim utilius est cum publice tum privatim ignorare prorsus literas, quam profiteri falsas; cum longe crebriores errores ex variarum rerum confusa cognitione, quam ex earum ignorantia oriantur. Quo plura enim perversè discimus, eo maiorem facultatem ad alios ac nosmetipsos decipiendos adipiscimur.

30 pragmaticos] Apud græcos pragmatici erant infirmi homines mercedula adducti, qui ministros se præbant in iudiciis oratoribus; ut scribit Cic. de orat. 1. 45. & 59. nobis sollicitatori di cause. Differebant ab advocatis, quod hi arcefferentur a reo, eique gratis adessent officii causa: illi vero ultro se offerebant actori seu oratori, eique aderant mercedis gratia. Advocati voce & consilio, pragmatici etiam scripto navabant operam; unde & aliquando tabeliones dicti. Paullatim & in romano foro locum habere cœperunt, ex Juven. sat. 7. 123. & Martial. 12. 73.

44 *pugillar*] Veteribus erant *pugillaria* ex cereis tabellis, quæ stilo exarabantur, ita dicta, vel quod pugno comprehenderentur, vel quod stilo quasi pungendo in iis scriberetur. *Pugillarium usum fuisse etiam ante trojana tempora invenimus apud Homerum*: ita *Plin. l. 13.* Fuisse & citrea, eburnea, membranacea, eaque vel duplicia, vel triplicia, vel quintuplicia &c. ex scriptoribus colligimus. Frequens & nobis illorum usus vel ex ebore, vel ex gypsata charta aut membrana. De *stilis* veterum variisque chartarum generibus vid. *Joan. Clericum apud Polenum supplem. in Grav. & Grænov. vol. 3.* ubi *pag. 1115.* habes *stilorum* figuras.

49 *Wirsungj*] *Joan. Georgius Wirsungius* bavarus, cum anatomicam Patavii profiteretur, *ductum pancreaticum excretorium* in humano corpore an. 1642. invenit, quem anno superiore in gallo indico ibidem invenerat *Hoffmannus*, teste *Th. Bartholio. anat. reform. l. 1. c. 13.* *Wirsungius* in zotheca suos inter libros per sicarium ab invidis (ut fertur) immisum interfectus est.

50 *Harvej*] *Guillelmum Harveyum*, anglum magni nominis medicum, *sanguinis circulationem* primum monstrasse haud ita certum ideo diximus, quod in ea illi tribuenda laude minime inter scriptores conveniat. *Sællano* aut cum multis pro *Harveyo* stare placuit; aut potius eum, quod maximam rei lucem attulerit, quasi pro inventore haberi prædicarique posse, voluit significare. Nullo nos acti partium studio questionem in medio relinquendam putamus: præsertim quod in ea præclare admodum, pro singulari sua eruditione ac diligentia, animi præterea stilique candore, versatur *Cl. Hieronymus Tiraboschi* = *Storia della Letteratura italiana* vol. 7. part. 2. edit. neapol. 1781. *pag. 41. & seqq.* Qui potius hercle omnino legendus, quam *Diderotius* apud *Encyclo-*

cleped. vol. 3. v. *Circulation du Sang* edit. Incent. 1759. pag. 387. a quo *Chambers in Dissert. univers.* edition. venet. 1748. v. *Circolazione del Sangue* pag 441. vol. 2. exscriptus est. Illud minimum *Harvey* certe debemus, quod *Realdui Columbii*, & *Andrea Cesalpini*, præcipue vero *Hieronymi Fabricii* (qui vulgo a patriæ nomine *Acquapendente*) cujus fuerat Patavii auditor, de venarum maxime *valvulis*, sive *officulis*, (in quibus potissimum sita est de circulatione sanguinis doctrina) secum ex Italia in Angliam allatis observationibus, dissertationem illam an. 1628. ediderit, quæ rem adhuc suboscurem luculentissime illustravit.

Ad *Paulum* vero *Sarpium* quod attinet, quem *circulationis* hujusce inventorem prædicant nonnulli, narrat *Leonicius* eum, ne apud Fidei quæsitores offenderet, inventum occultasse, atque unius *Hieron. Fabricii* fidei arcanum commisisse; qui *Sarpis* ea de re librum post illius obitum in veneta D. Marci bibliotheca deposuerit, ubi per diu latuit; *Fabricium* autem *Harvey* aperuisse, atque hunc ad suos seversum, ubi nil sibi timendum videret, doctrinam vulgando alienam ad se laudem traduxisse. Quæ quidem narratio fabulam sapere videtur. Quid enim, ut cetera mittamus, ad Fidei quæsitores sanguinis circulationis inventum?

Harveyus *Folkstonii* (*Folkston*) in Britannia nat. postrid. cal. april. 1578. Cantabrigiæ, post Patavii, medicæ studiis operam dedit; exinde Londini in medicorum collegio anatomicam chirurgicamque professus est. Ob. 1757. octogesimo æt. anno. Libros scripsit, quorum tituli = *Exercitatio anatomica de motu cordis & sanguinis* = *De circulatione sanguinis* = *De Ovo* = Anglice verò edidit *Novæ philosophiæ principia*.

52 *sis laudator aqua*] De aquæ potu, de galenica metho-
do, ac de medica arte falsæ & ingeniosæ *Sergardius* noster in
Prohensione academica IX. in volum. ejus oration. & epistol.
nostr. edition. pag. 156. & seqq. ubi = Nec ego calestem aqua
vim demiror: quippe frigidus humor, qui corrupta humanitate
polluti orbis sordes lavit, monstrante Deo, debuit etiam mi-
croscopi purulentas sordes detergere.

Galenus] De quo *Petrarchius Triense della fama cap. 3.*

Un di Pergamo il segue; e da lui prende

L'arte guasta fra noi, allor non vile,

Ma breve e oscura: ei la dichiara e fonde;

Celeberrimi viri scripta a nonnullis inter rancida habentur;
apud eos tamen, qui sapiunt, adhuc est in honore *Galenus*.
Et certe qui iniquus omnino non sit, veteribus ex hac par-
te suum deberi honorem, præterea & gratiam, non inficia-
bitur; ex illa vero multa, proximis præsertim temporibus;
præclare utiliterque inventa esse fatebitur.

De Medicis perpetua per omnes ætates querela, multaque
in eos acute dicta. *Plinii* illa l. 24. c. 1. identidem jactan-
tur = *Medicos famam novitate aliqua aucupantes animas no-*
stras negociari = discere periculis nostris, atque inde infelicit
monumentis existere inscriptionem: turba se medicorum periisse.
= medico tantum occidendi hominis summam esse impunita-
tem: nulla siquidem lex, qua puniat inscitiam capitalem, nul-
lum exemplum vindictæ. Illud sæpe etiam assertur, quod
Francisc. Petrarchius, medicis plus æquo infensus (perinde
ac si *Laurem* ocellum suum eorum aliquis male habuerit)
Hippocratis verbis *ars longa vita brevis*, apposuit: *hi vero*
(medici) vitam dum brevem dixerunt, brevioram effecerunt.
Qui tamen sit, ut & nulla ætas medicorum laudibus ca-
teat; atque ille *Plinius* ipse, qui medicos deprimere videba-
tur,

tur, medicos alibi extollat, medicamque artem a diis inventam atque ab oraculis petitam prædicet; eosque plurimis honoris significationibus ornatos esse, atque Hippocrati præsertim (*lib. 7. c. 37.*) eosdem, qui Herculi, a Græcia honores decretos commemoret? Id inde certe fieri putamus, quod duo sint medicorum genera: alterum eorum, qui medici sunt; lique pauci: nam ex *Hippocrate lib. de arte* = *fama & nomine medici plures, re vero & opere pauci* alterum eorum, qui esse videntur, cum nil minus sint quam medici. Ex isto grege ii sunt, quos ita *Molero* (*Grimaret. in vis. Mol.*) definire placuit = *medicus is est, qui conducitur, ut in agroti cellula nugæ offutiat, donec aut ille natura opo releatur, aut remediis* (idest *canonicamento e con tutti gli ordini*, italice dixit italus quidam Medicus) *nocatus pereat*. Ex isto pariter ille notæ plusquam infimæ medicus, cui summam peritiam jactanti vir quidam princeps ægrotans, non ego, ait, *nisi se utar medico, qui triginta homines occideris: cui Medicus: proximus sum; jam enim novum & viginti contumulaui*. Princeps vero illi: *mibi quidem idem non es; quod in me numerum ut compleas timendum sit*.

Sed instabilitatem medicæ objiciunt. Verissime quidem: at quando medica in rerum humanarum. numero ac sorte est, qui secus esse potest?

Ceterum cum aliud sit tueri, aliud restituere valetudinem; ad primum quod spectat, nullo te ipso meliorem medicum putat *Frideric. Hoffmannus*, qui totam scripsit dissertationem *de medico seu ipsius*, si aureo *Cic. de offic. lib. 2. c. 19.* monito utaris = *valetudo sustentatur notitia sui corporis, & observatione earum rerum, qua res aut prodesse soleant aut obesse, & continentia in vitium omni atque cultu, corporis tuendi causa, & pratermittendis voluptatibus* ad alterum vero,

me-

medico certe opus est, ut Tullius concludit = *postremo artium*, quorum ad scientiam hac pertinent = sed fixit Deus, ut medicum habeas, qui vero sit medicus.

Ad Galenum ut tandem regrediamur, is prænominē *Claudius*, Niconis architecti fil. Pergami in Asia natus, *M. Antonino Pio* imperante floruit, & quamplurimis de re medica scriptis suum nomen immortalitati commendavit. Inter rara post hominum memoriam humani ingenii miracula eum recenset *Cardanus*. Methodum primus ipse docuit, quam tot sæculis & ad nostra usque tempora plerique tenuerunt medicorum, quare *methodici* dicti, seu *galenistæ*. Non tam aliorum, quam sui ipsius, vere medicus (quod minime multorum est) infirmæ cum esset habitudinis, constanti frugalitate effecit, ut ad plurimam senectutem vixerit, propositi illius (quod vulgo displicet) tenacissimus, *quotidie sine satietate a mensa surgendum esse*.

54 *iratus quamvis*] Quam ad rem audisse memini, a quodam pharmacopola magistratus auctoritatem imploratam fuisse adversus hominem, qui, cum minus bene habentibus sicut matutino rore madidas commendaret, eaque res belle caderet, damno sibi erat, magna quæstus parte inde concidente.

60 *comete*] Nunquam in veterum scriptis sine tristi aliquo adjuncto *cometes* occurrit. Quare & Satyricus noster ex eorum locutione & sententia *fatalem* dicit, seu dici fingit a *Philodemo*. Cometæ alii *caudati*, alii *crinisi*. Sueton. in *Neron*. cap. 36. = *stella crinisa summis potestatibus exitium portendere vulgo putatur*. Quare apud ipsum Sueton. in *Vespas.* cap. 23. & luculentius apud *Dionem*, Vespasianus *his, qui de comete nescio quid inter se colloquebantur*, festive ait: *non mihi, sed parthorum regi mortem portendit: ille comatus est; ego salvus*.

69 *Est alius*] Antiquitatis studium qui proflentur, optimum ceteroque, tantaque eruditorum hominum contentione dignissimum, eos meminisse velim, tum quanta *Athanasius Kircherus* lætitia Romæ exceperit, quantaque, ut videbatur, concinnitate explicarit lapidem, quem paucis ante diebus adolescentes quidam per juvenilem jocum, ut ejus tentarent peritiam, miris atque ad libidinem excogitatis notis inscriptum clam defoderant, ubi novi ædificii fundamenta substruenda esse intellexerant; tum quam belle *Jacob. Gronovius* non modo viderit, verum etiam, si diis placet, in *thesauro antiq. græc. vol. 3. ssss.* descripserit *sacerdotem germanum portantem navigium Isidis* in lignea quadam imaguncula, quæ non nisi hominem metalli fossoris saxonici habitu indutum referebat, qualem vulgo sua inter crepundia apud saxonos pueri habere solent. Atqui non qualescunque homines, sed *Kircherium & Gronovium* nominavimus.

74 *disiecti ephēbi*] Antinous Claudiopoli Bithyniæ ortus eximia venustate præditus inter attrienses *Hadriani* pueros fuit, ab eoque ita in deliciis habitus, ut (ex *Dion. & Xiphil.*) ejus causa Bithyniam, quæ ex decem populi provincis erat, inter Cæsaris provincias adscripserit; eique præterea statuas pluribus in locis posuerit, templum apud Mantineam excitavit, multaque numismata signaverit; quorum tamen nullum latinis vocibus cūsum se invenire potuisse testatur *Mediobarbus*. De Antinoō *Prudentius contra Symmach.*

76 *Æraque Pescennij*] Bene æra. Nam *C. Pescennii*, a nigra cervice agnomine *Nigri*, latini ex ære nummi rara avis in terris, *mibi certe nunquam tales videre contigit*, ait *Mediobarbus*.

Oso] *M. Salvii Oshonis* numismata, cum primis ænea, tibi semper suspecta sint. Nam ne unum quidem ejus gene-

nis affert *Vallantius*; duo autem tantum indubitatae fidei se vidisse testatur *Mediobarbini*; nulla esse, nisi ægyptia aut antiochena, eaque rarissima, affirmat *Institur. antiquario-numism.* Auctor: qui præterea monet, quod si forte occurreret *Othonis* æneum maximi moduli, non Antiochiæ, sed in Italia & S. C. cūsum, numisma, quæmcunque æstimationem illud excederet. *Ludovici* autem *Savotus* apud *Grav. thes. antiq. rom.* vol. XI. p. 1317, hæc habet = *Otho æreus est omnium rarissimus. Numismata Pescennii Nigri non solum aurea, sed etiam argentea & ærea, post nummos Othonis æreos, reliquis raritatem præstant. Ærea, quæ extant, græca sunt; argentea vera latina.*

78 *magni Circi*] Plures Romæ *Circi*, in quibus *circenses* fierent, sed antiquitate, ulu, splendore, spatio maxime distinctus est, qui in valle *mureæ* (alii *maria*, sed minus vere) inter palatium *aventinumque* erat in XI. Urbis regione, quæ ideo *Circi Maximi* dicebatur, forma ovata ita porrectus, ut versus orientem semicirculi specie, versus occidentem duobus rectis angulis desineret. Ad spatium quod spectat, CCLX. hominum nulla in eo sedere potuisse testatur *Plin.* 36. 15. *Juven.* autem *sat.* 11. 195.

Totam hodie Romam Circus capis. . . .

Jam vero, quicquid erat *Circus*, nunc horti sunt, vixque aliquæ supersunt reliquæ herbas & arbusculis convestitæ = *ut imbecillitatis humanae cæcus* (præclare *Panvinus*) intelligamus, sciamusque nihil esse ruinis & cladibus magis obnoxium, quam *res, quas ut æternas aliquando, tantopere mortales mirantur.*

& ova] Duplicis erant generis ova *circensia*: alia, ad quæ hic *Scellanus*, ternis utriusque metæ fastigiis erant affixa, fratribus *Castori* & *Pelluci*, sacra. *Terrent.* de spectac. c. 8. ubi de *Circo* = Ova honori *Castorum* adscribunt, qui illos evo edictos credendo de cygno *Jove* non ornabant. Alia erant pilæ

lignæ mobiles ovata figura (quod forte & in Ledæorum fratrum memoriam) quibus ex una aggeris parte utebantur ad numeranda quadrigarum curricula, uti ex altera delphinis Neptuno sacris. Ea conspicuo loco posita (scilicet super mensam quatuor columnis sustentatam in Circi aggere, nec longe a meta semicirculi ad orientem) tot numero, quot cursus erant conficiendi, nempe septem, (ex Prop. 2. *eleg.* 19. 66.) aliquando a *Domitiano* (Sueton. in *Domit.* cap. 4.) ad quinque redacti: ad quorum singulos singula vel apposita vel subtracta monebant *agitatores* seu *aurigas*, quid ad certamen finiendum restaret. Nam ante hoc inventum sæpius (auctore *Dion. lib.* 49) circa numerum spatiorum decurrendorum homines errabant. Hæc ex *Liv. l.* 41. cap. 27. & *Varr. de rer. rust. l.* 1. c. 2. De Circo & circensibus ovis copiose ac promirifica sua eruditione *Onuphr. Panvinus de lud. circens.* apud *Grav. edit. venet. antiq. rom. vol.* IX. ubi & *Jul. Caesar Balengerus de Circo rom. ludisque circens.*

79. *visitataque meta*] Metæ in Circo duo erant termini prope utramque aggeris extremitatem, alteram carceribus proximam, alteram ad circi hemicyclum, constituti. Erat autem *agger*, qui & *spina*, murus lateritius in media Circi arena ad altitudinem pedum circiter quatuor, qui omnem fere aream longitudine complectebatur, tanto ex utraque extremitate relicto spatio, quanto decurrentibus quadrigis opus esset: in eoque multa eminebant mysteriorum ornamenta, uti *Solis* & *Lunæ* opelifici, aræ deorum, multiplices columnæ &c. Constabat *meta* cippo seu basi, tribusque molibus orbiculata conicaque forma, quæ triangulari super eam positione, quasi turbines inversi, atque instar cupressus, assurgebant: earumque in verticibus *ova Castorum*, uti dictum est. *Metas*, quæ antiquitus erant lignæ ac mobiles, *Claudius* (*Sueton. cap.* 21.)

ex solidiori aurataque materia esse iussit. Aurigæ ars in eo maxime erat, ut neque propius metas stringendo currum ad metas allideret, neque longius obeundo insequentibus præcedendi locum daret. In prima meta ad carceres laboris ac periculi minus erat, quam in secunda ad hemicyclum; quod ibi multo magis quam hic pateret arena.

81 *Strigiles*] Strigilis a *stringo*, quod est *rado*, instrumentum erat ferratum curvum canaliculatum, suoque instructum manubrio, quo veteres utebantur præcipue in balneis ad cutis sordes abradendas, sudoremque pulverulentis maxime palæstritis detergendum. *Æneæ* strigilis inter *Trajani* thermarum ruinas inventæ formam exhibet *Hieron. Mercurialis de arte gymnast.* l. 1. cap. 8. apud *Polenum Supplem. ad Grav. & Gronov.* vol. 3. pag. 482. & *Mich. Ang. Causus (de la Chauffe,)* apud *Grav.* vol. 12. edit. venet. 1737. pag. 963.

Erant autem *strigiles* ossæ, ferræ, argentæ, aureæ. Aliquando tamen pro strigilibus præsertim ægri (teste *Galeno X. meth.*) spongas ad balnei usum adhibuere. *Strigiles* aliis sunt velamenta ad sudorem athletis abstergendum: quæ tamen *strigiles* dicta opinor, quod iis strigilum loco uterentur. Sæpe *strigiles* ungebantur, ut minus asperæ minus læderent. *Juven. sat. 3. lib. 1. 262.*

..... & sonat unctis

Strigilibus

labrum] genus vasis ad balnea pertinens, quod & *occeanum*, & *lavacrum*. Labra, seu vasa, quibus lavabantur, alia immobilia, alia mobilia fuerunt. Quæ non movebantur ex lateribus (atque ut *Baccio de therm.* l. 7. c. 11. videtur, ex signino & albario opere) & marmore fiebant, alveique & labra in lavatione calida appellabantur, in frigida piscine & baptisteria. Quæ moveri poterant, tametsi in privatis

balneis ut plurimum fierent, autamen in publicis quoque, sed ob privatorum forsam usum, existisse opinor: & hac diversas figuras habuerunt, alia quadratam, a ia quadratam oblongam, alia rotundiusculam, alia ovalem. Hæc *Mercurialis lib. 1. cap. 2.* qui & elegantem apponit labri imaginem a *Pyrrho Ligorio* neapolitano communicatam; tamque videre licet apud *Polonium supplem. in Grav. & Gronov. edit. venet. vol. 3. p. 494.* Aliam quoque labri imaginem, uti & *strigilis & gusti*, habes ab *Joan. Bapt. Casalio* apud *Gronov. in eod. volum. pag. 638.* *Labra mobilia* (quæ nobis *cove*) ut plurimum ex ære fuisse credo. *Martialis* vero *9. epigr. 75.* *Fuccam* ridet, qui ligneum lavacrum fecerat. *Paterculus l. 11.* Augusti curam erga imbecillos milites ex eo celebrat, quod optantibus & indigentibus balinei instrumentum, scilicet *labrum*, non defuerit.

solumque] De *foliis balnearibus* ita *Festus.* *Alvei quoque lavandi causa instituti, quo singuli descendunt, folia dicuntur.* In cella caldaria & tepidaria (scribit *Octav. Ferrarius differt. de baln.*) erant alvei, sive folia balnearia, in quæ loturi descendebant, & in quibus sedebant, & ibidem a balneatore vel mediastinis perfundebantur. *Sueton. in August. cap. 82* = quoties lavatione utendum esset, consentus hoc erat, ut infidens ligneo folio, quod ipse hispanico verbo *duretam* vocabat, manus ad pedes alternis jactaret. Quod Augusti frugalitatitribuendum. Ceterum ex *Plin. 33. 13.* vel argentea folia fiebant. Erat etiam balnearis sella, quæ a folio differebat. *Solii* figuram habes apud *Mercurialem. ibid.* ubi & *labri*.

82 harpastum] *Perardua harpasti* exercitatio validioribus relinquebatur. Cum enim multi confenderent, sese invicem in terram prosternebant, ac pulvere infecti & sudore flavescebant. Noster ludus, qui a *calce* appellatur, habet aliquid simili-

simile. Sed in eo ab antiquorum *harpasto* nostrum differt; quod majus sit. A *Sectano* vero positum hic puto *harpastum*, uti speciem pro genere: *fricare* enim *harpasto* minus convenire videtur.

84 *ollas*] *Ollæ* sepulcrales *aliæ* majores, *aliæ* minores; *aliæ* cinerariæ, *aliæ* ossuariæ. Ab *urna*, in qua ossa pariter ac cineres nobilium reponerantur, forma solum *olla* differabat. Vid. *Gruter. pag. 858. 3. pag. 867. 5. pag. 938, 9. & Argol. in Pauvin. de lud. circens. 1. 16. Kirchman. de Funer. 11. 23.* Erant autem plurimum fictiles & argillacæ, aliquando *data* seu *donata*, ut ex inscript. Romæ in ædib. *Cæsii*, aliquando *cum titulo posita* (*Gruter. pag. 865.*) & *publice data* (*pag. 867. 5.*) raro autem *inscripta* (*pag. 963. 1.*)

85 *lacrymalis crysalla*] Lacrymarum phialæ passim occurrunt, quatum unam figuræ oblongæ, patuloque ore, & ad lacrymas excipiendas incurvo, depictam exhibet *Guthrieus de jur. man. lib. 1. cap. 17.* Unde intelligis, quid sit in vetustis lapidibus *lacrymas ponere* (*Gruter. pag. 517. 3.*) *cum lacrymis ponere* (*pag. 587. 1.*) *lacrymis & opobalsamo condere* (*p. 692. 10.*) *lacrymalis phialam dare* (*pag. 700. 13.*) Ad ejusmodi morem verba Psalmi 55. v. 8. *posuisti lacrymas meas in conspectu tuo* (quod in *hebr.* est *in asreth tuum, in lagunaculam tuam*) referri posse putat *Cl. Xaverius Mutschkins* in elegantissima psalmodum ad italicam vetustatem translatione *edit. secund. neapolis. vol. 4. pag. 124.*

manesque latinos] De diis *manibus* habes dissertat. 18. *Jacobi Sponii* apud *Polen. supplem. in Grav. & Gronov. vol. 4. edit. venet. 1737. pag. 497.* ubi etymologia vocis *manes* a *manus* *mana* *manum*, olim apud vetustissimos latinos atque hetruscos pro *bonus* *bona* *bonum*, derivatæ.

86 *qua sternitur appia*] Jam inde a prima Urbis ætate, ut extra mœnia terræ mandarentur cadavera, more quodam receptum erat; idque postea aliquoties neglectum Decemviri in XII. tabulis lege reducerunt: qua (apud *Cic. de leg. 11. 23.*) ita cautum fuit = *hominem mortuum in urbe no sepeliso, neve uriso*. Quam deinde legem Senatus Duillio Cos. Hadrianus, Antoninus Pius, Diocletianus denique & Maximianus instaurarunt. Causæ fuere: altera *religiosa*, ne sacra urbis (quod putabant) mortuorum sepultura contaminarentur: altera *civilis*, ne putresceret aer, &, ad combustionem quod spectat, ne periculum esset incendii: quale fuit in funere P. Clodii, quo Curia & basilica Porcia conflagrarunt. Sepulcra igitur plerunque propter vias condebantur, ut mortalitatis admonerentur viatores: qui propterea a sepulcralibus inscriptionibus compellari soliti = *aspice viator = cave viator etc.*

87 *Sancta Calepodii*] Cœmeterium *Calepodii* a D. *Calepodio* Presb. & Mart.; qui *Alexandro Severo* imperante passus est, ideo dictum, quod vel ab eo instauratum amplificatumve fuerit; vel multos ille in eo martyres tumulaverit; vel ejus ibidem corpus *S. Callistus* ipse P. M. condiderit. *Panvinus* lapide secundo, alias tertio, posuit. Ichnographiam habes apud *Aringhium Rom. subter. vol. 2. lib. 4. c. 41. pag. 418.* & in *Tabul. Rom. subter. Clem. XII. P. M. jussu Roma edit. 1737. vol. 1. Tab. VIII. Vid. & M. Antonium Boldettum in Cœmet. lib. 2. cap. 18.*

fornice crypta] Sacra christianorum cœmeteria pulcherrime descripuit *D. Hieron. in Cap. Ezechiel. 40* proxima vero ætate *Monfalconius diar. ital. pag. 117. & 154. & Ambros. Leominus in nolana urb. descript. lib. 3. cap. 2.* Ejusmodi fornicatas cryptas tot tantasque, plarium annorum opere, non a nostris, sed ab ethnicis, ut tophos arenamque inde struendis

dis ædificiis extraherent, qui credunt excavatas, conjectura eos non aberrare putamus. Qua de re plura in *vol. 1. Tabulæ Rom. subter.* superius allato *pag. 8.*

88 *vincta cruore*] Vascula, in quibus Martyrum cruor, sacros prope cineres collocare christianis in more fuisse tum exemplis tum auctoritate *Bosius, Severanius, Aringhius Rom. subter. lib. 1. cap. 28. & lib. 3. cap. 22.* aliique confirmant. Quibus de vasculis plura *Boldettus de cœmet. lib. 1. cap. 38. & seqq.* ubi ea non ex aliqua contagione terrena, sed vero ex cruore rubescere cum eruditissimo Fabretto contra *heterodoxos* demonstrat, allato etiam *heterodoxi* tunc hominis apud ipsum Fabrettum *Georgii Leibnitii* testimonio, qui chemicæ peritissimus, facta a *Gaspere Card. Carpineo* potestate, rubescentis phialæ vitreæ frustum ex *Callisti cœmeterio*eductum diligentissime inspexerat.

90 *Inspicies demum lapides*] De arte critica lapidaria tres scripsit libros *Cl. scipio Maffei*, eosque in lucem protulit *vol. 1. supplem. ad nov. thes. inscription. Marator.* *Sebastianus Donatus* paullo post laudandus.

93 *Gruteri*] *Janus* sive *Joannes Gruterus (Gruter)* quem grande *germanorum belgarumque decus, virumque metas ingenii fama*que egressum appellat *Heinsius*, *Antuerpiæ* natus an. 1560. denat. an. 1627. notissima veterum inscriptionum collectione celebris.

Sponius] *Jacobus (Spon)* *lugdunensis* an. 1647. natus, *Carolo Patino* amicissimus, ac *Vallantio* Galliarum Regis Antiquario italici itineris comes apud *Lemanum lacum* 1685. vita functus, *antiquitates Lugdunenses* collegit, *selectasque rei antiquariae quaestiones* gallice scripsit a *Petro Facciolio* latine redditas, apud *Polenum* *supplem. in Grav. & Gronov. edit.*

venet. 1737. vol. 4. pag. 386. Ejus præterea erudita antiquitatis miscellanea prædicantur.

doctusque Fabrettus] Doctus merito dicitur, qui, præsertim in lapidaria, doctissimus fuit. *Raphael Fabrettus* vaticanae basilicæ Canonicus, & apostolici mōis hadrianæ tabularii Præfectus, urbinas nat. an. 1619. vita cessit an. 1700. Ejus opus ann. 1699. Romæ prodit, cui titulus = *Inscriptionum antiquarum, quæ in ædibus paternis asseruantur, explicatio & additamentum*. Clarissimi Viri elogium habes inter cetera *Archæad. Illustr. vol. 1. edition. rom. 1708. a Dominico Rivierio* urbinate latine scriptum, & a *Crescimbenio* italice versum pag. 89.

Veteribus in colligendis inscriptionibus præclare versati sunt sæc. XV. ineunte primus omnium *Cyriacus anconitanus*, eodemque sæculo *Joannes Jucundus veronensis* dominicanæ familiæ, & *Michael Ferrarinius* regiensis carmelita; XVI. *Pyrrhus* præsertim *Ligotius* neapolitanus, pictor idemque architectus & antiquarius, atque *Onuphrius Panvinus* veronensis augustiniani ordinis, *Antiquarum historiarum bellus* a P. Manutio dictus; XVII. *Gruterus*, *Reinesius*, *Sponius*, *Gudius*, *Fabrettus*, aliique; nostro denique *Ludov. Anton. Muratorius*, & qui Muratoriano inscriptionum novo thesauro multæ operæ supplementum, duobus voluminibus Lucæ an. 1765. & 1774. editis, adjecit *Sebastianus* hic noster *Donatus* lucensis, cui, & reip. litterariæ, & patriæ & amicitiae causa, felicitatem in senectam & senium adprecamur.

Ad transalpinos antiquarios quod attinet, nostris ab italīs, eumprimis a *Pyrrho Ligorio* (cujus quadraginta magnæ molis autographa volumina ære ingenti comparata in regia taurinensi bibliotheca adservantur) & a *Panvinio* plurima eos sumpsisse memorat *Muratorius* in *annotat. pro Ligorio ad epigr.*

3. 1. *Class. tag. 1. vol. 1. Thes. inscrip. edis. mediel. 1739.*

98 *sed nulli parcat*] Ridiculi sane censores identidem erumpunt, qui, ut in ora hominum veniant, atque ex insigniore audacia magnum aliquod nomen arrodendi insigniores ipsi habeantur, celeberrimæ famæ scriptores sibi præcipue carpendos proponunt. *Vanissimi homines* (ad rem *Paganinus Gaudensius* in *obstr. litter. disp. 7. p. 67.*) *videntur sibi in excelsa sedere sede, atque altissimo cacumino sublimique templo conspicer, ut despiciant ingentes animas, consensu seculorum in fastigio doctrina præstantia collocatos.*

Ad romanæ eloquentiæ principes quod spectat, malunt ipsi non cum gravissimis omnium ætatum omniumque gentium rerum æstimatoribus sentire, sed cum uno *Asinio Pollione*, qui *Livio*, *Sallustio*, atque ipsi adeo *Tullio*, suas maculas objiciebat.

99 *Statius*] *P. Papinius Statius* neapolitanus *Statii* epirotici fil. latinus poeta, extemporanea versus fundendi facilitate *Domitiano* acceptissimus. *Adulatorum maximum* suoque auge *postarum principem* appellat *Barthius* (apud quem vol. 3. veterum de illo testimonia), *equum alatum* *Jul. Cæf. Scaliger*, *eruditum in Silv.*, *sublimem in Thebaide*, *blandum in Achilide* *Thomas de Pineda*. Haud iniquum de *Statio* illorum judicium videtur, qui eum non sibi ubique similem dicunt. *Virgilio* autem illum, qui quasi præferre non dubitarunt, eos *Statii* ipsius de *Virgilio* versum illum nunquam legisse credimus.

Sed longo sequere, & vestigia semper adora.

De *Statii* *Thebaide* honorifice *Juven. sat. 7. 81.*

*Curritur ad vocem jucundam & carmen amica
Thebaidos, lætam fœcis cum Statius urbem,
Promissisque diem: tanta dulcedine captos.*

As-

Afficit ille animos, tantaque libidine vulgi

Auditur

Virgiliusque] Virgilium divinum ingenium dixit Macrobius; romana poetica deum Jovinian. & Vegetius; divinam ejus *Æneida* Statius; eamque carmen tanquam oraculo missum Seneca; mentem caelo cognatam Politianus; ejusque musam nusquam mortale aliquid sonare Scaliger. Manca esse aliqua & imperfecta in *Æneide* (duodecim annorum, ut fertur, opere) vulgo creditur. Sed hac, ait Servius, in opere inemendato miranda non sunt, atque ab Auctore ipso, quod ultimam imponere manum per mortem non licuerit, flammis prope tradito. Verum ubi non modo plura, sed fere prorsus omnia nitent in carmine, qui paucis offender maculis?

100 *puerilia Naso*] Ut Ovidius satis non sit ubique limatus nervosusque, tamen quis de Ovidio (ait Jul. Cæs. Scalig. in hypercrit.) satis digne dicere possit? eique præter unum Virgilium latinorum neminem fuisse parem, affirmat Muretus erat. XVII. vol. 2.; qui & hominem ceteroqui eruditissimum sua ætate fuisse narrat, qui Ovidii metamorphosin, divinum poema, & omnibus ingenii, omnibus eloquentia luminibus omnē ex parte collucens, in eum sermonem, quo vulgo nunc utimur, sibi convertendam curavit, ne, si eam latine scriptam attingeret, sinceritatem latini sermonis, quam ex aliis poetis haberat, contaminaret. Papæ! quanta hominis religio! Quod si quid usquam in Ovidio minus Ovidio dignum videatur, qui æquo sunt animo, secum illud reputent, eum & plurima, & aliqua nondum confirmata ætate atque judicio scripsisse.

101 *Patavinus eris*] Patavinitas Livio ab Asinio objecta, idest, ni fallor (ait Lipsius) sermonis quadam peregrinitas, nec tam in verbis quam stilo toto, cujusmodi sit nondum constat. Ejusmodi censoribus, præsertim vero Joan. Brodeo & Lipsio,

Lipſo, qui *Livium* præterea sæpe frigidum, ſupinum, caſdemque res iterantem dicit ſe agnoſcere, nos *Quintilianum*, qui illum cum *Herodoto*, & *Salluſtium*, qui cum *Thucydide*, comparant, Divumque *Hieronimum* opponimus, cujus graviſſimum de eo teſtimonium habes in *epiſt.* 103. ad *Paulinum* = *Ad T. Livium lacteo eloquentia fonte manantem de altimis Hispania Galliarumque finibus quosdam veniſſe nobiles legimus; & quos ad contemplationem ſui Roma non traxerat, unius hominis fama perduxit. Habuit illa ætas inauditum omnibus ſæculis celebrandumque miraculum, ut tantam urbem ingreſſi aliud extra urbem quærerent.* Opponimus etiam ex recentioribus præcipue *Antonium Beccatellium* agnomento *Panormisani*, origine bononiensem, clariffimum illum cum ſanguine tum litteris virum, *Alphonſo* ſapientiſſimo regi (cujus facta dictæque memoriæ commendavit) acceptiſſimum: quem, *Ferdinando Aragonio* rege, in optima regni adminiſtratione, ejus non tam ſanguinis quam virtutis hæres ornatiffimus hic *Sambucenſis Marchio* *Ferdinandi IV.* Siciliarum Regis ab intimis conſiliis ſecretiſque, optime imitatur. Is igitur in *epiſtola Cambio* data, quæ in nitida *neapolit. edit.* 1746; eſt inter gallicas ſecunda: pag. 4. ſcribit = *Nam Livio nihil ſermine ſuavius aut gravius exſtat apud romanos ſcriptores.* Neque hic illud prætermittendum puto, hominem *Livii* & antiquitatis amantiſſimum *livianum* pulcherrimum volumen ut a *Poggio florentino* emeret, prædium vendidiſſe. Ipſe omnino legendus in *epiſtola*; quæ inter campanas eſt quadrageſima quinta ad *Alphonſum* regem.

Antonius Panormita

Alphonſo Regi S. P. D.

Significavi mihi nuper ex Florentia extare T. Livii opera venalia litteris pulcherrimis; libri protinus eſſe CXX. aureos.

Qua-

Quare Majestatem tuam ero, ut Livium, quem regem librorum appellare consuevimus, ami meo nomine, ac deferri ad nos facias interim ego pecuniam procurabo, quam pro libri pretio tradam. Sed & illud a prudentia tua scire desidero, nter, ego an Poegius, melius fecerit; is, ut villam Florentia emeret, Livium vendidit, quem sua manu pulcherrime scripseras; ego, ut Livium etiam, suumque projecisti. Hac ut familiariter a te peterem, suavis humanitas & modestia tua. Vale, & triumphas.

De liviana patavinitate Salmas. in *fun. ling. hellenist. &c. Dan. Georg. Morhofius* in libro singulari de *patavin. liviana*. De Livio ceterisque latinis scriptoribus vid. *Jean. Albert. Fabric. bibl. lat. vol. 1. Hamb. 1721.*

105 *Rostra*] Quid fuerint scribit Liv. 8. 34. ubi de navibus antiatarum captis & *rostrisque earum suggestum in foro exstructum adornari placuit, rostraque id templum appellatum*. Neque a voce *templum* magnum aliquod fingas ædificium; quale *Blondus rom. triumph. 1. 9. 19.* Temples enim antiquitus loca sacra etiam atque augurio capta dicebantur. Hoc autem nil nisi tribunal suggestusve fuit, instar basis columnæ, cui sella imposita; uti ex duobus nummis apud *August. dial. 2. & 4.* Cum non semper eodem in loco fuerint *Rostra*, iccirco *vetstra* apud Curiam in Comitio, & *nova* ad Palatii radices, quæ & *julia* ab æde Jul. Cæs. appellata. *Marlianus. antiq. epit. 1. 3. c. 17.* *Panciroli. descript. urb. Rom. Thes. antiq. Grav. vol. 3. p. 351.* alique plurimi.

123 *Sic flores*] Piget filii corruptores præteriti sæculi nominare, atque exempla proferre. Unum tamen sit instar omnium. Fuit misera illa filii ætate Mævius quidam, qui spinas per definitionum congeriem describens, cum multa ineptissime, tum eas agrum inter ac viam parentheſis moleſtiſſimas dixerit,

Dolorose parentesi

Tra 'l campo e la strada.

Ejusmodi superioris sæculi stilum insignis ille Satyrographus *Benedictus Menzinius* sat. 4. torn. 6. & seqq. false deridet.

E s' fariano i limpidi cristalli

Turbati di Parnasso, e col nitrato

Avrian sconvolto il ciel feboi cavalli.

Sta, sta: questo è un parlar molto erudito,

E da dar nell'amore al Reverendo,

Che què di sopra abbiam mostrato a dito,

Via seguitiam. Col fulmine tremende

Mandò in pezzi di Flegra la montagna,

E 'l baratro a' Giganti aparsi orrendo.

Giove, che spunta ancor con le calcagna

Dell'aureo stello i solidi adamanti,

Che son cerchj, a cui il ciel fa di lavagna.

O che bel frasteggiare! o che galanti

Pensieri! Aspetto ancor che sien lo stello

A sferza d'armonia palai rotanti,

Donde imparaste mai sì vaghe o belle

Manieret E voi mi dito: di pindaresco

Lo stile. Or paragona e questo e quello.

Se Pindaro què fosse etc.

Sectanus noster se quoque præceptores minime sanos nocturni more præterea (credo) sæculi abreptum barbariem illam loquendi exercuisse fatetur in epist. ad *Josephum Ulivierium* nostræ edition. XVI. pag. 226. quam tamen, quo erat ingenio, industria, atque judicii acumine, novo cultura genere exsuperasse exacta adolescentia, quam in captandis musis consumptum damnat, quæ scripsit, cumprimis satyræ, demonstrant. En ipsa *Sergardii* verba vellem tibi cordi esset etymologi.

logicorum & lenocinantium verborum proscripio. Proh dolor! Qualia & quanta ingenia sola virtutis umbra Senis capiuntur, & dum inanem elocutionis supellectilem comparant, serio proficiendi senescis occasio! Experto crede. Utinam bonis avibus natus incidissem in sanos praeceptores, qui nullo furo xerussatam virtutem, sed simplicem nudamque, contemplandam oculis meis exposuissent: porro non damnarem inutiles poenitentia consumptam in captandis muscis adolescentiam. Gratulor tamen, quod non tam sero sapiunt phryges, ut barbariem, & audaciam illam loquendi (quam hausi, nec sine laude exercui) novo genere cultura purgare non possim. Re autem vera ingenuam se filii simplicitatem, assequutum Angelo Venturio (epist. I. pag. 160) scribit: ubi. = Cum dixi simplicitate gaudere, ne credas ad pedestrem stilum fatua permutatione descendisse; sed relegata tantummodo vana ac barbara metaphorarum congerie, usor candido simul nobilique sermone, & delicata Paliade amantissime fruor. Quam bene tandem monet (epist. XXII. pag. 241) Alphonsum Marsilium! = Ampullas & verba sesquipedalia, quae apud imperitum vulgus tantum laudis hac nostra infelici aetate adepti sunt, longe arceas velim, & ab omni barbario se purum servet. Quatinus praeclare (epist. XXIX. pag. 253.) Joan. Bapt. Brancadorium hortatur! = Tu tamen aedum: cumque habeas acre ingenium, facundiam, latinique sermonis peritiam, utere hisce bonis, ut par est; ac noli in venandis muscis (ut mihi accidit) vividiores annos consumere. Perge assidua variaque auctorum lectione mentem saginare & in venas medullasque purissimi idiomatis succum transfundere, ut cum scribere oportueris, e pleno fonte redundet eloquentia. Scripturientes hoc saeculo audacis ignorantia plurimos novi: scriptores vix unum aut alterum. Adeo difficile est cum ingenio prudentiam quoque conjungere. Arcadiam ad sat. 2. 2. ut nativam simplicemque mu-

farum venustatem, abjectis facis, revocaret, felici prorsus successu Romæ institutam diximus.

145 *ferro tertero*] Inter mulierum ministeria erant *cinistlo-*
nes, seu *cinararii*; qui *acus* et *veruta* flande in cinere calefa-
ciebant, quibus matrona crinem *crispabant*. Ita *Charif. instit.*
gram. 1. p. 78. *Horat. sat.* 1. 2. 98. *Barth. adv.* 4. 22.
Kobierzych. de lux. rom. 1. 6. Ministerium quoque erat *in-*
cinerarium, corrupte nonnulli *incinarium*. *Charif. ibid. Mu-*
liebre ministerium incinerarium dicitur: nam Cato in orig.
mulieres, inquit, *nostra capillum cinere inungitabant, ut ru-*
tilius esset crinis. De capillorum autem, ut ita dicam, cruciatu
variaque sorte quam belle, & quam vere *Tertullianus de*
famini. cultu = *Quid criminibus vestris quiescere non licet, modo*
subiectis, modo elaxatis, modo suscitatis (quod latinis, credo,
vibratis) *modo elisis*? Quem *Tertulliani* librum superiore anno
italice pereleganti stilo redditam edidit typis Florentinis *Do-*
minicus Pacchius. Utinam optini Interpretis eximio sæculi
hac in re emendandi studio fructus, si minus uberrimus, at
aliquis respondeat. Verum non qui reprehendunt, sed qui
palpant sæculi morem, libri attrectantur.

153 *E myrto tenuique*] Non modo lauro Apollini sacra,
sed & hedera Baccho, poetæ olim coronabantur, quod &
in Bacchi tutela essent. *Horat. od.* 1. 1. 29.

Mo doctarum hederæ præmia frantium

Diis miscent superis

Myrteam vero coronam poetis datam nusquam legimus. Sed
& *myrtus* Veneri dicata ad poetas, qui amatoria scriberent,
pertinuisse videtur. Atque inde factum puto, ut *Franciscus*
Petrarchius, auctore *Sanuccio* florentino, Romæ non modo
laurea atque *hederacea*, verum etiam *myrtea* corona ornatus
fuerit.

158 *Barrus*] Barri hominis florentini *orationes & epistola* prodierunt Romæ an. 1697. post Venetiis: in quibus plinianis argutiis nimis est. *Adnot. in orat. Gravina pro legibus Arcadia pag. 134.* Vid. *enarrat. ad sat. superior. 247.* ubi illius orationes recensuimus, quarum forte ad aliquam hic respicit *Setlanns*.

167 *Sed quid Pumilio?*] Erat is præclari nominis inter lyricos *Alexander Guidius*; cujus quantum animo natura munifica, tantum corpori fuit parca. Statura quippe vix mediocris, oculo dextro captus erat, & utrinque gibbus, ut quasi *pumilio*, seu nanus, videretur. Verum ea illi erat carmina cumprimis recitanti vocis suavis, atque actionis venustas, ut, qui interessent, mira dulcedine perfunderentur; ipse autem ab omnibus in deliciis haberetur: quod ejus in vita narrat *Crescimbenius*. De poetico illius stilo ad *Scipionem Maffei*um J. Vincentius Gravina = *Inventus vero est hoc ævo Alexander Guidius, noster amicissimus, qui primus mortales tollere contra sis oculos ausus, primusque novorum insolentiam candore atque castitate veteris locutionis, & imitatorum servitutem moderata elatione spiritus, & colorum novitate declinavit.* Sæctano vero quidam in *Guidio* tumor, quasi contra *Arcadiæ* institutum, quæ nuper nata in sæculi stilo emendando tota erat, displicuisse videtur. Sed sic sumus homines, ut quod apud alios habet gratiam, apud alios offensionem habeat. Cujus rei judicium penes peritissimos esto.

168 *melior Phætonis*] Respicit, credo, ad *Guidii* odam *Benedicti Cardin. Pamphili* inscriptam, cui titulus *l'astro poetico*: ubi de sua mente æstro percita hæc habet.

*Angusto spazio l' ocean lo sembra,
Picciol sentier quel che disgiunge i poli:
Onde su per le stelle ergendo i voli
Gode varcar intesi i trofei d' Alcide.*

177 *anus umbilicus*] In veterum libris (si eruditorum vulgum audias) *umbilicus* erat bacillum teres e cedro, vel buxo, vel ebano, vel ebore, vel ossē aliave materia, circa quem extremæ paginæ agglutinatum, continens membrana seu chartaolvebatur, unde *volumen*; ita dictus, quod complicato volumine, ut in humano corpore *umbilicus*, medium locum teneret; vel potius *umbilici* erant bacilli ipsius extremæ partes, quæ hinc inde exstabant convoluto volumine, quibus ad ornatum præfigi solebant ad humani umbilici formam quidam circuli, atque his acumina, quæ *ceruæ* dicebantur, modo picta, modo ex ære aut ebore &c. ex *Martial.* 3. *epigr.* 2. & *alibi*; qui ornatus, quod voluminibus nisi absolutis non affigeretur, ideo ad *umbilicum deducere*, sive *adducere*, erat librum absolvere. *Martial.* lib. 4. *ep.* ult. *Heras.* *epod.* 14. 6. Ita qui sentiunt, iis aliter opinantes hallucinari videntur. Qua in sententia *Sestianæ* vox *claudis* est pro *finis*; ac si dicat; *volumen quod in anum umbilicum definit.*

De *umbilice*, univetsaque veterum scribendi ratione, commentarium scripsit *Vincentius Contarenius*; scripsere & *Schwartzius* in *dissert.* *Trotzius* de *prim. scribendi origine*, & in *annotat.* ad *Hermann. Hugem.* *Pignor.* De *servis* p. 232. Accuratissime vero volumen veterum more convolutum describit *Joan. Hieron. Carlius* *Trotzium* sequutus in *annot.* ad v. 9. *eleg.* 1. lib. 3. *Tibuli.* *inter selectas italice optime fila redditas* a Cl. *Francisco Cortetto* *senensi edit.* *Lucens.* 1745.

Hæc, inquam, omnia, si eruditorum vulgus audias. Ceteroqui enim acutissimus *Jacotus Martorellius* in eruditissimo libro de *regia theca calamararia*, edition. *neapolit.* 1756 de *libror. figur.* apud *latin.* cap. 2. pag. 239. & seqq. maxima argumentorum vi confirmat veteres latinorum libros non in se convolutos seu *cylindricos*, sed, instar nostratum, *quadrangulos*.

gulos fuisse, in eoque tot viros ceteroqui eruditos hactenus sudasse, ut veterum figuram librorum describentes, multa ingenio suo, de bacillo, volumine, cornibus, umbilicis, loris &c. confingerent, ac plures latinorum scriptorum locos perperam, divinando potius quam ratiocinando, interpretarentur. Legendus omnino *Marsorellius*, cujus sententia mihi quidem nihil verius. Cum enim & confirmationis & refutationis partes strenue ac viriliter agit; tum rem omnem mirifice illustrat. De *Trotzio* autem præclari nominis antiquario quæ scribit *num. 2. pag. 242.* nullo modo hic præterire possumus.

Demum doctissimo Christiano Henrico *Trotzio irascor*, qui sæpe laudato opere (de prim. scrib. orig.) pag. 589. in æro incidendum curavit typum in se convoluta longissima membrana (quem certe typum *Carlus* mutuatus est) singulis ornamentis elegantem, adscriptis omnium partium nominibus, quo melius inficetam sententiam sustineret; atque oculis omnium imposuit: & vir ceteroqui eruditissimus, & non unis edis libris clarus, dorso hujus æterna membrana, qua speciem præstat ligni illius, ubi licia textores involvunt, apposuit titulum grandioribus elementis, M. V. MARTIAL. EPIG. tamquam si poeta in ea monstrosa figura carmina sua illevisset, eamque fidem legentibus vendidisset. Verum facie est mendacia detegere atque exhibere, ipso *Martiale* ajente, ut rem contestato dicamus, se libellos quatuordecim scripsisse in quadrangulo volumine, non vero in cylindrico, dum canis, unam manum illos capere quivisse, & coartari membranis pagellis, quas tetragonas fuisse nihil dubii est:

Qui tecum cupis esse meos ubicumque libellos,

Es comites longa quartis habere via;

Hos eme, quos artat brevibus membrana tabellis.

Serinia da magnis, me manus una capis.

idque

idque fatetur initio lib. 1. epigr. 3. (Unde colligi posse puto; idem opus, modo grandioris, modo brevioris molis volumine, illis temporibus, ut nunc, scriptum comprehensumque fuisse; monet quippe ibi Martialis, apud quem bibliopolam sua carmina prostant brevibus (ait) tabellis arcuata, ut libellum in itinere secum habere nullius esset incommodi) Si igitur deciperet potius voluisset Trozcius, molem illam cylindricam librariam indice vel Lucretii, vel Virgilii &c. ornasset, qui de juorum librorum forma nil cecinere. Adversas, rogo, quæ vertigine mentis abacti sint viri clarissimi, teretium voluminum figmento indulto, ut testimonia ipsorum auctorum vehemensissima non viderint; & veterrimum peccatum patrarint miscendi quadrata rotundis.

Exinde num. 3. luculenter demonstrat, quotquot partes & ornamenta librorum meminere veteres, non cylindricorum fuisse, sed quadratorum propria. Quare umbilicus erat rotunda quædam prominentia, vel parvus umbo, qui ligneis librorum quadratorum operimentis in medio apponebatur variis coloribus vel auro ornatus. Cum autem, nisi libro numeris omnibus absoluto non apponeretur, vides inde quid esset: *ad umbilicum deducere librum*. Erant præterea cornua quatuor librorum quadratorum anguli, ita translato sensu dicti, ut *exercitus, velorum seu antennarum, mensa & altaris cornua*. Erant denique *frontes* (ut alia prætereamus, *sogam* sive sindonem, ex *Martial.* 10. 93. & 11. 1. idest purpurea operimenta; *indicem*, seu *titulum auctoris*, ex *Tibull.* 3. el. 1. 9: *lora*, quæ rite rubra apponebantur ex *Catul. ep.* 22. 7.; *colorem* plerumque *croceum*, quo chartæ extrorsum tingebantur; *cedrinum liquorem* seu *oleum*, quo vel ad fragrantiam, vel contra blattas, inungebantur) erant, inquam, *frontes* clausi libri pars *antica*, ubi chartæ liberæ aureo sive alio colore

illitæ, & pars *postica*, ubi chartæ adguinatæ, & titulus, uti & nunc moris est, affixus. Quod si totus liber *volumen* dicebatur, id erat non a voce *circumvolvere*, sed a voce, Tullio aliisque solemniter, *volvere*, *revolvere*, *volutare*. Nam lectitando cum ab una ad alteram libri pagellam transeundum sit, apposite dicimus *volvere*.

Tandem si quis regias herculanenses papyros, quæ sunt ad teretium atque in se convolutorum libellorum formam, opponat, tantum abest ut a sententia recedat, ut eam potius his ipsis papyris confirmet; quas propterea non *volumina*, sed *codices*, appellandas contendit. Papyris enim illis putat causidicorum scripta, civiles contractus, principum largitiones, edicta, & publicas syngraphas contineri (quibus omnibus tantum solemne *codicis* nomen ait convenire) ut idcirco non ad privati civis bibliothecam, sed ad publicum herculanensium tabularium pertinuerint. *Marsorellium* ipsum legis, *cap. præsertim* 1. *num.* 1. *pag.* 227. & *cap.* 3. *n.* IX. *pag.* 276. & *seqq.*

Ad *Seftanum* tandem ut redeamus, cum habeat, quos *anens umbilicus clausit*, libri antiquitatem significare voluit, utcumque *umbilicum* accipias. Sed vox *clausit* facile *Marsorellii* sententiæ accommodari posse videtur: quamquam ad communem illam eruditorum opinionem ea voce usum esse arbitror *Seftanum*.

[181 *secula sunt pretio*] Inter maximos antiquitatis æstimatorum *Fulvius* fuit *Ursinius*, qui (teste *Jan. Nicisio Erythreo Pinac. c. 4.*) cum *Francisco Cardin. Tolesio* Terentium ostendisset, cumque mille annos ante scriptum affirmasset, dixissetque, ut mire corruptus depravatusque esset, nullam tamen auri argentique vim illius æstimationi parem esse, prohi Deus inquit *Tolesius*, ita ne? ego quidem codicem unum habere mal-

malem, quantumvis recens impressum, sed castigatum emendatumque, quam decem alios mendosos, quamvis Sibyllæ manu exaratos.

183 *membrana Catonem*] M. Porcius Cato agnomento antea *Priscus*, post *Major*, latinis græcisque litteris doctissimus, secundo ante Christ. nat. sæculo, U. C. quinto, multa latine scripsit; sed unus *de re rustica ad filium* superest liber.

184 *Pacuviumque*] M. Pacuvius brundusinus tragicorum omnium apud latinos ætate princeps, idemque egregius pictor, Ennii ex sorore aut ex filia nepos, eadem, qua Cato, ætate floruit: cujus fragmenta inter cetera veterum tragicorum a *Stephanis* collecta. Tarenti obiit, scriptumque sibi epitaphium reliquit, quod apud *A. Gellium* legitur. Vid. *Joan. Bernardin. Tasurium* vol. 1. *degli Scrittori nati nel regno di Napoli*. Cic. de finib. = *Quis Ennii Mædonem, & Pacuvii Antiocham contemnat & rejiciat?*

193 *deseras omnes*] Qui deseras omnino veteres, quando Virgilium Horatiumque græcos imitari non puduit? Qui deseras, in eloquentia præsertim, si ulla nondum ætas *Demosthenem* aliquem alteram, aut *Tullium*, aut *Chrysostrum* retulit? Ad historiam autem quod pertinet, optime *Vossius* ad *Christinam* reginam epist. 3. antiquos, ait, *historicos potius sine posteritate: ut enim recentiores vincunt plerum, sic a prisca vini nostros recentiores*. Qui tandem deseras? si multi nominis plurimæque eloquentiæ vir *Joan. Vincent. Gravina*, in opusc. *de conversione doctrinarum*, ideo Franciscum Petrarchium mirifice laudat, quod *bonarum artium institutionem, Italia jam abactam atque depulsam, a veteribus fontibus arcessivit, bonaque studia longo jam tempore intermissa revocavit; ac veteres oratores atque poetas, unde fuerant barbarie defeculi; resuscitavit, & eloquentiam reduxit jamdiu exulantem*.

195 *verbis herere minutis*] Scaliger, Vossius, Martinus, Daumius de latinarum vocum originibus perinde fuere solliciti, ac reipublicæ salus ab illis penderet. *Bembus* vero, *Longolius*, *Nizolius*, *P. Manutius*, & *Lazarus Bonamicus* unum esse Ciceronem imitandum prædicarunt: quorum postremo & illud, si diis placet, erat in ore: malle se loqui, ut *Cicero*, quam *Romanum esse Pontificem*. Vid. *Charis. epist. de padantibus, & galantibus. lat. ling.* Lipsius ea de re *Bembum* cum reprehendisset, *Joseph Blanchinus* pratensis proximis temporibus defendit: ea tamen defensio minus placet *Hieron. Carlio*, quem super. 177. attulimus, in annot. ad eleg. *Albinovani edit. lucens.* 1745. pag. 160.

200 *creverunt sidera*] Celeberrimus philosophicæ rei instaurator *Galilæus Pisis* nat. 1564. ob. 1641. VI. id. Januar. de quo *Filicaius*.

*Quel, che di nuova luce il ciel se bello,
D'astri nuovi ammirabile immortale
Discoprisor novello:
Quel, che volò su gli altrui voli, e feo
Del ver giudice il guardo, e co i pianeti
Commercj ebbe segreti.*

213 *sunt alii genio molles*] De varia *hetruscarum gentium* pronunciandi ratione copiose, ac pro mirifico suo ingenii lepore, festivissimus *Hieronymus Gilius* senensis omnino legendus *Vocab. Cateriniano. v. Pronunzia*; ubi hic *Sectani* locus sic habetur:

*Sunt alii Flora conspersi surfute grines,
Qui laudare sales insra pomæria natos,
Et voces, patrum quas guttur fecit opacas,
Assueti damnant aliena vocabula, tanquam
Barbara, & ausoniis vendunt præcepta cathedris.
Hi scelus esse putant &c.*

Sta-

Statim autem subdit *Gilius* = *Questi*, che così cantò alla *Sassira ottava* (ottava philodemica, nobis nona) (*vedete però l'ultima edizione*) egli è l'immortale *Quinto Settano* (notus erat *Giliò*, fed grande nefas fuisset per ea tempora *Sergardium* nominare) dietro al cui *fremitoso* nome n'andò più lontano, che mai non andasse, il nome d'*Italia*; onde (*servami l'espressione di Plinio*) *Tiberim & Euphratem admirationis suae fama conjunxit*. E disse: *Tiberim*: poichè in riva al Tevere dissi che abbia scritto, ed a Roma perciò per vederlo molti oltramontani Letterati pellegrinarono. Che quanto alla sua patria, sono più le città (ludit pro suo more *Gilius*, ut ignotum faciat ignotiorem: suum enim cum popularem esse bene noverat) in Italia, che contrastano per la sua culla, di quelle fossero in Grecia: quelle, che si contendevano le fasce del divino *Omero*. Tristitia qui laboret, animum hercle exhilarabit, si, quae sequuntur, legat.

216 *Hi scelus esse putant*] Ita ferme & *Petr. Jacobi Marzelli* in amœna fabella inscripta *Il piato deli' H* apud *Gilium*, *Vocab. Catarin.* pag. 357. ubi *Charontem* sic loquentem inducit.

*Che più? Un popol pretende, nè lo pretende indarno,
Che ogni accento, ogni motto, che va su o giù per Arno,
Sia da quanti d'Italia scorrono fiumi e rii
Riverito, adorato qual cosa degli Dii.*

*Onde obliando ognuno la sua natia favella,
Sia per legge de' Fati costretto a parlar quella.
Misero un nom se torce dal corso a lei prescritto
Una sillaba sola: che orrendo è il suo delitto.
Lui non sassi, non ruete, non avvoltoj, non onda
Ratta a fuggir da bocca segnace o sitibonda,
Basteriano a punire giù fra gli eterni pianti,
Giudici tai severi *Adinossi*, e *Radamanti*,*

IN

In patris sermonis elegantia ac nitore diligentissimi utique esse debemus: iniquum vero est ipsique sermoni incommodum, novas, quibus dicitur, voces prohibere, & *Danti* aut *Petrarchæ* dare, *Metastasio* aut *Fruonio* ademptum. Valeat hercle hotatianum illud, *ars. poet.* 58.

. *Licuit, semperque licebit*

Signatum presente nota producere nomen.

Partium studio, ac vana quadam dominandi libidine, male ab iis cum hetrusca lingua actum video, qui certis illam finibus, ne amplificaretur, angustatam voluerunt. Quidnam, quæso, causæ est, cur voces, non dicam in Insabria, sed media ipsa in Hetruria jamdiu natas in exilium agendas putent? Sed suo fruuntur verborum regno, sive (ut belle *Petrus Jacob. Martellius*) ostracismo: dum ne serviendi necessitatem aliis imponere audeant.

218 *vestire poemata socce*] De nova comœdia si agatur, qualis Horatii temporibus erat, cum plebejas tantum personas in fabulis induceret, humilis erat, ideoque *soccus* humile calceamentum in modum crepidæ, quo utebantur comœdi, pro *humili stilo* sæpe acceptus, *cethurnus* contra, tragædorum proprius, pro *sublimi*. Horat. *art. poet.* 90.

Indignatur item privatis, ac prope socco

Dignis carminibus narrari cœna Thyesta.

Ceterum ut in *Homero*, ita & in *Dante* quodcunque habes siik genus, tragicum in sublimibus, comicum ac satyricum in mediocribus ac ridiculosis, elegiacum in tristibus, & in laudationibus lyricum.

220 *qua gradiens signas*] *Durantes* initio, post interciso, ut in pueris, ac diminuto vocabulo, *Dantes Aligherius* florentinus nat. an. 1265. apud *Guidum Pelentanum* Ravennæ principem, vix dum ejus nomine ad Venetos legatione fun-

ctus

Quis obiit an. 1321. æt. LVI. Pulcherrimum de *Dantis* Comœdia legitur *J. Vincent. Gravina* testimonium in lib. 2. della *Ragion Poetica*.

221 *cariosa vocabula*] Sunt revera nonnulli ad stomachum movendum nati, quibus nihil italicum sapit, (ait candidissimus *Jacob. Facciolatus* in orat. de ortu & interitu lingua latina pag. 29.) nisi sit ex *Dante* petitum, aut *Passavantis*, aut horum aequalit, hoc est ab ipsis italica lingua incunabulis.

223 *laurus pulcherrima*] *Laura* (cujus amore, qualiscunque fuerit, pudicum perraro exemplo ac platonicum credo, captus est) propriis virtutibus illustris, & meis longum celebrata carminibus, primum oculis meis apparuit sub primam adolescentiam mea tempus, anno Domini 1327. die 6. aprilis in ecclesia Sancta Clara Avenionensi hora matutina. Et in eadem civitate, eodem mense aprilis, eodem die 6. eadem hora prima, anno autem Domini 1348. ab hac luce lux illa subtrahita est; cum ego forte Verona essem, heu! fati mei nescius &c.

Hæc sua ipse manu *Franc. Petrarchius*. Vid. vit. *Petrarch.* a *Ludovico Boccacellio* epidaurensi archiep. scriptam, ejusque carminum hioris præpositam *venet. edit. 1750. vol. 1. Nat. Aretii 1304. Laureatus in Capitolio 1341. cum se apud Franciscum seniore Carrariensem Patavii principem recepisset, Arquadii (Arquà) obiit in oppido inter montes euganeos, decimo a Patavio urbe lapide an. 1374. æt. LXX. Ejus pariter testimonium scripsit sapientissimum *J. Vincens. Gravina della Ragion Poetica lib. 2.**

224 *domnam*] *Dantes Infer. 22.*

Ch'ebbe i nemici di suo donna in mano;

unde *indonnarf* dominum fieri. *Id. Parad. 7.*

Ma

Ma quella reverentia, che s'indonna

Di tutto me

Id. *Purgat.* 6.

Non donna di provincie, ma bordello.

Petrarch. son. 169.

Di quella dolce mia nemica e donna..

225 [sevo spicula plumbo] Ex Apollinis & Daphnes fabula
apud Ovid. lib. 1. *metam.* ubi v. 468.

Eque sagittifera prompsit duo tela pharetra

Diverforum operum: fugat huc, facit illud amorem.

Quod facit, auratum est, & cuspidē fulget acuta;

Quod fugat, obtusum est, & habet sub arundine plumbum.

Hoc deus in nympba Peneide fixit; ac illo

Lafit apollineas trajecta per ossa medullas.

Protinus alter amat, fugit altera nomen amantis.

230 [traditus & fastis error] Quoniam incidit mentio de
italica *Sestiani* versione ternariis scripta, anno autem 1707.
Panormi: edita, cui titulus = *Le Satire di Quinio Sestiano*
tradotte da Sesto Settimio ad istanza d'Ottavio Nono, dedi-
cate a Decio Sedicino = *In Palermo. Per Domenico Cortese*
MDCCVII. ejus versionis auctorem ex eo maxime crederem
Januarium Antonium Cappellarium neapolitan. (cujus elo-
gium in vol. 1. *Notizie degli Arcadi morti rom.* edit. 1720.
pag. 189.) fervidi audentisque ingenii juvenem, ac supra æ-
tatem doctrina atque eruditione præditum; quod fama fue-
rit (omnino tamen falsa) ab eo laune scriptas esse satyras,
quæ certe a *Sergardio* scriptæ sunt. Pro ea, qua florebat li-
terarum laude atque existimatione non tam indigno vitæ exi-
tu dignus profectio videbatur *Cappellarius*: qui, Cardin. *Ju-*
diceo Siciliam administrante, falso (quod postea compertum
est) perduellionis crimine postulatus, tricesimo ætatis anno,

Pa-

Fanormi V. cal. april. 1702. capite multatus est. Posthuma igitur fuit panormitana editio versionis illius: ad quam quod pertinet, nimis quandoque libera videtur, sæpe autem in verbis inuenta, ac sæpe in ea *Sestianus*

Migras in obscuras humili sermone tabernas.

234 *nec Flora*] Florentiam a *Flora* poetica libertate deducunt poetæ: apud historicos enim de ejus nominis origine alios alia sentientes nihil tale. Leonardus Brunius agnomine *Aretinus hister. florentin. lib. 1. edition. argenteratens. 1610. pag. 1. narrat = Per hunc modum a L. Sylla militibus Fesulas deductis, agrisque viritim divisis, eorum plerique urbem montanam & difficilem aditu, præsertim in illa securitate romani imperii, minime sibi necessariam arbitrati, relicto mente, in proxime subjuncta planitie, secus Arni Muvienisque fluviorum ripas conferre adificia & habitare ceperunt. Novam urbem, quod inter fluentia duo posita erat, Fluentiam primo vocitarunt, ejusque incola Flumentini dicti. Et id quidem nomen per aliqua tempora urbs fuisse videtur, donec crescentibus rebus, & civitate majorem in modum adacta, sive corrupto, ut in plerisque, vocabulo, sive quod miro floresceret successu, pro Fluentia Florentiam dixerent. Meminerunt horum colonorum Tullius & Salustius, duo præstantissimi latina lingua auctores. Consentit Aeneas Silvius Piccolominus lib. de Europa pag. 336. Quid vero de Christophoro Longolio, qui tanta fuit in antiquitatem religione, ut nunquam latine Florentinos scripserit, sed Flumentinos? Contra Scipio Ammiratus = dell' Ist. Florent. lib. 1. edit. Florent. 1647. pag. 5. ab initio Florentiam dictam putat; eamque ædificari cœptam ann. ante Christum natum quadragesimo a romanis colonis, quos Fesulas Triumviri Antonius Lepidus & Octavius ann. U. C. 712. deduxerant, Videsis vol. 1. c. 2. p. 28. & seqq. operis, cui titulus = Notiziæ.*

sizie della vera Libertà Fiorentina &c. edit. 1724. cujus auctor *Gottifredus Philippus de Spannagel* Cæsareæ vindobonens. biblioth. Procustos: ut ex annotatione n. 98 ad *Chronicum Astenfense*, in vol. XI. *Rer. Italic. Scriptor.* edition. mediolan. 1727. pag. 237.

253 *membranaque*] Membranarum ex ovillis pellibus usus vetustissimus: nam membranaceos fuisse libros, quos *Eleazar* Pontifex iudæus *Ptolemao Philadelpho* misit, testatur *Ioseph antiq. judaic.* 12.

254 *catinensi pumice*] Prope *Catinam* seu *Catanam* in Sicilia mons *Ætna* pumices, sive spongiosos aridosque lapides, evomit: quibus non modo libros, verum etiam corpora membra veteres levigabant, ex *Ovid. de ars. am.* 1. 506.

Nec tua mordaci pumice crura teras.

& *Juven. sat.* 8. 16.

Si tenerum attritus catinensi pumice lumbum.

Quare catinenses dicti molles, qui se pumice glabros facerent. *Turneb. l.* 7. c. 20.

262 *se nova*] Scripsit *Philodemus* & de ratione scribendæ tragœdiæ; librumque *Eugenio* Principi a *Sabaudia* nuncupato inscripsit. Vid. *enarrat. in Sat.* 18. 199.

264 *ferula*] Tumidas *ferulis* manus fieri consuevisse testatur *Fulgent. mythol. præf.* 1. = *scholaribus rudimentis tumidas ferulis gestaveram palmas.* *Apul. met. p.* 296. = altissime sublato puero, *ferula nates ejus obverberans . . .* [*coriumque sonorum*] novum scuticæ genus ex membranis longas in ligulas sectis, & instar funiculorum intortis, ligneoque manubrio adhærentibus. Fit etiam aut ex bovis cauda corio nudata & exsiccata, vulgo *nerbo*, vel ex bubalo corio, quo vilissimi quondam servi cædebantur. *Plaut. in Pœnul.* 1. 1. 10.

In tergo meo tres facile corios contrivisti bubulos.

278 *tabernas*] Tabernæ principio dictæ, quod tabulis clauderentur. (Isidor. 15. 2.) quasi *tabulæ*, ex *Ulpian. digess. lib. ult.* vel per metathesim a trabibus validioribus, quibus superiora suspensa essent, quasi *trabena*, ex *Donat. in Terent. adelph. 3. 3. 5.* Quæ novis *hosteghe*, olim ex compactis tabulis fiebant, frontique ædium, ut conspectiores prætereuntibus essent, affigebantur. Erant *libraria*, *strutina*, *vinaria* (taverne, *diversoria* (osterie) sive *meritoria* aut *cauponaria*, *argentaria*) *unguentaria*, *castaria*, *ni varia* &c. In luctus publici argumentum romani tabernas claudere jam inde a primis U. C. temporibus consueverunt. Ex *Liv. 3. 27.* cum Sabini consulem legionesque intra castra obsiderent, L. Quinctius dictator *claudi tabernas tota urbe iussit*; & *lib. 9. 7.* ut ad furcas caudinas sub jugum missas a Samnitibus legiones acceperunt, *ex templo sine ulla publica auctoritate consensum in omnem formam luctus est: taberna circa forum clausa*. Pisani pro publicæ mœstitiæ significatione in acerba Caii morte *tabernas omnes clauserunt*. *Noris. Cenot. pisan. dissert. 3. p. 367.*

Taberna ab *officinis* & *apothecis* differunt. Nam in *officina* res fit ab opificibus: hinc in *apothecam* deferunt, a qua divendentes vocantur *mercatores*, seu *magnarii* mercatores (*venditori* ali' *ingrosso*): ex *apotheca* mittitur in *tabernas*, ut proficiat venalis, quibus qui præsumt minutatim vendentes, appellantur *infisores*.

279 *cum crotalis*] Eustathius in *Iliad. A p. 773.* materiam potius *crotali*, quam figuram ita designat: *vas o testæ, ligno, ære, quod manibus tenebatur*. De forma inter scriptores non convenit. Alii cum *Scaligero* minus vere idem quasi, quod *fistrum*, putant. Alii cum *Sponio* arundinem per medium fissam, cujus duæ partes movendo collisæ sonarent. Alii cum *Anton. Augustino* testulas; alii officula, quæ item collisione crepi-

pitum ederent. Alii cum *Budæo* annulum ferreum, qui ferro quateretur &c. Mihi vero videtur, varia fuisse crotalorum genera, quorum quidem alia magis, alia minus strepentia. Nam apud *Pausan. in arcadic.* stymphalides aves, quæ humanis carnibus vescabantur, ab Hercule *crotalorum* sonitu loco pulsas non haberemus, nisi terrificum quid ac perstrepsens sonuissent. Contra vero choreis ducendis adhibita *crotala* monet *Virg.* (vel quicumque sit auctor) in *Copa* v. 2.

Crispum sub crotalo docta movere latus.

Quis autem inter choreas asperam nimiumque obstreperantem collisionem factam putet? Illud præterea facile crederem, sæpe *crotalum* usurpari pro quolibet instrumento, quod pulsatione & collisione perciperetur. Hinc & *ciconia*, quod utramque rostri partem collidendo *crotalum* imitetur, *crotalistris* dicitur a *Petron. in satyr. c. 55.*

Certe *crotala* (quod in hunc *Sectani* locum quadrat) in deorum celebritatibus, præsertim *Bacchi*, maxime personantibus, pulsabantur. Varias *crotalorum* figuras exhibet *Sponius miscellan. erud. antiq. sect. 1. ars. 6.* qui de re copiose describit.

crusmate] *Martial. 6. 71. 1.*

Edere lascivos ad batice crusmata gestus,

Et gaditanis ludere docta modis.

Juven. vero sat. 11. 170.

Testarum crepitus cum verbis

Ubi Scholiaſt. *Lubinus* = *crotala sunt e testis & conchyliis; quibus in India fœminas in saltationibus usas sapius vidi, ejusmodi crepitaculis & motibus utuntur hispani, vocantque cascabelos. Neque græcis erant incognita crusmata. Aristoph. in batrachiom. seu ranarum certam. act. 5. 2. 49.*

Ubinam est illa, quæ ostreis (crusmatis) pulsabat?

Spon.

Spon. *ibid.* tab. 44. Lampe *de cymb.* vet. 1. 7. & 2. 20.
 Scalig. in *Cepam* p. 255. Voss. *lexic.*

utro senere] Sueton. in *Neron.* 54. = *uenerat* . . . *prodi-*
torum se parte victoria ludis etiam hydraulam & cheraulam,
& utricularium

Veteris *utriculi* imaginem habes a Pignorio *de serv.* Sũnt
 & nostra ætate *utricularii*, sed inter neapolitani maxime re-
 gni pecuarios, quos vocant *Zampognari*. *Utriculus* autem no-
 bis est *cornamusa*. Voss. v. *utricularius*.

280. *Quinquatria*] Si Gellium 2. 21. Vatron. *de ling. lat.*
 5. 3. & *Festum audias*, dicebantur *quinquatria* a *quinta* post
 idus martias *die*, h. e. xiv. cal. april. qua die celebrabantur:
 si vero Ovid. *fast.* 3. a v. 809. & *Charis.* 1. p. 61. a *quin-*
que diebus, quos sacra illa complectebantur. Rem ita com-
 ponimus. *Quinquatria*, ut *panathenæa*, uno die, qui dictus
quinquatrivus, principio celebrari cœpta, post in quinque dies
 prolata, iique dicti *quinquatria*. Dacer. in *Fest. Thyf. in*
Gell. Struv. *antiq. rom.* 9. p. 940. Urfat. *de res. rom. Thef.*
antiq. Grav. vol. 12. p. 270. Ex Ovid. *ibid.* erant Minervæ
 natali sacra. Ex *Festo*, eo die Minervæ ædes fuerat in aven-
 tino dicata.

Per eos dies matronæ (ut nonnullis placet) inter se invi-
 cem *manuscula* missitabant; & cœnas ancillis apponebant:
 pueri vero primo suo ad magistrum ingressu stipem dabant,
minerval dictam: poetæ denique & oratores publice inter
 se decertabant. Xiphil. 67. Sueton. in *Domit.* 4. 12. *Juvén.*
sat. 10. 114. Horat. *epist.* 2. 12. 197.

Moris etiam fuit (quod ad rem nostram) eos dies iacunde
 hilariterque traducere. Sueton. in *Aug.* 71. 6. Atque hæc
quinquatria majora. Erant siquidem & *minuscule* idib. jun.
 quæ *minores* *quinquatrivus* appellat Ovid. *fast.* 6. 65. = *quibus*

feriati tibicines per urbem vagabantur, et ad adem Minerva conveniebant. Varr. ibid. Potuit & ad hæc respicere Cællanus.

295. *Seu potius Vati] Cæsar Calinius, Trattamento istorico e cronologico lib. 4 cap. 22. ubi de Prophetarum colloquio in Najoth in Ramatha, ita de Perfectio. — Se fosse vissuto in que' tempi quel Cavalier, che ora vive, ed è miracol de' nostri dico il Cav. Bernardino Perfetti Saneſe; io non dubito, che colà ſarebbe ſtato tra' più accreditati Maeſtri. Io ſolamente, dopo aver udiſto lui, ho concepito qualche idea del cantar loro (cioè degli antichi Profeti o ſacri Poeti). L' ho udiſto què nella città di Bologna attorniato da una dotta corona di cento ragguardevoli Letterati, tutti capaci di ben intendere e non facili ad ammirare: l' ho udiſto con accompagnamento di una cetera cantare in ottava, ed altre rime, per ben due ore, ſu quattro diverſiſſimi argomenti, uno de' quali io ebbi l' onore di proporgli; e aſſatto improvviſamente cantare con tanta prontezza di parole e di rime, con tanta nobiltà ed elevatezza di ſtile, con tanta varietà e proprietà di figure, con tale ſecondità di dottrine, e ſiſtiche e morali, e tutte a luogo, e tutte ſpiegate con pari facilità di meſtro, eſattezza di termini, e chiarezza d' intelletto, con tante e ſimilitudini, ed ſtopeje, e pittoreſche vivaſſime ipotipoſi, con tal dovizia di penſieri, di ſenſenze, di aſſetti, e con tal eſtro d' entuſiaſmo più che poetico, che io non avrei ſperato di comporre colio ſtudjo paſſante ed aſſiduo di due anni quanto ſi ci fece improvviſamente ſentire per ben continue due ore; pigliando tra l' uno e l' altro argomento la breve pauſa di pochi momenti. Chi non l' ode non può credere a chi l' ha udiſto: eppur per quanto paſſa che ſi eſageri, chi poi l' aſcolta confeſſa, che ſi dice molto meno del vero, e creſce coll' aſcoltarſi la ſtima del ſuo merito. Non pare, che ingegno, nè ſtudjo, nè arte, nè eſercizio poſſa arrivare tant;*

sant'oltre: e ben si vede, che quel Dio, che il piùssimo Cavaliere si tien sempre in cuore, gl'è si trasfondo ancor nella mente, non pure con que' raggi soprannaturali, che sono doni della grazia, ma ancora coi raggi di una luce, che sormonta le umane forze, ed è un dono straordinario di Dio, benchè nell'ordine della natura. Tanta prontezza, e sublimità, e facondia poetica, e sopra tutto la finezza, con la quale in ogni argomento, e senza far violenza all'argomento, ritrova e loda Iddio, ci fa vedere al dì d'oggi come poetassero, e cantassero quegli antichi celebri Personaggi, il cui sacro cantar postando così frequentemente nello sacro lettore chiamasi profetizzare. Chi scriverà le storie della Toscana, certamente non lascerà di dare più minutamente contezza al mondo di sì degno suo Figlio, ed è quanto dire di un prodigio, che fuor della divina Srittura non creda leggerfi in altre storie del mondo. Quo quidem testimonio cum nihil plenius, tum nihil verius.

Senis natus est *Perfectione* vii. id. septembr. an. 1681. Lauro, nemini ante, post *Torquatum Tassum*, decreta, in Capitolio coronatus iii. id. majas anno sacro 1725. *Benedicti XIII.* P. M. jussu, qua perpetuo pietate vixerat, obiit cal. sextil. an. 1747. æt. lxxv.

Præter poeticam illam rari admodum generis laudem, doctrinam ingeniumque suavissimum, duo in summo viro maxime commemoranda sunt; & quod in tanto hominum commercio tantoque plausu atque admiratione, tam de se humiliter sentiret; & quod optimus non tam poeta quam christianus esset, earumque rerum omnium, quæ ad religionem pertinent, plurimum tenax. Quorum ad alterum quod attinet, cum *Clemens XI.* P. M. gratulans ei dixisset: *na magnum tibi nomen, Bernardine, Roma futurum video*: continuo ille: *quicquid est hoc, prorsus mihi est a Deo, qui*

Balaami asina loqueliam dedit. Ad alterum vero, cum in frequentissima lectissimaque corona, in qua & *heretici* homines, arrectis omnibus, sub vesperam divine canentem salutationis angelicæ signum occupasset, idque eum dissimulare, ne canius abrumperetur, qui proximus sedebat, ad aurem monuisset: *apago*, alacri liberaque voce inquit, *apage: non erubescis evangelium*: ac simul assurgens Deiparam salutavit, pulcherrimoque omnibus, quotquot aderant, documento fuit. Vitam scripsit *Joseph Maria Mazzolarius*, quæ *Arcad. Illustr.* est decima, vol. 5. edit. rom. 1751. pag. 225.

S A T Y R A X.

ARGUMENTUM.

NOva satyra Philodemus identidem appetitus, ut invidiam Sectano perniciemque conflaret, spargere in vulgus, nobiles matronas ab eo fæde alicubi designari ac proscindi. Criminationem indignissimam vehementi stilo propulsat Sectanus. Quod antequam aggreditur, Innocentium XII. P. M. orat, ut turbulentum hominem ab Urbe eliminet; si musas ingenuasque artes apud Arcades excultas, virtutemque nutritam velit. Qua data occasione, in Optimi Principis laudes effunditur; multaque ab eo egregie ac splendide facta, cum primis vero ad Antium navale constructum, arcemque impositam, summa cum dignitate describit. Confutatis deinde Philodemi erroribus, cui sapientis vere nomen conveniat, morali doctrina declarat. Denique adhibitis ab amicis Barro & Labeone medicamentis insanum caput ad se redire non posse jocosam allegoriam concludit. Satyra pro re-
rum natura vehemens, gravis, amœna.

ARcadia rediere dies festæque calendæ

L 3

Mu-

[Arcadia] Univerſus Arcadiæ cœtus a calendis maiis ad non. octobres, parthasium nemo ape-

riente & claudenta Custode, septies cogi cœptus : sexies quidem, ut qui Romæ essent, par-

sto-

- Musarum. Surgunt viridi subfollia circo
 Artifici contexta manu, doctusque colonus
 In calamos docuit succrescere tonsile buxum,
 5 Et nostræ foliis imitari insignia gentis.
 Jam reduces Nymphæ gaudent, nitidisque hyacin-
 this
 Tempora regali properant redimire sub umbra.

Bu.

storum, semel vero, ut absen-
 tium carmina recitarentur. Pri-
 vatos autem cœtus quocunque
 anni tempore habere licet, non
 tamen in parrhasio, sed in privis
 pastorum casis. *festæque calendæ*]
 Non tam primi cujusque mensis
 dies, quam ipsi menses per sy-
 necdochen sunt calendæ. Ovid.
fast. 3. 99. = *Nec totidem veteres,*
quot nunc, habuere calendas =
 Mart. 10. 75. = *Transferant bina*
forſan trinave calendæ.

a *Surgunt*] VII. id. junias an.
 MDCXIII. Arcades a *Riariis*
 hortis (ut *ſat.* 2. 194.) ad *Far-*
neſianos in palatino commigra-
 runt: ubi orbiculatum nemorale
 theatrum quadrvio diſtinctum,
 in quo, ex terreno aggere lauris
 conveſtito, circum ſedilia, me-
 diaque in area mirtæ arbuſculæ
 ita educatæ, ut Arcadiæ insignia

referrent, paſtoritiam nempe ſi-
 ſtulam, quæ diſparibus ſeptem
 compacta cicutis dicitur *ſyringa*
 ab Arcadiæ Nymphæ paluſtres in
 calamos converſa, ut Ovid. 1.
metam. 689. vox autem a ſibilo
 ου, ιγγα. *Jacob. Pontan. in ecl.*
 2. *Virg.* 36.

5 *noſtræ gentis*] Arcadum.
 6 *reduces Nymphæ*] reduces Ar-
 cades: bene *Nymphæ*, ne a ſil-
 veſtri & paſtoritio loquendi more
 diſcedat. *hyacinthis*] Reſpicit ad
 gentilitium *Farneſiorum* ſtemma.
 7 *regali ſub umbra*] ſub auſpiciis
 & in fide *Antonii Farneſii* par-
 menſium Ducis, qui & loci po-
 teſtatem ſecerat, & Arcadiæ le-
 ges atque insignia marmore ma-
 gnifice ſculpta. & in parrhaſio
 poſita dono dederat. Vid. *enar-*
rat.

- Bufonem calabrum procul hinc arcete, puellæ
 Pierides. Terret Pastores improba cornix,
 10 Omine quæ diro laurus infamat amicas,
 Et vetat infontes nemoris cantare volucres:
 Albo pastorum & vestris expungite fastis
 Suppositum nomen. Non hic natalia traxit
 Parthenope: patriæ titulum mentitur, & ortus.
 15 Dissimulat, civemque suum, qui perlita felle

L 4

Oscu-

- 2 *bufonem*] Philodemum ut parrhasio arceant, Musas obtestatur. *bufo* genus ranæ terrestris venenatæ nimis magnitudinis, græce *φύλαξ* & *φύλαξ* *info*, quia solet immaniter inflari. *rospaccio*. Virg. *georg.* 1. 184. = *inventusque cavis bufo* Quamquam, undecunque & quomodocunque obivus haberetur, in auguriis erat felicissimus. *Niphus de augur.* 1. 10.
- 9 *cornix*] Mutata metaphora *cornicem* appellat *Philodemum*, voce improbam Virg. *georg.* 1. 388. Cornix est *inauspicata garrulitas*. Plin. 10. 12. Ab Ovid. 2. *amor.* 6. 35. dicitur *invisa Minervæ* eam ob causam, quæ ab eodem in fabulis describitur, *metam.* 2. 647, & seqq. Hygin. *fab.* 166.
- 11 & *vetat*] Cum *Philodemus* ejusque affectum recitata a quibusdam in Arcadia carmina traducerent, erant qui se vel parrhasio vel recitationibus abstinere. *Scitandum* vero non terruit, a quo illi potius hisce satyræ terror injectus.
- 12 *albo*] ex tabula, in qua singula perscripta sunt Arcadium nomina.
- 13 *suppositum*] Philodemus in Arcadium albo neapolitanum se scripserat.
- 14 *Parthenope*] Non Neapoli natus, sed in oppido Vergiano (Roggiano) quod est in Brutiis, unde Laum (*Scætes*) in litteris a Gregorio Caropresio amintino suo instituendus venit. Vid. *enarrat.*
- 15 *civemque suum*] Judam, qui osculi perfidia Christum prodidit, natione calabrum fuisse non ex ari-

Oscula divino potuit libare Magistro.

Atro debuerat potius carbone notari

Inter vitandos, & muro pendulus alto

Monstrari digito matrum timidique popelli,

20 Qua gemino ripis conjungitur insula ponte,

Atque inscripta reos prohibet salvere columna.

Deficit hoc unum, mundi, tibi, maxime Rector,

Securos aditus Musis præstare latinis,

Ut

animo dicit (qui enim posset?) sed ex vulgi potius dictorio, quam opinione. Satyrico autem quidlibet audendi potestatem quis dare neget? *Vid. enarrat.*

17 *atro*] Debuerat potius, quam in Arcadum albo, atris litteris notari in tabula *anathemate* percussorum: quæ tabula columnæ suspendi solet ad pontem insulæ tiberinæ a *D. Bartholomæo* nuncupatæ.

18 *inter vitandos*] utpote a communione segregatos.

19 *monstrari*] Plebs maxime perhorrescit, dum digito monstrat ac legit eorum nomina, qui *anathematis* infamia notantur.

20 *qua gemino*] Tiberinam insulam pontes duo conjungunt, alter Urbi & janiculo, jam a *C. Cestio Gallo*, qui condidit; alter

Urbi cis tiberim, jam *Fabritius*, a *L. Fabricio* vicorum Urbis curatore exstructus, olim *tarpejus* etiam dictus: nunc vulgo: *ponte a quattro capi*, a quadris fronte Jano, qui in introitu areæ ad pontem in insula positus est. De insula tiberina *Ovid. fast.* 2. 193. = *Hic ubi discretas insula rumpit aquas.* =

21 *prohibet salvere*] his utpote vitandis ne *ave* quidem dicere licet.

22 *maxime Rector*] Ad *Innocentium XII.* neapolitanum, e spectatissima *Pignatellorum* gente, se convertit, Pontificem ac Principem vere Maximum vereque Optimum, *Nepotismi* extinctorem gloriosissimum; ejusque in laudes grandi stilo digreditur.

- Ut tua venturo commendent Arcades ævo
 25 Facta, quibus præsens ætas & Roma superbit.
 Scilicet imperii rerumque potitus habenis
 Dividis augustas in publica commoda curas,
 Et vigili nunquam respirat fronte Tiara.
 Hinc aures pronæ in vulgus, vultusque patentes
 30 Principis: hinc vafri moderata licentia juris,
 Et castigati tanto sub Judice mores.

Jam-

28 & *vigili*] Nihil in hisce laudibus exaggeratum. Tanti Pontificis gesta si apud historicos legeris, Guarnaccium præcipue in *Vit. Pontif.* & Muratorium in *Ital. annal.* dices profecto, eum vix prodienitate a *Secundo* laudari: cum quo certe Pontifice, reipublicæ commodis ac saluti Dei munere dato, in vigilantissima utriusque regni administratione, ininus multi comparari posse videntur.

29 *hinc aures*] Singula aliqua de Pontifice vigilantissimo persequitur: ac primo quod, ut omnibus præsto esset, hebdomadis cujusque diem statuerat, qua hominibus cujuscunque generis aures benignissimas daret.

30 *moderata licentia*] Constit. an. 1192. *Romanus Pontifex*, par-

culares quosdam judices, eorumque tribunalia, ex quibus ordinariorum jurisdictione decrescente, multa quotidie incommoda, profus abolevit. Constit. autem 1193. *Circumspecta*, iudicum tribunaliumque sportulis modum imposuit. *Vafri juris*] pro eorum vafritia, qui causas tractant, jusque exercent: de qua longum atque invisum commemorare. Quid quantumque sit tribunalia moderari, ne quid detrimenti capiat justitiæ sanctitas, satis prædicant, nunquam vero nimis, multa a sapientissimis regibus sancita. In quo laudis genere eminent nostra ætate iustissimus idemque fortissimus bo-russorum rex FRIDERICUS III. & qui philosophando regnat regnandoque philosophatur, M. E. Dux

Pa-

Jamque fides pietasque tuam successit in aulam,
 Et virtus potior nummis dulcique caduco.
 Decolor est aurum insolitæ pallore repulsæ,
 35 Et tinctas olim venali murice lanas

Re-

PETRUS LEOPOLDUS AUSTRIACUS.

33 *potior*] Nisi semper sit, certe semper habenda divitiis potior, & pinguioribus hæreditatibus, virtus. *Dulcique caduco*] ex *Juven. sat. 9. 88. = Legatum omne capis, nec non & dulce caducum* = Ubi *caducum* est, quod ab uno per hæreditatem cadit in alterum. *Cic. Phil. 20. 5. caduca hæreditates.* nam apud Ictos *caduca* dicuntur, quæ, eo deficiente, cui jure civili debentur, in alium ceciderunt. Quare pessime *edit. pseudo-coloniens.* an. 1698. habet *cadurco*. Virtus igitur, Innoc. XII. regnante, auro, divitiis, generi antefertur.

34 *decolor*] Aurum (h. e. divites) mutato colore se a dignitatibus & muneribus repelli dolet. Nam divitiarum, nisi si cum virtute consociatæ essent, nullam *Innocentius* voluit rationem haberi. Cujus rei documento sunt præclarissimi doctrina & integritate

vir, quos amplissima dignitate ornavit.

35 *& tinctas olim*] *Constit. an. 1692. Ad hoc unxit nos Deus,* distribuenti justitiæ maxime consentanea, omnino cavit, ne venalia essent officia, quæ dicunt *cameralia*, nempe *Auditoris* (ut vocant) *generalis Causar. Curia Apostol. Cam. Thesaurarii* itidem *generalis, & duodecim Clericorum, ac Præsidentis*, pretio emptoribus restituto, quod fuit septingentorum sexdecim supra decies centena vicenaeque aureorum millia. Id enim quoque sanxit *Constit. an. 1698. Ad Romanum Pontificis*, post scriptam *Satyram*, de officio *S. R. E.* (ut ajunt) *Camerariatus. De venalibus offic. Cur. Rom. vacabilib.* *Cardin. de Luca in ultim. Oper. volum. [venali murice]* per vestium colorem signat vel dignitates illas antea venales, vel *cardinalitiam*, ad quam per illas patebat aditus.

Respicit, atque suos queritur cecidisse lacertos.

Sed Patris titulum quanto mercaris amore,

Cum nudum vulgus plebemque amplexus egenam

Fortuna meliore foves, tectumque laremque

40 Largiris, magnique tui patrimonia cordis!

Hoc censu lætatur inops, frigusque famemque

Despicit, atque aliud sentit te Principe fatum.

Si placeat superis longum tua numina terris

Tra-

36 *respicit*] Cum proprie *respice-*
re sic retro *aspicere*, valet hic
rei dilapsæ desiderium iniquo
animo ferre: ut Cic. in *Catilin.*
2. *torquet oculos profecto sape*
ad hanc urbem, quam ex suis
faucibus ereptam esse duxet. [*ce-*
cidisse lacertos] viribus se, ani-
mo ac spe destitutum queritur:
nos: *cader le braccia.*

37 *sed Patris titulum*] Vere pro-
prius *Innocentii XII.* titulus est
Pater pauperum. Legas omnino
enarrationem

39 *tectumque laremque*] Latera-
nenses ædes, jam pontificias, pau-
perum hospitio & convictui, red-
ditibus attributis, *Innocentius* de-
stinavit: aliud præterea hospi-
tium promedice vagisque, præ-
sertim invalidis, ad ripam Ti-
beris, quam quocunque *magnos*

a D. Michaelē dictam pæne a
fundamentis exstructam, opera
Caroli Fontana architecti, ma-
gnifice amplificavit, alimentis
idoneo censu constituto: uti ex
Constit. an. 1693. *Ad exercitium*
pietatis &c.

40 *patrimonia*] Grande atque am-
plum pauperibus patrimonium li-
beralissimi Principis effusissima in
eos beneficentia, quos Nepotes
suos amantissime vocitare sole-
bat.

42 *atque aliud*] Mutata fortuna,
paupertatis ærumnis jam te præ-
vidente non premitur.

43 *si placeant*] si (quod Deus fa-
xit) diu regnaveris, & quan-
diu regnaveris, mortales cele-
stis patris exules minus mileri
vivemus: vel quasi diceret: *fiam*
in un paradiso. [*divertis co-*
li]

Tradere, non ægre patimur divortia cœli.

- 45 Quid memorem veteres thyrræno in littore portus
 Auspiciis crevisse tuis, & fida carinis
 Ostia threïcios nautasque ciere britannos?
 Quin etiam puri latices, & ductile flumen
 Arcu substructo percurrere discit in arcem
 50 Te monstrante viam. Longum meminisse juvabit
 Attalicos sumptus, atque alta palatia nudo
 Orta solo, & raptam tua post vestigia Romam,

Dum

li] terrenam hanc stationem, qua a cœlo dividimur.

45 *quid memorem*] Portum Centumcellarum ad thyrrænum sive inferum mare (quo ipsemet an. 1696. plusquam octogenarius, quidquid Medici fremerent, se contulit) *Innocentius* restituit, vectigalium lege exemit, insignibus donavit privilegiis; ut omnino immunis omnium gentium vectoris navigiis pateret.

47 *threïcios*] Ut cum orientales, tum occidentales maritimas omnes nationes designaret, hinc *threïcios* posuit, illinc *britannos*. Nam *threïcios* pro orientalibus universim credo accipiendos. Turcas enim inde exclusos voluisse bis restatur Muratorius *annal. Ital.*

1696. & 1700. Vel de iis turcis mens *Innocentio* fuit, qui piraticam faciunt. *ciere* est hic invitare & quasi accire.

48 *quin etiam*] Centumcellarum in urbem seu arcem saluberrimas aquas, olim a *Traiano*, cujus ibi amœnissima villa, deductas, arcubus substructis, invexit, splendidaque iis extruxit emissaria.

51 *attalicos sumptus*] ab *Attalo* Pergami rege opulentissimo, qui pop. rom. heredem instituit, h. e. amplissimos: quos in publicis maxime ædificiis facere potuit frugalissimus Pontifex; cui tres tantum *julii*, teste *Guarnaccio* in *Innoc. XII.* quotidianam mensam parabant.

52 & *raptam*] Multi Roma *Innocentio*

cen-

Dum properas fluctus nutu pacare marinos,
 Æoliaſque minas. Rauco jam murmurat æſtu
 55 Mole nova clauſus, legesque ſubire docetur
 Neptunus, vanas qua ſortes deſtruis, Anti,
 Et Pietas veteri Fortunæ in ſede locatur.

Qui

centium Neptunium petentem, partim officii & amoris, partim curioſitatis potius, quam miniſterii cauſa (nam paucos admodum itineris comites adhibebat) proſequuti ſunt: quando in viam providentiſſimus Pontifex, eſſecta vel reluſtante ſenectute, ſeſe dare non dubitavit.
 53 *dum properas*] Neronianum antiqui Antii portum prope Neptunium ab *Innocentio*, jactis in altum molibus, apertoque mari obſectis aggeribus, reſtitutum, & qua ſe aperit, valido propugnaculo munitum deſcribit. Operi conſervando *Benedictum* Cardin. *Pamphilium* præfecit, eoque deſcedente *Vivros* inſtituit, ſive Congregationem (ut ajunt) quæ Antiatini portus diceretur: uti ex *Conſtitut.* an. 1700. *Romanus Pontifex*. Ne tamen putes, ſatyram ante eum portum non eſſe ſcriptam. Hi ſiquidem verſus, ut alii alibi multi, quos edita exemplaria non habent, poſt natam

ſatyram, ſecundis curis novisque accedentibus rebus, adjecti ſunt.
 56 *vanas qua ſortes*] Antium, ubi antiqui portus & phari ingentes reliquæ, Latii oppidum in primis nobile, romanorum colonia, voſſcorumque olim caput, in ora maris thyrreni Neronis, Claudii-que natalibus clarum, triceſimo ab Urbe lapide, ſere totum in ruinis jacet, proximo promontorio ſpeculæque relicto nomine, *Capo e Torre d' Anzo*. Ibi in Apollinis, vel (ut alii malunt) Fortunæ templo, ſortes ducebantur, *antiatina* dictæ, ut *præneſtina*. Sueton. in *Calig.* 57. = *monuerunt & ſortes* (alii *fortune*) *antiatina*, ut a *Caffio* caveret. Macrob. *ſaturn.* 1. 10. & 5. 16. & 1. 23. ut *videmus apud Antium promoveri ſimulacra Fortunarum ad danda reſponſa*. Buleng. *de ſort.* c. 1. Struv. *antiq. rom.* c. 6. p. 299.

57 *& Pietas*] Ubi quondam Fortunæ templum, quæ *Antiatina* dice-

- Qui populi plausus, & quæ pia vota fuere,
 Magne Pater, latio cum tutas margine puppes
 60 Stare jubes, tendisque manus, & rudera prisca
 Navalis pulchras assurgere cogis in arces,
 Regis opus! Jam nunc fornacibus atque caminis
 Æra fluunt, subitoque rigent tormenta metallo
 Odrysiis terror gemitusque futura tyrannis.
 65 Grandia miramur. Sed quis resonare docebit
 Laudibus antra tuis, & tanto numine silvas,
 Si calaber pulmo, Rullusque caprarius obstant
 Ma-

dicebatur, nunc Deo O. M. excitatæ ædes. *Ut ecclesia ibidem edificata, ac Presbytero in ea constituto, spiritualibus confluentium Christianifidelium necessitatibus consuluisse* (Cardin. Pamphilium) *summopere lætemur*: ipse sit *Innocentius* in memorata Constitutione. *veteri Fortunæ*] ad quam in vetusto exemplari *Horat.* od. 85. lib. 1. ita inscriptam = *ad Fortunam, quæ Antii colitur* = testatur *Torrentius*. = *O Diva, gratum, quæ regis Antium*.

- 60 *tendisque manus*] manibus pro imperio, tensis faciunda construendaque designas,
 63 *æra fluunt*] bellica tormenta conflantur: quod pertinet ad no-

vi propugnaculi armamenta, quibus Turcarum audacia propulsetur.

- 64 *Odrysiis*] Turcis, ut in *sat.* 3. 156.

65 *grandia*] Hæc omnia grandia sunt, nostraque & seculorum omnium admiratione ac memoria dignissima. Quis tamen immortalitati carminibus consecrabit, si turbas *Philodemus* & *Rullus* excitantes Poetis impedimento sunt, ac negotium facessunt? En tibi, quam belle ad satyram & *Philodemum* redit.

- 67 *pulmo*] pro tumido homine, ac (ni fallor) subauditur *inflatus*. *Perf. sat.* 3. 27. = ... an deest *pulmonum rumpere ventis* = ca-

Magnanimis cœptis? Jam nostra Thalia laborat
Scribere, quæ seros placeat legisse nepotes.

- 70 Sed reus invidiæ traducor, & ante severum
Postulor Ædilem, tamquam mea carmina famam
Patriciumque decus violarint livida morsu.

Non ego, tu satyras scribis, Philodeme, camœnas
Qui vitare meas audes, & spargere felle.

- 75 Mentiris, bucco, medioque in gutture verba
Vix concepta tui redolent perjuria cordis.
Non loquor ambigue, nec egent interprete versus.

I, lege. Quæ nostras exornant nomina chartas,
Perfius & Flaccus veteresque habuere Poetæ,

- 80 Et Pindi lauro truncoque notantur in omni.
Nævia, Quartilla, & Lalage, famosaque Galla
Cui

œprarius] a tam sæpe memora-
tis *Rulli* versculis de tribus ca-
pellis.

- 68 *nostra Thalia*] nostra musa: nisi
si Thaliam posuerit, quod comœ-
diæ præfessit, cui satyra successit.

- 70 *sed reus*] *Scætanum* traducebat
Philodemus invidiosissimo crimine,
quasi patricios viros nobilesque
matronas satyris infamasset.

- 71 *Ædilem*] apud Judicem accusor.

- 73 *non ego*] Crimen indignissimum

acri stilo propulsat *Scætanus*.

- 75 *bucco*] a *Buccone* stolidi fatua-
que persona apud poetas atella-
narum, ex *Lips. apostolic. quest.*
ep. 22.

- 80 *& Pindi*] idest: possum in lati-
nis versibus habes, ut notissima
sint.

- 81 *Nævia*] Nomina in superioribus
satyris notata, atque ab antiqui-
tate desumpta, ab *Horatio* præ-
sertim, *Juvenale* & *Martiale*.

Cui non nota prius? Quis sic jejunus, ut illas,
 Dum canit, in proprios sapiens non transferat usus?
 Si faciem multo medicavit Gellia cosmo,
 85 Pyxide non una contenta, & conjugis ore
 Fœda colorati liquit vestigia labri;
 An non hæc eadem meretrix regina Canopi,
 Et Tanaquil fecit; Poppæque Cæsaris uxor?
 Sed vetitas implet tabulas Quartilla, suoque
 90 Mittit amatori. Quid deinde? & Julia ephebos

Di-

82 *sic jejunus*] quis ita poeta-
 rum & historie ignarus, vel ita
 sterilis, ut ea suos in versus non
 inducat & intermisceat?

84 *cosmo*] unguento, a quodam *Co-*
smo unguentario, qui sene apud
Martial. Juven. Sat. 8. 86.

.. *& Cosmi toto mergatur aheno.*

85 *pyxide*] unguentario vasculo,
alherello. [conjugis ore] mutua
 inter oscula conjugis gens colo-
 rati labri cerussa fœdavit.

87 *regina Canopi*] impudicissima
 Cleopatra Ægypti regina a *Ca-*
nopo urbe & insula ad Nilum:
 de qua *Horat. 1. . . od. 37. 25.*
Ausa & jacentem visere regiam
Pulvis sereno, fortis & asperos
Trachare serpentes, ut atrum
Corpore combiberet venenum,

Deliberata morte ferocior.

88 *Tanaquil*] uxor *Tarquini Prisci*
 romanor. regis quinti, cujus ina-
 ritum regentis opera *Serv. Tul-*
lius, occiso *Prisco*, regnum oc-
 cupavit. *Liv. 1. 34.* Pro qua-
 cumque imperiosa fœmina usur-
 patur. *Poppæa*] sabina, *Nero-*
nis Claudii uxor, de qua alibi.
 Sueton. in *Neron.*

89 *sed vetitas*] Atqui vetitis, h. e.
 amatoris, epistolis scribendis mit-
 tendisque totam esse *Quartillam*
 notasti.

90 *quid deinde?*] Respondet *Sella-*
nus. [*Julia*] Octavii Augusti
 filia lascivis amoribus insignis;
 de qua *Senec. de benef. 6. 32.*
 & *Plin. 21. 3. ephebos*] primæ
 lanuginis adolescentulos.

- Dilexit, nitidosque procos romana puella
 Quolibet in circo limis feriebat ocellis.
 Has ego versiculis retuli. Sub mole latentes
 Marmorea cineres, atque usta cadavera flammis
 95 Musa petit, gelidosque fricant mea carmina manes,
 Qui labicana latiaque teguntur in urna.
 Me non immundo mater generavit ovili
 Dum tondet pecudes; nec nostra infantia cælum
 Vile haussit, lususque fuit tractare bidentes,
 100 Aut virga tardas sub noctem agitare capellas.
 Sed mihi gentilis de sanguine fluxit avorum

Tom. II.

M

In

- 91 *limis*] de qua voce *sat.* 1. 4. *enarrat.* 224.
 93 *has ego*] Veteres hæcæ feminas, non nostræ ætatis matronas, descripsi.
 94 *cineres*] Fœminas remotissimis jam mentibus extinctas sepultasque satyria peto. *usta cadavera*] bene *usta*, ut hoc ritu antiquitatem significet. Vid. *enarrat.*
 95 *gelidosque manes*] mortuos.
 96 *labicana*] Secus vi. s. maxime publicas, seu consulares, seu militares, sepulcra poni solita diximus in *sat. super. enarrat.* 86. Vid. *enarrat.*
 97 *non immundo*] Non ego es, qui in conditione, litque parca-
- tibus natna, atque educatus. Nam *sat.* 4. 38. = *Sed clamens genitrix patrii prope fluminis undam* = *lum tondet pecudes. re saluto pondere ventris* = *Te fertur peperisse*
 98 *cælum*] pro æve. *haurire cælum* hic est institui, informari, educari.
 101 *mihi gentilis*] Hæc de se verissime prædicat *Señanus*. Animadvertant, quomodo, qui de vero satyrarum auctore etiamnum subdubitare videntur, nemo sane illorum, de quibus suspicatum, eo fuit, quo *Señanus*, nobili genere. Vid. *enarrat.*

In venas humor, moresque & publica vitæ
Officia a tenera docuere ætate parentes.

Artibus his crevi. Potuit quis lædere nostrum

105 Matronas, totamque secare licentius Urbem,

Si sapiunt, æqua pensabunt lance quirites.

Effugisse cupis tenui vulpecula rima,

Atque alios oncrare tuis, stultissime, probris.

Sed non eveniet. Calabrum, romane, caveto.

110 Illius audaci temeraria labra veneno

Distillant, spurcoque oriuntur in ore cicutæ.

O si cinctutos commendatura Cethegos

Se-

104 *potuit quis*] egone, an tu.

105 *secare*] pun gere, perstringere, mordere; *nos: tagliare i panni addosso, trinciare*. Petf. Sat. 1. 114.

..... *fecit Lucilius urbem,*

Te, Lupe, te Muti, & genut-

num (dente) fregit in illis. =

106 *pensabunt*] Pro sua equitate

expendent romani homines at-

que judicabunt, uter nostrum

potuerit alienam famam lædere.

107 *effugisse*] Cum sis ipse mor-

dax & injuriosus, vulpina pro-

sus arte execrationes evadere te

posse putas, si ejusmodi criminis

infamiam in alios derives. *vul-*

pecula] Adeo cuncta rimatur vulpecula captiva, ut tandem effugiat. *rima*] nos: *perugio, gressola*.

109 *sed non eveniet*] Erecta enim voce universos cavere monebo.

111 *ekuta*] ipso pro veneno venenosa herba.

112 *cinctutis*] ex. Horat. *art. poet.* 50. = *Fingere cinctutis non exaudita Cethegis*.

[*Cinctutos Cethegos* hyperbolice posuit, & per quamdam similitudinem; quasi Nulla fascia tante esset latitudinis, ut *Cethegi* fere *cinctum* imitaretur, qui fascia non erat, sed

Serica, quæ Rulli circumdat, fascia, lumbos,
In collum celeri transfret provida nodo:

- 115 Tot non immundo perjuria nigra palato
Libera prodirent: animæ sed mista dolenti
Efflares alia mendacia subdola porta,
Græculus & longum faceret Philodemus iotæ.
At ne deficiant sannæ risusque jocique,
120 Longum vive, Bion, petasusque expectet hotruscus.
Præstat enim cerebri propius cognoscere lippi

M 2

Na-

*sed subligaculum. sive campe-
stre, quo partes infra pectus ve-
labantur ex Porphy. in hunc
Horatii versum = cinclum est ge-
nus tunica infra pectus aptata. =
Vid. enarration.*

- 113 *quæ Rulli*] Ex tribus Rullis,
quos diximus, hunc cum esse
puto, qui *Canoniceus* talari ve-
ste incedebat. Quam belle simul
Rullum ridet fasciatum!

- 114 *in collum*] Utinam tibi *Rulli*
fascia rectis vicem in suspendium
suppleret: tot tantaque non ef-
funderes mendacia.

- 117 *alia porta*] Faucibus loqueo
elisis, vides qui reliquis inter-
clusum animæ pateas exitus.

- 118 *iotæ*] Græcam litteram *iotæ* fa-
cere est vitam suspendio finire;
aerum pedibus vetherando: itali-

*ce: dur. de' calci al vento, all'a-
ria, al royojo. Græculi, h. e.
græcas litteras perpetuo crepan-
tis, supplicium lepide per græca-
nicæ litteræ figuram designat,
iota vox græce trisyllaba, quæ
latino more fit dissyllaba, ut in
Martial. 2. epigr. ult.*

- 119 *at ne deficiant*] Sed vivas,
& quidem diu. Nam si perires,
jocandi nobis ridendæque pulches-
simum argumentum periret.

- 120 *petasusque*] *Ad sat. 3. 47.* di-
ximus Romæ a petasatis floren-
tinis S. Joannis sodalibus a mi-
sericordia nuncupatis in crucem
tollendos deduci. Habes igitur
quid sit *petasus hotruscus*: italicez
cappellacci florentini.

- 121 *præstat enim*] Satius enim est
tut

Naturam, quantumque tuæ sit mentis inane.

Nam licet aoniis feriant emissa pharetris

Tela cutem, & durum scalpant tibi vulnera callum,

125 Nil, recutite, doles, nec palmam subtrahis: atqui

Ad scuticam pueri trepidant, falluntque magistrum,

Callida dum sævum declinat dextera flagrum.

Verum ego cum dixi: faciles male perdis amicos;

Ambitione tumes; vanus te decipit aulæ

130 Fulgor; & occulto trepidat tibi crimine fibra:

Tu potius gaudes, & crispas nare cachinnos.

Displicet hoc uuum, quod amamur, quodque probamur,

Et jam trans alpes & magnum navigat æquor

Glo-

tui cerebri propius inspecta natura, te ludos facere. *cerebri lippi*] cœcæ mentis, cujus sit quasi acies, ut in oculis, lippitudine obfuscata.

123 *nam lices*] Verberibus callescere, & salutaria monita risu excipere, cujus est, nisi hominis aut stolidi aut insani? *aoniis*] tela e musarum phætra sunt satyrici sales.

128 *recutite*] Qui exulceratus sit, recedatque cute sæpe laceratus, dicitur *recutitus* Martialis, 9. 58. 4.

124 *Non rupta recutita colla mulla*. = Aliis super alia verberibus cæsus semper caudex es (*untronco, un ceppo*) tuique semper similis. *subtrahis*] ferulæ; quod solent pueri imminente scuticam ictu.

130 *fibra*] Palpitant conscientia occuli criminis præcordia. *Sat. super.* 270.

131 *crispas nare*] risum collis: per hypallagen pro *crispare narem cachinnis*.

Gloria Sestani; nec gothus dicor & hunnus
 135 Barbarie tumidus, calamoque nocentior illis,
 Flavia qui rabido terebrarunt marmora ferro,
 Et nidos fecere avibus viridique lacertæ.
 Cordi nimirum petulans caprificulus hæsit,
 Extenditque fibras, & surdas occupat aures.
 140 Stoicus esse cupis: sed te Metrodorus in hortis

M 3

Cūr

134 *gothus*] Gochi hūnnique, barbaræ septentrionales gentes, utinam nostræ Italiæ minus notæ. *nec dicor*] qualis a te; latinitate barbarus.

135 *nocentior*] Neque ego plus satyris nocuisse dicor, quam ferro illi, a quibus Flavium amphitheatrum male habitum est ac deformatum. Id autem ex vulgi opinione dixisse opinor, non ex rei veritate. Vid. *enarration*.

136 *Flavia*] Flavium celeberrimum amphitheatrum a Flavio Vespasiano exstrui cœptum, a Tito fil. perfectum dedicatumque, vulgo nunc Coliseo. [*terebrarunt*] Vid. *enarration*.

137 *viridique lacertæ*] Viridis lacerta italice: *ramarro*. Horat. 1. od. 23. 6. = . . . seu *virides rubum* = *Dimovere lacertæ* . . .

138 *caprificulus*] De caprisco, ambitionis & arrogantia symbolo,

sat. 3. enarrat. 11. Sublata metaphorâ, sensus est: hæsit tibi animo petulans arrogantia, qua tumidus, quemadmodum omnia perimeat ac pertrumpit *caprificulus*, te quocunque violentus insinuas, omnes alios submoves, atque adeo sternere conaris: ac si quis te aliquid moneat, surdo cantat.

140 *Stoicus*] Vis stoicus videri, cum sis epicureus; nempe gravibus severisque moribus, cum voluptati genioque indulgeas. *Epicureum* dicit ex vulgi opinione: nam quæ vere fuerit *Epicuri* doctrina, ipse monet Sestanus *sat. 1.* nosque ibi 14. & seqq. enarravimus. *sed te Metrodorus*] Metrodorus princeps *Epicuri* auditor te in suis hortis myrtum (myrti baccas Celsi) & bulbos, id est voluptatis irritamenta, legentem vidit. *Myrtus* enim sacra erat *Peneri*, quæ ideo *Marcia* dicta, seu

Cur toties myrtum vidit bulbosque legentem?

Desine Gassendj mirari scripta, tuisque

Confiliis vitæ fines laudare beatæ,

Cui potior virtute fuit male sana voluptas.

145 Nam tibi nec Zeno, nec porticus illita barbis

Ar-

feu *Myrtia*, h. e. *Myrtea*; neque in sacello *Bonæ* inferebatur; ex Plutarch. *quæst. rom.* 20. Arnob. 3. p. 168. Lactant. 1. 22. *Bulbus* aut in radix quarundam herbarum vel florum, instar cæpæ rotunda, & tunicata, quales sunt narcissi, lilii, squillæ &c. qui C. llo interdum est cæpa ipsa & allium, speciatim est hortensis herba bulbos ferens esui aptos, qui inter salaces cibos habentur. De *Me-trodoro hortisque epicureis* in *e-narrat.* 72. & 79. ad fut. 1.

142 *Gassendj*] Petrus *Gassendus* dinienfis, Ecclesiæ dinientis Præpositus, & in regia parisiensi Aca-demia mathematicæ professor 1x. cal. febr. an. 1592. nat. 1x. cal. novembr. ob. an. 1635. Notissimi ejus in *Epicurum* libri, quem a voluptarii hominis opinione egregie vindicat. Vides. *enarration.* in *sat.* 1. Pertur *Philodemus* Epicuri vitam & dogmata suis explicasse.

143 *confiliis*] *Beatitudinis* finem

desine in voluptate potius, quam in virtute statuere.

145 *nec Zeno*] Zeno citræus, h. e. Citrii in Cypro insula natus, Mneseci fil. stoicorum, qui pñmo *zenonii*, auctor fuit. *nec porticus*] Zeno locum tradendæ doctrinæ sibi *porticum* delegit, quæ ob picturæ varietatem *πορτικὸν ἑστῶς* dicebatur: atque in ea a *Polignoto* & *Mycone* Xerxis & Darii persarum regum depicta pugna, alias *Pisinaflia*: quare Pers. 3. 53. = *Quæque docet sapiens braccatis illita medis* = *Porticus*..... = Sensus est: si doctrina sis stoicus, moribus vero epicureus, non te certe Zenonis nomen, nec *porticus* græcorum sapientum, (pro medorum persarumque) imaginibus ornata defendet, quin male audias: idest: non te stoica doctrina, neque græcarum litterarum scientia, quantacunque sit, ab epicurei hominis infamia tuebitur.

Argivis titulum faciet; sed nomen habebis
 Turpe; & te dicent Epicuri de grege porcum.
 Tunc poteris Solymæ quondam fabricata trophæis
 Delubra, & veteres, quas Pax habitaverat, ædes
 150 Visere cum suis cognatis, albaque lardo
 Omenta, & pingui tuceta parare macello.
 Non est, crede mihi, pulchrum sine corpore no-
 men
 Virtus: nec sapiens Barro si forte videris,

M 4

Id.

147 *de grege porcum*] ex Horat.

1. *epist.* 4. v. ult. = *Me pin-
 guem & nitidum bene curata cu-
 te vifes*, = *Quum ridere voles*,
Epicuri de grege porcum =.

148 *tunc poteris*] tunc inter co-
 gnatos suos poteris eminere in
 foro boario (*campo-vaccino*), ubi
 porcorum nundinæ: quem locum
 signat per proximas, vel non
 longe positas, antiquitatis reli-
 quias, nempe per *T. Vespasiani*
arcum ex hac parte, hierosoly-
 mitani excidii ac de judæis trium-
 phi monumentum, ex illa per
 templum *Pacis* a Vespasiano ex-
 citatum, (Sueton. in *Vesp.* pag. 9.)
 in quo candelabrum, ceteraque
 hierosolymitani templi vasa &
 ornamenta, teste Joseph. *bell.*
jud. 7. reposita sunt. Centum

post circiter annos, *Commodo*
 principē, incendio consumptum
 est. *Herodian.* 1. 14. 4. *Dio* 73.
 150 *albaque*] ut possis inde in la-
 ridum, succidiam, lucanicas, alia-
 que farcimina, abire.

151 *tuceta*] Tucetum proprie erat
 farciminis genus ex suillis extis
 vel carnibus minutatim concisis,
 & omento vel reticulo vestitis,
 coctumque in sartagine ex oleo
 vel butyro. *Perf. sut.* 2. 42.
 = ... *grandes patina tucetaque*
crassa. = Erant vulgaria, erant
 & exquisitissima. Nam Fulgent.
de priscor. serm. 4. *oscas regias*
 dici ait.

152 *sine corpore nomen*] non est
 titulus sine re.

153 *sapiens*] Optime *sapiens*: qui
 quod sapiens sit, ad rectam vi-
 tæ

- Idcirco sapiens eris. O quam distat ab umbra
 155 Virtutis virtus! Verbis tua facta repugnant.
 Zenonem nam labra crepant, sed vita Epicurum
 Tota olet. Ergo quid virtus? Ni displicet, audi.
 Frugi hominem dico, superis qui præstat honorem,
 Majoresque colit: quem visa pecunia recto
 160 Tramite non flectit: quem nulla libido perurit,
 Aut timor in præceps urget; sed sorte beatus
 Ipse sua, dominos animo portare recusat:
 Qui vivens arcto reputat se carcere claudi:

Qui

- em institutionem rationemque pertinere docet in *psalm.* 110. v. 9. doctissimus *Matthæus* noster. *Barro*] Ut sapiens sis, satis profecto non est, si *Barro* ceterisque amicis tuis videre.
- 354 o quam distat] pulcherrime verissimeque dictum.
- 156 Zenonem] Stoicorum doctrinam prædicas, qui totus es vita epicureus.
- 158 frugi hominem] probum, integrum. En tibi moralis totius doctrinæ summa pauculis verbis comprehensa: quicquid Deo debes, societati, tibi que ipsi, complecti vides.
- 161 sorte beatus] Sua sorte, h. e. statu & conditione, contentus qui sit, rara avis. *Morat.* sat. 1. & seqq. & 1. *epist.* 14. 10. = *Optat ephippia bos piger, optat arare caballus.*
- 162 dominus] cupiditatibus servire; ex *Perf. sat.* 5. 129. allato in annotatione ad 234. *sat.* 8. Animi enim nostri sunt domini ac tyranni ipsius animi affectus & cupiditates, in quas dominari oportet, ne domineris. Vid. *enarrat.*
- 163 qui vivens] Mortalem hanc vitam exilium esse, corpus autem hoc nostrum quasi carcerem, quo arretetur anima, passim Philosophi. Quod qui secum saepe reputat, ita vivit, ut multo meliore post mortem conditione fruatur, ab exilio & carcere ad patriam regnumque translatus.

Qui morbos & pauperiem, qui fata moratur
 165 Ultima, ut in melius migret vivacior ævum,
 Quo nec fortunæ nec temporis ulla potestas:
 Denique non tristis, non invidus atque molestus,
 Nec Philodemus erit, sapiens si quis cupit esse.
 Hæc ego dum scribo, surgunt tibi vertice cristæ
 170 Coccinæ, ut volucris, juvenis quam donat amatæ,
 Cum precibus manes inferni & thure piantur.
 Gestis enim nucleis mendicam quærere famam,

At

164. *moratur*] morbos pauperiem-
 que, ac cetera hujusce vitæ in-
 comoda fortiter sustinens mor-
 tem expectat, cujus beneficio
 ad æternam transmigrat, in qua
 nullæ fortunæ vicissitudines, nul-
 læ temporum varietates.

168. *nec Philodemus*] Ac si in *Phi-*
lodemo quæ virtuti sapientiæque
 adversantur, omnino ita essent
 collectæ, ut *Philodemus* idem so-
 naret ac *non sapiens*. Ubi ni-
 mio impetu ruptum satyricum vi-
 des: sed satyricus est.

169. *vertice cristæ*] Cum hæc ita
 sint, tu tamen ambitiosus roma-
 nas dignitates vel amplissimas men-
 te agitas, atque jam tibi vide-
 ris arripuisse: id quod per *cristas*
coccinæ capite surgentes belle

significat.

170. *ut volucris*] Additiæ coccinæ
 cristæ surgunt sturnis, qui Ro-
 mæ sunt venales postid. cal. no-
 vembres: qua die defunctorum
 animæ precibus sacrisque rele-
 vantur. *juvenis*] Sturnos eo mo-
 do cristatos in nudinis ad D.
 Gregorii lare, ubi solemnitas de-
 functorum memoria celebratur,
 enere solent ausili, ut sum quis-
 que amasunculum munusculum
 præbeant: quod dicunt: *pagar la*
fiera.

172. *nucleis*] minutis frivolisque re-
 bus, quales nuclei, qui vel projici-
 untur, vel nisi ab infimis pue-
 ris capi colligique projecti non
 solent. *mendicam*] fraudulenter
 quantam.

Atque capillatos inter tibi regna parare,
Ut te suspiciant, & verba loquentis adorent,

- 175 Constipetque latus nitidis armata sarissis
Clara phalanx. Demens! Jani te mense placenta
Subdola decepit; fictique insignia regis
Detulit occulta latitans in parte legumen:

Hinc

- 173 *capillatos*] comatos, h. e. pueros, qui intonsa atque integra coma sunt. Comam vetera ad pubertatis annos siebant; tum vero detonsam alicui numini consecrabant, ex atheniensium more. Stat. *serm.* 4. 6. Varr. *apud Non.* 11. 96. Pitisc. v. coma. Ne tamen potius id apud omnes, & quacunque aetate, in usu fuisse. [*regna parare*] auctoritate atque aestimatione dominari.
- 175 *sarissis*] Apte *sarissis*, ut vox voci respondeat. Ut enim *phalanx*, ita & *sarissa* (hasta prismatica) macedonica erat. Liv. 38. 7. *sub fin.* Lucan. 8. 298. = ... *ei propius timere sarissas*, = *Quam nunc pila timent, populi...* = h. e. macedonum, quam romanorum, arma.
- 176 *clara phalanx*] Sat. 4. 8. *claram phalangem* Philodemi *luniforum* conitatum esse diximus; qui tanquam regii corporis cures, & strenui quasi milites

pugnaturi, ejus semper latera tuebantur. *demens*] sensus est: tua phalange stipatus tibi regnare videris: sed demens es, qui non videris *fabaceum* te esse regem. Respicit hic ad ludum quendam gallis astatum, qui sit nomis, vel VIII. idus januar. Epophaniam sacro, & a tribus regibus apud eos dicto. Nam ad prandium vel cenam amicis convenientibus, sub finem mensae ante bellaria, quendam (in qua una latitat grandaeviscula *fabula*) apponitur placenta: qua hiiores inter convivas partita, is, cui *fabula* obveniat, jocosus multoquo plausu *rex subnicens* salutatur: idque propterea dicunt: *fabaceo libo regnum fortiri*, seu regem faceret *fait le roi*: quo bibente omnes acclamant: *roi bott*. Plura alia in *enarratione*.

177 *subdola*] quod in ea lateat *fabula*.

Hinc titulos fascesque capis, dominæque revolvīs

180 Jura fabæ, & vafræ palpas te munere crustæ.

Quidquid ab argolico fatagis depromere censu,

Tinnitus, fumusque levis, sine corpore larva,

Et nugæ mihi semper erunt. Tu nomine græco

Confusus nebulas oculis offundere gaudes,

185 Bracteolisque sonas: sed quis mirabitur illas?

Nempe, cui mos est tripodes, parvasque patellas,

Curriculum, & rubro suspensa crepundia filo

Mirari, signat majorem ubi pyramis umbram,

Et

179 *fascesque*] summæ potestatis apud romanos insigne, ti. e. regiam potestatem. *dominæque*] quæ te dominum fecit. *revolvīs*] animo ac mente agitas quidquid juris tibi detulit *fabæ*.

180 *palpas*] & sic tibi places, tibi que blandiris, quod munere subdolis placentem ad regnum perveneris.

181 *ab argolico*] a græcarum litterarum scientia, quæ tibi est ad captandam firmam quasi census.

185 *bracteolisque*] Græcæ tunc litteræ, quibus te jactas, tibi que plaudis, non autem romæ sunt, sed bracteolæ; (*stygie & orpello*) quod puerulis fucum faciant, non viris.

186 *tripodes &c.*] reulas pueriles,

quæ Romæ venum exponuntur in puellaribus nundinis sextis martii feriis in area vaticana ante basilicam D. Petri, gemino hinc inde perystilio, seu porticibus, ab Alexandro VII. P. M. ornata.

188 *pyramis*] pro obelisco, qui a pyramide alius est, atque ut tempore, ita etiam operis miraculo, dignitate & veneratione superior. Petrus Angelius bargæus de obelisc. apud Græv. *an- tiqu. rom. vol. 4. p. 1995.* Mercat. & Kircher. de obeliscis. Vid. *enarration.* [*majorem umbram*] Non longe ab obelisco; qui cum inferius crassior sit, & paulatim assurgendo decreseat, majorem cominus facit umbram, cunctis minoram,

Et gemino exuberant pendentia flumina fonte .

- 190 Dic, bombax: tritæ si mercurialis Apella
 Scruta togæ, & fartam non uno vulnere pallam
 Laudat, & opposita speculatur luce lacernam,
 Nonne mali ridet Tongillus licia panni,
 Et calce obtritum cogit discedere Verpam?

AC-

189 & gemino] Duo hinc inde fontes, qui ex admirabili aquarum copia bene *flumina*, medium habent vaticanum obeliscum, magnifico opere, intinui cratere, nobilique marmore exstructi.
 190 *bombax*] Intersectio apud *Plaut.* in *Pseud.* 1. 3. 131. & *Aristophan.* in *Thesmophoriaz.* 46. quæ hic fere valet italicam: *possare*. [*mercurialis*] h. e. mettator a *Mercurio*, qui mercaturæ & luero præest. Quare, teste *Suida*, marsupium gestat. *Horat.* *Æ. sat.* 3. 24. = *Hortos egregiasque domos mercarier unus* = Cum luero morant unde frequentia *mercuriale* (al. *mercurialis*) = *impofuere mihi cognomen compita* . . . ubi *Heinsius*: quod *græci* ἑμπορεύς *latini* *mercuriale*: quod est *lucrum in speratum*. Sed hoc inter *mercuriales* & *mercatores* discrimen, quod illi peculiari collegio adscripti essent, isti non item. *Apella*] *Judei* nomen apud *Horat.*

1. *sat.* 5. 100. = . . . *credat Judeus Apella*. — Tôtius autem sententiæ vis est: si propolam judæum, qui *die mercurii* in foro agnati tritas & concinnæ fraude a sarcinatore interpolatas vestes venum tradit, easque verlando & contra lucem proponendo laudat, empturus tamen *Tongillus* cum subdola fucosque merco ridet, atque adeo calcibus perit; mihi ne minime licebit, *Philodeme*, jecum risumque facere totis in scribendo græcos centones? Forte a *die mercurii* dixit *mercurialem*.

193 *Tongillus*] Nomen fictitium plebeji hominis, qui ad judæi vestem aliquam refartam empturus, bene oculatus & eatos accedit. *licia*] *filia* contexta, seu flamina, quibus pannus contextus.

194 *Verpam*] circumcisum, judæum.

195 Ergo ego Tongillo pejor ridere vetabor

Sermones chartasque tuas, quas undique rebus

Affutis verbisque studes farcire pelagis?

Pallia non vendes græcus propola togatæ

Urbi. Sed quoties platani refupinus in umbra

200 Immensum pensare chaos, vaga semina rerum

Incipis, & phœbi cursus lunæque labores,

Indignor, tantaque jecur mihi bile tumescit,

Ut

197 *affutis*] quod est metaphoricæ centones consuere. Est enim proprie *cepto* stragula vestis vilior crassiorque ex variis veteribus diversi coloris pannis confarcinata.

198 *pallia*] græcas merces, h. e. græcos centones latinis non vendes. græci enim *pallio*, unde *palliati*, romani *toga*, unde *togati*, utebantur. *Virg. l. æn. 188.* = *Romanos rerum dominos gentemque togatam.* = *Cic. phil. 5. c. 5. græculus iudex modo palliatus, modo togatus.*

199 *platani*] Academiam a *platano* dictam Romæ institutam commemoravimus ad *sat. 8. 199.* [*refupinus*] vel negligens & oscitans in iis, quæ differens effutiebatur, vel superbus & elatus in dicendo: *tronsio, pectorato.*

200 *pensare chaos*] de physicis, ea quæsi ponderando, differere. *chaos* sæpiissime pro confusa, qualis initio fuit, atque inforui cæli terræque materia a Deo ex nihilo facta: ex qua postmodum rerum omnium hujus universitatis variæ species, rerumque formæ prodierunt. *vaga semina*] huc illuc sparsa rerum principia.

201 *lunæque labores*] lunæ defectus: vox ovidiana *metam. 7.* 208 ac si tunc luna laborare creditur.

202 *jecur*] Tanta mihi ira cor tumescit. Sensum accipe: cum te differentem audio, ita stomachor, ut bubulcum & aratorem veterum numismatum notas judicantem minus ægre ferendum putem. Apud vetores *jecur* pro

Ut potius vellem latios audire bubulcos,
 Cum duro vendunt effossa numismata raſtro,
 205 Antinoique comas, vultumque Neronis arator
 Judicat, atque recens audet culpāre metallum.

Quid mihi Chryſippos, ærumnoſosque Solones,
 Arceſilaſque probas? redeant hæc nomina Athenas;
 Teque joci Paridis capiant, lepidique colores.

Ber.

corde quamſepiſſime. *Jecur* ſiquidem pro venarum omnium principio ac ſanguinis officina habebatur, in quo propterea animi atque affectuum ſedes eſſet. Horat. 1. *ed.* 13. 4. = *Fervens diſſicili vile tunc jecur.* =

204 *raſtro*] quo inſtrumento ruſtico dentato non modo eradi terram, verum etiam erui docet Varro *de ling. lat.* 4. 31. = *raſtri, quibus dentatis penitus eradunt terram, atque eruunt.*

205 *Antinoique*] Antinoum comatum & cincinnatum: de quo ſat. ſuper. 74.

207 *quid mihi*] Quid mihi græcos philoſophos tam ſæpe ingeris? mitte: nam ſupra tuum ingenium nimium ſunt. *Chryſippos*] Apollonidæ fil. *Chryſippos* ſolentis, vel tarſentis, ſtoicus philoſophus Zenonis, & *Cleanthis* auditor; qui & ſectæ præfuit, ſtoicorum-

que princeps habitus eſt. Is in dialecticis longe omnibus antecellit. *Solones*] Solon athenienſis, vel ſalaminius, ex ſeptem Græciæ ſapientibus, unus, qui leges poſt Codri mortem athenienſibus dedit, annumque & menſes ordinavit: ideo ærumnoſus, quod *Piſiſtrato* per tyrannidem Athenas occupanti ceſſit, variisque urbibus peragrat, tandem in Cypro inſula perinde ac exſul mortuus eſt. Perſ. ſat. 3. 79. = *non ego curo* = *Eſſe quod Arceſilaſ ærumnoſique Solones.* =

208 *Arceſilaſque*] Arceſilaus, Ciceroni *Arceſilaſ*, pitaneus ex Æolide, Scythi, vel Scythi fil. *Autolyceum* mathematicum audiit, priuſquam Athenas veniret; inde *Hipponicum* item geometram: mortuoque *Cratete* platonice ſcholæ præfuit.

209 *joci Paridis*] Miſis græcis, aut mi-

210 Bertoldi, & crebra dilectus imagine codex.

Hunc facile invenies, si docti scrinia Fusci,
Cistaque Virginii pateat, pluteusque Vagellj,
Quo viles auro cultæ servantur hetruscæ,
Et vetus exesum vestit membrana Platonem.

Proh

minutos libellos te verte *Paridis*
& *Vienna*, (*Paris & Vienna*) vul-
garissima apud plebeculam fabel-
larum nomina, uti & Bertoldi
(*Bertoldino*): ad quem quod
pertinet, insperata illi vel apud
doctos venit nominis gloriæ ex
nostrorum poetarum, & quidem
præclarum, ingenio; quibus
ejus facta dictaque placuit ver-
sibus venustate ac lepore plenif-
simis exornare.

210 *crebra imagine*] Bertoldi fa-
bellæ frequenter ac male figura-
tæ circumferuntur; eoque magis
popello ac pueris placent. *dile-
ctus*] vel pueris, quibus nihil
jucundius, quam ejusmodi figu-
ris oculos pascere, vel *Philode-
mo*, qui puerilibus delectatur,
aut nisi puerilibus non est ido-
neus. *codex* ꝑ Vid. *enarrat.*

211 *hunc*] Bertoldi pagellas. *si
docti*] ironice: vel qui sibi doctus
videatur, quod libros habeat ve-
nales. *Fusci*] *Fuscus*, *Virginii*,
Vagellj, minorum bibliopo-

larum nomina commenticia.

212 *cistaque*] Inter *cæpas* & *cina-
ras* interdum in cistis prostant
libri. Fructuum venditorem ipse
vidi libros pira inter & mala ve-
nales habentem; qui de pretio
rogatus, volumen manu explica-
ta, quasi lance, ponderans, quan-
ti esset statuebat. quare de *Lum-
bino* in *Ch. orationes* grandiu-
sculæ molis quærentem me ter-
ruit.

213 *viles hetruscæ*] comediam, seu
fabulæ, ut *æsellana*. [*auro cul-
tæ*] Cum ad theatri usum, &
spectatorum maxime nobillium,
eduntur comediam; tum auro &
colorata membrana ornari solent.
viles autem dicit, quod exactis
theatralibus actionibus (*finite le
recte*) jam nullius sit usus, ac
nullius fere pretii. & *vetus exo-
sum*] Apud imperitissimum ven-
ditorem quid mirum si fabulæ
niteant, *Platonis* autem opera for-
deant?

214 & *vetus*] Vides bibliopolæ im-

per

- 215 Proh fatum! Calaber lasciviv scurra, suoque
 Providus ingenio Romæ qui prandia donet,
 Invenit, & caligis tunicaque exultat inempta.
 Parte alla Euganeus, pulchro cui pectus honesto
 Fervet, & ascræas dellbat cominus undas,
 220 Ut satur ad vigilem possit remeare lucernam,
 Cogitur indoctis componere verba cucullis.

Sed

peritiam; apud quem fabulæ belle
 ornata, divinus vero *Plato* cor-
 rosus & neglectus.

215 *proh fatum!*] maxime dolen-
 dum, si virum viro, maxime vi-
 ro si poetam poetæ confusas. *la-*
sciviv] omnibus abundat: est au-
 tem hic lascivire, quod nobis:
ruzzare.

216 *ingenio*] parasitorum ingenio
 astutus.

218 *Euganeus*] *Euganius Lybades*
 inter Arcades, & quidem tum
 ætate tum virtute primos, est
Benedictus Menzinius, qui ali-
 quandiu vitam toleravit oratio-
 nes concionesque scribendo, que
 ab aliis, pretio dato, recitaren-
 tur. Vid. *enarrationem*. [*honesto*]
 ut in *lit.* 1. 15. quod nos: *pie-*
no di bella onestà.

219 *ascræas*] Bibere cominus fon-
 tem ascræum, sive aganippeum,
 est poetica laude maxime flo-

rere.

220 *lucernam*] ut non inan! pro-
 fus vultre ad suas se lucubra-
 tiones referre possit: *al tavolino*:
 quo sensu *Juven. sat.* 1. 51.
 = ... *venustina digna lucernæ*,
 h. e. lucubrationibus, quibus Ho-
 ratius venustinus satyras suas con-
 scribebat.

221 *indoctis*] qui cum nulla sint
 eloquentia, orationes conciones-
 que suo Marte nequeunt com-
 ponere. *cucullis*] Cucullatis ho-
 minibus. Non quod universi hu-
 jus generis homines nihil in elo-
 quentia valeant: sed quod in
 tanto eorum numero non desint,
 qui vel adversa Minerva, vel in-
 genii imbecillitate, vel institu-
 tionis aut exercitationis defectu,
 parum admodum possint. Au-
 diendus hic D. August. *de doct.*
christ. 1. 4. c. 62. in vol. 3. edit.

Sed tibi non astus nec linguæ discolor usus
 Quidquam proficiet, cinctique infania Rulli.
 Contemnere miser, trullasque & fictile thuscum

225 Ornabis: figulus sic te dignetur Apelles,

Nec facile urceolos timeat spurcare Saonæ;
 Aut pretium crassæ nomenque perire diotæ.

Infelix operam perdo: nam læva mamilla

Tom. II.

N

Nil

antuerp. 1700. *Sunt sane quidam, qui bene pronuntiare possunt, quid autem pronuntient excogitare non possunt. Quod si ab aliis sumant eloquenter sapienterque conscriptum, memoratque commendat, & ad populum proferant, si eam personam gerunt, non improbe faciunt.*

222 *discolor usus*] Pers. sat. 5. 52. = ... & rerum discolor usus, = h. e. varius. Lingua discoloros, alias *bilingues*, qui subdole loquuntur: quod solent adulatoribus & parasiti.

223 *cinctique*] qui supra 113. cinctus & fasciatus.

224 *trullasque*] tua imagine viliora ornabis fictilia vasa. *trulla* vasis potorii genus hic fictilis, ut nobis: il *boccale*. Horat. 2. sat. 3. 143. = *Qui vesientium sessis potare diebus* = *Campana solitus trulla* ... = h. e. fictili.

Vid. *enarration.* de trullis. *fictile thuscum*] Non uno in Thuscum loco fictilia ex argilla conficiuntur; præsertim vero secus Arnium in agro florentino.

225 *sic te*] Ironicè optantis præcantisve est, ut significet, *Phlœdemi* faciem ne figulina quidem esse dignam: timebit quippe figulus, ne turpi ejus imagine conspurcata vascula fiant viliora, pretioque & æstimatione cadant.

226 *Saonæ*] *Savo.* vel *Savona*, urbs ad ligusticum mare occidentale, ubi multa varii generis fictilia: *majoliche di Savona*. Est & celeberrima figlina faventina, unde gallicis fictilia *savanne*.

227 *diotæ*] ut in sat. 1. 238. *quem crassa*, quod vel corpulenta sit. vel ex vili argilla.

228 *infelix*] Quidquid moneam, quicquid objiciam, littori loquor.

ope-

Nil salit, & sicci torpet tibi vena cerebri.

130 Inguinibus, Philodeme, tuis qui subligar esse

Credidit, undantes credat se posse Vesevi

Iras, & Tanais cyatho compescere fluctus.

For.

operam perdo, nihil profus moveris. *lava mamilla*] h. e. cor, quod ad levam vergit. Cor tibi nil salit, nil subllit, nil palpitat. Senec. *In Herc. Oet.* 708. = *Stat terror animis, & cor attonitum salit.* = Pers. sat. 3. 111. *cor tibi rite salit.*

129 torpet] cerebro, idest mente, laboras.

130 *inguinibus*] pro partibus inguini proximis. Tota ad finem usque in eo versatur philodemice enterocetes allegoria, ut gerarum nugarumque plenum hominem significet. Cur autem geras nugaque ab humani corporis quibusdam partibus itali vocitent, quid causæ fuerit, investigandum relinquimus. Sic esse usum, satis sit doc. sic. *subligar*] Aliquid aliud intelligas, quod plusquam *subligar* carni submercat, eos nempe cinctos, aut sustentacula, quibus disrupti aruntur. Proprie enim latinis *subligor*, seu *ventrale*, erat velamen, quod romani, femoralia cum non haberent, verecundis causis subliga-

bant. Cic. 1. *Offic.* 35. *ad fin.* 131 *credat*] hyperbolice: ut magnum aliquid desinet, quod fieri sine miraculo nullo modo possit, cuiusmodi esset Vesuvii igneum torrentem, aut Tanais immensas aquas cyatho (parvulo vasculo) cohibere. *undantes*] bene *undantes*: quod e Vesuvii aut vertice aut ruptu latere igneum flumen, tardo tamen motu, effluat, incolis: *la lava*. [*Veseyi*] *Veseyus*, *Vesvius*, & *Vesvius* per syncopen poetis, qui alii *Vesuvius*. Primam certe contrahunt *Virg.* 2. *georg.* 229. & *Silv.* 4. 5. 14. 8. 5. Sed produciunt *Martial.* 4. 44 = *hic est pampinetis viridis Vesuvius umbris* = & D. Paulin. *Nolan in nat.* XI. S. *Felic. edition.* *Murator.* Vid. *enarration.*

132 *Tanais*] Sarmatiam europæam fl. e Riphæis montibus, partim longo tractu ad orientem, partim in occidentem defluens, tandem in Mæotim influit, italica: *Don*, seu *la Tana*.

Fœda tibi nimium ruptis tumet hernia fibris,
Hirtaque pendentes lambunt crura enterocelæ;

235 Ut ventrem nequeat centum tibi fascia vittis

Cingere, ni doctos transmittat Nurfia cultros,

Vulnere qui medico vellant ab origine morbum.

Sed quota pars hominis Calabro restaret, adempto

Ingenti cucumi? Suspendat ab inguine tonfor,

240 Et paullum cesset captiva novacula thecis.

Namque fabas Labeo & Barrus ceroma paravit,

N 2

Quis

233 *hernia*] tumor præternaturalis ex relaxatione aut fractione peritonæi, cujus causa intestina, vel omentum, vel humor aliquis in partes inferiores descendit. Mart. 3. 24. 9. = *Ingens tractu apparuit hernia sacris.*

234 *hirtaque*] ad pilola crura descendit immanis hernia. *enterocela*] ab *enterocela*, ut est apud *Martial.* 13. 56. & 11. 85, pluralis hic numerus pro singulari. græca vox *εγερωνία* idem sonat quod *hernia*.

235 *ventrem*] pro insectinâ apud *Colum.* 9. 14. & *Plin.* 11. 20. vel metaphorice pro tumore & inflatione: ut *Virg.* 4. *georg.* 121. = ... *tortu'que per herbam* = *Cresceret in ventrem cucumis* ..

236 *Nurfia*] Ejusmodi chirurgice periti vulgo nurfina (*Norseini*) & Nurfia in Umbria; ubi aut optimi, aut frequentes, qui eam artis partem exercuerint.

237 *vellant ab origine*] omnia proxius amputando.

238 *sed quota*] sed *Philodemus* tanta adempta parte, quid ejus restaret?

239 *ingenti cucumi*] metaphorice: immani tumore. *tonfor*] non qui barbam radit, sed pulator. *Atræb.* 3. p. 197. = *Saturpus cum adunca falce ramorum luxuriantium tonfor.*

240 *cesset*] caesuram differat. *captiva*] eleganter: h. e. in vagina recondita.

241 *Labeo & Barrus*] duo *Philodemus*

Queis longo liniant appensa coagula junco,
 Et plus quam media tumidos ætate pepones.
 Quod si non prodest geminus tibi cingulus, actum est.

245 Penfile portabis pondus, risumque ciebis,
 Dum tunicis verrunt filicem intestina solutis,
 Atque inter talos sequitur pars magna Bionis.

ENAR-

dem amici, iidemque duo illius
 dici poterant quasi subligaria. *fa-*
bus] cataplasma ex fabarum fa-
 rina, vino, seu mellito aceto &
 polenta, mixtione facta, ut apud
 Notthiol. pag. 280. *ceroma*] pa-
 læstatarum unguentum ex cera
 oleoque pro medico ad eam rem
 unguento: *Barrus* græcum un-
 guentum græco litteratori parat.
 242 *coagula*] Metaphorice *her-*
nam vocat *coagulum*; quod est
 ventriculus lætantis bædi vel æ-
 gni, sive aliud quidpiam, quod
 ad densandum lac (*guglio*) ad-
 hibetur, & caminis junco su-
 sp. ndi solet.

243 *plusquam media*] quo tempo-

re crassiores sunt pepones. Vi-
 des metaphorarum congeriem,
 elegantemque varietatem ad eam-
 dem rem significandam, *ventrem*,
cucumini, *coagula*, *pepones*.

244 *geminus*] duorum amicorum
 remedia, idest geginum apposi-
 tum cum gemino emplastro lin-
 teolum: vel amici ipsi, quos duo
 diximus *Philodem* quasi subli-
 garia.

246 *tunicis*] membranæ, integu-
 mentis. *verrunt*] Philodemico
 enterocæles immanitati, si solum
 verrat, nihil amplius addi posse
 videtur.

247 *sequitur*] procedit ipsum se-
 quens *Bionem* h. e. *Philodemum*.

ENARRATIONES

IN SATYRAM X.

7 *regali sub umbra*] *Benedictus Menzinius* in od. pro ar-
cadicarum legum rogatione, ejus vitæ a *Paulistis* scriptæ apo-
posita :

*Nobil Tempe Farnese, ove nutriti
Da gran genio real forgen gli allori,
Tu gli Arcadi Rastori
All' ombra sacra ed ospitale inviti.*

14 *Parthenope*] *Vergianum* (ubi natus *Philodemus*) insi-
gnes dedisse viros, narrat *Thomas Acetius* in annot. 6. ad
cap. IV. lib. 2. *Gabr. Barrii* = ubi = *Nostri* vero temporis
bus *Vincentius Gravina* in utraque lingua doctissimus *Archigymnasti Romani Lector emeritus*, ac in suo *Opere de Origine juris*, aliisque celeberrimus, nulli secundus. Utinam ingenii sui asumen clausulum temperasset, quandoquidem meliorem sibi fortunam, *Bruttiaque* majorem laudem comparavisset. Natus est XIII. kal. mart. ann. 1664. ut ex *registro baptizatorum* ejusdem oppidi. Hunc *Satyrici* maledico dense carpunt, atque injeisum suggillane: quod opera ab eodem concinnata *litteratissime* viris semper admiranda redarguunt. Obiit Roma non. jan. 1718. Suprema ejus tabula exstant apud *Casarem Parchettum* *Notarium Capitolinum*.

15 *civemque suum*] *Vulgi* famam de *Jula* *calabro* in ipsa natam *Calabria* crederem. Forte enim oppidum oppido in eadem provincia (ut sæpe inter se, solito inter accolæ odio,

infesta perpetuo sævire solent) probrum obiect, ex *Iscariot* corrupta voce *Scaleotem* (ab oppido *Scala*) dictitando. Utcumque sit, ridiculam opinionem vox ipsa refellit. Nam *Iscariot* vel est, ex *Euseb.* & *Hieron.* in *Is.* 28. ab *is-carioth* vico in Ephraim tribu; vel a *Carioth* in tribu Juda; vel a tribu *Issachar*; ut *Iscariot* sit pro *Issachariotes*.

Brettiorum (a *Bretto* Herculis filio) post *Bruttiorum* (qui hodie *Calabri*) inclitæ nationi non modo a Satyricis, qui negotii minus facerent, sed ab gravibus etiam Scriptoribus, quos inter *Hyacinthus Serryus*, ceterum eruditissimus, exercit. 56. n. 6. notam quoque, illam inustam legimus, quod excruciarint Christum Dominum, & cruci affixerint. Sed ignominiosam fabellam, post *Perrimezzium*, *Polisichium*, aliosque, strenue refutarunt *Thomas Acetius*, in *Barvium de antiq. & situ Calabr. prolegom. pag. XXV. edit. roman. 1737.* & *Petrus Polidgrius* tota dissertatione *Acetii* volumini apposita, cui titulus = *Bruttii a calumnia de inlatis Christo Domino nostro tormentis & morte vindicati* = qui & *A. Gellii Noct. Attic. lib. 10. c. 3.* ac *Festi Pompeii*, de *Bruttiorum* a romanis ad Hannibalem defectione, & ignominiae poena iis iccirco irrogata, commentitiam auctoritatem rejecerunt. Hic autem monemus, si & nos ejusmodi aliquid de *Bruttiis* affirmavimus, idest ob eam defectionem a romanis servorum loco habitos esse, & probrosis ministeriis addictos, id non ex historiae veritate, sed ex vulgata opinione affirmasse. 30 *vasi juris*] *Causidicos* false dixit *Petrarchius*, in ode inscripta; il *Piato d' Amore*, artem exercere

Di vender parelette anzi menzogne.

Sergardius autem noster eos in epistolis diverberat, præcipue vero in XXXVI. ad *Defendium Vecchium* nostr. edit. pag. 266. = *Peteram & ego miserum clientem spoliare venali verborum*
sa.

facundia, & morientium voluntates, tamquam alas, more cordonum extendere. Et nos quippe didicimus, an filii in conditione positi censeantur vocati; nunc appellatione filiorum veniant nepotes; per quas conjecturas a theorica Oldradi recedere liceat: ceteraque novimus barbara Curia vocabula, & meracas ineptias, quibus sola juris ignorantia & lucri cupido presium fecit. Verum puduit has in foro laudabiles rapinas exercere, & viduarum pupillarumque lacrymis saginari.

37 *sed Patris titulum*] Guarnaccius hic afferendus in Innocent. XII. vol. 1. pag. 394. = *Tantus erat plebis, ac precipue pauperum, in Innocentium XII. amor & benevolentia, ut unum pra ceteris publica existimationis monumentum silentio praerere non liceat. Redibat idem Pontifex a vifitatione Centumcellarum, ... Populi, ac praesertim pauperum, multitudo pane incredibilis bino ab Urbe lapide obvia illi fuit; vocibusque laetitia, atque animo prorsus gestiente, palam inclamavit: redit Pater noster & Pater pauperum. Hinc corporis custodes & satellitium arcebant, sellamque gestatoriam, quam Pontifex deferabatur, e manibus famulorum auferre pluries conati sunt, subjucebantque, & objurgabant: nobis attinet deferre Patrem nostrum. Sic plusquam pontificio famulatu, ab iisdem egenis humeris exceptus est, atque in eadem sella gestatoria vectus (nec ipse Summus Pontifex multitudini resistis) Urbem ingressus est, maxima claudorum debiliunquē stipante turba, eodemque comitatu palatium quirinale ascendit, non sine maximo humilitatis triumpho. Hæc Guarnaccius ex tabulario Magistri Cæremon. Pontif.*

94 *ista cadavera*] Cadavera cremare apud romanos vetustissimi fuit instituti. Nam, auctore Plutarcho, Numa testamento cavit, ne suum corpus post mortem combureretur: & in XII. tabul. interdictum erat, ne in Urbe cadavera ure-

rentur. Quin *Ovid. fast.* 4. 853. Remum eo ritu conditum tradit. Kirchman. *de funer. roman.* l. 1. & 2. Aringh. *Rom. subter.* §. 1. 2. Blond. *triump. roman.* 2. p. 39. Cremandi causam docet Serv. in *antiq.* 11. 186. *Heraclitus, qui omnia vult ex igne constare, dicit, debere corpora in ignem resolveri.* Ejusmodi autem dogma & romanis arrisit, existimantibus animam nonnisi eo modo a corporis sordibus purgari, suamque in naturam reverti posse, ex eodem Serv. in *æn.* 3. 68. *Romani contra faciebant, comburentes cadavera, ut statim anima in generalitatem, idest in suam redires naturam.* Kirchman. *ibid.* 1. 1. Bellon. *de antiq. oper. praest.* 1. 16. Ferrar. 11. 21. Quo tempore desiverit crematio, incertum. Christianos paullatim ritum illum sustulisse, passim ex Tertulliano colligitur. Quod cum illis vitio verteret ethnicus quidam hisce verbis = *indeque videlicet execrantur rogos, & damnant ignium sepulsuram* = respondet criminationi Minuc. Fel. p. 327. = *Nec, ut creditis, ullum damnum sepultura timemus; sed & veterem & meliorem consuetudinem humandi frequentamus.* Kirchman. & Ferrar. *ibid.*

96 labicana] Via labicana a porta esquilina Labicum ducebat. Ibi sepulti *Alcimus* puer & *Didius Julianus* imperator. Schott. *urb. Rom. descr.* p. 430. Bergier. *de viis miliar.* 3. sect. 24. Marlian. *topogr. urb. Rom.* 5. 26. Via latina, Martiali modo *latia*, modo *ausonia*, ab ejusdem nominis porta per Latium protendebatur: propter quam sepulsi *Domitianus* imp. & *Sempronius Lucidanus*. Panvin. *descr. urb. Rom.* apud Græv. *antiq. rom.* vol. 3. p. 252. Fabr. *descr. urb. Rom.* c. 5. Marlian. *ibid.* 5. 27.

in urna] Combustorum cineres ac reliquiae in vase reponabantur, quod *urnam* dicebant, vel *cinerarium*. *Ovid. amor.* 3. 9. 39.

... jacet ecce Tibullus:
Vix manet e toto parva quod urna capit.
 Erant urnæ pro cuiusque facultatibus & conditione. Fi-
 Giles. Prop. 2. 10. 31.

Deinde ubi suppositus cinerem me feceris ardor
Accipiet manes parvula testa meos,
 æneæ. Virg. æn. 6. 228.

Ossaque lecta cado texit Corinaus abeno.
 marmoreæ. Xiphil. 76. *Ossa in urnam factam ex lapide*
porphyretico conjecta Romam perlata & in Antoniano (Anto-
miniano) reposita sunt. Feritur Severus hanc urnam, antiquam
decederet visa, jussisse ad se perferri, deinde contrectasse, at-
que ita dixisse: tu virum capies, quem totus orbis terrarum
non cepit.

argenteæ. Ammian. 19. 2. *Post incensum corpus, ossaque in*
argenteam urnam conjecta &c.

aureæ. Eutrop. 8. 5. *Ossa ejus (Trajani) collocata in au-*
rea urna. sub columna sita sunt.

Erant urnæ vasa oblonga, rotundo corpore, collo proce-
 ro, angusto, atque instar fistulæ porrecto, & utrinque ansa-
 ta, quæ in arca, sive in folio, plerumque e marmore, quod
sarcophagum dicebant, inversa, h. e. ore prono, (qualiscun-
 que tandem esset causa) fundoque supino reponebantur. Mo-
 restel. *pomp. funebr.* 8. 5. Kirchman. *de funer.* 3. 8. Kip-
 ping. *antiq. rom.* 4. 6. 13. Ferrar. *de lux. sepulcr.* apud Græv.
antiq. rom. vol. 12. p. 1013. De cinerum autem colligendo-
 rum ratione Pitisc. v. *cinis.*

101 *Sed mihi gentilis*] Ea est mortalium conditio, ut haud
 ita semper honeste vivat, qui honesto loco natus est. Quod
 utinam non innumera canerent exempla. Contra vero ali-
 ques humili plebeoque sanguine procreatos cum legimus, tum

videmus in viros omni virtutum genere ornatos evasisse. Instar omnium sit unus. Aliquot abhinc viginti annis mortalitatem explevit in Borussia *Jacobus Matthæus Reinartius*, arte sutor, qui ita vixit, ut is ipse, (nisi fama nos fallit) cui jam nunc video Alexandri Macedonis & Antonini titulos, a posteritate destinari, dignum judicaret, quem funebri eloquentissima oratione immortalitati commendaret: qua in oratione, an. 1760. italice edita, id, quod dicimus, gravissimis sententiis confirmatur. O fortunate *Reinarti*, qui tantum tuæ virtutis præconem inveneris!

112 *cinctus*] Aliis erat *cinctus* plusquam subligaculum, vestis nempe, quæ ab umbilico ad pedes caderet, qualis poparum, sive victimariorum, quæ & *linus*. Ferrar. *de re vestiar.* 1. 1. 9. Horatianam vocem *cinctus* Heron *ms.* in *biblioth. mediolan.* recte ex *Lucano* 2. 543.

. . . *exfertque manus vesana Cethegi*

interpretatur, *exertos*: quod loco tunicæ cinctum seu subligaculum gestaret, *exfertis*que toga, (nam *exertus* ad togam, non ad tunicam referebatur) idest nudis, humero & brachiis incederet: quem postea morem in bellis servarunt, ut sine tunica, solo cinctu, & chlamyde *exserto* brachio, expeditiores pugnarent. Cur autem Cethegi soli *cinctus*? quod vita cultuque severiores in antiquissimo perseverarent romanorum habitu, qui sola toga, sine tunica, utebantur. Turneb. *l.* 9. 31. & *l.* 19. 9. & 16.

135 *nocentior illis*] Veteris romanæ magnificentiae miracula illa, thermas, theatra, circos, templa, arcus, signa, obeliscos &c. a barbaris nationibus, gothis præsertim vandalisque, eversa esse atque excisa, jam fuit vulgata opinio. Atqui ab historicis, Romam eos diripuisse quidem, ingentemque inde prædam egisse, traditum vides, nunquam vero de-

devastasse. Quare *Petrus Angelus bargaus* tota ad *Petrum Usimbardum* epistola = *De privatorum publicorumque adificiorum artis Roma everforibus* = (apud *Grav. venet. edition. 1732 vol. 4. pag. 1869. & seqq*) inveteratam atque in omnium animis penitus defixam opinionem convellendam, nationesque illas calumnia liberandas putavit. Is igitur, cum temporum monumenta diligenter proferendo, tum scite conjectando, everisionum illarum causas plane alias, aliosque auctores fuisse statuit, earumque maximam partem a Romanis Pontificibus, D. nominatim Gregorio M. religionis christianæ causa editam strenue confirmat, factumque non modo purgat, verum etiam collaudat. Quam omnino in sententiam & *Sergardum* nostrum venisse, luculenter constat ex *hetrusca oratione* ab eo *de liberalium artium Academia* in Capitolio 1703. habita; ubi = *Bene a ragione commendar si conviene Gregorio il Magno, e gli altri Sommi e Santissimi Pontefici, che di niun lustro riputando la vastità degli edifizj, e le memorie de' Cesari, mossero guerra col fulmine del loro zelo a ciò, cui perdonò il ferro e la fiamma divoratrice di Totila, e d' Alarico; e fecero per queste stesse contrade lunga e rovinosa strage de i più bei sudori della greca Scultura. Udiste, saggi Ascoltatori, nè può negarsi, se agli Storici dobbiamo prestar fede, che la ferocia de' Barbari, atterrita dalla maestà latina più che dalla minacce di Bellisario, non osò (Cassiod. in chron. Eutrop. lib. 13. Procop. lib. 1. & 3.) fare oltraggio alle prodigiose moli, che coronavano il Tevere: ed è pur vero, che il Pontefice Gregorio, tuttochè di generoso sangue romano, e di animo grande, e di altre più chiare virtù e nobili dotato si fosse, non perdonò (Jo. Diac. in vit. S. Greg.) ad opere così illustri: anzi parve incrudelire contro alle statue, a i cerchj, agli archi, e a tutto quello, che di più ragguardevole aveva*
sa.

jasuò condurre a fine l'altera potenza degli Augusti. Ma che? Dovrem noi dunque per questo o condannar Gregorio, o imitando il suo esempio, persuadere a i Successori di non accogliere in seno le Arti liberali? Io mi do a credere, che non ci sia alcuno tanto male inteso delle gloriose geste d'un Pontefice così grande, che a scapito del grido di lui, anzi che a fama immortale, voglia attribuire dell'antica Roma le vicende e le rovine. Cadde, è vero, da quel forte braccio abbattute le opere più rinomate: ma nello stesso tempo sotto il peso di esse restò infranta e stritolata l'idolatria: e la Resna del mondo, cancellati i vestigi della gentile superstizione, e i monumenti tutti dell'empietà, piegò la maestosa cervice sotto il placido giogo del Vangelo.

136 Flavia] Flavius amphitheatrum (de quo Ammian. 16. = *Amphisheatrì molem solidatam lapidis siburtini compage, ad cuius summitatem agrè visio humana conscendit. Pannin. antiq. rom. 3. 12.*) nunc vulgo Coliseo a Neronis colosso ibi ante stagna neroniana jam posito. Nam Martial. de spectac. 2. 5.

Hic, ubi conspicui venerabilis amphitheatri

Erigitur moles, stagna Neronis erant.

Ita Nardin. epis. rom. antiq. 5. 8. Marlian. Rom. vet. 3. 9. Pancirol. descr. urb. Rom. apud Græv. antiq. rom. vol. 3. p. 233. Ficoron. 1. 9. rom. vestig. Fabricius vero descr. urb. Rom. c. 12. ab ædificii mole colosseum dictum putat.

rebrarunt] Qua de re Pitisc. v. amphitheatrum, a quo describitur. = Inferiores pila & arcus extrema facie crebris foraminibus nunc deformati sunt. Id docti indoctique barbarorum feritatis transcripserunt, qui capta Urbe, quod delere non poterunt, vi ferroque mutilatum sedarunt. Ego semper duxi hoc peractum opera artificum & insistorum. Illi enim, cum ibi nun-

dinàs

*dinas agere, venumque mercimonia exponere consueffent, ad-
 ellis fole furculis ex aduerfo perrupios amphitheatri lapides for-
 diebant, ut perticas immitterent fuffinendis tabernaculis mer-
 ciumque tegminibus & caduceis. Donat. de urb. Rom. 3. 7.
 Fabric. defer. urb. Rom. c. 12. Lipfi. de amphit. c. 7.*

162 dominos] Præclare Horat. 2. fat. 7. 83.

*Quisnam igitur liber & fapiens fibique impiofus;
 Quem neque pauperies, neque mors, neque vincula terrent;
 Refponfare cupidinibus, contemnere honores
 Fortis, & in feipfo totus teres atque rotundus,
 Externi ne quid valeas per late morari.*

168 Hæc ego dum ſcribo] Juvat elegantes Interpretis ver-
 fus apponere.

*Ment' io canto così, ſul crim mal. nato
 Veggio naſcer le creſte o' i pennacchini
 Di color violetto ed incarnato,
 Appunto come quei, che han gli uccellini,
 Ch' io compro ſulla ſiera a Nena e a Ghita,
 Quando cantauſi a i morti i mattusini.*

176 demens! Jani te menſe] Vid. Richeletium *diction.*
gallic. vol. 3. v. ſeu, & v. vol. *Dictionar. encyclop. artit.*
Epiphani. vol. 5. pag. 809. edition. lucenſ. 1758. & *artus. Roi.*
de la ſeu. vol. 14. Ea res faturnalium reliquias ſapere vi-
 detur a religionis chriſtianæ gravitate aliena, ac ſi fieri poſ-
 ſet (ut a Baſileenſi concilio *faſtalia*) prorfus exſtinguenda.
 Aliubi enim titulum Magorum, quos reges appellare placuit,
 memoria comico ejusmodi regno celebrari creditur, & ad
 menſam pauperibus receptis placenta diuiditur, quæ habetur
 quaſi Deo ac Deiparæ ſacra. Illud vero maxime mirum, ru-
 des adeo imperitoſque Parochos eſſe, qui plebeculam putare
 ſinant, eam rem Jeſu Chriſto, quem eo die Magi uniuerſi

or-

orbis regem adorarunt, honori esse, ut quasi pro religionis tege habeat *fabā* illius Sacerdoti inter sacra oblationem facere, perinde ac ridiculi regni imaginem, quæ cæca sorte obvenit, quasi tributum Deo persolvant. Adrian. Bællæti *Les vies des Saints* vol. 2. vi. jour de Janvier. n. 21. pag. 85. edit. parisiens. 1724. Joann. Des Lyons forbonici Doctor. *Discours ecclésiast. contre le paganisme du Roi-bait.*

• Saturnalia, quæ paucis ante diebus a romanis celebrabantur, rem sapere diximus. Nam Arrian. *in Epist.* 1. 25. = Saturnalium diebus rex eligitur. Labet enim ludere hunc lulum. Is imperat: tu bibe; tu misce; tu expelle; tu abi; tu veni. Paro, ne mea causa solvatur ludus. Lucian: *Saturn.* p. 609. vol. 2. edit. amstelod. = Vide quantum bonum sit regem inter omnes eligi, si viceris salo: cum neque quisquam tibi ridiculi quid imperes; & tu imperare aliis possis; huic, ne turpe aliquid de seipso peciferetur; illi, ut saltes natus, utque sublata in humeros tibicina cor dædum circumferat. Tacitus denique *annal.* 23. 15. = Festis Saturni diebus, inter alia aequalium ludicra regnum lusu fortientium, evenerat ea sers Neroni.

• Quod igitur nunc galli faba libo intrusa, olim ethnici telorum: factu regnum fortiebantur: idque sorte a græcis petiitum, qui in magistratibus creandis suffragia fabis ferebant: unde pythagoreum illud: *a fabis abstineo*; quod Plutarchus (quidquid opinentur alii) *de puer. educ.* 12. interpretatur: *abstineo a republica*: (h. e. ad rempublicam ne accedas) nam in ea suffragia fabis olim ferebantur.

1588 *pyramis*] Obeliscum in arca vaticana, e circo vaticano Cati & Neronis effossum, opera Domitij *fontana*, Sixtus V. P. M. erexit, & Cruci sanctissimæ sacrauit ann. 1586. quem obeliscum Sesostridis ægyptii regis filius, *Pheron*.

He-

Herodoto, *Esseofis* Diodoro, *Nuncorens* vero Plinio, primo Heliopoli soli erectum dicaverat; post *Caius Caligula* imp. Romam advectum, & in foro vaticano & *Caii* & *Norens* circo (teste Plin. 16. 40. & 36. 11.) statutum *Augusto*, & *Tiberio* imp. sacrum esse iusserat, ut ex inscriptione, & *Fulvii Carduli* disticho:

Aegyptus Seli, binis mo Roma dicavis

Augustis: sacras in, pie Sixte, Cruci.

202 *jeur mihi bile*] Apud *Gruter.* p. 787. n. 2. & pag. 1040. n. 3. lapis inscriptus *Q. Caius. Severus. Rutilia. Primitiva. Conjugi. Suae. Dulcissime. Cum. Qua. Vixit. Annis. XX. Sine. Bile.* Merito res rari exempli marmoris memorie commendata.

208 *Aresilas*] Is a discipulo interrogatus, cur plerique philosophorum a suis (platoniciis) ad epicureos deficerent, ipsorum autem nemo ad alienam sectam, respondit: *offe quidem transisum a viro ad eunuchum; non vero ad virum ab eunuche regressum.*

210 *codex*] Ulpiani locum dum illustrat *Jacob. Martorellius*, pro libro ac voluminis perperam dici *codicem* demonstrat: de *reg. theca calamaris de libr. figur.* cap. 3. pag. 253. & seq. Concludit autem pag. 270. *Itaque mucidam illam dicendi formulam codices Vaticani (codex Medicus, codex Chisianus) Homeri codices, ad barbaras & transmontanas gentes ablegamus; atque Italia cultioris eloquentiis magna parenti & atrici stet veius henos & cander verbis: volumen Hesiodi, liber membraneus &c. tandem postliminio revocentur in patriam.*

218 *Euganeus*] *Benedictus Menziminis* Florentiae nat. an. 1646. denat. Romae vi. id. septembr. an. 1704. qui ita de se ipse verissime sensit = *Pest Torquatum illum & Chiabram insignis viros, (absq. dicto arrogancia) per me inter*
grb.

rimos antiquum decus italæ musæ restitutum. Quod si quis negaverit, vel meliora prodas, vel argumento convincat. Celeberrimus ut esset poeta (& ipse cum paucis Satyricis comparandus) doctrinaque non mediocri ornatus, interqum tamen adversa usus fortuna ægre vitam toleravit. Sed cum ea non esset, qua Philodemus, facie, nunquam ferre, quibus premeretur, angustias in amicorum auribus deponere ausus, sua potius industria, quam alieno beneficio, vigabat. Quare, ut lucelli aliquid caperet, sacras orationes concionesque scribebat, quæ ab aliis, pretio dato, recitarentur : ut de illo (ad honorem quod attinet) versiculum usurpare liceret :

Sic vos non vobis feriis aratra boves.

Cl. Franciscus Redius in IV. oper. vol. edition. florent. 1731. pag. 368. habet ad *Ægidium Menagium* XII. cal. novembr. 1689. epistolam, in qua hæc de Menzinio. = *Le Satire di Salvador Rosa non mi dà il cuore a poterle avere, acciocchè siano nel fagotto. Vi faranno bene le Satire di Benedetto Manzini, che sono terribili : Che poi il Menzini sia un gran valentuomo, lo avrà potuto conoscere V. S. Illustriss. da per se medesima nel leggere le Opere di lui stampate, che agli anni addietro le mandai costà a Parigi. Il poverello si tratteneva in Roma al servizio della Regina Crisлина di Svezia, con nome e provvisione di Letterato trattenuto, Morè la Regina, ed egli si trova senza impiego, senza quattrini, e senza veruno assegnamento. Non saprei a chi me ne dar la colpa. Certa cosa è che da questi Serenissimi miei Padroni io gli ho fatti dare molti ajuti di costa : e quella gran Signora della Granduchessa Vittoria della Rovere più volte per mia mano gli ha dato rilevanti regali : e altre simili somme di denaro ho procurato, ch'egli abbia dalla generosità del Serenissi-*

mo Signor Principe Ferdinando di Toscana. Il Menzini è un gran Letttrato; ma non sa governarsi. lo stesso di mia propria borsa gli ho dato degli ajuti di costa più volte. Eques autem Marmius in MS. Miscellaneis hæc habet = Tanto egli era immerso nel giuoco, quando ch' egli era astrattissimo, che spesso velti pensava a tutt' altro, che a quelle, giuocando: onde so lasciava vincere di buone femmine, che poi convenivagli per se medesimo patirne.

Præclarissimi hominis vitam scripsit Joseph Paulinus hispel-
las, quæ est inter ceteras *Arcad. illustr. roman. edition.* 1708.
vol. 1. pag. 169.

224. *trullasque*] Erant veteribus trullæ pretiosissimæ: aureæ: Horat. 2. Sat. 3. 14. ex una gemma. Cic. Verr. 4. 27. murrinæ: qualis illa apud Plin. 37. 2. *sarcensis sepi-
tis emptæ*: crystallinæ: qualis alia *ibid.* 115 *centum quinquaginta milibus a maerofamilias, nec divite, mercata.*

232 *Vesevi*] Vesuvius mons in Campania prope Neapolim (*monte di Somma*) eruptionibus, vel per hosce annos, ac vastationibus infamis: de quo accuratissima Plinii *epistola* 16. lib. 6 Val. Flac. 3. 208.

Ut magis Inarime, magis ut mugitor anhelat

Vesvius.

Stat. 4. Silv. 79.

. fractas ubi Vesvius egerit iras.

Silv. 8. 655.

. atnas conterquens e cantibus ignes

Vesbins intenuit

Vesuvianam historiam summa, qua erat, diligentia, physico-
rum peritissimus *Joannes Maria a Turre* genuensis, clarissi-
mum Somaschæ familiæ lumen, Siciliarum Regis Bibliothec.
neap. edidit italicè scriptam 1755. & 1768. gallicè vero 1771.

Tom. II.

O

SA-

SATYRA XI.

ARGUMENTUM.

Pervulgatis ac mirifica ubique aviditate exceptis satyris, Philodemus per speciem invaletudinis diu se domi continuit; quo tempore, ope Grammatici cujusdam gaditani, qui in Urbe morabatur, censuras in Sectanum scripsit, illepidas prorsus & jejunas, quibus illum inscitiae simul & petulantiae infimulabat; plurimasque, cum in grammaticae, tum in metricae leges, in eo detectas insignes mendas se notasse, legentiumque oculis subjecisse, gloriarum plenus praedicabat. Quare Sectanus hac satyra non modo strenue in se impacta retundit, verum etiam ipsum in Philodemum ingeniosissime retorquet. Aliorum deinde criminationibus respondet, qui eum fabulis mythicaeque eruditione vacuum, & in minimis occupatum reprehenderant. Interim vero cum rumor percrebuisset, Philodemum graviter aegrotare, Sectanus extrema caritatis officia persoluturus convenit; atque ut ea, qua christianum hominem decet, fiducia & fortitudine communem mortalium conditionem subeat, animorum immortalitate, contra quorundam graecorum philosophorum doctrinam, proposita, amicissime hortatur. Morti proximus testamentum conficit, &, nonnullis legati nomine relictis carioribus amicis, Nullum ex asse scribit heredem. Sed morbi, tandem

*detecta simulatione, ipse sibi Sectanus irascitur, seque ait-
panitere, suis versibus diabolarem hominem illustrasse.*

H Actenus imbelli, musæ, jactastis ab arcu
Spicula, quæ melius poterant latuisse pharetra.

Scilicet infani vilis farrago libelli

Romana emptorem frustra mendicat in aula;

5 Noltraque turpiculæ damnantur carmina sellæ.

Sic, Philodeme, jubes. Postquam tua livit arundo

Degeneres versus, miseroque legentis ab ore

Excussit nebulas, pingui fit penula lardo

Sectanus, spissisque vetat convivia muscis.

10 Nil moror: ecce tuis delibo plurima chartis

Oscu-

1 *haſtenuſ*] Ironice, & ad mentem

Philodemi [*imbelli*] remiſſo, unde languida ſpicula jacta: h. e.

ſatyraſ (ipſe ſibi *Sectanus*) nullius roboris nulluſque pretii e-
miſiſti, quas non ſcripiſſe præ-
ſtabat. Quid ita? quia *Philode-
mus*, ſcripta in ſatyraſ cenſura,
Sectanum omnino dejectum putat.

3 *ſcilicet*] Jactabat *Philodemus* hæſce
ſatyraſ viles apud homineſ eſſe,
ac lacrimæ damnataſ. *farrago*]
ſuaſ ſic ſatyraſ appellat *Juven.*

1. 83. = ... *noſtri eſt farrago
libelli.* ☐

5 *ſellæ*] familiaricæ; ut *Varr. l. 1. r. r. 13.* ad ventrem exonerandum.

6 *poſtquam*] malos verſuſ tranſverſo calamo (ex *Hor. art. poet. 446.* = *Allinet atrum* = *Tranſverſo calamo ſignum* =) notaſti, minuſque peritiſ lucem attuliſti, ne decepti ſatyraſ aliquo in pretio haberent.

8 *penula*] Satyræ conveſtendo lardo, ne muſcæ liguriant, deſtinantur.

10 *Nil moror.*] Ironice concedit: nec minus ironice philodemice

Oscula, plautinosque sales, & candida Vossj
 Verba supercilio miror contractus utroque.
 Proh quantum sapientis habent, falsique leporis,
 Nomina *bambalio*, *scortator*, *larva*, *popino*!

- 15 Quam redolent multa vigilatos nocte labores!
 Hæc ego dum relego, musas, aut forte loquutum
 Esse aliquem credo, cui non mortalis origo.

O dignum trudi quo mortua bucula vivos
 Incurfat fatuos! Hoc est quod, subdole, palles,
 20 Tempore quod longo te lux non publica vidit,
 Languidulusque cubas. Jacta, vefane, cadurcum,
 Currat ut Archigenes aliquis, qui pharmaca portet,

O 3

Et

cenfuram exosculatur, plautinosque sales, & verborum delectum miratur.

- 11 *candida*] puræ latinitatis. *Vossj*] Vid. *enarrat.*

- 14 *bambalio*] Nomina, quibus censor *Señanum* identidem honestat. *bambalio* proprie a linguæ hæsitantia *tartaglione*. *larva* hic *fantoccio*. *popino* alias *heluo*. Hor. 2. *satyr.* 7. 39. *erapulone*.

- 17 *cui non*] deum aliquem.

- 18 *o dignum*] Missa ironia, invehitur. *trudi*] in eum locum, ubi fatui bubulis loris verberantur: ex Plaut. *afia*. 1. 1. 22. ubi si-

vos homines incurfant boves: h. e. ubi lora bubula incidunt & pulsant. *bucula* idem hic ac Plauto *bos*.

- 19 *hæc est*] Veram aperit causam, cur *Phikdemus* decumberet ægritudinem simulando; nempe ut censuris scribendis tempus satis longum sibisumeret: sic enim suspicabatur *Señanus*.

- 21 *jacta*] sparge in vulgus te ægro-
 tare. *cadurcum*] pro lecto, sive potius morbo. Volem alibi interpretati sumus.

- 22 *Archigenes*] medicus aliquis. *Archigenes* apamensis Philippi fil.

Et vena saliente ictus examinet omnes.

Rulle quid exspectas? hæc est urina Bionis

25 Cocta parum. Nocuit Pimplæ de gurgite potus

Affiduus, foliumque virens & laurus amara.

Accede, & matulam naso dignare canino;

Nec pudeat plenam digitis attingere pelvim.

Inspice quæ lentas accendant sulphura febres,

30 Et vitata acido fluidorum vascula nitro.

Dic aliquid de principiis atque indole morbi.

Præstat enim Calabro festam producere vitam,

Filæque crudeli præbere recentia Clotho;

Ne virtus pietasque cadant; ne tristis Apollo

Ar-

21. Agathini discipulus medicinam fecit sub Domitiano, Nerva, Trajano, & Hadriano.

23 *vena saliente*] pulsum attingat, venam tentet. *Ovid. 10. metam. 289. = . . . saliant tentata pollice venæ. =*

23 *Rulle*] Diximus alibi e tribus *Rullis* Philodemi amicis unum fuisse medicum.

25 *cocta parum*] crudiuscula. *Malum signum in urina*; medicorum adagium.

nocuit] quod invita Minerva versus scribere sit aggressus, ut satyris responderet: vel ironice: quasi *Philodemus* in poetica laude, quæ

per Pimplæ fontem ac laurum significatur, excelleret.

27 *canino*] canis olfactu, h. e. peracuto.

29 *sulphura*] igneæ particulæ. Nam *ferbis* a *ferbo*, seu *ferreo*, unde per metathesin *febris*. Quare *Varro* apud *Nonium* c. 1. 225. *appellamus a calendo calorem, & fervore febrim.*

30 *acido*] Qua de re vid. medicos.

33 *filæque*] pro vitam protrahere. *Clotho* enim e tribus sororibus dicitur hominum vitam nendo ducere.

34 *ne tristis*] ne eximii Poetæ desiderium doleat *Arcadia*.

- 35 Arcadiæ fines & regna canora relinquat,
Mæstaque pullatæ veniant ad busta sorores.

Grande operis pretium ! Noscit Philodemus iambos
Pyrrichiosque pedes, nec syllaba fallit inertem,
Atque solæcismi nares corrugat odore.

- 40 Quin potis es centum, si diis placuisset, ephebis
Corrigere hesterni pensique errata diurni.
Sed ferula sonat ante fores, cautusque magister
Te cirratorum prohibet confidere transiris.

O 4

Per.

36 *furorē*] ne Musæ pullis vestibus ad philodemicum funus, lacrymantisque veniant. De *busto* alibi.

37 *grande*] Redit ad censuræ opus; cujus primum caput metricæ & grammaticæ leges a *Sedano* neglectæ. *noscit*] Papæ! quantum laudis in iuetricis pedibus dignoscendist! ut scias jambum priore brevi, posteriore longa, pyrrichium vero duabus brevibus constare.

39 *solæcismi*] a græco *σολαισμο*, quod est vitium grammaticale: sit autem (ut *Aul.* ad *Heren.*

4. 12.) cum verbis plurimis consequens verbum superiori non accommodatur. *corrugat*] quod fastidientis ac nausæantis est.

40 *quin potis*] is es grammaticus,

ut si ludimagistrum ageres, brevi hora quidquid centum discipuli in bidui lucubrationibus peccassent, corrigere possis.

41 *pensique*] metaphorice: a certo præsertim lance pondere certo tempore faciendo mulieribus assignato, pro certa scribendi parte discipulis præscripta. *Plaut. Bacch.* 5. 2. 33. *pesum meum lepide accurabo*.

42 *sed ferula*] Sed te prudens magister scholæ aditu & adolescentulorum, qui cirrati incedunt, confessu prohibet, ne ingenuos eorum mores corruptas.

43 *transiris*] pro scholæ sedilibus: transtra enim proprie sunt remigum: bene: nam pigris pueris est schola quasi tiremis.

- Perge meas igitur calamo purgare camœnas;
 45 Plurima ne scros offendat menda nepotes.
 Sed tamen abstineas Sectanum agitare cachinnis,
 Vilis ubi passim torpet scriptoris arundo,
 Et male diffuso peccavit sepia succo,
 Aut mea grammatici roserunt carmina mures.
 50 Sed quisnam tulerit Calabri convicia, dum se
 Virginei niveique cupit jactare pudoris?
 Tam pia nulla foret crispis virguncula vittis,
 Quæ catulos felesque mares tetigisse vetatur,
 Dimidioque patrem fratremque salutat oculo.

Nam

44 *purgare*] mendas detergendo
 meos versus corrigere.

46 *sed tamen*] amice & clementer
 age: corrige quidem, ut libet:
 ne simul lrideas &c.

47 *vilis ubi passim*] Multa erant,
 ex *Philodemi* sententia, in *Sectano*
 torpida dura & cruda.

48 *& male diffuso*] *Philodemus* vel
 librariorum errores censura nota-
 rat. *sepia*] eleganter pro atramen-
 to. Nam *sepia* genus marini
 piscis atrum humorem (*atramen-*
tum a *Cic.* dictum *l. 2. de nat.*
deor. 80.) vomens, quo aquam
 adeo circa se insuscat, ut ea ce-
 latus piscatoris manus effugiat.
Phn. l. 9. c. 19. metonymice,

ex *Perf. sat. 3. 12.*

49 *mures*] vel corrige, ubi gram-
 maticæ ignaro manca aliqua &
 quasi eornisa exciderunt.

50 *sed quoniam*] Alterum censuræ
 caput carmina minus pudica. Ut
 vero *Philodemus* acriter *Sectano*
 petulantiam exprobravit; nil ta-
 men in hisce satyris habes, quod
 pudorem lædere videatur. Ergo
 aut calumniosa criminatio, aut
Sectanus se ipse castigavit.

51 *crispis*] Ejusmodi vittis utun-
 tur virgines Deo sacra, præfer-
 tim lateranenses.

52 *dimidioque*] præ verecundia vix
 audet intueri.

- 55 Nam si forte meas concessa licentia musas
 Exhilarat, miscetque jocos festiva Thalia,
 Protinus, o mores! o perdita tempora! clamas,
 Queis passim satyri ludunt impune procaces,
 Atque docent pueros, quæ vel dixisse pudendum est.
- 60 Tu ne meos audes tu castigare libellos?
 Non ego Tongillus, nec sum de plebe corusca,
 Bractea quos vacuique capit tinnitus aheni.
 Nam licet obliquo lustres altaria collo,
 Mensasque & pulvinar contrectare decrum
- 65 Sæpius accedas, non omnes, subdole, fallis;

Astu-

- 56 *Thalia*] quam diximus comediam, ideoque & satyræ, præfesse
 57 *o mores!*] exclamaciones philodemice in suis censuris.
 58 *ludunt*] impudico satyrarum stilo puerorum mores corrumpuntur.
 61 *Tongillus*] fictitium simplicis hominis nomen. Non ego vel ita simplex & ignarus, vel ita ista virtutis & sapientie specie, ut *luminosi* tui, caprus, ut qualis sis non videam. *plebe corusca*] et alibi *phalanx corusca*: h. e. de *luminosorum* tuorum numero.
 62 *Bractea*] fullus quidam integritatis splendor (*orpello*). *vacuique*] & æneæ vocis sonitus quasi

tinnientis aheni.

63 *obliquo*] quod nos: *fare il collo torto*.

64 *mensasque*] divorum templa religiose frequentes. Erant mensæ in sacris vel oræ, vel sacrorum vasorum repostoria. *Virgil.* *æn.* 764. = ... *mensasque deorum* = *Cratereisque auro solidi*... in *Plin.* 25. 9. *verbenaca Jovis mensa verritur*. [*pulvinar*] Erant pulvinaria in templis lectuli pluma aut tomento farti, qui diis sternebantur, decreta supplicatione, & lectisternio, iisque imponebantur simulacra, cibis appositis. *Liv.* 5. 12. & 22. 10.

- Astutæque tuo nequeunt in pectore vulpes
 Occuluisse caput, turpisque volumina caudæ.
 Audeat hæc potius, qui tædæ jura maritæ
 Nescit, quique horret castus phantasmata noctis,
 70 Et mane urticam lustralibus expiat undis;
 Aut qui zelotypo furialis vulnere ferri
 Sulpicios magnosque cupit castrare Neronēs;
 Ne forte offendant oculos, cupidosque flabèllo
 Temperet obtutus, dum transit, pallida virgo.
 75 Sed tibi non dabitur talis, Philodeme, potestas;
 Provida nec lippo collyria diluet orbis.
 Culpor & inde, meis quod nulla est fabula chartis,
 Nec

66 *vulpes*] subdolæ artes, quibus
 te occultare studes, ne, quid sis
 hominis, hominēs videant.

68 *audeat*] ejusmodi censuram ser-
 re audeat, qui conjugio non te-
 netur, & pudicissimus est.

70 *urticam*] vel involuntarium sen-
 sum, qui minus fuerit pudicus,
 aqua lustrali mane solet expiare.

71 *zelotypo*] hic pro pudoris stu-
 dioso, zelante. Fuit qui verecun-
 diæ gratia aliquas statuas castra-
 ri jussit.

72 *Sulpicios*] Serv. Sulpicium Gal-
 bam imper. romanor. sept. h. e.

Galbæ & Neronis statuas. *ma-
 gnosque*] statuas colossæas.

76 *nec lippo*] nec oculis orbis lip-
 poso medebitur. *collyrium*] me-
 dicamen, sive solidum sive liqui-
 dum, ad oculorum morbos. *Hor.*
1. sat. 5. 30. = Ille oculis ego
nigra meis collyria lippus = Illi-
nere = diluere est quod nos:
semperare.

77 *culpor*] Tertium censuræ caput,
 quod *Seftunus* parum mythicus,
 h. e. poetarum eruditione vacuus,
 satyras fabulis identidem non il-
 lustravit.

Nec mihi Nafonis placuerunt carmina vatis.

Nullus enim fragiles per me puer induit alas

80 Icarus; atque absunt fœtæ mala robora Myrrhæ:

Nec duxi abiegnam stabula ad gortinia vaccam.

Dispeream, centum si nobis nomina non sunt

In promptu, & pariles nugæ similisque farinæ.

Nam calicem & rixam lapitheam stans pede in uno,

85 Et dicam quali discordia venerit ovo;

Quæque coronato fulcavit bucula cornu

Æquo.

78 *Nafonis*] Ovidius in fabulis multus est, in metamorphoseon præsertim libris, qui omnino sunt mythici.

79 *nullus*] nullam fabulam induco, quales sunt, quæ sequuntur.

80 *Icarus*] Notissima *Icari* Dædali fil. fabula; quæ tamen, & omoes, quas hic attingit, in *enarrationibus* explicantur. *Myrrhæ*] cypriorum regis Cinyræ fil.

81 *nec duxi*] Respicit ad *Pasiphes* fabulam. *gortinia*] h. e. cretensis, a *Gortyna* Cretæ urbe. *abiegnam*] vox interdum apud poetas trisyllaba: species ligni pro genere. *Prop.* 3. 18. 12 = *Induit abiegna cornua falsa bovis.*

82 *dispeream*] ne vivam. *che muoja*, se. &c.

84 *calicem*] Lapitharum centauro- rumque rixam: *stans pede in uno*] h. e. cito, nulloque labore. *Horat.* 1. sat. 4. de *Luilio* satyrico: = ... in hora sæpe ducentos, = *Ut magnum, versus dicebat stans pede in uno* = Contra omni pede stare dicitur, qui totis viribus, totaque contentione in aliquid incumbit.

85 *ovo*] *Ledæ* Tyndari lacedæmoniorum regis uxoris. *discordia*] bellum græcos inter & trojanos. Longinqua certe origo belli ab ovo, proxima ab *Helene* raptu. *Hor. art. poet.* 147. = *Nec gemino bellum trojanum orditur ab ovo* =.

86 *quæque coronato*] *Europæ* fabula.

- Æquora; quo cecidit gladio babylonia Thysbe;
 Et quot pellicibus conjux delusa Tonantis
 Arserit, ingrati repetens vestigia lecti.
- 90 Tam bene nec Labeo forsan cognovit iotas,
 Vasaque damnosa Licinus depicta papyro,
 Et Burrus volucres, capras aut Rullus olentes,
 Quam filices mihi, Pyrrha, tui, galeataque Cadmi
 Nota seges, patriisque puer dilapsus habenis.
- 95 Sed non ampullas, fumumque & splendida jacto

Ter-

- 87 *Thysbe*] de qua infer. in *enarrat.*
- 88 *quot pellicibus*] Junonis iræ ob violatam a conjuge fidem. Juno urebatur, quod Juppiter modo hanc, modo illam, se conjuge neglecta, amaret, *Europam, Semelem, Jū, Latonam &c.*
- 89 *arserit*] ira. *ingrati*] ob conjugis perfidiam. *vestigia*] bene: quia lectus promiscuus.
- 90 *tam bene*] Totius comparationis sensus est: non ita *Labeo*, græca elementa, *Licinus* chartas lusorias, *Burrus* venationem calent, ut ego mythologiam. *Labeo*, de quo alibi, Paullus *della Stufa* [*iotas*] græca elementa, nos: *abbici*. vocem *iota* generis neutri fœminina inflexione in plurali numero extulit.
- 91 *Licinus*] Bernardinus *Montanarius* chartis lusoriis deditus, quæ quadripartitæ quatuor diversa rerum genera depicta exhibent, crateres (*vasa*), fustes, enses, nummos, sive (ut alibi) flores, corcula, hastas, lateres. *damnosa papyro*] nam plurima ex alcarum ludo incommoda & damna.
- 92 *Burrus*] Ab. *Solazzius* venatiæ amantissimus, cumprimis avium. *Rullus*] Redit *Rullus* cum suis tribus capellis itepe jam memoratis.
- 93 *Pyrrha*] *Pyrrhæ* & *Deucalionis* fabula in *enarrat.* uti & *Cadmi*, & *Phatonis*, qui est *puer dilapsus*.
- 95 *ampullas*] Mythologicæ eruditionis (qua nimium aliqui luxuriant)

Terricula. Has habeat merces, qui gramine thufco
 Centum pascit equos. Felix agitator equorum,
 Cujus venturis dominantur carmina lustris,
 Nec timet heroas & regna domare catenis!

100 Nempe ego vandalicæ stirpis, sævumque propago
 Barbara gothorum integros accedere fontes
 Usque vetor; vilisque palus mihi præbuit undas.
 Sunt alii, nostros quorum censura momordit
 Versiculos, tenuique putant frigescere carmen
 105 Delectu, tantis nec respondere paratis.

Si

riant) ostentationem ampullas appellat, fumum, terriculamenta.
 96 *terrícula*] Nam fabulæ cum plerumque monstrosis rebus abundent, legentes audientefve terrent. *qui gramine tusco*] Alexander *Guidius*, alias *Pumilio* in satyris, qui tusco carmine odas scripsit non aliquo sine tumore.
 97 *centum pascit*] Respicit ad eos *Gullili* versus. *Ed ho cento defrieri ec. ut in sat. 4. 222.*
 98 *venturis*] Ita *Guidius*: = *Ma son signori i versi miei degli anni. = nec timet*] Idem in eadem od. = *Di sempre incatenar regi ed eroi* =.
 100 *ego vandalicæ*] ego latinicæ barbarus, quasi vandalicæ & go-

thice scribens, ut in sat. super.
 101 *integros accedere fontes*] quæ verba suis eclogis inscripserat *Philemus* ex Hor. 1. od. 26. 6. = ... o qua fontibus integris = *Gaudes* . . . = Sensus est: a quas ab impuris latinicitatis fontibus, & quasi a limosa palude semper hausit; h. e. a corruptæ latinicitatis scriptoribus, quales erant vandalorum gothorumque moritate.
 103 *sunt alii*] Quantum censuræ caput: frigidula sunt nostra carmina: in humilibus versantur: nihil in iis sublime. *nec respondere*] Monet Hor. in art. poet. = *Quid dignum tanto foret hic promissor hiatus* = ?

Si mihi pierio mactandus vulnere cimex
 Occurrit, noli spoliū expectare leonis.
 Talia si lucus genuisset monstra nemæus,
 Alcides, nunquam tua clava micaret ab astris;
 110 Nec tibi molle femur vellus læsisset, Iole,
 Horrida dum posito tractabas vellera fuso.
 Laudatur fortis per aperta pericula dextra;
 Exferit & solum se per contraria virtus.
 Fregerat alpinas constanti pectore cautes

Han-

106 *Si mihi*] Censurae respondet *Sedanus*: carmina rei naturam sequuntur: res humiles stilum humilem possunt ex *Hor.* præcepto *art. poet. 92.* = *Singula quaque locum teneant fortita decenter* = quod eleganti metaphora cimicis ac leonis belle effert, respicit autem ad leonem ab Hercule in nemæa silva occisum. *pierio. vulnere*] satyris.

108 *talit*] Rem comparatione confirmat. Non ita clarus *Hercules*, si leonem nemæa silva minime genuisset.

109 *Alcides*] *Hercules*. Vid. *enarrat.* [*clava*] nodoso arboris ramo, quo telo assidue usus plurima domuit monstra. *Ovid. Heroid. 9. 117.* = *Influxitque ma-*

num clava domitrice ferarum = *astris*] *Hercules* inter astra relictus, h. e. triumphantium more in cælum sublatus.

110 *nec tibi*] Nec te, *Iole*, villosus (ex leonis villosa pelle) *Hercules* potitus esset, dum posito fuso horrida ejus vellera contrectare non dubitasti. Vid. *enarrat.*

112 *laudatur*] Sapienter dictum. nam & *D. Thom. 2. 2. q. 136. art. 2. fortitudo firmat contra mala.*

114 *fregerat*] *Hannibalis* affert exemplum, qui *carthaginiensis Hamilcaris* fil. secundo bello punico, expugnato Sagunto, superatis pyronno & apennino, fuffis ad Ticinum, ad Trebiam, ad Tras-

me-

- 115 Hannibal, & magna capitolia terruit umbra,
 Dum fera marforum quaterentur pila, ducesque
 Cristati, & dura stabat sub casside Consul,
 Et formidatæ romano milite Cannæ.
 Fac trepida exspectet Dictator callidus Urbe,
 120 Deficiatque hostis: pœno de pectore vires

La-

- menum, denique ad Cannas romanis, maximum ipsi Urbi terrorem injectit. Liv. *tota dec.* 3. Sensus est: *Hannibal*, dum hostes habet adversos, crebraque pugnandi occasionein, præclara præbet fortitudinis documenta: cum vero *Fabii Maximi* arte expectare & quiescere cogitur, ejus languescit ac torpet virtus. Non secus mihi, cum generosus hostis deficiat, h. e. grande satyrarum argumentum, torpent quasi versus & languescunt. Amarior quavis negatione concessio.
- 115 *magna umbra*] inulto milite, qui galeis, hastis, aliisque armorum generibus, umbram faceret. *Stat. Theb.* 6. 226. = ... *summa cassidis umbra*, = h. e. *crista capitolia*] pro tota Urbe.
- 116 *marforum*] Ex maris, qui erant in Latio sub samnitibus ad lacum Fucinum (ubi nunc Aprutii ulterioris pars) sociali seu marfico bello acerbissimo romanis illato celebres, milites fortissimi in romano exercitu contra pœnos pugnabant. *pila*] tela romanorum missilia, ut gallorum *gesa*, macedonum *farisse*. Hastile erat quinque pedum & semis, ferrum trigonali figura novem unciarum, ex *Veget. de re milit.* c. 15.
- 117 *cristati*] galeis cum suis cristis nitentes. *Consul*] Romani Consul, qui res illas gesserunt.
- 118 *Cannæ*] vicus prope Aufidum in Apulia; ubi a romanis terribilissima accepta clades.
- 119 *Dictator*] Q. Fabius Maximus, agnomento *Cunctator*, qui trepidante Urbe eo res adductæ videbat, ut *Hannibalem* callida potius cunctatione, quam præliis vincendum putaret: qua cunctabunda prudentia rem romanam restituit.
- 120 *deficiatque*] Ideo deficiebat; quod *Fabius* cum feroci tot victoris hoste nollet acie confingere, suumque militem adversis præ-

Labuntur, torpetque Ducis victoria lufci.
 Sic mihi certanti generosus deficit unus,
 Qui claram faciat iusto discrimine pugnam.
 Nam postquam vitiis indicere bella paravi,
 125 Et furor & vires adsunt: pendentia jacto
 Retia nequicquam vacua gladiator arena.
 Una etenim semper nobis eademque recurrit
 Materies, Calabri ampullæ, & mendacia Rulli.
 Nec me consilia Eumenidum stygioque petiti

Ver.

liis confternatum pugne com-
 mittere.

121 *lufci*] Hannibalis, qui veniens
 in Etruriam quadridui triumque
 sine ulla requie noctium itinere
 ob continuas vigilias oculum
 amittit.

123 *iusto discrimine*] Perstat in rei
 bellicæ, seu gladiatoris allegoria.
 Clarius pugna & victoria, si cum
 hoste viribus pari, æquo certa-
 mine, congregiaris.

124 *paravi*] satyrico stilo armatus.

125 *& furor*] apollineus.

126 *retia*] Metaphorice, a quodam
 gladiatorii certaminis genere. Vid.
enarrat. sensus est: satyria pu-
 gna, sed ac si nullum adversa-
 rium habeam, quasi gladiator *re-*
tarius, cui nullus sit *nirmillo*,

in quem jaciatur rete. *vacua*] sine
 adversario.

127 *una etenim*] Mihi enim non
 modo non grande & varium sa-
 tyrarum argumentum, sed tenue,
 semperque idem in *Philodemi* tu-
 midis nugis, & in *Rulli* Philo-
 demum sine merito laudantis
 mendacis.

129 *Eumenidum*] Furiarum apud
 Inferos. *stygioque*] a *stygæ* inferi:
 ni palude. Totius sententiæ sen-
 sus est: non mihi scribendi ma-
 teriem proposui Inferorum pœ-
 næ, non quæ ad sanctas Spei,
 Religionis & Poenitentis virtu-
 tes pertinent; quibus in rebus
 exsultet & grandescat stilius: sed
 animi affectus & imaginem, hor-
 ridos mores, merumque homi-

•••••

- 130 Versus amne placent, non Spes, non ore verenda
Religio, & laceris plorans Metanœa capillis;
Et quibus exilis romana ad pulpita Rhetor
Æstuat, attonitis tantum placiturus ephebis.
Sed motus vultumque animi putumque camœna
135 Nostra refert hominem, majores carpere laurus
Digna quidem, tumidas quam si describeret undas
Æquoris, & merfas fracto temone carinas;
Aut mea si dulci molliret carmina metro
Ver tepidum levibus zephyris & hirundine prima.

140 O utinam in lucem tunc me mea fata tulissent,

Tom. II.

P

Ad

nem mihi describendum statui:
quod satyræ munus est ex Ju-
ven. sat. 1. 85. in summa con-
cionatoris partes non ago: non
so una predica.

131 Metanœa] Pœnitentia, græce
μετανωια a μετα post & νω in ns,
sententia: quis, quem peccati pœ-
nitet, ille sententiam mutat. Au-
son. epigr. 12, = Num dea, quæ
facti non factique exigo pœnas;
= Nempe ut pœniteat, sic Meta-
nœa vocor =.

132 & quibus] aliisque ejus gene-
ris argumentis; in quibus qui-
dam puerilis eloquentiæ concio-
natores æstuant, h. e. vehemen-
ter agunt quasi æstuantia.

133 tantum placiturus] Ejusmodi
concionatores, qu. voce & de-
scriptiunculis plurimum possunt,
placent imperitis & adolescentu-
lis, non vero maturi judicii au-
ditoribus. Vellicat sacros, non
oratores, sed clamatores.

135 majores laurus] majori coro-
næ, h. e. laude præmioque di-
gni sunt mei versus, quam si, vel
tumido stilo, tempestatem naufragi-
umque, vel molli, veris initia,
quæ a spirantibus zephyris &
hirundinum reditu dignoici so-
lent, describerent: quod si quis
fecerit, omne sibi punctum, si
diis placet, tulisse videtur.

140 o utinam] utinam Neronis. Ti-
be-

Ad strepitum citharæ cum Princeps histrio Romam
 Perdidit, & cupido spectavit lumine flammæ;
 (Felix illa quidem, si non placuisset Homerus!)
 Aut latitans canus Caprearum e rupe Tyrannus
 145 Nobilium lassos saturaret gutture fasces,
 Delatorque esset nummus, patrimonia crimen,
 Divitiæque scelus colorata morte piandum.
 Quos ego tunc vitæ colaphos digitosque crepantes
 Incuterem! Me non gladius tunicæque molestæ,
 Ma-

berii &c. ætate vixissem, cum cum
 turpissima atque enormia a *Per-
 fu, Petronio, & Juvenale* acriter
 verberata regnabant vitia! qui
 me s. satyræ caninus! quæ seque-
 141 *Princeps histrio*] Nero, crude-
 litatis monstrum, qui histronicæ
 studiosus fuit. Cum Romanum in-
 cendisset, citharam pulsans con-
 flagrantem e turri prospectabat.
Suet. in Nerone.

143 *felix*] Roma felix, si *Neroni*
 Homerus non placuisset in ea
 Iliadis parte, ubi Trojæ descri-
 bit incendium; id est, si idem fa-
 tum non attulisset.

144 *aut latitans*] aut quo tempore
Tiberius in Caprearum insulam
 (quæ est in cratere seu sinu nea-
 politano) secessit, atque inde per
 crudelitissimam avaritiam plures ex

nobilium ordine interfici iussit.
Suet. in Tiberio.

145 *lassos*] ob plurimorum necem.
 146 *delatorque*] cum te reum quasi
 accusarent numini: h. e. cum
 pecuniosi homines, ut a Tyran-
 no spoliarentur, sub criminis spe-
 cie damnabantur.

147 *colorata*] per criminis colorem
 infecta, id est per exquisitum ali-
 quem pretextum.

148 *quos ego*] qua stili vehementia
 vitia infectar. r! *digitosque cre-
 pantes*] alapas maxime sonoras.
 Mart. 3. 82. = *Digitis crepantibus*
signa novit eunuchus =. Diffe-
 runt autem *colaphus*, & *alapa*.
Colaphus enim manu in pugnum
 compressa, *alapa* manu expansa
 instigitur.

149 *incuterem*] instigerem. *Juven.*
 9. 6.

150 Macraque jejuni terrerent ora poetæ

A studio veri. Potius mactandus ad aras

Invidiæ, & rari cecidisset victima honesti,

Quam procerum stulto tractassem crimina palpo.

At nunc in sancta mores, quos fulminet, Urbe

155 Musa petit frustra: forsan nec Flaccus haberet

Hæc ætate sales, nigras nec Persius iras.

Jam Romæ nullo prostant coliphia furno:

P 2

At-

9. 5. = *Nos colaphum incutimus lambenti cruſula serm.* [*me non gladius*] nulla me tormentorum genera a veritatis studio in vitis exagitandis deterrent, non gladius, non ignis, non carcer & inedia. *tunicaque*] Molesta tunica erat indumentum e canabe, stappa, aut sparto, quo illito bitumne, resina, aut cera ad ignem damnati induebantur. Non placet quod addit Forcellinius: = *ut diutius ardentes. lento calore urerentur* =. Nam citius certo modo urebantur. *Juven. sat.*

8. 233. = *Ausi quod liceat tunica punire molesta* =.

153 *palpo*] blanda contrectatione, qua solent adulatores procerum vitia fovere.

154 *in sancta*] in christianæ religionis ac sanctitatis sede, qua-

liæ est Roma: ubi in christianæ reip. administratione Christi sacratissimas vices gerit Pontifex Maximus, hæc dum scribimus, PIUS VI. qui quam diutissime regnet.

155 *Flaccus*] *Horatius* ridet in satyris, *Persius* autem ira æstuat. Ut tamen demus (quod verisimile est) vitiorum illa veterum monstra hac ætate non iurare: tamen suspicor in hisce *Sectant* verbis ironici nescio quid sensus latitare.

157 *jam Romæ*] non ea dominantur vitia, quæ a veteribus satyricis vapulant; quale erat, quod mulieres officia virorum præstarent certantes, luctantesque in arenis, & ocreis, tibiali nempe armatura, insignes procedentes. *prostant*] nullibi Romæ sunt

nunc

Atque ocreas nullæ gaudent tetigisse puellæ:

Non puer intonsus miscet tibi pocula: defunt

160 Balnea, circenses: defunt & fervida metis

Orbita, & ausoniis notus mirmillo theatris:

Invenies nusquam signatas nomine cellas,

Patriciasque lupas: his est qua parte Subura

Pri-

nunc venalia *coliphia*: h. e. athletica certamina, ut olim, jam Roma non videt, in quibus quandoque & scæminæ luctabantur. *coliphia* erant athletarum cibi ad vires firmandas. Vid. *enarrat.*

158 *atque ocreas*] Nulla est, ut olim, puella, quæ vicorum militari more *ocreis*, h. e. crurum militari munimento, utatur, ita dictis ab *ob* & *crus*, ut putat Varro, nos: *schiniere*.

159 *non puer*] Non tibi pinceram agit mollis & iuuberbis puer, qui cœnanti præsto sit ad pedes, ex Romanorum more, qui cœnantes discumbebant. *intonsus*] Diximus nonnullis temporibus pueros ad pubertatem usque comam nutrire solitos,

160 *balnea*] Obsoleverunt frequentissima balnea, ludorumque in Circo celebritas, idest quadrigarum, equorum circa metas cursus, ferarum venatus, vel pugna cum damnatis, lucta, pugilatus

&c. quæ sunt notissima: quibus in balneis & spectaculis mirum quanta vitiorum genera debaucharentur.

161 *orbita*] rotarum vestigia circa metas fervido quadrigarum cursu in arca Circi evitatas. *Hor. od. x. 4. mirmilla*] erat gladiator, qui cum *threæ* & *retiario* committebatur: de quo in *enarrat.* 126. *notus*] bene notus, quod romani gladiatoria certamina avidè spectarent. *ausoniis theatris*] romanis amphitheatris. theatrum quippe dicitur etiam de quocunque loco edendis spectaculis apto, ut *Virg. 5. æn. 783.* = ... *mediæque in valle theatri* = *Circus erat* =

162 *invenies*] nullo in loco invenies, ut olim, meretriciam cellam, hujus vel illius patricii hominis nomine signatam, h. e. ei addictam. Vides quantâ licentiâ libido impudentissime regnaret.

163 *his est*] adeo jam non celebratur

Prisca fuit, solumque exstat post sæcula fama.

165 Nunc ubi tota canes rodunt patrimonia? centum

Quis privata audet cæna glutire philippos,

Et mortes hominum redolentia fercula? quando

Pocula privigno miscet nocitura noverca,

Divitis aut patrui jugulum fregere nepotes?

170 Nonne vides mœstas, demisso lumine, frontes

Terrore & macie impletas altaria circum

Exorare deos, intactas munere leges,

Servatamque fidem, & nullo perjurio labro?

P 3

Hæc

tur *Subura* (ubi libidinis quondam sedes) ut ubi fuerit, jam inter antiquitatis scriptores non constat: de qua lite *Pitiscus* v. *Subura*.

164 *solumque*] & fama exstat & nomen: sed quæ nunc vocatur *Subura*, non ibidem est, ubi fuit.

165 *nunc ubi*] Cætera persequitur vitia, quæ latinis in satyricis legimus exagitata. *patrimonia*] Alendis canibus patrimonia effundebantur hyperbolice luxum illum designat; quem nostra ætate regnare forte per ironiam negat.

166 *quis privata*] Non is nunc in cœnis luxus, ut pluribus philippis, h. e. ingenti pretio, em-

ptæ epulæ comedantur.

167 *& mortes hominum*] Romanis, qui ceteras nationes barbaras vocabant, barbare voluptatis genus erat inter epulas gladiatorum sanguine triclinia tincta conspicere.

168 *pocula*] non veneno a novercis privigni, non gladio a nepotibus patrui tolluntur, ut in divitiis invadant.

170 *nonne vides*] religionem pietatis actibus, fidem, leges sanctas servari. Et hic dubito, num in hisce nostræ ætatis laudibus aliqua subsit ironia. Nam in *sut.* 5. 108. dolet virtutem mendicam, fidem laesam, p. etatem pudore suffusam.

Hæc vobis, gladii gothorum, Roma fatetur

175 Se debere diu vitiorum nescia: mores

Namque bonos averſa facit fortuna. Latinum

Imperium poſtquam cecidit, cecidere ſuperbæ

Luxuriæ vires, nerviſque exſecta libido

Palpitat, & putres tendit moritura lacertos.

180 Quid Romæ faciam? non eſt quod bile tumeſcam,

Li.

174 hæc vobis] Quod a vitilis ad bonos mores Roma redierit, calamitatibus debet, quæ romani imperii ruinam confeſcutæ ſunt. Florentibus enim rebus, luxus, avaritia, libido en proceſſerunt, ut rem ipſam publicam tandem everterint: quod plurima hiftoriæ monumenta teſtantur. *Gothi*, poſt *Viſigothi* ſeptentrionales populi ſub *Alarico* Romanæ captam an. cccctix. diripuerunt. *Oroſ. lib. 2. c. 19.* Qua clade in romanorum luxum Deus animadvertit: ſed tamen neque poſt ab eis, tanquam canibus corio aſſuctis, peccandi factus eſt finis, ait *Murator. annal. ital. vol. 3. edit. mediol. 1744. p. 36.* De romanorum ædiſiciis luxu belle *Olympiodor.* apud *Photium* p. 198. *Eſt urbs una domus; mille urbes continet una urbs.*

175 mores] Veriſſime dictum: averſa fortuna purgat mores, ſe-

cunda corrumpit: nam in adverſis (ait *Chryſoſtomus*) *quam bene philoſophantur omnes.* Alio modo, nec minus bene, ſcripſerat *Sedanus = Fortune & morum rara eſt concordia....* ſed placuit immutare.

178 luxuria vires] quæ ſunt divitiæ; quibus direptis, luxus & libido, quæ pecuniis ſuſtentantur, concidant necesse eſt. Divitiis autem quantis Romæ aſſueret, quo tempore a gothis capta eſt, ex *Olympiodoro* narrat ibid. *Muratorius.*

180 quid Romæ faciam?] Ita & *Umbrius* apud *Juven. ſat. 3. 91.* Qualia vitia Romæ ſatyris conſodienda ſuſcipiam? Levia ne perſequar, qualia ſunt, quæ ſequuntur? *bile*] ira, ut alibi. traſcar ne, ſi videam romanas vias pudendo corio aſſivo tempore iuſſerg?

- Lignea si curto raptantur dolia mulo
 Cœlestem domitura canem; coriumque pudendum
 Micturit ad domini valvas; & pulvere longo
 Flaminiam inspergit mulcens siphonibus æstum,
 185 Quid mihi, si dubia discursat luce, femurque
 Molle puellarum lascivo pollice mordet
 Crispus, iulea cum lucent nocte fenestræ
 Torque lucernarum, cellaque salarius uncta

P 4

Can-

181 *lignea*] bene *lignea*: nam dolia apud veteres erant fictilia, eaque in cellis vinariis plerumque defossa soloque adhaerentia, aggesta terra, quo essent tutiora, & pice intus illita, ut apud *Colum. Terent. Plin.* Currus Romæ per ætatem circumaguntur cum doliis, e quibus longus e corio siphon, qui fune aggitatus hinc inde aquas effundit, ad pulverem comprimentum, viasque madefaciendas juxta potentiorum ædes. *curto*] cauda mutilo: ex *Hor. sat.* 6. 105.

182 *domitura canem*] æstum temperatura. *Canis*, qui & *frius*, sive *canicula*, est sidus cœleste, quo oriente maximi calores sunt: oritur autem post solstitium æstivum, sole primum leonis partem ingrediente: quare nos: *canicola*, & *solliens*. Major mi-

norque cum sit, major in ipso tropico cancri situs est, habetque ante se leporum, quem insequi videtur, post se proram navis *Argus*.

184 *siphonibus*] h. e. siphonis jacibus & effusionibus.

185 *quid mihi*] *Satyræ* ne petam *Crispum*, (pro quocunque procaci juvene) qui puellis clam digitis vellicat: quod juvenes male morati impudentesque solent? nos: *danno de' pizzicotti*.

187 *julea*] julii mense a C. Julio Cæsare dicto *Ovid. Fast.* 6. 797. = *Tempus juleis cras est natale calendis* =. Quo mense Romæ festa plebeja noctu celebrantur, dispositis circa fenestras & tabernas, alicubi in torquis seu coronæ circulares motum, luminibus: unde dicta *do' lumini*.

- Candelis miseras ornat lardoque tabellas,
 190 Venalique sacri stillant abdomine vultus?
 Hoc matres caveant; & filia nubilis albis
 In cois totam nolit curfare per Urbem.
 An calamos acuam, quoties latrante molosso
 Assurgit, restemque tenet romana juventus,
 195 Cum bos emeritus crassisque lutatus aristis
 Victima patriciæ trahitur non ultima mensæ?
 Hic mos trojugenum, celeres urgere quadrigas
 Nimirum, & dextram fœdare cruore macelli.

Nec

- 189 *tabellas*] divorum imagines. *mi-
 seras*] h. e. inconcinnas.
 191 *hoc matres*] Videant hoc ma-
 tres, ut impudentium juvenum
 licentiū vitent puellæ.
 192 *in cois*] Ovid. *de art. am.* 2.
 293. = *Sive erit in cois, coa
 decere puta* = nos: *in guarnello*.
De coa veste vid. *enarr.* [*curfa-
 re*] quod nimia licentia, utique
 refrenanda, solent scœminæ in
 Urbe.
 194 *an calamos*] invehar ne satyra
 in romanam juventutem, quæ,
 quasi magnum quid præstaret,
 immisilis canibus, prehensioque su-
 ne, boves lassare solet, antequam
 a lanione jugulentur, ut sangui-
 ne agitato carnes macerentur, ne
 sint duriusculæ. *molosso*] pro quo-
 cunque cane. Vid. *enarr.*
 195 *bos emeritus*] arandi trahendi-
 que munere functus: translate
 a militiæ tempore expleto. Ovid.
Fest. 4. 588. = *Dempserat eme-
 ritus jam juga Phæbus equis* =.
 Plin. l. & c. 11. *apes scissa &
 jam emerita*. [*lutatus*] immundo
 stabuli luto aspersus. Alio sensu
 sed affini *Pers. sat.* 3. 104.
 = ... *crassisque lutatus amomis* =:
 h. e. delibutus.
 197 *hic mos*] Romanorum morem
 ridet, qui modo quadrigas agi-
 tant, modo boves lassantes quasi
 macello fœdantur.

Nec levis indignor, proceres dum mutua solvunt
 200 Officia, humanæ si magna per atria repunt
 Spongiolæ quædam, & digitis luctantur acutis:
 Ac postquam gelidæ cyathos & mille *cacai*
 Pocula siccarunt, mappas nitidisque lacerna

Oc.

199 *nec levis*] Neque me (quod levis hominis esset) movent ad satyræ parastul: venatici quidam iidemque furunculi, qui se in procerum ædes insnuant, quotiescunque aut in *Cardinalium* creatione, aut in regii Legati adventu &c. certatim salutationis officia hominibus persolvuntibus, omnia læto tumultu personant, & sorbilla circumferuntur.

200 *repunt*] Eleganter; ut inobservatorum aviditatem occultaque insidias ejusmodi hominum significet. Est enim *repere* quasi *serpere*, pedibus manibusque incedendo: vel est tacito lentoque pede sensim ad rem aliquam invadendam subire.

201 *Spongiolæ*] Pereleganti translatione indicat minucos quosdam Romæ curiales, vulgo *mozzorecchi*: qui, quasi spongiæ, quæ cum facile inbibant, exhaustis siccandisque liquoribus aptissimæ sunt, cyathis insidantur. *luctantur*] lucta inter se contem-

dunt, ut aliquid forbendum attripiant, ne sicco ore discedant. *acutis*] vel penetrantibus, vel calidis subdolisque, ut *Stat. Theb.* 6. 792. = ... motu *Spartanus acuto* = *Mille cavet lapsas circum cava tempora mortes.* = h. o. pleno artis & callido.

202 *gelidæ*] aquæ: nos *forbetti*. *mille*] non enim uno aut altero satiantur poculo; sed, nisi pluribus exsiccatis, non abeunt. *cacai*] notissimum exoticum nomen amigdalorum, quibus tostis pinisque, saccharo & cinnamomo admixtis, ea sit potio, quam dicimus *ciocolata* ab indico arboris nomine *cacææ*. De opificio *cucolatis* perelegans carmen scripsit P. Thomas *Strozza* neapolitanus.

203 *nitidisque*] argenteos vel murrhinos: (*di porcellana*) quamquam murra sive myrrha esset aliquid aliud a sinensi vel saxonica argilla: erat enim lapis sui generis terra defossus, ex *Plin.* 37. 2.

Occultant calices, cubitumque cavere jubentur.

205 Sunt, fateor, scutica quædam, non digna flagello

Crimina, quæ facilis debet transire poeta,

Seu potius crispo ridens perstringere naso.

Tu solus nostros acuis, vesane, furores;

Nec fatis attritus decima, Philodeme, sagitta

210 Contrectas vulnus. Frustra panacea laborat,

Ulcera ubi putrent & desperata cicatrix.

Quis furor immeritas chartas fœdare cruore

Stultitiæ, &, cœco *Lucis* plaudente senatu,

Pan-

204 *cavere*] præcipue si calices sint murrhini, ne cubiti alicujus prætereuntis ictu confringantur.

205 *scutica*] Leviora quædam scutica potius, quam flagello, h. e. leviori poena, seu minus atroci satyra, digna sunt. Vid. *enarr.*

207 *perstringere*] ridendo naribus corrugatis carpere, pungere. *Cic.* pro *Planc.* c. 14. *Ille L. Crassi, ille M. Antonii voluntatem asperioribus sacietis perstrinxit impune.* [*crispo*] *Perf. sat.* 3. 87. = *Ingeminat tremulos naso crispante cachinnos* =.

208 *tu solus*] unus es, qui satyrico furori copiosum argumentum suppeditas.

209 *decima sagitta*] decima satyra.

210 *contrectas*] palpas tua vulne-

ra; quod est impudentis & inemendabilis pravitatis. *panacea*] proprie herba multiplicis generis a græco παν *omne*, & αἰς *medela*, quasi morbis omnibus mederetur. Sensus est: quaecunque remedium est inutile, ubi ulcus putre sit & insanabile.

212 *quis furor*] Quid hoc dementiæ est? redit ad satyrarum censuras, quas putat a *Philodemo* scriptas. *immeritas*] quæ tantum mali non meruerunt, ut stultis tuis versibus fœdarentur. *cruore*] ex *Hor.* 2. *sat.* 3. 275. = ... *adde cruorem* = *Stultitia*... = ubi addere cruorem *stultitiæ* est crudelitatem *stultitiæ* addere.

213 *stultitiæ*] stultis verbis ac sensibus, iisdemque crudelibus. &

cæ-

Pannofam fartamque togam laudare popello
 Litterulis græcis, quas non intelligis ipse,
 215 Qui scribis? Cunctos quantumlibetingere grajos;
 Totaque putidulis me lingat Achaja kappis;
 Nil equidem stupeo; nec habet tua Græcia mendax
 Quod mirer, præter statuas pictasque tabellas.
 Scribunt indocti passim, ridendaque multi

Car.

- caco Lucis*] elegans antithesis.
senatu] plaudentibus tuis *Luminis*: nam censuras illas *Philodemi* omnes ingenti plausu exceperant.
- 214 *pannosum*] Philodemi censuras, hellenistinis plenas & quasi confartas, cum fordida veste ex vili crassoque panno, seu potius centione, comparat.
- 216 *putidulis*] vocibus græcis vetustate rancidulis & putidiusculis.
- 217 *mendax*] Juven. sat. 10. 174. & quidquid Græcia mendax = *Audet in historia* ... = *Græci mendaces*, vulgatum proverbium. *Torquatus* noster: = *La greca fede a chi non è palese*. = Hinc illud apud *Plaut. asin.* 1. 3. 17. *græca fide mercuri*: li. c. præcanti pecunia.
- 218 *statuas*] Notissimum est, a nulla omnino gente veteres græcos in statuarum superatos esse. quæ enim in illis mollities est ac teneritas, in ceteris desideratur. Quod Romæ, atque ubi græca signa exstant, facta comparatione, videre est. *pictasque*] Picturæ pariter græcorum, non tam vetustate, quam elegantia, maxime celebrantur: præstantissimi quippe apud eos pingendi arte floruerunt.
- 219 *Scribunt*] Sensus est: sunt plebeji poetæ, si poetas appellare fas sit, qui carmina scriptitant: sed cum se noscant, contenti sunt, si eorum versus in stabelis vili pretio circumferantur; nil sibi præterea arrogant. Tu vero, si quid scribis, ut ineptum insulsunque sit, te tamen plenus incedens Apolline dignum credis, te mirifice amas, te cuiusque præponis.

- 220 Carmina micturiunt: non omnes Phœbus amavit;
 Noscunt se tamen & sua, venalesque fiabellis
 Exponunt obolo musas nugasque canoras.
 Tu secus: infomnis si quicquam stertis, in albo
 Pieridum, Philodeme, refers, titulumque secundum
 225 Ferre nequis. Pastor Phœbe dilecte, recessus
 I pete, qua densas pandit tua Caria silvas;
 Aut placeat sociæ consortia rumpere chartæ.
 Scilicet appendix tecum male suta Bionis
 Litigat, Endymion, ignavaque pagina frontem
 230 Occupat, extremi fuerat quæ cauda libelli.

Sit

- 220 *micturiunt*] De ejusmodi poetis pudet dicere quod *scribant*; aptiore utitur voce *micturiunt*: nobis: *pistiaverſi*, non poetæ. *amavis*] Non omnibus amicus favensque Phœbus: h. e. non omnes vere poetæ. Quo sensu Virg. *æn.* 6. 129. = ... *pauci quos æquus amavis = Juppiter...* =
 222 *nugasque*] Hor. *art. poet.* = *Quam versus inopes rerum, nugasque canoras.* æ
 223 *stertis*] quasi stertendo scribis. *in albo*] in musarum tabulis & actis.
 224 *secundum*] Redit ad *Philodemi* fraudem sæpe memoratam, qua suum sermonem *Guidii* *Endymioni* præposuit.
 225 *Pastor*] Belle ad *Endymionem* verba convertit: *Endymion* a *Luna* adamat, aut tuas silvas pete, aut sermonem *Bionis* a tuo consortio expelle. *Phæbe*] Phœbi forori, h. e. *Lunæ*.
 226 *Caria*] In *Caria* (quæ est Asiæ minoris regio) montē *Latio* a *Luna* conspiciunt *Endymionem* fabulantur.
 227 *sociæ*] *philodemum* appendicis.
 229 *litigat*] de primatu. *Philodemi* autem arrogantiam egre tulit (quod pronum erat) *Pumilio*, seu *Alexander Guidius*, *Endymionis* auctor.

Sit tamen hoc patrii moris, vitiumque pusillæ
Mentis, quam rapit ambitio laudisque libido.

Illud non tulerim, te mensæ accumbere iustum;

Reticulum turpe & fædos adducere vultus,

235 Illotamque manum. Ad cœnam si forte vocaris,

Aut umbra accedis, geminas tondere capellas

Forfice ne pigeat, puerumque emungere nasum.

Cum ligula cochleare juvet; visaque patella

Cau-

233 *non tulerim*] Id quod minus ferendum est, male institutus, & *Galatei* prorsus inficius, multa in urbanitate peccas.

234 *reticulum*] Sordido reticulo caput obvolutus, fœda facie, manibus illotis, accumbebat *Philodemus*: quod philosophi esse male putant nonnulli, cum verius immundi hominis sit.

235 *ad cœnam*] Aliqua monet, quæ ad discumbendi munditiem elegantiamque pertinent.

236 *umbra*] Eleganter (ex *Hor. 2. sat. 8. 21.*) dicitur *umbra*, qui ad cœnam invocatus cum eo venit, qui vocatus fuerit, quia illum sequitur, tanquam umbra corpus, = ..., cum *Servilio Balastro* = *Vibidius*, quos *Mæcenas* adluserat umbras. = & 1. *epist. 6. 28.* = i., locus est & pluribus

umbris. [*geminas capellas*] idest pilos sub utraque ala. Nam *Horatio 1. epist. 5. 29.* *capra* est fœtor sub alis hominum, qui & *caper* & *hircus* dicitur. = *Sed nimis arcta premunt olida convivia capra.* =

237 *forfice*] *Forfex* tonsoris est, *forceps* sutoris. *Isid. l. 20. orig. 13.* *Calliod. orthogr. c. 4.* [*puerum nasum*] mucosum, qualem pueri plurimum habent. *Juven. sat. 10. 199.* = ... *madidique infantia nasi.* = h. e. mucus & pituita desluens a naso senum, non secus atque infantium.

238 *ligula*] a linguae similitudine olim *lingula*, hic certe pro *furcula*, *furcilla* (*forchetta*) ad mensæ usum. *Mart. 8. epigr. 32.* = ... *ligulam cum mittere possis* = *distere cum possis vel cochlea-*

re

- Caulibus oppleta, parce unguem extendere nigrum;
 240 Cara nec obscæno detergas juscula mento.
 Sed tibi munditiæ nunquam placuere: recumbis
 In mensa tanquam stabulo: thoracæ bovillum
 Induis, & fædo circumdas tempora lino,
 Quod centum & plures fera de nocte lucernas
 245 Olfecit, macrumque potest condire legumen.
 Ah potius volucris mihi sit conviva celæno,
 Diripiatque dapes, tetroque flagellet odore,
 Quam videam caput hoc & fordida fecibus ora.
 Hanc sputo faciem, non jam petiisse saliva
 250 Fas erit: ipse docet, quid distent sputa falivis.

Quo-

- se mihi.* = Vid. *enarr.* [*juvet*] ut olente centum lucernarum oleo.
nec digitis cibos. arripas, quod unctus videretur, qui propterea
solent fordidi ex infima plebe. totam leguminum ollam condire
 239 *unguem nigrum*] a multo tem- posset.
 pore non recisum.
 240 *cara*] Ironice jubet non de- 246 *ah potius*] Vide quid sibi po-
 tergere: dixit alibi *Philodæmum* tius optet, quam cum *Philodemo*
caulibus & *jusculis* mirifice de- accumbere. Nil decerius, quam
 lectari. cum *harpia* cœnare. *celæno*] o
 242 *thoracæ*] græca inflexione pro tribus *harpis*. una: quæ aves
thoracem. Ad mensam sedebat erant monstrosæ & obscæne,
 quasi caupo, aut stabularius, tho- nomine *nello*, *ucypete*, & *celæ-*
race scorteo (*farsetto*, o *camiciuo-* *no*, ut apud *Serv. ad. an.* 3.
la di pelle) indutus. 209.
 243 *fædo lino*] pileolo domestico-li- 248 *caput hoc*] ejusmodi hominem.
 vico (*berrettino*): ita immundo, 250 *quid distent*] Censor *Scæani*
 versum 38. sat. 2. ubi *salivam*

Quorsum hæc? Languet adhuc Philodemus, &
inter amicos

Flebile manavit murmur, lacrymæque propinquæ,

Hesiodus tanquam, doctusque cubaret Homerus

Incertus vitæ. Nitidum vespillo cadaver

255 Deperit; & syrium pollinctor livit amomum.

Jam tuba, candelæ, marmor, titulusque sepulcri

Adfunt, & mœsti neglecto crine cinædi,

Et

posuit pro *sputo*, reprehendit,
facto inter utrumque discrimine.
Vid. *enarrat.*

251 *quorsum hæc?*] ad quid hæc?
Dimittit sermonem, ut a *Philodemio* imitando ad *Philodemum* ægrotantem redeat.

252 *flebile*] *Philodemi* ægrotantis
spargo inter amicos rumore, dolent, & quasi lacrymantur; ac si summos græcorum poetas *Hesiodum* & *Homerum* jam jam morientes videant.

253 *Hesiodus*] Homero æqualis, vel ejus temporibus proximus.

254 *nitidum*] Ironice: nam qui nitidus post mortem, quem vivum ita obscœnum descripsit? *vespillo*] qui cadavera effert (*beccamorto*) [*deperit*] impense amat: *muor dicto a si bel cadavere*.

[*syrium*] *amomum* *assyrium* (de

quo alibi) h. e. oïora unguenta ad condiendum cadaver paravit. *pollinctor*] Erant *pollinctores*, qui cadavera curabant, lavabant, ungebant, roguinque exstuebant, a *pollingo*, quod erat ea omnia præstare.

256 *jam tuba*] Adhibebatur olim tuba in funeribus & exsequiis. *Virg. 11. æn. 191. = Spargitur & tellus lacrymis, sparguntur & arma; = It calo clamorque virum clangorque tubarum. = Ovid. Heroid. 12. 140. = Carmina funerea flebiliora tuba. [candelæ] maximus (ut hodie) candelarum usus in funeribus. *Perf. sat. 3. 103. = Hinc tuba, candelæ: tandemque beatulus alto = Compositus lecto... = [marmor] sepulcræ.**

257 *neglecto*] passis crinibus. *cinædi*]

Et quæ venales emungit præfica luctus.

Quid te mortalis delectat sarcina? solve

260 Vincula, magne Bion: non est quod carceris hujus

Umbra tuos oculos rerum caligine velet.

Jam te socraticæ quondam docuere cicuta

Esse aliquid manes, nec, dempto corpore, quidquam

Juris habere rogam. Superest pars optima nostri,

265 Cui tumultum transire dedit cælestis origo,

Evi-

di] adolescentuli, qui plorent in funere, molles & delicati: forte sunt *Philodem*: discipuli.

258 *præfica*] mulier deflendis mortuis præposita a *præficio*, quæ ceteris, ad lamentandum mortuum conductis, modum daret plangendi. *Scalig.* in *Varr. l. 6. de ling. lat. c. 3. sub fin.* ait esse phrygum inventum. *emungit*] eleganter: nam luctus illi non sponte, sed jussi veniebant.

259 *quid te*] Gravi sententia *Philodemum* alloquitur; atque, animi immortalitate proposita, ad contemnendam mortem hortatur: quæ de re plura passim a veteribus sapientissime dicta. *Cl. Jan. Vincent.* *Gravina*, de contemnenda morte pulcherrime scribit ad *Franciscum Pignattellum* Præsulem ta-

rentinum.

260 *magne*] Magno animo sis, qui magna es doctrina. *non est*] Cum tantus sis philosophus, tuæ mentis lumina terrenæ res, quæ circumstant, sensusque nostros afficiunt, obtenebrare non possunt. 262 *socraticæ*] Socraticum non tam dogma, quam exemplum. Vid. *enarr.* [*cicuta*] Respicit ad *Socratis* mortem, ut in *enarr.*

263 *manes*] vox multiplicis sensus, hic valet animas, h. e. partem hominis nobiliores & immortalem.

264 *rogum*] non perire animam in rogo, vel ejus substantiam in primigeniam ignis resolvit.

265 *cui tumultum*] Nunquam interitum cælestis ipsa animæ origo docet.

Evisctasque super volat indignata favillas:

Nec levis in tenues vacuasque resolvitur auras,

Aut fidus repetit sedes habitura beatas,

Venerat unde olim; variis nec corpora formis

270 Induit, inque novas migrat rediviva figuras.

Sunt hæc græcorum vesana insomnia. Postquam

Spiritus has fibras putresque reliquerit artus,

Præmia nos aut pœna manet victura per ævum;

Scriptaque fatali decreta adamante leguntur.

Tom. II.

Q

Seç

266 *favillas*] Respicit ad rogi ritum, & ad romanorum (ut alibi) opinionem a græcis petitam, quod ad suum ignem post mortem anima revertatur.

267 *nec levis*] Quæ fuit epicureorum & stoicorum doctrina, ut ex *Cic. in 1. Tusc. & Plutarch. in 4. de placit. philosoph.*

268 *aut fidus*] Cum veteres universum putabant, animam in eam naturam, a qua profecta esset, resolvi; cum *Heraclitus* physicus in ea fuit sententia, quod anima esset *scintilla stellaris essentia*; ut propterea anima e sidere nata suam ad fidus post mortem rediret.

269 *variis*] Neque ex hoc corpore in aliud transigrat. Metempsychosis, seu animæ transmigration-

nem, serunt fuisse *Pythagora* dogma, seu potius somnium; qui tamen doctrinam a præceptore *Pherecide* philosopho syro primum traditam de animarum immortalitate confirmavit. *Stanl. hist. philos. vol. 2. part. 3. cap. 8. § 9.*

272 *fibras*] concretas hæc corporis partes.

273 *præmia*] Ex communi vetustissimaque alterius vitæ, vel beatæ vel miserræ, persuasione immortalæ esse animam vere colligitur. omnium quippe consensio est quædam naturæ vox. *Senec. ep. 117. Cic. Tusc. 1.*

274 *adamante*] æterna, nunquam delenda, inexorabilia. *Prop. 4. eleg. ult. 6. = Ut semel infernas intrarunt funera leges, = Non exorata sunt adamante vices =*

275 Sed placet extremas Philodemo implere tabellas,
 Solarique suos, & tradere pignus amoris,
 Laudo consilium, Veniat cum teste lucerna,
 Et veniat codex septem signandus aratris,
 Incipe, Dissectum cultro de more cadaver
 280 Ungito. Malthino cedat Lucretius, atque
 Pindarus; & docti Baconis opuscula Barro,
 Tuque habeas quotquot nutrit Campania fruges,
 Pu-

275 *sed placet*] Lepidissime fingitur
 Philodemo testamentum & legata
 scribere. de extremis tabellis in
sat. 1.

277 *veniat*] veniant testes, asseran-
 tur candelæ pro actus solemnitate.

278 *codex signandus*] Tabulas seu
 testamentum obsignare dicuntur
 testes, qui & scribendo adlūnt
 testimonii gratia, & annulo suo
 signant; qui, si tabulæ a publi-
 co tabellatio non scribantur, se-
 ptem numero esse debent, ex 21.
lege in Cod. de testam. Quæ vo-
 ce fierent testamenta, apud ve-
 rustissimos romanos *nuncupativa*
 dicebantur, *aratris*] signis, in
 quibus aratrum, sive marra, quam
sat. 4. 48. dixit esse philodomi-
 cæ gentis stemma.

279 *de more*] nobilem: vide quan-
 tum sibi sumat, cui erat pro
 stemmate aratrum.

280 *ungito*] opobalsamo, ut ne post
 mortem quidem ambitiosus esse
 destinat Philodemo. *Malthino*]
 nomen apud *Horat. 1. sat. 2.*
 25. & valet mellem, effeminata-
 tum a *maltha*, quæ genus erat
 tectorii, quod parietibus pavimen-
 ti sive inducebatur. (*Succo. mal-*
ta, unde *smalto*, quod molles fa-
 ciem quasi incrustant. *Lucretius*]
 Lucretii librum sibi castissimum
Malthino relinquit, itemque Pin-
 darum; *Barro* autem Baconeum.

282 *tuque*] Pumilionem relinquit quic-
 quid habet sæni segetumque Cam-
 pania, ut suos equos (de qui-
 bus *sat. 4. 222.* atque iterum
 iterumque alibi) per aera volan-
 tes existaret, Lepidissime in *Pu-*
milionem ludit *Señanus*, tumi-
 damque ejus per jocos hyperbo-
 len imitatur. Nam ut equorum
 ingentem numerum haberet, si-
 dem

Pumilio, ut saturos centum per inane jugales

Exagites, cursuque voles perniciosior eurus.

285 Cedat item Barro nostrorum cura laborum;

Et quascunque meas servant armaria chartas

Occidere haudquaquam fato patiatur eodem.

Sunt etenim multi de Juris origine libri

Progressuque mei; nec non susceptus utraque

290 Aure Bion. Grevioque duæ, ni fallimur, aut tres

Litterulæ inscriptæ. Sed, quod magis urget, in

umbra

Q 2

De-

dem tamen excedit quod iis, ut
alerentur, tuta feracissima Cam-
pania opus esset.

285 *cedat item*] Barro omnium ca-
rissimo cum non satis reliquisset
Philodemus videretur, ei præterea
quod sibi carissimum esset, char-
tas nempe omnes a se scriptas,
relinquit.

286 *armaria*] repositoria, in qui-
bus nummi, vasa, libri haque
reconduantur. *Vitruv.* in *præf.* l.
7. *educere volumina ex armariis.*

287 *occidere*] Suos libros Barro com-
mendat, ut ejus opera ne mo-
riente auctore & ipsa morian-
tur, sed typis edui perpetuo vi-
vant.

288 *sunt etenim*] Scripsit *Philode-
mus* de *ortu & progressu juris
civilis* librum in CLXXV. capita

dispertitum, & quidem doctis vi-
ris multum probatum: quamquam
non defuerunt, qui *Paulum Ma-
nutium* ab eo dixerint expilatum;
quem ne senectus quidem grati ani-
mi ergo nominavit.

289 *mei*] meo omnino Marte (sic
enim puto) scripti. Se plagiarium
negat atque ideo negat, quod
alii affirmant.

290 *aure Bion*] Celebris sermo *En-
dymioni* appositus, atque adeo
præpositus; quem ipse sub vitæ
finem quammaxime verax laudat,
& utraque aure, h. e. avide &
cum plausu exceptum docet. *Grevioque*] Grævius plurimum, quan-
doque vero & sine diptongo
scribitur.

291 *litterulæ*] Unam atque alteram
dederat epistolas Grævio *Philode-
mus*.

Delituisse diu nolit permittere, quæ nos
 Sancta stolatarum dedimus præcepta cathedris.
 At tu cauliculis, patria mihi dulcior offa,
 295 Et quem præ cunctis (si fas est dicere) ephebis
 Propter virtutem similem mihi semper amavi,
 Esto hæres, Rulle; & positis in fœnore nugis
 Versutæ studeas augere peculia linguæ.
 Verte domos; jura; non sint tibi templa nec aræ,

Nec

mus. in tam brevi numero facile erat non falli; sed animam jam jam agenti languebat memoria. *magis urget*] quod est maximi momenti.

292 *delituisse*] ne diu latere inedita patistur, quæ romanis matronis græcæ doctrinæ & linguae præcepta dederat.

293 *sancta*] inviolabiliter sancteque servanda. *stolatarum cathedris*] de *cathedris* in sat. 1. h. e. matronis. *stola* enim romanis erat muliebris vestis. Vid. *enarr.*

294 *at tu*] Jam ad suas delicias *Rullum*: quem maxime ab eo dilectum vides, quando eum suis sibi cauliculis patriæque offa (quibus nihil ei jucundius) cariorem dicit.

295 *si fas est*] Cavet, ut cæteris eum præponendo absit verbo invidia.

296 *similem*] Præcipuus amicitiae fons & origo ingenii morumque similitudo. Cic. *de amic. c. 4.*.... & *id.* in quo est omnis vis amicitia, voluntatum, studiorum, sententiarum summa consensus. Interim vides, quam de se ambidioso sentiat, qui *Rullum* ex eo laudat, quod sibi similis fuerit.

297 *in fœnore*] elegans translatio a pecunia, qua fœnore data peculium augetur, nugis meis adde tuas; excrescet nugarum fora.

298 *versuta*] dolosæ.

299 *verte domos*] privata publicæque, sacra & profana, vel pejerando, perturba & evertet. *non sint*] nihil tibi sit inviolabile, ne aræ quidem & templa. Furore abreptus excedit *Sellianus*: at non historicum agit, sed satyricum, cui si demas hyperbolem, concedit.

300 Nec quicquam sanctum: fustes, ergastula ride,
 Queis Prætor cohibet terroris imagine vulgus.
 Præcipue calabrum demissa fronte pudorem
 Custodi, nostrique memor patrimonia ferva.
 Sic feror elysias post funera lætus ad umbras,
 305 Perque nemus video Euripidem, Xenophonta,
 Platonem
 Affari cupidos dextram protendere dextræ.
 Care Bion, ludis: frustra tua fata morantur

Q 3

San-

300 *fustes*] pœnas publica aucto-
 ritate criminibus decernas con-
 tramine ac ride, quod solent faci-
 norosi. *ergastula*] carceres: nam
 proprie *ergastulum* erat rusticus
 carcer, locus scilicet in agris,
 ubi servi ad faciendum opus vin-
 cti detinebantur, ab *ἐργασίῳ* *opus*
operor.

302 *calabrum pudorem*] cum pado-
 re morum innocentiam candorem-
 que calabro homini congenitum.
 Num ironice, videar, qui supe-
 riores satyras legerit.

303 *patrimonia*] quæ tibi a me,
 quasi a patre, hereditatis nomi-
 ne relinquuntur.

304 *elysias*] ex poetarum fabulis;
 ubi *elysium* est locus in infero-
 rum medio omni felicitate ple-
 nus, amœnis viretis confusus, lar-

gaque luce perfusus, in qua plo-
 rum animæ post mortem habi-
 tant.

305 *Euripidem*] Summos græcorum
 tres doctrinæ heroes se semper
 palpsans *Philodemus* sibi obviam
 elysium ingredienti fururos, se-
 que ab his officiosis amicisque
 verbis, uti amicissimum & æ-
 qualem, exceptum iri, persuasum
 habet. Vid. *enarrat*.

307 *care Bion*. Ludentem in *Bio-*
nem longa ironia, cui finem fa-
 cit, iussit hucusque *Sextanus*. *fru-*
sra] tuam mortem expectat *san-*
dapila (quo ligneo loculo plebe-
 jorum damnatorumque cadavera
 efferebantur): nam, cum bene
 habeas, invaletudinem simulas,
 & inutili pietatis dolorisque seu-
 su fodales afficis tuos.

Sandapilæ, vacuaque teris pietate sodales.

Non quartana lues te, non febricula torret,

310 Sed gravis ambitio, cerebrique immanis hiatus,

Cui divina tui nequeunt documenta Platonis

Ferre manum. Cunctamur adhuc? discedite, musæ:

Erravi, calabro grandi qui carmine famam

Æternumque dedi nomen. Si probra merentur

315 Exitium nescire rogi, peccare juvabit;

Talia nec forsân virtuti præmia restant.

Jam pudet ulterius nugis dare pondus ineptis,

Ridendumque caput venturis tradere lustris.

Te potius celebret mendacior ore pelafgo

Rul.

310 *sed gravis*] En morbi in *Philodemo* veri, ambitio & amentia. *hiatus*] elegans translatus; quasi grandem rimam egerit cerebrum.

311 *cui*] cui stultitiæ morbo tota nequit platonica doctrina mederi. *Philodemo* semper græanicum perpetuo ridet.

312 *cunctamur*] Quid jam amplius in *Philodemo*, nunc monendo, nunc reprehendendo carpendoque, immoramur? *discedite*] Pœnitet *Sædanum* satyrarum sibi argumentum proposuisse *Philodemum*; quare musas dimittit.

314 *probra*] probrosa peccata.

315 *exitium rogi*] morti non esse obnoxia. Sensus est: si malfactorum fama post mortem honori sit, jam juvabit peccare; meliorque iccirco erit peccati conditio, quam virtutis, cujus quandoque brevi intercidit memoria.

317 *jam pudet*] Se non amplius hoc *Philodemo* daturum, ut ejus nugæ suorum carminum materiam faciat, *Sædanus* profitetur.

318 *lustris*] posteritati. spatium quinque annorum pro toto annorum spatio.

319 *celebret*] Te celebret *Rullus*, qui

320 Rullus, apollineæ cui non placuere corollæ,

Sed quæ de viridi turgescunt pilea lana,

Et celeres Jani rident impune calendas.

Sic ibis tota cāntandus nocte Subura,

Q 4

Post.

qui & mendaciis & græca lingua valet. græcīs autem mendaces proverbio dici, supra monuimus.

320 *cui non placuere*] cui placuit potius quātm apollineo ferto; caput viridi pileo ornare; h. e. cui decobctoris potius famam, quātm poetæ captare placuit. Nam alibi diximus eum ex cap. *Odoardus* bonis cessisse: bonis autem qui cedunt, pileum Romæ gestant viridis coloris, ut infamia; cum pecunia non possunt, creditoribus satisfaciant.

321 *turgescunt*] quia ex lana crassiores sunt.

322 *celerēs*] Belle: nam iis, qui iocunda debent, dies solvendo constituti nūmum cito adveniunt. *Jani*] vel poetice pro januario mense, ut Ovid. *Fast.* 2. 2. = *Jānus habet silem* . . . vel quod *Janus* Romæ vicus esset, a *Jani* vel templo vel signo; vel a tribus *Janis* perviis, ubi mercatores & sceneratores frequentissimi habitabant. *rident*] Qui solvendo

non sunt, capite *Odoardus* per bonorum cessionem se protegunt, atque impune & creditores & diem solvendo scēnoti ex pacto constitutam rident. *calendas*] Cujusque mensis calendis solebant creditores usuratum solutionem a debitoribus exigere. Sceneratores enim calendis pecuniam scēnoti dabant, & calendarum diem pro solutione definiebant. Ovid. *de rem. amor.* 561. = *Qui putant janumque timet celeresque calendas*. = h. e. duo loca, & diem scēnoti solvendo destinatum: *Puteal Libonis* locus erat in foro romano ad fornitem *fabianum*, ubi sceneratores conveniebant, & usurae exercebantur.

323 *sic ibis*] Versiculis a *Rullo* celebratum noctu per vicos cantabit, ut solet tantiduculas, per viliores vicos plebecula. *Subura*] de qua *enarr.* 112. in *sat.* 1. ubi inter cetera diximus, nucea ibi; olivas, poma, aliosque fructus olim venales fuisse.

Postquam prælargo cessavit gutture poma

325 Et laudare nuces, atque uvas Stentor acerbas.

ENAR-

324 *cessavit*] Solent alicubi ad aliquam noctis horam fructus, aliaque cibaria extrudi, altaque voce a vendentibus emptores invitari: qui si non cessent, vix potest cantantis vox exaudiri.

325 *Stentor*] Fructuum venditor clamosissimus. Nam *Stentor* fuit in græcorum exercitu, apud *Homer. Iliad.* 5. 785. voce adeo immani, ut quinquaginta simul vo-

ciferantium clamores vinceret. *Juvén. sat.* 13. 112. = *Tu miser exclamas, ut Stentora vincere possis.* = Inde proverbium: *Stentore clamosior.* [*acerbas*] Laudantur escariæ uvæ a venditore; quæ tamen primæ ante autumnii initia acerbiusculæ plurimum sunt; quod spe majoris lûcelli ante tempus immaturæ decerpantur.

ENARRATIONES

IN SATYRAM XI.

I *Hassenus*] Scriptis in *Sestani* satyrarum censuris, cum illarum vi dejectum esse putabat *Philodemus*. Eas vero censuras non a *Philodemo* scriptas, sed ab *Emanuele Martino*, grammatico gaditano, colligitur ex cl. *Jan. Vincentii Gravina* præfatione ad dialogum *de lingua latina* eidem *Martino* inscriptum, primum inter opuscula edit. venet. 1758. pag. 137. Idem quoque affirmat Gottr. *Masceovius in præfat. de vita & scriptis Jani Vincen. Gravina*, ejus libris præposita in veneta editione 1758. ubi = *qui*. (*Martinius*) *Satyris Sestani notæ apposuerat amoris in Gravina plenissimas*. Hujus in *Martini* amplexu postremo spiritum reddidit *Gravina*, ut ex illius epistola intelligitur; quam suis inseruit *Gregorius Majanus* Antecessor *Valentinus*.

IO *nil moror*] Censura profecto illa in *Sestanum*, quam, præclarissimum *Camaldulensium* & *pisanæ* *Academiæ* lumen, *Guido Antonius Grandus* salte admodum per dialogum refutavit, illiberalibus potius jocus ac dictis, quam salibus ac facetiis abundat: neque quid *Sestano* negotii facessere posset, monendum, qui legimus, satis videmus.

II *Vossij*] Nobilissimum *Gerardi Joan. Vossii* (nat. 1577. den. amstelod. 1649.) *etymologicum latinum*: cui in splendida neapolit. reg. & typogr. editione 1762. accesserunt eruditissimi *Alexis Symmachi* *Alazochii* orientales & tyrrenicæ etymologiæ.

19 *hoc est*] Fertur potius, se domi continuasse *Philodemum*, ut versibus par pari reterret, sed *Señani* stilo conternatum rem frustra tentatam reliquisse, atque ægritudinem eo dolore concepisse. Nam, ut esset qui erat *Philodemus*, tamen non omnia possumus omnes.

22 *Archigenes*] Juven. præstantis hujus medici ter meminit, sat. 6. 235.

..... tunc corpore sano

Advocat Archigenem

fat. 13. 98.

..... si non eget *Anticyra* nec

Archigene

fat. 14. 151.

Ocyus Archigenem quare

37 *iambos*] *Pes jambus* dictus a *Jambe* Celei Eleusinis regis famula, quæ jambico metro cantans Cererem dolentem ob amissam filiam sit consolata; vel a *Jambe* puella, quæ contumelia affecta suspensio vitam finierit; vel a *Jambe* annu, quæ hoc versu Hipponactem sibi molestiam facessentem repulerit. *Pyrriehus*, autem a *pyrrichia* (quæ saltatio erat in armis cum carmine, cujus ad numerum motus componebat lacedæmoniorum juvenus loco bellicæ exercitationis) quod hoc sono milites sub armis per ludum utebantur.

48 *et male diffuso*] Attamento & calamo, seu arundine, veteres in arborum foliis, libris, papyro, lineis telis, membranis scripserunt, stilo autem (sed rarius) in ceratis tabellis, & in plumbeis quandoque laminis. Apud Persium sat. 3. 10. desides litterarumque osores adolescentes, lector tandem excussi, & ad aliquid scribendum excitati, tergiversantè focordiae causam præstendunt attamentum, nunc nimis spiritum, nunc nimis dilutum.

Jamb

Jam liber, & bicolor positis membrana capillis (pilis)

Inque manus charta, nodosaque venit arundo.

Tunc querimur, crassus calamo quod pendeat humor,

Nigra quod infusa vauescat jecur lympha;

Dilatas querimur geminet quod fistula guttas.

De tota re atramentaria & calamaria copiose in suo volum. de reg. theca calamar. Jacobus Martorellius; ubi plurima sunt exquisitissimæ eruditionis plena scituque dignissima, de atramenti præsertim antiquitate apud hebræos græcosque; & de latinorum scriptione per atramentum, raro per ceras.

64 mensasque] Si dicata esset, aræ vicem in templis mensa præstabat. Macrob. edit. lugd. batav. 1670. p. 410. Saturn. 3. 11. in Virg. an. 8. 279.

In mensam lati libant, divosque precantur.

In Papiriano jure evidenter relatum est, aræ vicem præstare posse mensam dicatam. Verba autem asserit = ut in templo, inquit, Junonis Populonia augusta mensa est. Namque in fanis alia vasorum sunt, & sacra supellectilis, alia ornamentorum. Quæ vasorum sunt, instrumenti instar habent, quibus sacrificia conficiuntur. Quarum rerum principem locum obtinet mensa, in qua epula libationesque, & stipēs reponantur. Ornamenta vero sunt, clypei, corona, & cujuscemodi donaria. Neque enim donaria dedicantur eo tempore, quo delubra sacrantur. At vero mensa arulaque eadem die, quo ades ipsa, dedicari solent. Unde mensa hoc ritu dedicata in templo aræ usum, & religionem obtinet pulvinaris. Guthers. de vet. jur. pontif. 3. 6.

pulvinar] Non modo pulvinar super lectos stratos in templis ad numinum simulacra sublevanda ponebatur, verum etiam, extra lectum stantibus eorum pedibus suppositum fuisse constat ex antiquis statuis, Acron. in Horat. od. 1. 37. 3.

..... nunc salaribus

Ornare pulvinar deorum

Tempus erat dapibus, sodales.

tradit pulvinar fuisse tabulatum, in quo stabant numina, ut eminentiora viderentur. Erant enim tabulata in formam pulvillorum facta, ut etiamnum videmus in statuis antiquis, & in nostrorum Sanctorum simulacris, ex antiquorum imitatione, vel pulvillis ornata. Pulvinar autem a lectisternio distinguendum, ut pars a toto. Reines. *inscript. class.* 11. n. 79. Struv. *ant. rom. cap.* 11. Guther. *de vet. jur. pontif.* 3. 9.

80 *Icarus*] qui in fuga cretensi, alarum fiducia fretus, cum contra patris iussa altius evolasset, liquefacta cera solis ardore, decidit in mare, Hygin. *fab.* 39. Ovid. 8. *metam.* 183. & seqq. Virg. 6. *an.* 14.

Myrrha] Myrrha Cyniræ cypriorum regis filia, cum turpiter gravida a Sole (al. a Venere) ad necem quæsita in Arabiam profugisset, ibi in arborem sui nominis versa, completis mensibus, rimas agente arbore, seque cortice findente, Adonim peperit. Ovid. 10. *metam.* 298. Hygin. *fab.* 58. & 164. Vides inde quid sint *mala rebera fata*.

81 *nos duxi*] Pasiphæ, Solis filia e Perfa, soror Circes, uxor Minonis Cretæ regis, tauri amore capta, & Dædali opera, qui eam in ligneam vaccam inclusit, voti compos facta minotaurum peperit, ex parte hominem ex parte taurum, quod monstrum, Ariadnes ope adjutus, in cretensi labyrintho Theseus dicitur interfecisse. Serv. *ad an.* 6. 14. Hygin. *fab.* 40. Virg. *æcl.* 6. 60.

Perducant aliqua stabula ad gortynia vacca.

84. *calicem & rixam*] Eurytho sævissimo Centauro inter nuptiarum mensis Hippodemen Pirithoi Ixionis fil. sponsam rapienti Theseus antiquum craterem exstantibusque signis aspe-

rum

rum adversum in os jecit, quo ictu concidit occisus : unde
 sævissima orta rixa inter Lapithas, quorum erat rex Pirithous,
 & Centauros, acriter calicibus, poculis, cadis lebetibusque
 pugnatum est : quam rixam graphice describit Ovid. *metam.*
 12. a v. 210. Craterem vero illum Virg. 2. *georg.* 457. dat
 Hylæo Centauro

Et magno Hylaum lapithis cratere minantem.

Martialis autem l. 8. epigr. 6. Rhæto pariter Centauro

Hoc cratere ferox commisit prælia Rhætus

Cum lapithis

85 ovo] Ovum Ledæ, vel unum, vel geminum; ex quo
 Castor & Pollux, sive ex altero Castor & Clytemnestra mor-
 tales, quia ex Tyndaro; ex altero Pollux & Helena immor-
 tales, quia ex Jove.

86 *quæque coronato*] Europe Agenoris phœnicum regis fi-
 lia, soror Cadmi, ab Jove in bovem verso dolose tergo ex-
 cepta in Cretam per mare abducta Sarpedonem genuit (al.
 Æacum) Minoem & Rhadamanthum. Ovid. *metamor.* 2. a
 ver. 836.

coronato] Nam Europa ipsa blandiens florea ferta cornibus
 innexerat.

. modo pectora præbet

Virginea plaudenda manu, modo cornua fortis

Impedienda novis

87 *Thysbe*] Pyramus babylonius adolescens Thysbes pari-
 ter babylonix mutuo amore captus ei persuasit, ut, deceptis
 custodibus, se extra urbem quamdam in solitudinem conve-
 niret. Prior cum venisset Thysbe, conspecta læna, trepida
 perfugit ad silvas, relictis præ festinatione velaminibus, quæ
 læna dilaceravit. Veniens deinde Pyramus, cum vestem di-
 laceratam agnovisset, arbitratus a leone devoratam, gladio,
 quo

quo erat accinctus, doloris impatiens, se ipse interemit :
Thysbe, posito timore, ex silva regressa cum palpitantem re-
perisset, eodem gladio sibi & ipsa mortem conscivit. Ovid.

4. *metam.* a v. 55.

93 *Pyrrha*] Epimethei filia, & Deucalion, thessalorum
rex, maritus, cum ingens diluvium accidisset, arrepta navi
in Parnassum montem delati, soli ex mortalibus superstites fue-
re. Cessantibus aquis Themidis oraculum adiere consulturi de
humani generis reparatione : quæ respondit, ut ossa magnæ
matris (h. e. lapides, qui sunt quasi terræ ossa post tergum
jacerent. Coniectis igitur, quos Deucalion jecerat, in ma-
res, quos Pyrrha, in sœminas vertebantur. Ovid. 1. *metam.*
315. & seqq.

Cadmi] Cadmus Agenoris phœnicum regis fil. missus a
patre ad sororem Europen conquiendam venit in Bœotiam,
ubi Thebas condidit, occiso dracone eum locum infestante,
ex cujus fatis dentibus homines nati Cadmum ipsum in urbis
ædificatione juverunt. Ovid. *metam.* 3. *ab init.*

galeataque] Ovid. *ibid.* 110.

..... *crescitque seges galeata virorum.*

94 *puer dilapsus*] Phæton Solis fil. qui cum a patre impe-
traffet, ut uno die currus sui habenas sibi permitteret, au-
rigandique imperitus cœlum terramque combureret, Jovis ful-
mine a curru excussus in Padum fluvium decedit.

98 *cujus venturis*] Notat tumidos *Guidii* versus in od.
ad *Franciscum Pignastellium* archiep. tarentin. post ad *Augu-
stum* 11. Poloniæ regem Pontificium Legatum de *Innocen-
tio* XII. Pontifice Maximo nuper electo. Sunt autem :

Io del tempo e de' fati

Sento gli sdegni e i danni :

Ma son signori i versi miei degli anni :

paulloque post :

Ar.

*Ardea su l'alma a i chiari Duci suoi
Sdegne regale e bellicoso ardire,
E quel fatal desiro
Di sempre incatenar regi ed eroi.*

103 *Sunt alii*] Nihil ne in *Scitani* satyris sublime? Quam belle affurgat, ubi affurgendum sit, nonne vides, ut cetera omittam, in laudibus Innocentij XII. & Clementis XI. quibus quasi exsultant satyræ 14. & ultima?

108 *lucus nemans*] a Nemea Peloponnesi oppido, juxta quod silva & rupes, ubi immanis magnitudinis leonem Hercules interfecit, detractamque pellem tota vita pro insigni gestavit; unde in ejus honorem instituti ludii *nemai*. Plin. 19. 8. Virg. *an* 8. 295.

..... *ex vassum Nemea sub rupe leonem.*

Mart de spectac. 27.

Non Marathen saurum, Nemes fronda a leonem.

109 *Aleides*] Hercules thebanus fil. Jovis tertii ex Alcmena Amphitritonis uxore, dictus *Aleides* vel ab *Alceo* avo, vel (ut placuit nonnullis) a *fortitudine* græce *ἀλκῆς*; de quo triginta septem fortitudinis miracula prædicantur. Varro apud Serv. ad *Æn.* 8. 564. quatuor supra quadraginta nominat Hercules; ex quibus hic est Hercules græcus, a quo, qui robore præstiterunt, ceteri sunt appellati,

clava] Prop. 4. 9. 39.

Quis facta herculeæ non audit fortis clava?

Inde proverbium apud *Macrob.* 5. *saturn.* 3. de re factum impossibili; *clavam Herculi extorquere*. [*asiris*] Ovid. *Metam.* 9. 271.

Quem Pater omnipotens inter cava nubila raptum

Quadryugo curru radiantibus insulis asiris.

110 *Jole*] Eurythi OEchiaë regis filia ab Hercule adamata, quam cum ei Eurythus jam victus certaminis lege debitam tradere recusasset, ira accensus, Eurytho interfecto, direptique urbe, eam sibi abduxit. Ovid. 9. *metam.*

112 *laudatur fortis*] Cic. *de invent.* 2. c. 54 = *Fortitudo est considerata periculorum susceptio, & laborum perpassio.* Quare ubi nil sit periculi, nil adversi, nullum fortitudinis esse potest argumentum. D. Gregor *moral.* 5. = *Fortitudo nonnisi in adversitate ostenditur.* Xenoph. lib. 4. *de dict. & fact. Socras* = *Qui sciunt asperis & periculosis bene uti, fortes sunt.* Alexandrum cum amici hortarentur, ut noctu hostes aggredere-
tur, *non est*, inquit, *regium victoriam furari.*

126 *retia*] Duo quandoque gladiatores in arena pugnant: quorum alter *retarius* vocabatur, quod tunicatus fuscina & rete sub scuto gestaret, quo adversarium involveret, & implicitum caperet; alter *gallus* a gallicæ armaturæ genere, & *mirmillo* a *mormyro* pisce, quia armatus erat scuto, falce, & galea, cujus vertice erat ejus piscis effigies, & *sequuntur*, quia in primo congressu, perinde ac *retiarium* fugiens, vel fugam simulans, arte ejus ictu evitato, si frustra rete jecisset, infesta falce sequeretur. Juven. *sat.* 8. 203.

..... *mouet ecce tridentem*
Postquam librata pendencia retia dextra
Nequicquam effudit.....

Inde proverbium, *contra retiarium ferula*, in eos, qui infirmo præsidio contra maxime instructum pugnant.

134 *(sed motus)*] Juven. *sat.* 1. 85.

Quidquid agunt homines, votum, timor, ira, voluptas,
Gaudia, discursus, nostri est farrago libelli.

h. e. nostrarum satyrarum argumentum.

157 *coliphia*] Athletæ ad firmandas vires siccis olim ficibus vescébantur: post *coliphiis*, h. e. vel pultibus ex assis & concisis carnibus, maxime suillis & bubulis, vel panibus azyrmis recenti casco commixtis usi sunt. Nam quæstio est ea de re apud etymologos. Vid. Voss. v. *coliphium*. & Scholiast. in *Juven. sat. 2. 53.*

Lustantur pauca, comedunt coliphia pauca.

160 *servida metis*] Horat. od. 1. 4. *editio. hachiana 1664.*

. metaque servidis

Evitata rotis

ubi Torrentius. *Curuli certamine contenditum prima ac precipua cautio est, ut ipso cursus flexu contingere quidem metam videantur, non impingant tamen. In illo summa artis laus, in hoc summum etiam visa periculum. Omnis ergo in circumagendo ad metam certantium labor consistit. Unde pulcherrima & circo ad vitam nostram exalaciones, uti in oratione pro Cælio: in hoc flexu atatis fama adolescentis hæsît ad metas.*

162 *cellas*] Certa cuique meretrici constituebatur cella, cui titulus inscriptus nomen pretiumque indicabat. *Juven. sat. 6. 122. Senec. controuv. 2. Martialis. 11. 45. 1.*

Intraßi quoties inscripta nomina cellæ.

166 *quis privata*] Cœnarum apud romanos, vel florente republica, effusum luxum plures sumptuariæ Leges coercuerunt, Fannia, Licinia, Cornelia, Æmilia, Antia, Julia. Illa inter cetera ejusmodi sumptus exempla in historicis memoranda, quod tres nulli xxx. millibus nummum venierint: quam rem graviter Tiberium conquestum esse narrat Sueton. in *Tiber. 34.* & quod Lucullus Ciceroni & Pompejo extemporalem cœnam dederit in *Apolline*, (id uni ex splendidis ejus tricliniis nomen erat; unde proverbium *cœnare in Apolline* pro lautissime cœnare) ubi nunquam cœnabat nisi quinquaginta millium denerariorum pretio, quæ ex Plutar-

chi (qui eam rem memoriæ tradidit in *Lucullo*) Interprete, nobis præter propter sunt quinque millia *scutatorum*. Cœnarum luxuriam sua quoque ætate exagitant Horat. *lib. 2. sat. 2.* & Juven. *lib. 1. sat. 1. ubi v. 64.*

. quis *fercula septem*

Secreto cœnavit avus?

h. e. quis majorum nostrorum tam fuit perdita luxuria, qui secreto, vel in domo sua privatim, septem *fercula* cœnavit, vel in cœnam appesuerit, nullo adhibito convivæ, ut jam *Roma moris est?* Ita Scholiast. in *edition. hackiana 1664.*

192 in cois] Coa vestis, quæ tenuissima ac pellucida ad luxum feminarum magno erat in pretio, nomen habuit a quadam Pamphyla Latoi filia in Coa insula egæi nata, quæ prima invenit bombycinas redordiri, rursusque texere mira tenuitate.

193 an calamos] Boves per Urbem lassare res est periculi plena; neque interdum fit salvis hominibus, qui casu prætergrediuntur: itaque miror nulla caveri lege, ut extra Urbem lassentur.

molosso] Celebres erant *molossi* canes, venationibus aptissimi, ex Molossia Epiri regione, in qua Molossus regnavit. Hor. 2. *sat. 6. 114.*

. domus alta *molossis*

Personis canibus.

202 cagai] Idem & arbori nomen. Mexicani vero vocant *cucuhua*, hispani *cacaotal*, galli *cacaoyer*. Abundant in septentrionali America præcipue Mexici provinciæ, quæ Nicaragua & Guatimala, uti & secus Amazonidum fluvium discurrentes regiones, atque ora, quæ Caracca dicitur. Cagai fabæ, sive glandes, quadam continentur siliqua, ex hisque tostis ac subactis massa fit, unde celebratissima potio, vulgo

cioec-

ciocolata, Mexicanis *chocolatte* (Chambers *diction.* vol. 2. v. *Ciocolata*) a *chocao*, strepitus, & *alte*, seu *alta*, aqua, quasi *strepens aqua*, a dentato buxo, quo ea potio agitatur, & in catillum demittitur. Primi ad suos detulerunt hispani: inde vero per Europam ferme universam propagata. Commoda ne salutis, an incommoda esset, disceptatum aliquando est. Item unciola jejunium ne frangeret, ferbuit quæstio, Cardin. Brancaccio vehementer negante, qui copiose ea de re scripsit. Sed jam utramque litem consuetudo diremit. De iis, quæ ad *cacai* arborem & glandes, atque ad *cocolasis* portionem pertinent, multa habet *Diction. Encyclop. edis. lucens.* 1758. vol. 2. & 3. v. *cacao* & v. *chocolat*.

205 *scutica*] *Scutica*, immo & *fustibus*: gravius erat *flagellum*, quo nudati servi cædi solebant, ingenui vero *fustibus*. Hor. 1. sat. 3. 119.

Ne scutica dignum horribili sectere flagello.

Forte *scutica* uno loro, *flagellum* pluribus constitit: *ferula* autem virga erat lignea. Juven. sat. 6. 478.

. *hic frangit ferulas, rubet ille flagellis.*

217 *Gracia mendax*] Cic. pro Flacc. c. 4. *hoc dico de toto genere gracorum. tribuo illis litteras: de multarum artium disciplinam: non adimo sermonis leporem, ingeniorum acumen, dicendi copiam: denique etiam, si qua sibi alia sumant, non repugno: testimoniorum religionem, & fidem nunquam ista natio coluit, totiusque hujusce rei qua sit vis, qua auctoritas, quod pondus, ignorant. Unde illud est? Da mihi testimonium mutuum: num gallorum, num hispanorum putatur totum istud gracorum est, ut etiam qui grace nesciunt, hoc quibus verbis a gracis dici soleat, sciant. Itaque videte, quo vultu, qua confidentia dicant: tum intelligetis, qua religione dicant. Numquam nobis ad rogatum respondent, semper accusatori*

plusquam ad rogatum: nunquam laborant, quemadmodum probent, quod dicunt, sed quemadmodum se explicent dicendo. & cap. 5. Græcus testis cum ea voluntate processit, ut latus, non jurisjurandi, sed ledendi verba meditatur. Vincti, refelli, coargui, putat esse turpissimum: ad id se parat, nihil curat aliud. Verum ita de universis græcis Tullium minime sensit, ex ejusdem orationis cap. 26. luculenter constat: ubi = *Adspiciant* (testes græci, de quibus superius) *nunc florem legatorum* (ex Græciæ urbibus) *laudatorumque Flacci ex vera atque integra Græcia: tum se ipsi expendant:* (leves illi græculi testes) *tum cum his se comparent:* tum, si audebunt, dignitati horum opponant (al. componant, al. anteponant) suam. *Adjunt athenienses, unde humanitas, doctrina, religio, fruges, jura, leges orta, atque in omnes terras distributa putantur..... Adjunt lacedæmonii: cujus civitatis spectata ac nobilitata virtus non solum natura corroborata, verum etiam disciplina putatur: qui soli toto orbe terrarum septingentos jam annos amplius unis moribus, & nunquam mutatis legibus videntur. Adjunt etc.*

Sectanus igitur, qui nil dicit se in Græcia mirari, præter statuas & tabellas, satyrico nimis ingenio, & sæpe iniquæ vulgi opinioni velificatur. Græcorum cujuscunque generis laudes persequi est in re pervulgatissima versari.

Enarrationes hæc dum retractaremus, commodum ad nos Neapoli pervenit Cl. Xaverii Matthæi italica Oratio (*Per le greche Colonie di Sicilia Aringa di Saverio Mattei*) vercellens. typis hoc ipso anno 1782. edita pro Siculo-græcis, qui, latinis ejus insulæ Episcopis reluctantibus, sui sibi ritus *Episcopum* postularant: quæ quidem pro græcis scripta græce fluit; ut mihi non romano torrente strepere, sed difficillimæ illius atticæ facilitatis tacito rapidoque flumine ferri videretur.

deatur. Quam nervose rem tractat! quam belle eruditionis luminibus orationem distinguit, exquisitisque salibus condit! O si ejusmodi scribendi rationem (saltem aliquando pro rerum causarumque natura) nostri tandem inirent Jurisconsulti! Quantum profecto priscorum eloquentiæ revivisceret! *Matthæius* igitur noster cum græcorum causam strenue defendit, tum illorum nomen fractum ac debilitatum erigit, atque injuria diffamatum splendide illustrat, allato etiam *Cl. Cesarottii* (ad litteras quod spectat) testimonio ex pulcherri-
ma ejus (pag. 28.) latina oratione ann. 1769. in patavino athenæo habita. Ad latinæ in græcos invidiæ causas, græcorumque mores, & *graciam fidem* quod pertinet, hæc ille
= *Questo imperio sulle arti e sulle scienze, in cui per consenso di tutte le nazioni erano i Greci, poichè essi fur vinti da' Romani, fece sì, che fossero i maestri de' lor vincitori, e si cominciassse per opera de' vinti a coltivar quella nazione barbara e feroce, la quale siccome non ardì mai di contrastar quest'impero letterario alla Grecia, così per quella quasi ingenita invidia nell'uomo di non accordar due cose ad un altro, cominciò a dire, che i Greci non potea dubitarsi che fosser dotti, colti, gentili, galanti, buoni filosofi, buoni oratori, buoni poeti, buoni pittori, ma di poca buona fede, traditori, spergiuri, rilassati; e che l'arce e la serietà del governo, la buona fede, la sobrietà fosse solo in Roma: come se gli Aristidi, i Pericli, i Focioni, i Temistocli non fossero nati nel suolo greco, e il testimonio ateniese non fosse stato un adagio durato nel senso di un' incontrastabile verità per più secoli di quel che dura l'altro contrario della greca fede, inventato nel tempo della decadenza.*

222 *nugasque*] Pers. sat. 5. 19.

..... *bullatis ut mihi nugis*

Pagina targeat R 3 h. c.

h. c. inflatis tumidisque instar bullarum in aqua?

238 *cum ligula cochleare*] Martialis in allato l. 8. *epigr.* 33. videtur ligulam a cochleari distinguere, cum contra l. 14. *epigr.* 121. cui lemma est *cochlearia*, ligula cochlearis pars esse videatur.

Sum cochleis habilis, sed nec minus utilis ovis,

Nunquid scis potius cur cochleare vocer?

h. c. sum habilis ex una parte acuta extrahendis e sua testa cochleis, ex altera vero latiore & cavata ovis aliisque ejusmodi liquidioribus cibus excipiendis. Ova & cochleæ initio mensæ apponebantur: quare idem:

Et cochleas tibi habe: perdere nolo famem.

246 *Celano*] Erant Harpyæ vultu puellari, uncis pedibus, ore pallido præ fame, ingluvie insatiabili, alvo spurcissimæ, tetroque odore. *Higyn. fab.* 14. caput pedesque gallinaceos, magnos ungues, alas, & brachia humana, pectus album, femina item humana attribuit.

250 *sputa salivæ*] Inter ceteras *Emmanuelis Martinii* in *Sestannum* grammaticas censuras, quæ cordatis viris stomachum moverunt, præsertim vero *Guidoni Antonio Grandio*, qui eas iccirco festivo dialogo false risit, est & illa, quam ipsis verbis exscribimus. = *Quid sis saliva nescis. Aliud est saliva; aliud sputum.* Saliva est qua in ore continetur... vel qua sponte fluitat, ut in buconibus & pueris. Sputum autem, quod foras ejicitur, dum sputitur. Differentiam hanc agnoverunt sapientissimi græci. Ita veteres loquebantur, *Martial. lib.* 2. v. 26.

Inque suos mittit sputa subinde sinus.

En tibi summum jus in grammaticis: En tibi stilus misere coangustatus. Quid græcos, quid Martialem affert morosus censor? Indiscretis hisce nominibus latinos usos esse melioris

ævi scriptorum loci demonstrant, quos apud latina *lexica* videre est v. *saliva* & v. *spumum*. Ab hac una censura disce omnes.

255 *pollinctor*] Respicit (quod ferme solet) ad romanos mores ritusque, & ad Pers. sat. 3. 105..... *tandemque beatus alto = Compositus lecto crassique* (copiosis) *unctus* (unctus) *amomis*. Ubi Salmasius: *Amoma hic pro quibuslibet unguentis posuit, quibus ungebant corpora mortuorum. Inde amomiam recentiores vocaverunt illud omne, quo medicabantur corpora defunctorum & condiebantur. Momiam & Mumiam jam vocant; nos Mummis.*

Pollinctor a *pollingere* (quod erat cadaver lavare & ungere) unde *pollinctura* & *pollinctus*, erat *Libitinarius* (ejus nempe, qui in templo Libitinæ, quæ dea funeribus præerat, ea omnia, quæ ad exsequias pertinerent, vendebat) administer. Fulgentio *de prisce. serm.* est *pollinctor* idem ac *pollutorum unctor*. Apulejo veto in *Herm.* qui *unctionem parat*. Alii vero, præsertim Jac. Pontanus, a *pellis* & *unctor* vocem derivant, ut sit *pellisunctor*. Primum igitur *pollinctor* oculos naresque mortui gossipio vel stupa obstruebat, ne quid putoris exhalaret: deinde, ante feryente aqua, postmodum odorata ex rosarum, amaranti, aliorumque florum herbarumve succis, cadaver lavacro ad id facto impositum diligenter lavabat, lavatum purgatumque ungebat. A Libitinario habebat unguenta. Vulgatiore erant glans unguentaria, oleumque ex rosis, liliis, cinnamomo, baccare, narcisso, myrrha, nardo &c. Ungebant autem non modo corruptionis avertendæ, verum etiam honoris, causa. Virg. æn. 6. de *Misni* funere.

Pars calidos latices & abena undantia flammis

Expediunt; corpusque lavant frigentis, & unguunt.

Guasculus inferius afferend. Pignor. de *Serv.* Turneb. *advers.*

27. 31. & 29. 20. Kirchman. *de funer.* 1. 9. Guther. *de jur. man.* 1. 14. Urtin. ad *Leg. & Sctā thes. ant. rom.* Græv. vol. 2. De *pollinctura* scripsit etiam Andr. Rivinius.

256. *jam tuba*] Et *tibia* & *tuba*, & *tibicines* & *tubicines* adhiberi soliti in funeribus; uti & *siticipines*, qui apud *sitos* h. e. *sepultos* (ut *Jan. Parrhasius* in *art. poet. Horat.* putat) latiori graviorisque sonitus tuba a ceteris distincta caneant. *Tubicines* in senatorum, patriciorum, imperatorumque exsequiis adhibebantur, quorum tuba retorta erat, ad modum *buccina*, aliquando etiam *buccina* ipsa. Id moris apud hebræos fuisse vides in *Matth.* 19. 23. 24. ubi de Archisynagogi filia ad vitam a Christo Domino revocata = & cum venisset *Jesus in domum Principis*, & vidisset *tibicines*, & turbam tumultuantem, dicebat: *recedite: non est enim mortua puella, sed dormit.* Cum igitur in funeribus tubarum usus esset, inde religio injecta videtur, eas quotannis lustrandi: quod fiebat *agna* (ex *Festo*), in *atrio futorio*, & *vulcanilibus*, qui dies erat x. kal. junias, & *tubilustrium* dicebatur. *Ovid.* 5. *Fastor.* 725.

Proxima Vulcani lux est: Tubilustria dicunt:

Lustrantur pura, quas facit ille, tubæ.

De funereis veterum romanorum ritibus pererudite librum scripsit Lucae editum 1758. *Frauciscus Eugenius Guasens.* Vid. & Kirchman. *de funerib.* & Guther. *de jure manium.* En tibi summam quæ peragebantur. Mortui cadaver, priusquam efferretur, humi deponeretur, lecto, ubi animam egerat, extractum: deinde lavabatur, ungebatur, componebatur, lecto ferali aptabatur: tum in ædium vestibulo collocatum per aliquot dies complorabatur, næniam amicis præficusque, & iis, ad quod funus pertinebat, canentibus: postremo efferebatur, indicta pompa. Singula apud *Guasensum.*

can-

candela] Inter eos, qui funus prolequebantur, erant & facium seu candelarum gestatores, qui eas, quam maxime possent, sublimes ferebant. Erant autem cereæ, quandoque sebaceæ, &, si *Plinio* credas, etiam scirpæ. *Plin.* 16. 37. *E quis* (scirpis, h. e. juncis) *detracto cortice, candela luminibus, & funeribus serviant.* Sed in nobilium exsequiis non nisi cerei adhibebantur. *Virgil* *Æn.* 11. ubi de *Pallantis* funere morem designat, eumque dicit vetustum.

..... *de more vetusto*

Funeros rapere facis: lucos via longo

Ordine flammarum, & lato discriminat agros.

marmor simulque] Tabulam marmoream, lapideamve, in qua titulus sive inscriptio, dicebant veteres *monumentum*, sive *monimentum*; quod *monet nos*, qui fuerit, vel qualis, qui sepulchus jacet, nosque pariter esse mortales, uti *Varro de ling. lat. lib.* 5. Dicitur etiam a *Luciano in Nigrin.* & a *Persio sat.* 1. 37. *cippus*. Ad titulum, quod pertinet, *epitaphium* sive *epigraphen* appellabant, quæ laudes defuncti complecteretur; *titulum* autem, sive *inscriptionem*, quæ nomen tantum conditionem, ætatem. *Quasens* = *1 risi funebri di Roma pagana p. 3. n. 29.*

257 *adjuvat & mæsti*] De adolescentulis puerisque in funerarum pompa nihil apud veteres lego, nisi quod in Principum funeribus pueri lectum circumstiterent, qui mortuo ventulum facientes muscas abigerent. *Leg. 5. Cod. de latin. libert.* = *Sed & qui in lectulo stantes cadaver ventilare videntur.* *Xiphilin.* 74. *In eo lecto posita erat statua Pertinacis, qua puer ita, ut si dormiret Pertinax, pennis pavonis muscas abigebat.* Ubi puer (quod sæpissime) pro famulo mihi quidem accipiendus videtur. Quare cum *cinados*, seu molles adolescentulos, hic induxerit *disclannus*, recentiore potius, quam

veterem aliquem morem designare voluit, adolescentulos nempe conducendi in principum virorum exsequiis, qui pompam prosequerentur, & extinctos quasi deslerent.

258 *præfica*] Mulierculæ quædam pretio conductæ, quæ *præfica* dicebantur, inconditos quosdam cantus edebant in funere, quos a Nænia dea (cui extra viminalem portam vel nomentanam ædícula fuit) nœnias vocabant. Conducebantur autem in eorum præsertim exsequiis, qui, a quibus deslerentur, propinquos non haberent. Præter siebiles versus, motibus etiam concutiebantur inusitata, ejulationibus fremebant, genas etiam lacerantes, capillosque (ex *Lucilio jast.* 21.) scindentes. Fictum autem dolorem illum promissa mercede metiebantur. Una iis aliqua præerat, proprie *præfica* dicta, quasi *præposita*. Exstat inter Pamphilæ villæ rarissima antiquitatis miracula, *præfica* (Ficoron. *Le singolarità di Roma Moderna lib.* 2. *cap.* 10. *pag.* 75. qui figuram exhibet) statuncula, pectore seminuda, ore lacrymosa, brachiis relaxa, manibus decussata, crepidis seu gallicis calceata, vulgari & ad ventrem involuta veste, vulgarique tandem velo capite amicta. Altera quoque exstat in Museo capitolino, quam describit id. Ficoron. *Le Vestig. di Roma ant. libr.* 7. *cap.* 9. *pag.* 52. Peraetis ritibus, combustaque pyra, principis illius erat *præfica* spectatores solemnī illa voce dimittere: *illicet*, sive *i licet*, quasi *ire licet*. *Gnaeus* p. 3. n. 20. Hieron. *Baruffald. de præficiis*.

262 *Secratica*] Cic. *de senect.* c. 21. = qua *Secrates* *supreme visa die de immortalitatē animerum differuisses*. Et *de amic.* *cap.* 3. = *vel ejus, qui Apellinis oraculo sapientissimus est judicatus; (Socrates) qui non tum hec tum illud, ut in plerisque, sed idem dicebas semper: animas esse divinas, iisque, cum e corpore excessissent, reditum ad cælum patere, optimo & iustissimo cuique expeditissimum*. Rursus in *Cat. major. seu de senect.*

nec. cap. 21. & seqq. & Tusc. disput. 1. cap. 26. & 27.

Socrates philosophus atheniensis, *Sophronis* sculptoris & *Phanareta* obstetricis fil. *Platonis* præceptor, philosophiæ parens a *Tullio* dictus, quia moralis doctrinæ inventor, cum ad annum ætatis septuagesimum octavum pervenisset, quod plures esse deos negaret, impietatis arcessitus ab *Amyto* ac *Melito*, & capite damnatus, in carcere sumpta cicuta, olymp. 95. ante Chr. 400. an. interiit. Cujus virtutes, genusque mortis nostros Patres, martyrem præcipue *Julinum*, habuerunt laudatores. *Erasmus* vero in *dialog.* pro suo more nimis audet: *vix mihi tempero, quin dicam: sancte Socrates, ora pro nobis.*

267 *nec levis* J. *Homer. Odyss. A.* animas quidem post corpora superesse docet, sed veluti corpora tenuissima, quæ non modo omnem humanam effigiem retineant, sed & nigrum sanguinem bibant, &, instar umbrarum somniorumque, avolent. Quare locum imitatus *Virg.* de anima *Anchisa*:

Par levibus ventis, volucrique simillima somno.

Quid de anima veteres pronunciarint philosophi perstringit *Macrob.* in *Somn. Scipion.* lib. 1. cap. 14. pag. 76. Edit. Lugd. Batav. 1670.

268 *aus fidus*] *Heracliti* sententiam & in romanorum animis infedis colligitur ex *Suston.* in *Cæs.* cap. pænult. *Stella* erinita per septem dies fulsit; creditamque est animam esse *Cæsaris* in cælum recepti. *Hor. epod. 17. 40.*

..... tu pudica, tu proba

Perambulabis astra fidus aureum.

Et huc forte pertinet illud apud *Cic.* in *Somn. Scipion.* cap. 3. *Hisq; animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera & stellas vocatis.*

273 *præmia*] Sen. ep. 117. *Cum de animarum æternitate differitur, non leve momentum apud nos habet consensus hominum, aut timentium inferos, aut colentium.*

278 *signandus*] Tabulas testamentarias obsignare in more romanorum fuisse habes ex Cic. pro Cluent. c. 14. *testamentum in alias tabulas transcriptum signis adulterinis obsignavis.* Inde obsignatores dicti testes ad eas tabulas signandas advocati, qui eas suo annulo confirmarent. Cic. Attic. 12. 13. = *quod scribis Terentiam de obsignatoribus mei testamenti loqui.* Sueton. in Tiber. 23. *habet signatores* = *illatum deinde Augusti testamentum, non admissis signatoribus nisi senatus ordinis, ceteris extra curiam signa agnoscuntibus recitavit per libertum.* Oportebat autem coram testatore uno omnes tempore convenire, suum nomen subscribere, annuloque obsignare. Nam, *si quis ex testibus nomen suum non adscripserit, utrumtamen signarit, vel si adscripserit se, non tamen signarit, pro eo est ac si adhibitus non esset, ait Ulpian. l. ad testium §. si quis dig. qui testam. fac.* Pariter = *si ceram testatore non omnes eodem loco testes suo vel alieno annulo signaverint, jure deficit testamentum* = est in l. 12. C. de testam. Kirchman. de annul. c. 5.

280 *ungere*] Non est hic *ungere* idem, quod superius in *enarrat.* 255. ubi de *polliniflore*: sed est hoc nostrum *ungere*, quod dicimus *imbalsamare*, quod sit dissectio cadavere, maxime in principibus viris. Quem quidem dissecta cadavera condiendi morem ex Ægypto deductum puto. Ægyptii enim, non modo non cremabant cadavera, sed consensam purgatamque, & post confusa myrrha pura, casia, aliisque odoribus (thure excepto) completam alvum consuebant, totumque cadaver septuaginta dies (diutius enim non licebat) nitro saliebant, exsiccabantque: uti describit Herodotus in Eu-

terpe seu lib. 2. c. 86. edit. *Stephan.* 1618. pag. 120. Qui vero mediocris essent fortunæ, clystere (ex eod. *Herodot.* cap. 67.) unguen, quod a cedro gigneatur, in ventrem injiciebant; deinde septuaginta dies sale condiebant, eorumque dierum ultimo cedrinum illud unguen, quod ingesserant, extrahebant; cujus tanta erat vis, ut una secum alvum intestinaque tabefacta educeret. Tandem qui tenuioris essent conditionis, ventrem tantum ablundo abstergebant, ac sale per septuaginta dies arefaciebant. Quare vides, quantum sibi arroget *Philodemus*, qui & in suo cadavere nobiliorum morem servari jubet. *Sestianum* autem hic miror vaticinatum. Id enim re ipsa, iisdemque fere verbis, testamento cavit *Philodemus*: cujus testamenti, quod sua ipse manu scripsit, exemplum affert Cl. *Angelus Fabrenius* in *vis. italor. doctr. excell. decad.* 2. pag. 152. Si placeat nosse; sic habet.

Quod Deus bene versat

J. *Vincentius Gravina* ita testor. *Annam Lombardam* matrem meam heredem instituo in bonis, qua habeo in *Consentina Provincia Brutorum*, quos *Calabros* vocant: in bonis vero aliis omnibus heredem instituo *Petrum Trapassum*, alias *Metastasium Romanum*, adolescentem egregium, alumnum meum, cui siue ante, siue post aditam hereditatem meam quandocunque decedenti substituo *Julianum Pierfantem*, *Laurentium Gerum*, *Herasium Blanchum*, vernaculo *Bianchi*, discipulos meos carissimos.

Corpus meum, antequam terra reddatur, entro dissectum, balsameque de more perunctum volo.

Dominicana familia Patribus pro celebratione *Missarum* ad peccatorum meorum expiationem dantur semel, h. e. una solummodo vice, "argentea scuta romana triginta, decem juliorum in singula scuta: qua simul cum sumptibus funeris, parce quidem

ac mo-

ac moderate, a Petro Metastasio, sive Trapasso, perfoliuntur. Non. aprilis ann. MDCCXV.

Ego idem J. Vincentius Gravina.

Obiit autem Romæ postrid. non. januar. ann. MDCCXVIII. atque in ædícula D. Blasii, vulgo della *Pagnotta*, humatus est.

Lucretius] T. Lucretius Carus poeta & philosophus epicureus, latinorum primus de rerum natura, & quidem versibus scripsit: quod poema *multa artis esse*, scribit Cic. *ad Q. Fratr. l. 2. ep. 11.* Amatorio poculo in furorem versus ann. æt. 43. nono plus minus ante Ciceronis necem, creditus sibi mortem intulisse. Magnifice Ovid. *amor. eleg. ult. 23.*

Carmina sublimis tunc sunt peritura Lucretij,

Exisio terras cum dabis una dies.

281 *Pindarus*] thebanus. poeta, novem lyricorum inter Græcos princeps, floruit Æschyli poetæ tempore, & persarum in Græciam expeditionis. Dorice scripsit olympia, pythia, cremæa, isthmia. De eo Quintilian. *l. 10. c. 1.* = *spiritus magnificentiæ, sententiis, figuris, beatissima rerum verborumque copia, & velut quodam eloquentiæ flumine adeo excelluit, ut Horatius (l. 4. od. 2.) nemini crediderit imitabilem.* Tanto fuit in honore, ut lacedæmonii in reliquam Bæotiam ferocientes ejus gratia Thebis pepercerint; & Alexander Thebas cum everteret, & sine discrimine in omnes sæviret, ejus penatibus familiæque parci jussit.

Baconis] de Bacone *enarr. 73. in sat. 4.*

283 *Pumilio*] *Alexander Guidius* ticinensis, insignis inter italos poeta lyricus, ita a statura habituque corporis dictus.

289 *de juris origine*] Tres scripsit *Philodemus*. libros: primum *de ortu & progressu juris civilis*; alterum *de jure naturali gentium, & XII. tabularum*; tertium *de legibus & senatusconsultis*. Accessit exinde *de romano imperio* liber singularis.

laris. Unus igitur est *de ortu & progr. jur. civil.* Sectanus vero aut ironice *multos* dicit, aut ideo dicit, quod multa sit in capita liber ille partitus.

Quod autem ei plagii crimen objectum fuerit, testatur Joseph Cirus JCtus neapolit. in ejus elog. vol. 1. notiz. istor. degli Arcati morti pag. 206. = *Giunto all' età di anni 25. si portò a Roma, avendo ivi per sempre stabilito la sua dimora, nella qual Città, essendo egli uomo di vasta erudizione, si arrogò soverchia libertà nel parlare: perlochè gli si concitò contra l'odio di non pochi, e particolarmente del chiarissimo Settano, delle cui Satire egli è l'oggetto principale: anzi da molti di maggiore intendimento vien notato, perchè fosse solito di parlar con poca stima degli uomini di lettere, non solo viventi, ma anche già defunti, e in particolare di Paolo Manucci, delle cui opere per altro fu imputato d'esserli molto servito nel suo libro de origine juris, senza mai citarlo. Testatur quoque Mascovius ipse in prefat. ejus libris præposita edit. venet. 1758. = Crimen autem potissimum, quod homini objicitur, illud plagis est, quo Manutii, Cujacii, Gothofredi, & aliorum, scripta compilasse dicitur Gravina. Amplius, damno adjecisse fertur consumeliam, & in Manutium in primis justo fuisse durior, postquam ei plurima subtraxisset. Idem tandem commemorat Cl. Angelus Fabronius in Vlt. Italor. doctrina excellent. dec. 2. roman. edition. 1769. pag. 138. = Neque ejus laudes quicquam imminuere putavis (Josephus Averanius) quod Auctor (Gravina) in eodem (de jur. civil. origin. opere) conficiendo multa sumpseris, & si vis, etiam surripueris a Cujacio, Gothofredo, Manutio, & Sigonio.*

290 Grevioque] Joan. Georgius Gravins saxo Naumburgi natus xv. cal. febr. 1632 pluribus libris celeberrimus, maxime vero antiquitatum romanarum collectis scriptoribus, ac
duo-

duodecim voluminibus editis, quibus titulus *Thesaur. antiquis. romanar.* Ob. III. id. januar. 1703.

293 *stolarum*] Stola romanis erat vestis muliebris ad talos usque demissa, sinuosa, rugis plicisque abundans, & zona ad corpus adstricta, cui pallium aut palla superinduebatur. Cic. 2. *phil. c.* 18. = *Sumpsisti virilem togam, quam statim muliebrem stolam reddidisti.* Fuit propria matronarum honestarum: Ovid. l. 3. *ex Pont.* 3. 51.

Scripsimus hac istis, quarum nec vitta pudicos

Contingit crines, nec stola longa pedes.

Quare & metonymice sumitur pro matrona. *Stat.* l. 1. *Silv.* 2. 235.

Hic eques, hic juvenum cætu stola mixta laborat.

297 *Rulle*] Erat is agnomine *Magnanius*, qui medicam exercebat, scurra potius quam poeta. Eum vero cur *Philedemus* efflictim amaret, aliqua alia certe fuit causa præter illam a *Seftano* allatam, quod assentatoris partes præclare ageret.

305 *Euripidem*] Poeta tragicus atheniensis fuit *Euripides*, eo die natus, quo athenienses Xerxis copias fuderunt. *Prodicus* auditor in rhetoricis, *Socratis* autem in philosophicis, noctu a canibus discerptus æt. an. 75. interiit.

Xenophon insignis philosophus, historicus & imperator atheniensis, *Grylli* fil. *Socratis* discipulus, cujus scripsit sermones, item de œconomia, *Cyri* pædiam (h. e. institutionem) symposium, historiam belli peloponnesiaci, de re equestri, de venatione, *Socratis* apologiam, aliaque stilo leni & suavi; ut *apis græca*, & *atheniensis musa* dictus sit.

Plato primis annis, teste *Apul.* l. 1. *de dog. Plat.*, *Aristocles*, post ab humerorum pectorisque latitudine (a *πλατὴς latus*) *Plato*, teste *Senec. ep.* 58. *Aristonis* fil. summus athenien-

niensis philosophus, academicorum parens, Cratyli auditor, Parmenidis, post Socratis sectator, nat. olymp. 87. ante Chr. an. 429. ob. æt. an. 81. olymp. 108. an. ante Chr. circiter 348. Moyſis libros legiſſe creditur, unde a Pythagoreo Numenio apud Clement. Alexandr. in ſtromat. *atheniensis Moyſes* appellatus, & ſapientiæ doctri-næque mirifica luce *divinus* dictus.

322 *Jani*] *Jani* vicus Romæ erat, cujus vici prima pars, ubi pecunia fœnore dabatur, *ſummus Janus*, ultima *imus Janus*, media *medius Janus* dicebatur. Hor. l. 1. ep. 1. 54.

. *hæc Janus ſummus ad imum*

Perdectus

SATYRA XII.

ARGUMENTUM.

Philodemicos mores peculiari quadam ratione perstringit satyra, præcipue vero parasitationem, & captandorum procerum artes; quarum nullum esse fructum, nisi contumeliarum ac ludibriorum, ostendit: dataque occasione nobilium luxum & crudelitatem acerrime carpit: quorum a penetralibus & consuetudine cur expellatur Philodemus, cumprimis causam affert, quod sermonis fœditate in puerorum puellarumque teneras & ingenuas aures venenum infunderet. Ubi in pessimum obscœna identidem verba eructandi morem, unde tanta romæ juventutis corruptela, apertumque deducis, vehementissime declamat. Pulcherrima omni ex parte atque elegans est: ac mirum, quanta facilitate minuta quedam Ubi & infimæ plebis suum in argumentum ingeniose derivata latine prorsus depingat.

S Curra tarentinæ fretus mercede tiaræ.
Me cruciat; colaphisque putavit grammaticorum.
Terrere a satyris. Cur vexas? est mihi durum

S 2:

In-

- 1 *Scurra*] Philodemus tarentini Præ- 2 *colaphisque*] censuris grammaticis; de quibus in satyra superiore.
fulis (ut alibi non semel) fretus patrocínio. *tiaræ*] pro episcopali mitra, hæc autem pro- 3 *cur vexas?*] Inhumani est me vexare, si mihi natura est durum, crassumque ingenium.

Ingenium, fateor, crassum, insanabile, quale

- 5 Barrus habet, Labeoque, & Pindarus alter amata
Sarcinula notus, pharetræ cui mille ministrant
Threicitque arcus, formidandæque carinæ. .

Scribo tamen, quæ lector amat non publicus, &
queis

Non meliora facis, si certes, iudicæ Roma.

- 10 Hoc me iudicio palpo tantisper, achivas
Quamvis non norim, nec quæram noscere chartas.
Felix, quem magnum conducendumque magistrum
Kappa facit! doctæ faveant tibi semper Athenæ;
Et si conjugium affectas, e marmore græco
15 Julia succedat thalamo, quæ crassa quotannis

Ora

- 5 *Barrus*] tres *Philodemus* amici,
quibus si parcis (sic *Sestianus*)
cur non & mihi, si tuus inge-
nii natura parcs? *Pindarus*] Pu-
milio (*Guidius*), qui erat *Phi-*
lodemo alter *Pindarus*.

- 6 *sarcinula*] eleganter pro gibba,
quæ erat onustus. *pharetræ*] Ri-
det quosdam *Guidii* versiculos,
quibus, pro suo more, centum
pharetras, centum arcus, cen-
tumque naves habere jactat.

- 8 *non publicus*] non vulgaris.

- 9 *iudicæ*] Si, qui *Sestiano* bellum
moverant, eos excipias, id erat

omnium Romæ iudicium, nemi-
nem illo propius ad *Latinos* sa-
tyrarum *Triumvros* acceperat.

- 10 *palpo*] aliquantulum me amo in
ejusmodi de me iudicio, licet græ-
ce nesciam, nec scire cupiam.

- 12 *felix*] ironice.

- 13 *kappa*] elementum græcum pro
græca lingua.

- 14 *conjugium*] Præferebat Romæ
rumor, *Philodemum* de uxore du-
cenda cogitare: Idcirco suadet
marmoreæ Juliam nubere.

- 15 *Julia* Vetus est Romæ statua
apud D. Marci ædes, vulgo *Lau-*
cre-

- Ora linit, pectitque comas, ridendaque vulgo
 Induit ovorum pretiosa monilia collo.
 Est tibi par forma, & qua nemo fiet adulter;
 Quaque Lucretiolus, vel certe parvula Sappho,
 20 Putaque nascetur grajorque Corinnula ocello.
 O si terrestris præstaret bellua censum,
 Quem præstant thunni, rhombi, magnique filuri!
 Jam dederas capitis pœnas; &, nobile cœnæ
 Principium, indutus trabeas aut galbana rafa

S 3

Te

- ereziaccia*; quæ & *Marforia*, forte quasi *Marforii*, alterius perantiqui simulacri, uxor: de quo nomine alii alia antiquitatis periti; sed verius *Marlianus topogr. urb. Rom.* 3. 3., qui a *Martio foro* corruptum suspicatur. Ea *Julie* statua quotannis stato tempore, idest sub initium maii, ridicule a plebecula ornari solet, cum primis vero ex ovorum putaminibus ingenti torque, quandoque etiam ex cæpis, alliis &c.
 18 *par forma*] pari est turpitudine, ut eam nemo procari possit.
 19 *Lucretiolus*] Ex marito, *Lucretii* (uti diximus) græcorumque amantissimo, *Lucretiolus* facile nascetur: & quod uxor *Julia* græca manu fuerit procreata, græcula etiam poetria (qualis *Sappho*, & *Corinna*) gignetur.
 20 *putaque*] pura putaque, h. e. ipsissima: nos vulgo: *nata e spu-tata*.
 21 *O si*] Belluam capite damnandam appellat *Philodemum*. Sensus est: o si de terrestribus bel-luis, ut de marinis, esset lex, jam capitis pœnas dedisses, & capitulinis Triumviris cessisses. Respicit ad romanam legem, qua cautum est, ut certi ponderis capita piscium pop. rom. Triumviris, qui in capitolio convenire solent, vulgo *Conservatori*, debeantur.
 22 *filuri*] Vid. *enarrat*.
 2 *trabeas aut galbana rafa*] pro triumphali veste. *trabea* romano-rum toga; propria regum & consulum. *galbana rafa*] pro veste feri-

- 25 Te capitolina gustasset lance Triumvir:
 Seu potius multas perductus, inutile donum,
 Ad mensas, sanie tandem putrique cruore
 Marcidus in grandi fartagine fata subires,
 Atque cucullati reparares scandala ventris.
- 30 Quid mihi pindarico quæris jactare colore
 Prata, nemus, Faunos, Dryades, Satyrosque bi-
 cornes,
 Et tepidos zephyros, & formosissima tempe?
 Has alibi cura verbosus vendere merces,

Et.

serica rasilii ac pellueida, quale
 apud veteres *galbanum*. Vid. e-
 narr.

25 lance] patina (nos *piatto reale*)
capitolina] ad Triumvirum capi-
 tolii usum. *Triumvir*] nam tres
 numero *Conservatores pop. rom.*

26 seu potius] Ea piscium capita a
Conservatoribus quandoque ad a-
 micos d. no. muntur: sepe au-
 tem sit, ut alio demceps ad a-
 lium deferri iubente, longo cir-
 cumita putrescens, aliquo tan-
 dem in cucullatorum coenobio fri-
 cta, ut minus puteant, finem
 impleant.

28 fata subires] finem extremum
 invenires. Congruentem, pro cu-
 julque piscis natura, ejus coquen-
 di rationem itali *mortem* dicimus:

che sia fritto, v. g. *è la sua morte*.

29 scandala] famem: locutio (quod
 sciam) a latinorum nemine peti-
 ta, sed a *Scilano* inventa. Opti-
 mo poetæ cudendi aliquid novi
 quidni potestatem concedas?

30 pindarico] Pindarica se venusta-
 te scribere jactabat *Philodemus*.
 Pindarus autem elegantissimus in
 pratis, nemoribus, rivis, & z. phy-
 ris, amoenisque locis describendis.

31 tempe] amenissima loca a *Tem-
 pe* in Thessalia, amoenitate cele-
 berrima regiuncula in valle, per
 quam Peneus amnis decurrit, o-
 lympo, ossa, & pello montibus
 cincta, inter Larissam, oranque
 maritimam. describitur a Plin. l.
 4. c. 8. Est autem vox plural.
 num. eaque indeclinabilis.

Et pueris recti specieque imponere pulchri,

35 Non qui discernit quid distent æra lupinis.

Haud aliter, tenui qui portant abiete capsam,

Decipiunt oculos, parvoque foramine mundum

Pone novum spectare jubent. Cernis ne duella,

Commisissasque acies, positamque in littore turrim?

40 Cerno equidem: præclara! papæ! quis dicere lucum

Se velit? Interea solvenda est pensio: namque

Splendida decepto vendunt mendacia visu.

Ingenium Calabri laudo. Subtilius unquam

S 4

Nil

35 *non qui*] Pueris imperitisque sub specie recti pulchrique imponas, non his, qui, cum sapiant, *alba & atra discernunt*, diceret Cicero (5. *Tusc.* 39. & 2. *divin.* 3.) quod Horat. 1. *ep.* 7. 23. *novit quid distent æra lupinis*: ideo dictum, quod in comœdiis, si pecunia opus esset, lupinos pro nummis numerabant, ex Plaut. *Pæn.* 3. 2. 20.

36 *haud aliter*] Philodemum lepide prorsus equiparat gerronibus illis, qui capsulam, quo oculo ejus foramini adnoto varias scenulas exhibet, vulgo *il mondo nuovo*, circumferunt.

38 *pene*] Autograph. habet *pene*:

sed *pone* scribere *Sestianum* voluisse certe credo: ut sit, *a tergo*, sive a posteriore capsulæ parte, ubi foramen est, admoto oculo spectare. *cernis ne*] Gerro eum interrogat, qui spectatum sit admissus.

40 *cerno*] Respondet bardus spectator, pulchrasque miratur & laudat rerum hominumque imagines.

41 *pensio*] Nam ejusmodi gerrones per ejusmodi artem vitam tolerant.

43 *ingenium*] Commemorat *Philodemi* parasitacionem; in qua nihil eo ingeniosius.

Nil novi stomacho cyrrhæo, & ventre poeta.

- 45 Artes mille tenes venandi iuscula: nec te
 Tongillus vincit, scissique Antulla canistri;
 Nec qui lactentes maturat pollice ficus;
 Aut vaser austero miscet qui dulcia musto
 Pharmaca, & ausoniæ dispensat toxica plebi.
 50 Dum sacra procedit per vicos ordine pompa,
 Ne pereant, tortis cur non emungere chartis
 Frustrula festinas, miserum valitura triunce,

Si

- 44 *nil novi*] Ego quidem neminem unquam in parascando poeta fame rabido (qualis est *Philodemus*) subtiliorem novi. *stomacho cyrrhæo*] poetæ stomacho, a *Cyrrha* ad Parnassi radices.
 45 *venandi*] eleganter pro parascandi, & ubique aliquid lingendi; qua in arte ea es calliditate easque fronte, ut vilissimum quemque hominem superes. *Parasitus venaticus* apud *Plaut.* est, qui, ut canis leporem, famelicus conas venatur.
 46 *Tongillus & Antulla*] homunciones e plebe nuceæ Romæ vendentes.
 49 *pharmaca*] Salutare neque ac venenosum medicamen sonat *pharmacum*. [*ausoniæ*] romanæ. *toxica*] vina quasi veneno infecta: quas quidem fraudes utinam vendentium avaritia non faceret quotidianas.
 50 *dum sacra*] In sacris supplicationibus solet pannosum vulgus ardentibus cereis supponere chartaceum cucullum, quo fluentes ceras excipiant, quas misero pretio vendant. Sententiæ nexus est. Cum ita, quod vilissimorum hominum est, facere non dubites, cur non etiam ceras colligis, & mulum e testaceo vina ferentem urges, quod sulent Urbis sordes & canalicolæ? (*canaglia*).
 51 *frustrula*] scilicet corn. *triunce*] h. e. quadrantem, seu quartam assis partem; quam & *teruncius* a tribus uncia. *triuncus* pro *teruncius*, licet usurpetur a *Plinio*, *Harduino* minime probatur. Est hic

Si fumum fordesque velis perpendere lance?

Ergo optes, votumque feras, ut flamina duri

55 Turgescant boreæ, vel sit mollissima cera

Candelæ, spissisque fluant funalia guttis.

Attamen hoc satius, quam, cum testacea portat

Mula cadum, stimulis & mille laceßere votis,

Ut properet, nequeatque pati sub verberare solis.

60 O qui concursus, quanto clamore beatum

Doliolum celebras, cum tintinnabula pulsat

In-

hic pro minima pecuniæ summa,
vel exiguo nummo, puta *basocco*.
Cic. *attic.* 6. 2. *Omnino nullus
in imperio meo sumptus factus
est, nullus, inquam, ne teruncius
quidem.*

53 *si fumum*] etiam si trutina em-
ptor appendena, de summa non
deducit quidquid sordium est in
fumosa illa cera.

55 *turgescant*] Optant, vota que fa-
ciunt seminudi illi homines, ut
ventus increbrescat, quo agitata
flamma, facilius liquecant ac de-
fluant cere.

56 *funalia*] non: *torce*. Virg. 1.
æn. 731. = ... & noctem flam-
mis funalia vincunt =. Erant au-
tem funes pice, sebo, vel cera
illiti.

57 *attamen*] Hoc tamen minus tur-

pe, quam si post mulam vina-
riam obstreptus es. *testacea*] *Mulan* dicit *testaceam*, quæ a
testaceo clivo extra portam ostien-
sem Romæ notissimo (de quo
sat. 4. 159.) ubi cryptæ vinariæ
frigidissimæ, æstivis diebus aspor-
tat vina in tabernas, & quidem
citato cursu, ne fervente sole
tepeßcant: quam mulam plebe-
cula stimulia multa que vocifera-
tione sollicitat.

58 *cadum*] nobis *barile*, qui tur-
binata olim erat figura, ore non
admodum lato, quippe: quod ob-
turamento ex subere claudi sole-
ret, ex Plin. 16. 8. & 27. 4.
Erat autem, non, ut nunc, ex
lignea, sed ex fictili materia, uti
doliolum.

61 *tintinnabula*] Ad tabernam cum
vene-

Institor, & lætam fas est intrare tabernam!

Umbricii nec more bibis; sed frigora cryptæ

Commemorans, veluti delapsa ancilia cælo,

65 Leniter albanæ forbillas munera vitis;

Sæpius & repetis: sic vina hauribat Homerus,

Hæciora cum magno vellet committere Achilli.

Euge, Bion, semperque juvet te græca bibisse

Nomina, & in cyathis non unum mergere beta.

Eve-

venierit mula, caupone tintinnabulum pulsante, mille coeunt bibaces. Fertur *Philodemus* ad portam septimianam, olim fontinalem, sub monte aureo (ex quo corrupto nomine *montorio*) cum fociis cauponari solitus.

62 *institor*] proprie dicitur, qui a mercatore negotiationi præficitur, ut qui negotio gerendo insistat: *ministro* o agente di mercante. Ulpian. *dig. l. 14. tit. 3. de institoria actione leg. 3.*

63 *Umbricii*] vilis ac multibibi hominis, qui non forbillat, sed largissime & acerrime potat. Tu contra, ore ad gravitatem composito, lentus hauris, atque interim vini modo suavitatem laudas, modo frigus.

64 *veluti*] tanquam aliquid de cælo delapsum, ut *ancile*, regnante Numa, de quo Liv. l. 1. Di-

nyf. 11. p. 130. & Plutarch. in Numa.

65 *albanæ*] vinum Albanæ Romæ præceteris totius Latii celebratur.

66 *sæpius*] Inter forbillandum sæpe repetis, sic vinum hausisse Homerum, cum Iliadem scriberet, ubi Achillem Hectoremque inter se pugnantem inducit. Vides quam lepide ridet *Philodemus*, qui & in tabernis atque inter calces græce doctus videri velit græca cructando. *hauribat*] pro *hauriebat*, habet Lucret. l. 5. 1323.

69 *nomina*] Veterum mos in hilarioribus convivis nomina bibendi alicubi inter nostros tenet; tot enim hauriuntur cyathi, honoris aut benevolentiae gratia, quot litteris constat vel amici, vel principis viri nomen. Sic si in *Homeri* honorem bibeat *Philo-*

- 70 Eveniet melius, quam cum nonarius unctas
 Tersurus patinas procerum triclinia lustras;
 Et media de nocte udum, curtaque lacerna,
 Exquillas circum te spes cœnatica ducit.
 Scilicet ampullis phialisque capacibus auræ
 75 Quam male pastillos, & dulcia prandia captas!
 Nam quamvis posita liceat discumbere mensa,
 Verna tuos numerat digitos, palmasque coercet,
 Ne ligulas rapias, mappasque, aut sordidus unctis

Ab

lodemus, sex cyathos oportuit haussisse. *beta*] seu *pita*, seu *rita*, pro quocunque græco elemento. Cum nomina græca bibat, bene fuit græcas quasi literas in cyatho mergere.

- 70 *melius*] melius erit cauponari, quam sordide parasitari. *nonarius*] hora prandii, quæ apud veteres romanos erat *nona*. *Perf. sat. 1. in fin.* De paratis *Juvenal.* tota satyra quinta.

- 71 *tersurus*] nostit lecca *piatti*. [*triclinia*] uenias.

- 72 *udum*] vel sudore vel pluvia. *curtaque*] ut expeditior viam properes: quæ quidem satis ostendunt, quantus esset in parasiando *philodemus*.

- 73 *exquillas*] circum domos in exquilino, quas forte *improbus* adibat famelicus. *spes cœnatica*]

spes apud aliquem cœnandi, ex *Plaut. Capt. 3. 1. 36. spem hic habeo cœnaticam*, h. e. cœnandi.

- 74 *scilicet*] Prandia quidem captas tumidis tuis crepantibusque sermonibus, qui phialarum ampullarumve aere plenarum instar sunt; sed quam hoc tibi gratis non consistat; cum plura tibi ludibria perferenda sint & concoquenda. De *parasitis* sannas & verbera perferentibus *Petisc. v. parasitus*.

- 77 *verna*] famulus a mensa diligenter cavet, ne quid surripias. *Juven. sat. 5. 39. = ... tibi non comittitur aurum; = Vel si quando datur, custos affixus ibidem, = Qui numeret gemmas, unguesque observet acutos; = h. e. rapaces & furaces.*

- 78 *ligulas*] furculas argenteas: de qua voce *sat. super. 278.*

Abscondas loculis semesi frustra palumbi,

80 Et clunes anatis, foetæque obsonia vulvæ.

Vina tibi sardo miscentur condita prælo,

Dum bibit hetruscum nitidus conviva falernum.

Tu vitrea potas trulla, terit ille trientes

Audacique manu frangit crystalla, superbus

Quæ

79 *abscondas*] quod solent sordidiores parafiti.

80 *vulvæ*] suillæ: vulgo *matrice di porco*. *vulva* proprie de brutis animalibus dicitur. Suillam, præsertim ejecto partu, quam edito, meliorem, romanis fuisse in deliciis alibi diximus, ex *Plin.* 11. 37. Quæ erat edito partu, *porcarla* dicebatur. Primiparæ suis erat optima: contra effoetæ. Proxima ejectitæ erat occisæ uno die post partum. *Plin.* ibid.

81 *vina*] infirmi saporis, qualia sunt in Sardinia. *condita*] facta, seu potius expressa torculari sardo: nam proptie torcular est tota machina: præsum est trabs, quæ depressa comprimit.

82 *hetruscum*] Abundat Hetruria optimis vinis, quorum singula videlicet in dithyrambo *Francisci Rerii* aretini M. E. Ducis Archiatri denati an. 1697. cui titulus *Bacco in Toscana*. [*nitidus*] qui non sordidis, qualis tu, sed

nitidis est moribus. *falernum*] h. e. vinum, specie ad genus translata.

83 *vitrea*] Vilior cyathus vili parafito, nobilior capaciorque ingenue convivæ propinatur. *trulla*] pro calice. *trientes*. triens vas potorium grandiusculum. Vid. *enarrat.*

84 *audacique*] sedet enim quasi dominus. *frangit*] frangere trientes, seu vina, *Martiali* 14. *epigr.* 103. & 111. est eorum vim austeritatemque mitigare, & leniorem reddere, vel nive refrigerando, vel faccis percolando; quod & *castrare* vina dicebatur. Sed hic *frangere* proprie dictum puto. Frangit autem, non ex hilaritate, quod solent in lætioribus convivis galli, sed ex quodam quasi dominio: unde italicum proverbium: *poter rompere un bicchiere in rafa d'altrui* de eo, qui apud aliquem gratia plurimum possit.

- 85 Quæ Tameſis mittit, vel quæ fornace bohema
 Huc adveſta nitent fulgentibus æmula gemmis.
 Adde etiam ruſtus, colaphos, volucresque patellas
 Sæpius in faciem, & fannas domini paraſiti,
 Quæ tacito, ut cœnes, riſtu glutire juberis.
- 90 Certe ego non paterer tam caro abdomine tendi
 Ventrículum. At geſtit Philodemus; & ebria figit
 Lumina romanæ ſuſpenſa nitore culinæ:
 Et cupidus luxum miratur, vaſaque ripæ
 Majoris, fragilemque odit tetigiſſe ſaonam.

Ar-

- 85 *Tameſis*] fluvius (*Tamigi*) pro regione Anglia, ſeu Britanniæ: qui *ſuperbus* utique divitiis ac potentia, præſertim maritima. *bohema*] nitidiſſima ſunt bohema cryſtalla.
- 87 *adde*] Quæ multo acerbiora ſunt, plura fannarum genera perferenda, ſi dentibus inſervire velis. *pat. illas*] quæ volucris motu quaſi volant in os: *volano i piatti nel moſtaccio*.
- 88 *domini*] qui eſt quaſi paraſiti dominus: vel fannas in paraſitum, qui ſibi dominus videtur.
- 89 *tacito riſtu*] æquo animo ac ſine querela: tacito ore: nos: *a faccia freſca*. [*glutire*] devorare: quod nus: *inghiottirne di cotte e di crude*.
- 90 *tam caro*] Non paterer tam magno pretio cœnam mihi ſtare. *abdomine*] vel pro quocunque cibo, cum *abdomen* proprie ſit extrema pars ventris, quod in ea abdita ſint inteſtina; vel pro intima ſuilli ventris parte, quæ alio nomine *ſumen* dicitur, *ventreſcen porcina*, ſummis in deliciis apud romanos habita. *tendi ventriculum*] extaturari.
- 91 *geſtit*] quæ eſt fronte potius geſtit *Philodemus*.
- 92 *ſuſpenſa*] præ admiratione, uti & *ebria* præ voluptate.
- 93 *ripæ*] In regione tranſiberina ad *ripam*, quæ dicitur *major* (*ripa granle*) ſiſtillæ conficiuntur, ibique ſigulinæ tabernæ.
- 94 *ſaonam*] lanceæ argillaceæ, quæ

Sa-

95 Argentum veluti sapiat, tenerumque palatum
 Vellicet in nitido melior gallina metallo.
 Sed posito Consul prandere solebat aratro
 Fictilibus: cur te pudeat, qui rure paterno
 Gaudebas prasina rubraque paropside; quique
 100 Clara adeo vultu retines vestigia marrae,
 Cognatusque nitet montano sarculus ore?
 Proh furor! auratis suspiras lancibus umbras,
 Teque citat ventris solo pro pane querela,

In-

Savona asportantur, majoliche di Savona.

95 *sapiat*] ac si epulis pretium ac saporem exquisitiorem faciant escaria vasa argentea, quibus uti solent potentiores. *tenerumque*] iro-

nice, cum de homine agatur duris cibis a pueris assueto.
 97 *Consul*] Si romani Consules, quales *L. Quinctius Cincinnatus*, *di-*
ctat, *C. Fabricius Luscinus*, *C. Atilius Regulus Serranus* cos. *M. Atilius Regulus* procos. quos non pudit agros exercere, ea erant frugalitate, ut fictilibus mensam instruerent, cur te pudeat &c.

99 *prasina*] viridis rubrique coloris, h. e. viliori patina, quali rustici homines utuntur. *paropside*] olim & *parapside*, lan-

ce, piatto. *Juven. sat. 3. 142.*
 = . . . quem multo magnaque paropside canat? =

100 *marra*] quam & philodemicæ gentis stemma esse alibi dixit. de rusticano homine dicimus: *porta la zappa in faccia*.

101 *cognatus*] nativus, & tecum quasi natus. *montano ore*] quod te montanum indicat.

102 *umbras*] a colore: italica *ombrine*, pro quocunque nobiliori pisce, immo & cibo. Pretiosas tibi lances, dum vesceris, præponi vehementer optas, qui ita cum fame luctaris, ut, quo illam vincas, vix panis frustulum habeas.

103 *citat*] elegans translatus a re judiciaria: quasi venter litem intendat pro solo panis jure.

Indiciteque diem. Vanam si pascere mentem
 105 Exspectas, te longa manent jejunia: nam cum
 Esurit ambitio, nulla est placabilis esca.
 - Interea (o miserum!) plausus putat esse cachinnos:
 Cæditur & cœnat, tantoque furore laborat,
 Ut carum Giaso se prædicet, ungere mentum
 110 Quod dederit, largoque genas tumuisse catino.
 Haud secus, effodit qui culta novalia, grillus
 Stridulus investus Romam, quas mulceat aures
 Invenit; & quamvis vicinia tota queratur,

Non

104 *si pascere*] Ventrem quidem parasitando pascere poteris; mentem vanam, h. e. ambitionem, quæ tibi insatiabilis est, non poteris.

107 *plausus*] Parasitorum est, dum ludibriis onerantur, se honore affectos credere, eisque caros, apud quos opipare cœnant.

109 *Giaso*] diviti potentique homini, apud quem philodemico ventri bene erat.

111 *haud secus*] Lepidæ elegantissime similitudines a *grillo* & *finia* petitæ: quorum alter et si stridula voce importunus, altera obscena & ridicula; tamen hoc ipso abunde eis adsunt cibi. *grillus*] potum locustæ genus, simile cica-

dæ, longiori tamen corpore, a sono, quem edit, ita dictus, qui retro ambulat, terram terebrat, & noctu stridet, ut ait Plin. l. 29. c. ult. Ut sit miri tædii; tamen Romæ in deliciis habebatur, & a delicatulis ad somnum conciliandum ali solebat.

113 *invenit*] Sic sumus homines, ut quod apud alios gratiam, apud alios offensionem habeat. Quid facias? gustu inter nos mirifice variatur. Novus hominem, cujus aures multo plus ranarum cantus, quam lusciniarum, permulceret; ut ægre vel ad multam noctem ea dulcedine captus cubitum iret.

- Non lactuca deest olli, nec festile porrum,
 115 Oscula nec forsan cultæ mundæque puellæ.
 Sic etiam ante fores obscœnis simiâ buccis
 Vescitur; & nunquam mendicat poma, sed ultro
 Accipit oblatam festivo pollice cœnam,
 Non alio titulo, credam, plaudente popello,
 120 Quam quod ridicula est. Hac dote timere nequibis
 Tu quoque pauperiem; sed conducendus in annum
 Exigua mercede Numæ monstrabere plebi,
 Ut catulus geminæ cervicis, & ova draconis,
 Et tigris maculosa, lupus, vitulusque marinus

Mon-

- 114 *festile*] festivum, ex *Juven. sat.* 293. & *Mart.* 20. *epigr.* 48. duplicis enim generis porrum: *festivum*, qui sæpius secatur demetiturque, & *capitatum*, quod a radice in caput extuberat. *Plin.* l. 19. 6. *Colum.* 11. 3.
 115 *oscula*] grillum suas delicias, puellula forte (si diu placet) non deest, quæ dissuavietur.
 116 *ante fores*] A simiis ante fores ædium alicujus potentioris vides quandoque, ut scurriles sunt, otiosum popellum detineri. *Simia* dicitur a *simus*, quod pressis naribus sit. est autem animal hominum figuræ proximum, eorumque gestus imitans, idemque turpissimum, & sine cauda: nam caudatum *cercopithecus* dicitur, *gattommamone*.
 118 *pollice*] bene *pollice*: h. e. festiva celerique manu: nam simiæ anteriores pedes, ad humanæ manus similitudinem facti, pro manibus sunt.
 120 *hac dote*] Ex eo quod & tu ridiculus sis, tibi pariter, qui victum suppeditent, nunquam deerunt: immo & meritorius esse potes circulatoribus, si te monstrandum in foro agonali statuunt, ut varia solent confecta miracula & animalium monstra.
 122 *Numa plebi*] h. e. romanæ a *Numa*, secundo romanorum rege.
 123 *ova draconis*] Rideas.
 124 *maculosa*] est enim maculis varia.

125 Monstrantur, pharia residet qua mole columba,

Hæc tamen ut fileam, semper mihi garris in au-
rem:

Me Proculejus amat procerum dignissimus. Esto:

An dederit quicquam posco: male credis amicum,

Qui tantum ructare solet, vel pedere, quique

130 Te coram exonerat duri fastidia ventris,

Aut scaphium properare jubet. Vesica fodalem

Non facit, electo quamvis fluat ebria musto:

Nec bene olent, auro quamvis servata capaci,

Stercora nobilium. Has petat atque habeat sibi sordus

Tom. II.

T

Na.

125 *pharia*] h. e. *egyptia*, a *Pharo*
Ægypti oppido, apud *Alexandriam*
in ejusdem nominis insula: *obe-*
lisco. Designat torum agonale, *piaz-*
za naya, in qua obeliscus co-
lumba, h. e. *Pamphilia* gentis stem-
mate, ornatus. Vid. *enarrat.*

127 *Proculejus*] Erat is claro san-
guine, non tamen romano, cujus
mores paullo post describit. *esto*
Ita se res habeat. quaero tamen
abs te, aliquid ne unquam tibi de-
derit præter amorem; qui ne a-
mor quidem est.

129 *pedere*] Ad rem Mart. 10. *epigr.*
14. = Nil aliud video, quo te cre-
damus amicum, = Quam quod me

coram pedere, *Crispe*, *solus*. =
130 *te coram*] Non desunt superbi
ac iuale morati divites, qui be-
nevolentiae, atque adeo honoris, si-
gnificationem dare se putant, si
tibi e familiarica sella copiam sui
conveniendi faciant, aut te coram
ructent, pedant, matulamve af-
ferri jubeant.

131 *scaphium*] hic sonat vas uri-
nale. *vesica*] scilicet exonerata:
h. e. quod plus quam familiari-
ter coram te mingat, etiam si deo-
rum nectar mingeret, id ne pu-
tes amicitiae argumentum.

132 *ebria*] et si ex optimo fluat, coq-
cocto vino.

135 Nasus amicitias: ego non. Vefane, coibunt

Imbelles potius timidæque leonibus agnæ,

Quam dives misero. Postquam recitaveris olli

Dimidium Euripidem, vacuum discedere cogit,

Et lingua a tergo insultat, jugulataque vestis

140 Fimbria lascivas aures imitatur aselli.

Hoc pauper sperare potes de divite amico,

Monstrari digito famulorum, & sæpe vocari

Spongiolam tunica indutam, bibulamque papyrus,

Vol.

134 *surdus*] qui omnino careat olfactu: non enim surditas de sola sensus audiendi privatione dicitur.

137 *quam dives misero*] Videtur enarrat.

138 *Euripidem*] Postquam græcum tragicum, de quo *sat. super.* 313. recitaveris magnam partem, atque explicaveris, non modo vacuum, id est ullo sine præmio, dimittet, sed dimissum fanna aliqua petet a tergo, vel linguam exerendo ac moritando, vel aselli auriculas imitando.

139 *lingua*] Linguam exertam moritando alicui illudimus, qui, cum aliquid nobis corrasurus venerit, frustratus discedit. *jugulataque*] vestis fimbria manibus ita complicata, & quasi *jugulata*, ut aselli

ni aures referat.

142 *famulorum*] Mirum quanta petulantia, & quam libera, solent famuli dictis onerare tenues homines, præsertim parasitulos, (*galloppini*) qui sæpiusculæ ad domum veniant. Digito enim monstrant; *spongiolam* dicunt male vestitam, *bibulam chartam* (carta fuga) *volfellam* (strappapeli, vel pelapiedi) *fungum exficatum* (fungo secco) quæ omnia angustæ fortunæ hominem parasitantem sonant. Menzin. *sat.* 3. = *Non penso darlo a questo pelapiedi*, = id est a questo spiantato e vile.

143 *Spongiolam*] de qua voce *sat. super.* 208. [*tunica indutam*] h. e. vulgari veste: nam tunicam sine toga diximus fuisse plebejorum.

Volfellamque pedum, fungumque ardoribus aptum.

145 Fæx hominum servi, genus infatiabile; quos si

Muneribus nequeas palpare, & curta crumena

Sit tibi, vel lasanum domini coluisse vetabunt;

Nec crepitus nuda venerari fronte licebit.

Undique ferrati vestes, & pessulus alto

150 Robore defixus, quem non divellere quisquam

Arte valet, pedibus ni verberet ostia; tunc se

Jucundum ad sonitum referant, atque ultima pandunt

Limina patriciæ mollitæ munere valvæ.

Stoice, vade foras; subeant mustacea, crudi

T 2.

Fo-

144 *volfellamque*] Volfella (*mollitæ*) proprie chirurgicum instrumentum ad pilos radicitus evelleudos, aliosque usus.

145 *fæx hominum*] nos: *canaglia*. Romæ famulos petulantia & aviditate maxime insignes esse fama est. *quis si*] nisi pecunia mollitas, non modo non dominum, sed neque domini lasanum aut matellam salutare sinent, ventrisque crepitus quasi adorare: quod est pœtica emphasi dictum.

147 *lasanum*] vas exonerando ventri aptum. *Petron. satyr. 22 ad*

lasanum surrexit.

148 *nuda fronte*] quod nos: *col cappello in mano*.

149 *ferrati vestes*] nos: septem vestibus, totidemque pessulis obferrato ostio: *a sette stanzhe, e sette catenacci*.

151 *pedibus*] Ostium pedibus pulsare italicum potius adagio, quam latino, de his dicitur, qui strenua famulum delinunt, ut aditus pateat: munusculo enim manu impedita, pedibus pulsant.

154 *Stoice*] Apagæ severa stoicorum sive sapientum doctrina, qua ventantur homines muneribus ac pecunia.

155 Fomentum stomachi, ænophorum, centumque *ca-*
cai

Pondera. Nescit inops mores: & ferre salutem,
Composito vultu, melius caryota, nuceſque,
Caſeus, & preſſi bis quinque coagula lactis,
Et textis melius didicit cichorea canistris.

160 Non eſt, crede mihi, ſapientis limine magnæ

Con-

cunia corrumpi. abjecta ejusmodi philoſophia, ſubeaut allata munera, bellaria, vina, exoticæ merces &c. Næ non minus vere quam ſatyrica. *muſſuceæ*] puto beſſariorum genus illud neapolitanum, quod vulgo *muſſacciuoli*, crudo utique ſtomacho commodum, utpote aromatibus conditum.

155 *ænophorum*] vas vinarium (*ſtaſeo*) ita dictum a ſerendo vino in cinere ab *æno* *vinum*, & *φ.ν.ν. ſero*. [*caeci*] de qua voce *ſat. ſuper.* 209.

156 *neſcit inops*] Qui ſine munuſculo accedit, nihil habet urbani (*non ſu le creanze*); neque ſcit aptis verbis, ac ſatis compoſito vultu, ſalutem ferro, b. e. ſalutationis officia honeſte perſolvere.

157 *melius*] Multo plus habent blandæ eloquentiæ vel viliora mu-

nuſcula, qualiæ ſunt *caryota*, id eſt dactylus palmæ pomum, nuceſ, caſeus, lac preſſum, herbæque ciſtula. Martial. ll. 33. 11. = *Hoc limitur ſputo Jani caryota calcu-diſ.* =

158 *coagula*] decem coagula lactis junc a coacti, vulgo *gluncato*.

159 *didicit*] urbano more ſalutare. *cichorea*] genus herbæ notiffimum, quod & *cichorium*, (*radicchio*, *cicoria*) pro quocunque eſcaris herbæ genere. Pænultimam producit, Horat. 1. *ad.* 31. 5. imitatus: = ... *me paſcunt oliivæ* = *Me cichorea, leyeſque malvæ*.

160 *non eſt*] Sapiencia non eſt potentiorum limina frequentare, ad eorum gratiam captandam; quam ad rem exemplum *Diogenis* cynici proponit, cujus fortuna invidit *Alexander* ille agnomine *Magnus*. Vid. *enarrat.*

Confedisse domus. Nudum testaque latentem
 Cernat, & invidet, totum qui despicit orbem,
 Pellæus juvenis. Sed Romæ fumus & Aulæ
 Pompa tuos urit fatua tentigine ocellos;
 165 Sæpius & rubris temeratur palpebra guttis.
 Tantaque te fastus cepit nitidique libido
 Curriculi, ut visis jacias suspiria rhedis;
 Nec raptata uno refugis pilenta caballo,
 In quibus aut medicus, procuratorve pusillus
 170 Ridicule incedit, puerum insultante Larisca
 Aurigam. Atria magna colas quantumlibet, & te
 Rideat obstipum post nonam janitor horam:

T 3

Quem

- 161 *nudum*] ex *Juven. sat. 14. 308.* 165 & *rubris*] præ invidia fruen-
 = ... *dolia nudi* = *Non ardent* dique cupiditate sanguine tibi ocu-
Cynici: si fregeris, altera fiet = li suffunduntur.
Cras domus: aut eadem plumbo 168 *pilenta*] vulgo *timonelle*: qui-
commissa manebit. = Diogenem bus per urbem medici, & infi-
Cynicorum principem designat. mæ notæ causarum actores ferri
Vid. enarrat. [testaque] Antiquis solent. *pusillus*] nos: *procurato-*
 non lignea, ut nunc, sed fictilia *rello*.
 fuisse dolia jam monuimus. 170 *Larisca*] nomen fictitium ho-
 163 *pellæus*] *Alexander M.* ita di- minis pro quocunque nugatore
 ctus, ut & *Philippus*, a *Pella*, puerum aurigam deridente.
 ubi natus, clara *Macedoniæ* ur- 171 *atria magna*] procerum aulæ
 be. *Juven. sat. 10. 168.* = *Unus* venerabundus frequentes.
pellæo Juveni non sufficit orbis. 172 *obstipum*] officiosè cernuum: a
Martial. 9. 44. 7. = ... *pellæi* *capo chino*: aut collo precantis
mensa tyranni = more inflexo, & ad anteriorem

par-

Quem tandem a domino fructum extorquere superbo
 Servitii dabitur, cum sit crudelior ipse

175 Et catulis pictæ tigridis, fulvæque leænæ?

Nonne vides, patris quanta Proculejus acerbum

Lætitia celebret funus, rigidumque cadaver

Ipse domo ejiciat, Luscum laudare paratus,

Qui nocitura dedit gravioraque pharmaca letho?

180 Præterea nondum delatas ultima cera

Confirmavit opes, cum scrinia tota supinat,

Evertitque abacos. Rari Pescennius æris

Car-

partem defflexo, simulque rigido
 & immoto: a collo tortu. Pers.
sat. 3. 80. = *Obstipo capite & si-*
gentes lumine terram. = [post non-
nam] hora intempestiva; ut an-
tequam ad dominum ingrediariis,
moræ patientia contabescas.

175 *picta*] superius: *maculosa*.

176 *nonne vides*] Quid crudelius,
 quam in patris sinere cum esse,
 qualem se gessit Proculejus?

177 *rigidumque*] italice: *il freddo*
cadavere.

178 *ipse domo*] Nonne vides, ut suis
 ipse humeris, non efferat pietatis
 officio, sed crudelitatis impulsu,
 patris cadaver ejiciat? *Luscum*]
 Medicum *Fossombronium* per eos
 dies Romaine notum, qui luscus
 erat. *laudare*] Jam jam medicum

laudat, quod, morbi non bene in-
 specta natura, pharmacis ipsa
 morte pejoribus patrem necavit.
 180 *ultima cera*] vix obsignato te-
 stamento.

181 *confirmavit*] quo sensu *Suæon.*
In Calig. c. 12. confirmavit spem
successionis. [*supinat*] quod nos
roveſcia: scrinia abacosque omnes
 subvertit, ut pretiosa quæque ex-
 trahat ac dilapidet. *Horat. de*
ejusmodi hærede l. 2. od. 14. 25.
 = *Absumet hæres cæcuba dignior*
 = *Servata centum clavibus; &*
nero = *Tinget pavementum super-*
tum = *Pontificum potiore canis.*

182 *rari*] rara numismata. *Pescen-*
nius] cujus nummos diximus ra-
 rissimos *sat.* 9. 76.

Carpitur, & nigrum visura Plotina lupanar

Eurillæ cedit. Pictis meretricula mitris

185 Nam fera ingreditur quamvis de nocte, suoque

Siccat amatori lacrymas, atque oscula miscet,

Detestansque colos Lachesis, crudelia fata

Increpat, & pullas horret contingere vestes.

Interea, accito, redolent dum funera, Apella,

190 Ac dum campani murmur lugubre metalli

Hæredis frustra ceratas verberat aures,

T 4

Ven-

183 *Plotina*] Trajani uxor: cujus numismata aurea rariora, argentea rarissima, mæca nulla, nisi græca. *Insit. antiquar. numism. rom. edit. 1772. pag. 412. Vælant. numism. imper. vol. 3. edit. rom. 1743. pag. 282. Medlob. num. rom. imp. edit. medlob. 1730. pag. 164.*

184 *Eurilla*] nomen meretriculæ, cui vel rariora tantoque studio jam quæsitæ, tantaque cura diu servata, dono dantur: quorum pretio nobilioribus mitellis ac vestibus ornatam vides incedere.

186 *siccat*] ironice: qui enim lacrymas funderet, quem paullo ante dixit laudare paratum carnificis medici Imperitiam?

187 *detestansque*] Parcam, quæ patris vitæ filium incidere, h. e. mortem. Luctum doloremque si-

mulans molli questu adulatur vafra meretricula.

188 *pullas*] atras, h. e. lugubres vestes.

189 *interea*] Nondum humato patre (mirare filii pietatem), accitæ hebræia propolis, domestica suppellex venditur. Solent enim romani, patrefamilias elato, hebræos advocare, quibus ante ipsas defuncti ædes suppellectilem venum exponunt. *Apella*] pro quocunque hebræo: de quo nomine *fat. 10. 190.*

191 *frustra*] Nihil lugubri sonitu motus sua rea agit inhumans hæres. *ceratas*] vel quasi e cera factas, vel potius cera obductas, h. e. stupidas & surdas. Respicit ad Ulyssis fabulam; de qua *infer. 281.*

- Venduntur patrum vultus, simulacraque castæ
 Conjugis, & tenero pendens ex ubere natus.
 Jam bijuges, rhedæque novas, & splendida fingit
 195 Effeda; jam cursus & pulchrum cogitat ohe.
 Quodque magis doleo, ipsa etiam veneranda deorum
 Signa, & pontificum effigies, sanctique penates
 Urceolos inter, sellas, fractamque matellam
 In triviis passim prostant, neglecta supellex;
 200 Hanc canis immundus naso delibat, & ora
 Sæpe rigat lotio, quæ quondam thura bearunt;
 Barbaque adorata lanuginis, atque sabæo

Ni.

192 *venduntur*] majorum imagines, quin & pontificum, atque adeo divorum, venduntur, earumque pretio rhedæ, bijuges, atque effeda comparantur: quod solent hæredes filii luxuriantes & profusi.

194 *bijuges*] subaudias currus; credo *birocci*. [*rhedæque*] quatuor rotarum vehicula quæ nos: *carrozze*.

195 *effeda*] binis rotis instructa, forte pro cistis: *caleffi*, vel *furlancini*, aut *ferzi*. Non quod ea vehiculorum genera eadem ac nostra esse putem: sed quod nostra aliquam illorum usus similitudinem referant. *jam cursus*] maxime per flaminiam. *uls*] qua

Voce vel nobiles juvenes, inter aurigandum citissimo cursu indecore perstrepentes, turbam sibi cavere jubent. *pulchrum*] vel ironice dicit: minus enim decet patricium, aurigarum more, ita vociferare: vel si serio, ideo dicit, quod ea vociferatione, quasi pulcherrima re, nobilis auriga delectatur.

196 *quodque magis*] Nil pulchrius hac descriptione, qua miserum tabularum vel sacrarum fatum oculis subjicit.

202 *sabæo*] sacro thure fumosa. thus enim a *sabaa* regione Arabiæ felicia; regio autem a *Saba* urbe.

Nigra olim fumo, fœtenti turpis odore

Cernitur illecebras venerefque ciere caninas.

205 Hi mores procerum crudeles; barbarus afro

Littore quos horret; quos nunquam farmata poto

Pastus equo coleret. Tu nomine captus inani

Non spectas animos, sed corpora. Si coma odoro

Pulvere crispatur, loro si dextra reducto

210 Impingit vacuo crepitantia verbera cœlo,

Protinus est tibi Mecœnas, fratremque patremque

Ap-

205 *barbarus*] quos vel barbari ferique populi horrent, quales afri & farmatæ.

206 *farmata*] *Sarimatæ* septentrionalis Europæ tractum atplissimùm incolentes, quorum pars *Polonia* nunc, & *Moscovia*; qui & ad hyrcanum mare in Asiam progressi *assiativi* dicti, hodie *Tartari*. [*poto equo pastus*] h. e. equino lacte vel cruore; unde græce eos quidam vocarunt *πτερόλας*, idest equarum mulfores. Interius vero habitantes, quos vocant *gelones*, equinum cruorem cum lacte mistum potabant: alii autem cruda farina equino sanguine ex cruribus detracta mista vescebantur: alii denique ipsa equina carnealebantur, quandoque & humana, ideoque *antropophagi* dicti. Plin.

l. 4. c. 12. l. 18. c. 10. l. 22. c. 1. & alibi Pomp. Mela *l. 8. c. 4.*

207 *nomine*] puta *Comitis*, *Marchionis*, *Ducis*: quæ nomina, nisi cum virtute conjuncta sint, inane sonant. Nobiles illi, qui potius, quam titulos ornent, a solis titulis ornantur, turba sunt, numerus, & *sine nomine vulgus*.

210 *impingit*] si equos circumacturus bene quatiat flagellum. Carpit nobilem juventutem aurigantem.

211 *Mecœnas*] Quorum utimur fide ac patrocinio (a *Mecenate* romæ equit. amicitia Augusti, & amore in studia doctosque viros, quo Horatium præcipue, Varium, ac Virgilium complexus est, clarissimo) ii *Mecænates* appellantur.

Appellas. Operam perdis, Philodeme, nigrescat
Cum rictus barba: non est quod, stulte, labores,
Ut primus teneas limen, postremus ab aula

215 Discedas. Nulla teneros lanugine vultus
Gratia fortunat domini; pinguisque sequetur
Sportula, barbatus nunquam visura clientem.
Ille tuus supplex, quem corrofere, libellus,
Jejuni mures, cui quinquennalis adhæret
220 Pulvis, & extinctæ fumen fungusque lucernæ,

Non-

212 *operam perdis*] Non barbatus homines foveat nostra ætate potentes, sed imberbes mûsicos. Mordet sæculi vitium; quod mûsicorum gregem nimio studio fovere solet, uzinarum non etiam salutarices & cantrices. Ergo *operam perdis*: h. e. nihil tibi commodi a divite, quamvis totos dies ejus in aula officiosus te detineas.

215 *nulla teneros*] imberbes, ex *Martial.* = *Dum nulla teneri ferdent lanugine vultus.* =

217 *sportula*] Alibi diximus sportulam metonymice dictos cibos, qui a potentioribus dabantur iis, qui se vel officii gratia comitabantur, vel prima luce in atrium salutaturi conveniebant; quod in

sportulis ferri solerent. *Juven.* sat. 3. 249. = *Nonne vides quanto celebretur sportula fumo?* = & *sat.* 1. 59. = ... *nunc sportula primo* = *Limine parva sedet turba rapienda togata.* = Sensus igitur est: larga munera mûsicum sequuntur: barbato clienti ne hilum quidem.

218 *ille tuus*] Totam accipe sententiam. Cum ne supplici quidem libello, qui, jam pridem datus, pulverulentus est, corrofus, ac fordidus, nihil impetraveris; nonne vides, ad gratiam apud potentes sollicitandam multo minus posse doctrinæ græcarumque literarum ostentationem? iis quippe inter vilissima sunt libri & ceterique sermones.

Nonne tibi clamat: frustra, Philodeme, Lucretij
 Apponis crambe? Quæ fulget mensa tapete,
 Et super inducto corio, non mentis achivæ
 Somnia, sed rhombos, perdicem, atque ostrea po-
 scit;

- 225 Desipiuntque gulæ commenta canora: nocent plus
 Nobilium stomacho, quam fungus & atra cicuta.
 Este procul nugæ: turdus præfertur Homero;
 Crassaque plus sapiunt misero tuceta Platone;
 Nec cum forbilibus se comparet Æschylus ovis.
 230 Fac tamen ut placeant græco de fonte liquores
 Ranciduli, frictumque melos: quis ferre rogatus
 Te poterit, majo quantumvis mense, canentem?
 Carmina dum rauco baubaris gutture, feles

De-

- 222 *apponis crambe*] frustra sæpe
 iuseris Lucretium tuum. Quid
 sit *crambe* diximus ad *sat.* 3. 174.
 223 *inducto corio*] Nobilium men-
 sæ tapetibus sterni solent, quos
 super inductum ex corio inutile
 defendit, ne sordescant. *mentis*
achivæ] græci poetæ carmina.
 225 *desipiuntque*] minime sapiunt.
 227 *nugæ*] Litteræ ejusmodi nobi-
 libus nugæ sunt, seria vero epu-
 larum delicæ.
 228 *tuceta*] quid sint, vid. *sat.* 10.
 151. vulgo: *mortadelle*.
 229 *Æschylus*] tragicus græcorum
 poeta, de quo *Quintill.* 10. 1. &
Hor. art. poet. 278.
 230 *liquores*] græca antiquorum car-
 mina. Vides, cum de mensa ser-
 mo sit, aptissima translata.
 231 *frictumque melos*] nos: *canzo-
 ne vecchia, cantata e ricantata*.
 232 *majo*] quo mense alacriores ru-
 dent asini.
 233 *baubaris*] *baubari* est queruli
 canis, quod nos: *guaire, guajo-
 la*

- Decepti vocis saltant clamore fragosæ,
 235 Gannituque crebro plaudunt & verbere caudæ.
 Miraris? lumbos credunt te vendere equorum,
 Undas qui subeunt Tibridis portumque Leonis:
 Nec fœda officio facies artique repugnat,
 Quominus hoc credant alii quoque. Desine, de-
 mens,
 240 Fronti infelices laurorum aptare corollas:
 Et si te viridis delectat gloria frondis,
 Sunt baculo affixas hederas foliumque pudendum
 Qui vendant, tenuique potes splendere sumptu.

Sed

lare: latrate autem est irati: *fel-*
les] Qui Romæ equorum exta &
 omasa venalia pro felibus cir-
 cumferunt, (*tripparuoli*) vocem
 emittere solent ipsa raucitate fe-
 libus notam. *Philodemi* recitantis
 vox prorsus similis: quare ea fe-
 les dicit deceptos.

234 *fragosa*] multo fragore stre-
 pentis.

235 *gannituque*] Gannire (*gagno-*
lare) proprie canum querentium
 aut gestientium est, ex *Fest.* &
Non. c. 6. n. 10. ad alia tamen
 animalia, atque adeo homines,
 transfertur; hic autem ad selem:
 nos: *miagolare*.

237 *portumque*] locum in Urbe ad

Tiberis ripam, unde morticina in
 profluentem dejiciuntur.

238 *nec fœda*] Omafarium te esse
 ista facies & hominibus persuadet.

239 *desine*] poeticæ laurus coronam
 definas appetere: aut si omnino
 viridi fronde velis coronari, sis
 ea contentus, qua cauterio inu-
 sti utuntur, idest hedera: qua
 quidem, uti alibi monuimus, poe-
 tæ coronabantur. Sed cum *Se-*
stianus cauterii mentionem infe-
 rat, probrosam facit.

242 *baculo affixas*] seu arundini:
 ita enim Romæ veneales sunt he-
 dere frondes ad purganda cau-
 teria.

Sed vefana tuæ nequeunt cauteria mentis

245 Exili sub fronde tegi, majoraque poscunt.

Te potius pinguis non futa crumena inacelli

Circumdet, formisque novis tibi acuta parentur

Pilea: sed caveas Lojolæ attingere fontem.

Quamquam nec facies thufcis spondenda sigillis,

250 Nee guttur calabrum, vetulum nec fecit iota,

Te coram ut subito volucris cortina sonaret

Obductura fores domini. Fortasse modestus,

Et

244 *sed vefana*] Dictum revocat, ut aliquid melius priusque proponat: est autem huc corona e cornibus.

246 *crumena*] Lanionum crumenæ sunt bubulis oornua, quibus nulla certe futura.

248 *sed caveas Lojolæ*] Fonticulus erat Romæ, qui nunc obstrictus, ad D. Ignatii in muro *Collegii romani*, ita incommodus & angustus, ut pileatus accedere non posset. quid si cornibus coronatus? Vid. *enarrat.*

249 *quamquam*] Sensus est: quamquam neque horrida facies, quæ fusciferum redolet, neque avida gula, neque quod semper græcas antiquitates crepes, causasse sunt, cur ad dominum te venientem janitor famulus, ostio ante

oculos obducto, aditu prohibeat. *thufcis*] florentinorum sodalitati, quæ capite damnatos ad supplicium deducit: cui sacra sigilla, idest imaginis, præferuntur: ut non semel a libi. est igitur furci, feri facies: *faceia d' implecatu.*

251 *cortina*] quam nos: *portiera*. eam ante os clientis celeri manu indignabundus expandit famulus, ne ad domini colloquium ingre diatur.

252 *fortasse*] Jam forte, et si panosus esses poeta, & Homeri laudes, ad græci sermonis ostentationem, prædicando parastiteris; tamen dignus esses, cui statim ad viros principes pateret aditus, si saltem in ceteris modestus esses ac prudens.

Et dignus, Philodeme, esses, cui tota paterent

Limina; pannosi tantum si more poetæ

255 Vescicam inflares orbi laudator Homeri.

At secreta domus scrutari, unctamque culinam

Olfacere, ancillas digito mordere procaci,

Atque capillatum nimium laudare, jugales

Qui præit, & soleis currit formosior albis,

260 Hæc te deturbant, carisque penatibus arcent.

Sed remo plectenda forent, quæ sordida turpi

Mon-

254 *si*] valet *etiam* si.

255 *vescicam*] h. e. ventrem aliena quadra distenderes. *orbi*] Hominus excellentissimus poeta græcus *Iliadem*, seu trojanum bellum, & *Odysseam*, seu Ulyssis errores, descripsit: de cujus patria nihil certi. cæcum fuisse ferunt. Vid. *enarrat.*

256 *at secreta*] At cum cœperis petulanter te gerere, omnia olfaciendo, cum ancillis joculando, pueris blandiendo, nil mirum, si a potentiorum liminibus tibi caris, quod ibi placares ventrem, arcearis. Petulantes quosdam, præsertim juvenes, morum pestem, sub *Philodemi* nomine potius, quam *Philodemum*, hic & inferius detestatur. Is enim qui posset, litteris occupatissimus, con-

tra vitæ institutum, levibus ejusmodi procacibusque ineptiis indulgere?

257 *mordere*] nos: *dar de' pizzicotti*.

258 *capillatum*] h. e. primæ juventutis: de qua voce *sat. 7. enarr.* 38. valet autem puerum ante rhedam citato cursu ambulantem, albis alutis calecatum, (vulgo *Lacchè*) ac bene capillatum.

261 *sed remo*] Illud vero multo sædus, remoque puniendum, quod obscena identidem eructes. Acriter hic *Sestianus* sub *Philodemum* quasi larva, diverberat pessimam, christianis maxime hominibus indignam, atque ab ipsis vel ethnicis abominatam, turpia petulantiaque verba proferendi consuetudinem; unde tanta morum cor-

Monstra vomis labro. Dum virgo nubilis adstat,
 Forte & candidulum gestat sub mente cucullum,
 Nil dubitas pleno ructare obscœna palato

265 Nomina, quæ abjecto faciant horrere pudore
 Attritas trivii frontes. Sic turpia quæque
 Te discit trimus nunquam discenda docente
 Lentulus: & Lullus, quoties irascitur, infans
 Non mammam atque tatam appellat; sed poplite
 cædit

270 Nutricem, & tenero balbutit gutture fordes.
 Cresce, puer, calabro sub præceptore, Suburæ
 Grande incrementum posthac columnenque futurum.
 Quid ne putas Lullum, cum cœperit esse Catullus,

Di-

ruptela; ad quam quiklem pro
 merito detestandam quidquid in
 Persio. ac Juvenale vehementius
 est vix sufficeret.

263 *cucullum*] mente agitat consi-
 lium virgineis sese claustris ad-
 dicendi.

266 *attritas*] impudentissimum quem-
 que in trivio & in fornice natum.

268 *Lentulus*] & *Lullus*: nomina
 puerulorum fictitia: qui, ut te-
 nerrimi sint ætate, verborum ob-
 scœnitæ malitiam contrahentes
 obscœne balbutire docentur.

269 *non mammam*] Sunt *mamma* &

tata voces infantiles, quarum
 altera matrem, altera patrem ap-
 pellant puelli. *Varr.* apud *Non.*
 c. 2. n. 97. *Cum cibum ac posio-*
nem suas ac papas vocent, ma-
træ mamam, patrem tatam...

271 *cresce*] Verborum licentia cor-
 ruptus quis a puero quem in ho-
 minem evadet, nisi in insignem
 cinædam, cui multum debeat *Sub-*
ura, h. e. locus libidine infā-

272 *Lullum*] ex *Lullo* fit *Catullus*,
 qui fit ætate gaudis. Infantes
 enim blandæ contracto nomine,
 qui

- Dicturum coram Patribus rubroque senatu,
 275 Publica res quamvis, vel seria juris agantur?
 Sordida vox vicies resonabit in ore, priusquam
 Respiret, fædoque vocabula sparget odore;
 Immundoque omnis turgebit syllaba sensu,
 Qui lumen sermonis erit roburque loquendi.
 280 Forſan & ante aras ſi unquam curvabitur, ipſi
 Optabunt Superi ceras ithacensis Ulyſſis,
 Et renuent audire preces, quas ille pudendo
 Nomine miſcebit, quoties ferventiùs oret.

Ad-

qui confirmata ætate explicato,
 vocitantur.

- 274 *coram*] Ea eſt inveteratæ turpia inter ſermones admiscendi conſuetudinis viſ, ut vel coram ampliffimis viris, quales ſunt S. R. E. Cardinales, graviffimis de rebus verba facientibus obſcœna imprudenter exoidant. Nihil hic exaggeratum. Cauſidicum in florentiffima urbe coram Triumviris ex ampliffimo ordine dum cauſam ageret, turpe, quale ſolent nebulones, identidem verbum ingerere ipſi audivimus. *rubro*] h. e. purpurea veſte effulgente.

- 276 *sordida vox*] Quæ tandem ea ſit, *multo* ignorari, *quam me adnotante ſciri*, ut *Laurentii Valle* verbis utar. Sed facile eſt divi-

nare; cum alicubi vel in ſœminarum ore (eo licentiæ proceſſus) quotidiana ſit.

- 277 *respiret*] nos: *prima di prender fiato*.

- 280 *forſan*] Mitius agit *Sæſanus*: poterat libere dixiſſe, vere interdum fieri, ut quis peſſima abruptus conſuetudine pias inter preces in ſordidam vocem illam erumpat. Quid ſi & inter ſacra? Adeo verum eſt morem alteram eſſe naturam.

- 281 *optabunt*] horrore percuſſi cupient Superi, ne audiant, ceram auribus obducere. *ceras*] Ulyſſes Ithacæ rex cera ſociis aures obſtruxit, ne Sirenium cantu allicti naufragio perirent.

Adde locis, rhetor, nova lumina: pars est

285 Maxima sermonis thusei, exaudienda puellis

Nunquam, nec tabulis unquam pingenda Marattæ.

Dedecus o ingens! quondam, romane, solebas

Dicere, mecastor, mehercle: at talia nunquam

Audita obscæno quamvis de fornice labro.

290 Nec tunc cum caderet vultu Catilina minaci

Consulis Arpini gladio districtus, habetur

Talia dixisse: & pro libertate tuenda

Cum Brutus jugulum laceraret Cæsaris, ille,

Tom. II.

V

Tu

284 *locis*] locis rhetoricis, seu argumentorum fontibus, de quibus Aristotelis & Ciceronis libri, qui græce *topica* vocantur. *nova lumina*] ironice: novam hanc obscænorum suppellectilem.

285 *maxima*] Utinam minus verè: nam huiusmodi satis scio, an aliarum gentium sermo æque obscænis sciteatur.

286 *pingenda*] Turpia per se exaudiuntur, quæ grande nefas esset si in tabula oculis subjiceret pictor. *Marattæ*] Carolus Maratta camerinensis celeberrimus ea ætate Romæ pictor, nat. idib. maiis 1615. denat. xviii. cal. jan. 1712. ex quo clarissima illa poetria *Faustina* Joan. Bapt. Zappil forocorvelienensis conjux dignissima.

288 *mecastor*] Jurandi vel irascendi formulæ erant romanis *mecastor*, *mehercle*, h. e. *me castor*, *me hercules*. *adjuvet*, vel *medius fidius* h. e. *me deus filius juvet*, *amet*; vel *edepol* pro *malepol*, *me deus Pollux adjuvet*; vel *mecastor*, *edepol*, *per eadem Castoris & Pollucis*, nunquam vero, quorum nostram ætatem pudeat, obscæna verba.

290 *Catilina*] Notissima est, præsertim apud Sallustium, conjurationis catilinariæ historia & Cicerone consule extinctæ.

291 *Arpini*] Ciceronis, patria arpiniensis.

293 *Brutus*] M. Brutus, ut a Cæsaris tyrannide reip. liberaret, conjuratorum princeps, cum in

Tu quoque, mi fili, non turpia, dixit, & ora
 295 Fœdavit. Nostræ hæc servata est sordida linguæ
 Gratia verborum. Fœtentes proleue mores,
 Roma, tuos: pudeat tabido proferre palato
 Quod refugit natura parens, pudibundaque jussit
 Velari, postquam primi tetigere parentes
 300 Arboris infaustæ fructus vetitumque autumnum.
 Cerne: quirinali spirant qui monte, colossi,

Pro-

senatu idib. martiis tribus & viginti vulneribus confodit. Fertur in sese irruenti Cæsar græca voce dixisse; καὶ σὺ ἴσθι σὺ καὶ σὺ τίνες; & tu inter illos es, & tu, fili? Sueton. in D. Jul. Cæs. 32. Plutarch. in Cæs. nihil tale habet. Quamquam καὶ σὺ τίνες & tu, fili, in plerisque exemplaribus non legitur. καὶ σὺ τίνες non tam ad familiaritatem, aut Brutī ætatem referendum (ait Scholiast. Sabellicus in eum Sueton. locum) quam ad illud, quod Brutum ex Strylia & Casare conceptum multi credidere. jugulum laceravit] pro una cum conjuratis occidere. Nam, ex Plutarch. in Casare, Brutus ultimus non jugulum sed inguen petiit.
 300 arboris] contra Dei præceptum: de ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas. Gen. 2.

17. Quo infracto rebellavit caro, & quod consequens fuit, nondum se homo erubescere cœpit. autumnum] pro ipso fructu: idque ex eorum sententia, qui autumnali tempore rerum universitatem a Deo creatam statuunt. Alii enim verno id factum opinantur. qua de quæstione nunquam sane perfolvenda Calmetius in Genes. c. 1. 11.

301 spirant] tanta statuarii arte elaborati, ut vivere videantur. Virg. 6. Æn. 548. = Excudent alii spirantia mollius aëra = & Georg. 3. 34. = ... parii lapidis spirantia signa. = Mart. 11. epigr. 10. = Spirat apellea redditus arte memor. = colossi] semicolossæ duorum juvenum signa equos frenantium in monte quirinali. Vid. enarrat.

Protenſaque manu cogunt ad fræna jugales,
 Neſcio quid populis occultant; dædala quamvis
 Dextera Praxitelis nudos formaverit. Ergo

305 Major erit ſenſus trunciſque modestia ſignis,
 Quam tibi? Non ſcuticæ, ſævis nec parcite ſlagris,
 Cenſores morum; ne, labro verba protervo
 Dum fœda erumpunt, putreant ſermonibus auræ.

Scilicet hac fœda nutrita infantia pappæ,

310 Obſcœnaque buæ, creſcit non utilis armis,
 Non matura togæ: ſed turpia luſtra luparum
 Occidunt noſtros blanda feritate Camillos,
 Et Fabios: Cremera eſt fornix, Cannæque lupanar:

V 2.

Ul-

303 *dædala*] vox adjectiva (a *Dædalo* ingenioliſſimo artifice) opus aſſabre elaboratum ſignificat. *Lucr.* 5. 1450. = *Carmina, pithuræ, & dædala ſigna polire.* = *Virg.* 4. *Georg.* 179. de apibus: = *Et munire favos, & dædala fingere tellæ.*

304 *Praxitelis*] Ex vulgi opinione, & titulo inſcripto. *Praxiteles* olymp. 104. floruit, teſte *Plin.* 34. *Phidias* autem olymp. 83. vel 85. ex *Euseb. in chron.*

309 *pappæ*] ſeu *papa* & *bua*, infantium voces, quarum altera cibum petebant, altera potum: nos

pappæ e bombæ, ut *ſuper.* 269. Senſus eſt: hæc ſermonis obſcœnitæ ab incubabulis homines enutriti, non in fortes doctosque viros, ſed in molliſſimos cinædos, evadent. Et ſane, ſi prima in plurimis licentioris vitæ origo inveſtigari poſſet, una ſorte immundi ſenſus vocula, quidam quaſi ſcintilla, tantum excitavit incendium.

312 *Camillas*] id eſt, qui alias eſſent, aut eſſe deberent, fortiſſimi viri, quales jam *Camilli* & *Fabii*.

313 *Cremera*] rivus ex lacu apud *Baccanas* (*la Parca*, o *la Polca*) ubi

Ulceraque & strumæ, macerataque pustula lanis,
 315 Sunt hodie arma, quibus gallus bacchatur Amilcar,
 Maeste animo, Trojæ sanguis magnique propago
 Assaraci: in galeis victum potabis Orontem,
 Bistoniasque nives, stratumque ingentibus æquor
 Classibus, & venti patientur fræna tyranni.

At

ubi a vejentibus cæsi ccc. Fabii. Ovid. *fest.* 2. 205. & Gell. l. 17. 2. *Canna*] vicus Apuliæ prope Aufidum fluv. ubi Hannibal ingenti clade romanos fudit. Liv. l. 22. 44. & *segg.* Accipe sensum: non armis hostium gloriose in præliis, sed dissolutis moribus sæde in gænis, nostri juvenes prosternuntur.

314 *uteraque*] Gallicanæ læm quæ consequitur, terribilissimam morborum pestem, quæque a medicis remedia perantur, deserit. *Fracassor. syphil.* l. 1. & 2. *strumæ*] Struma est tumor, in quo subter concretæ quædam ex putre & sanguine quasi glandulæ oriuntur, quæ febres movent, nec unquam facile maturescunt. *Cels.* l. 1. c. 9. *in fin.*

315 *gallus*] non penus, qualis Amilcar. Lepide: nam morbus, quo ex perditis moribus affliguntur homines, vulgo apud nos

gallicus dicitur. *Amilcar*] Hannibals pater, strenuus carthaginiensium imperator, pro insigni quocunque bellatore. Vid. *enarr.* 316 *maeste animo*] Ironice gratulatur & cohortatur, ut in ejusmodi virtutis genere quotidie magis crescant. *Troja sanguis*] Romana gens, quæ ab Assaraco trojano Anchisis avo, Æneæ autem proavo, originem ducit.

317 *in galeis*] Poetice prorsus; h. e. reip. hostis prælio lances apud Orontem, & generatim terræ marique bellica fortitudine insignes victorias reportabis. *Orontem*] magnum Syria flumen pro Syria populis. *in galeis potare* est ad militarem morem.

318 *bistoniasque*] a Biston (nunc *Buron*) Thraciæ urbe, pro bistonibus seu thraciis.

319 *tyranni*] quasi dominatoris ferrent imperium.

- 320 At file!, & medicis tantum refupina caminis
 Marcet, & idaliam fudat depellere tabem
 Plafmate sulphureo, ficcæ non amplius uvæ
 Septem acinis folata famem; & pallentibus herbis.
 Hoc tua posteritas exercet, Romule, circo
 325 Magnanimas vires: hoc est ceroma, peruncti
 Quo ludunt pugnantque tui, Gradive, nepotes.
 Quid non improbius fert ætas? Perdita luxu
 Fastos Roma dies, transfalpinosque triumphos
 Signat adulteriis. Vos, ubera publica, testes,

V 3

Quan-

320 *caminis*] sudatoriis, ad interstinum virus expellendum.

321 *marcet*] languet. *Idallum*] veneream, ab *Idalo* monte in Cypro insula Veneri sacro.

324 *hoc tua*] Ironice: istæ erunt in circensibus ludis, & in palæstrarum pugnis romanæ juventutis exercitationes. Romanos, a *Romulo* conditore, *Romuli* posteritatem bene appellat, & *Gradivi*, h. e. *Martis*, nepotes: quod *Romulum* Remumque ex *Marte* & *Rhea Sylvia* Numitoris filia procreatos fabula potius, quam historia, tradat.

325 *ceroma*] Oleum ceratum fuisse alibi diximus, quo luctatores ungebantur.

323 *fastos*] Inter romanorum fastos erant & *triumphales*, in quibus ducum & imperatorum triumphus de gentibus bello victis a S. P. Q. R. decreti, actique, adjectis anno, mense, die, perscripti fuerent, & consularibus additi. Sic *camun. Fast. Kalend. rom. c. 1.* Illos a *Pighio* restitutos exhibet *Gray. Thes. antiq. rom. vol. XI.* Intelligas hic soleennes, qui Romæ quotannis fieri solent, equitatus, aliasve statas celebritates. *transalpinaeque*] de transalpinis, puta gallis, theutonibus, cimbribus, dacis &c.

329 *ubera publica*] nutrices conductæ, ut expositos infantes lactarent.

- 330 Quantum flaminiae peccent impune fenestras,
 Pulpitaeque, & nuribus tigna exoptata latinis,
 Cum cariosus equus stabulo deducitur, & cum
 Aestuatur aurata regalis pyxide census.
 Namque novem postquam reparavit cornua phœbe,
 335 Lactentum numerus crescit, rigidoque laborant
 Sub divo ante fores, si forte puerpera grandem
 Edidit infantem plusquam mensura jubebat,
 Nec capiunt duri majuscula corpora clathri.

Præ-

330 *peccent*] eleganter a feminis
 ad fenestras & pulpita peccandi
 actio translata. *flaminia*] vim,
 h. e. il *corfu*.

331 *pulpitaeque*] quæ & *tigna* h. e.
signaria, nos: *palchetti*. [*nuribus*
latinis] generatim pro feminis
 romanis, præsertim junioribus.
exoptata] ad luxum sui que ostenta-
 tionem, & ad oculos spectacu-
 lis, ne dicam libidine, pa-
 scendos.

332 *cariosus equus*] vulgo: *la chi-
 mea*; ideo *cariosus*, quod vetulus
 sit, in eamque rem edoctus, plu-
 res annos regiam neapolitanam
 summam ad Pontificem Maximum,
 in splendido *Columnensium* pro
 Siciliarum Rege Legatorum equi-
 tatu, deferendi sistendique mune-
 re functus.

333 *astuat*] idest, ex equi motu agi-

tatur. Lucr. 5. 1095. = ... *ven-
 tis pulsa vacillans* = *Astuat in*
ramos incumbens arboris arbor =
regali] quod regio nomine defe-
 ratur.

334 *namque novem*] nono expleto
 mense, spatio puerperis matu-
 randis definito. *phœbe*] luna.

335 *lactentum*] infantium, quos fur-
 tivæ peccandi licentiæ filios di-
 xerim: quorum aliqui, quod gran-
 diusculæ sint molis, & fenestel-
 la nothotrophil, qua ingeruntur,
 majoris, noctu expositi sub dio
 rigentes vagitum edunt.

336 *sub divo*] sub dio, h. e. caelo,
 aere aperto.

338 *clathri*] Nothotrophii fenestel-
 la ferreis cancellis munita est, ne
 nisi recenter natoa infantulos ex-
 epiat.

- Præstat nimirum, Philodeme, arcere juventam
 340 Turpibus auditu. Spurcant demissa per aures
 Verba animum, & maculas nulla fullonis avari
 Arte lavas. Cui nam poterit redolere falernum,
 Cum semel illierit sæx surrentina diotam?
 Crescit enim vitium, viresque acquirit eundo;
 345 Et semel amisso natura infirma pudore
 Claudicat in præceps. Grajas i perge camœnas
 Atque docere modos, quibus insanabilis hæret

V 4

Ur-

339 *præstat*] Saluberrimis sententiis concludit.

341 *maculas*] nulla omnino arte detergendas. *fullonis avari*] ex Mart. 6. 93. 1. = *Tam male Thais olet, quam non fullonis avari* = *Testa vetus*.... = Vid. *enarrat.*

343 *cuinam*] Horat. imitatus 1. ep. 2. 69. = *Quo semel est imbuta, recens servabit odorem* = *Testa diu*..... = Quam ad rem D. Hieron. ad Lætiam; *difficulus eruditur, quod rudis animi peribebunt. Conchyliis quis in pristinum candorem revocet? Recens testa diu & saporem retinet & odorem, quo primum imbuta est.*

345 *sæx surrentina*] quæ Horatio est *falerna*. 2. sat. 4. 55. = *Surrentina* *vaser* qui miscet *sæce falerna* = *Vina*... = *surrentina*,

a Surrento in sinu neapolitano. Vid. *enarrat.* Sensus est: qui optimo vino redolet vas austero corruptum? ipsa autem per se loquitur allegoria. *diota*] de hac voce *sat.* 1. 238.

345 *& semel*] Quod est non minus verum, quam miserum, neque satis pro merito dolendum.

346 *grajas*] Græcorum poësis plena fabulis: fabulæ autem obscœnis deorum nympharumque amoribus redundant: ut incaute legentia in animo *urtica insanabilis* h. e. turpes libidinis imagines facile insideant; unde teterrima morum corruptela. Græcos igitur poetas adolescentibus interpretari, nisi caute admodum sit, imprudens erit atque adeo inhumani.

Urtica. Argolicus non est, mihi crede, libellus,
 Qui non concubitus divum, nymphasque procaces
 350 Exprimat ante oculos, teneræque incendia menti
 Suscitet. Expectas, ut Lullus vitet amores,
 Quæque facis permixta diis auctoribus? Ante
 Lumina projiciet, quam se divellat ab haustu
 Immundi calicis. Non est tibi credere tutum
 355 Crescentes annos. Procul hinc pueri, o procul este,
 Virginæ, cœli non ultima portio, mentes.
 Illius occursum timeo minus, aurea pendet
 Cui bulla, & scripto Princeps scintillat in auro:
 Nec

351 *Lullus*] qui supra imberbis puer
 mæque ætatis.

352 *diis auctoribus*] Corruptissimi
 homines, ut qui nullo veræ sapien-
 tiæ ac religionis radio illustrati
 miserrime in umbra mortis
 federent, dea deasque tam facile
 commiseri fabulabantur, ut
 turpissimas libidines tam gravis
 auctoritatis velo obtenderent, il-
 lud minime animadvertentes, dum
 se deorum exemplo protegerent,
 deos fordidissimos, ideoque &
 perridiculos facere.

353 *lumina*] Oculos sibi potius ca-
 ruet, h. e. duriora quæque pa-
 tietur, & cariora amittet, quam
 labra a venenato voluptatis po-

culo abstineat.

354 *non est*] non licet, non datur,
 ut *Ovid. 5. Trist. 11. 29. = . . . alii,*
quorum numerum comprehendere
non est. = Quare sensus est: nec
 credere potes, puerum ita a te-
 neris corruptum crescentibus an-
 nis in tutum se, atque extra vo-
 luptatis pericula recepturum. *tu-*
tum] tuti aliquid fore, sive tuti
 aliquid allaturos, h. e. tutaturos.
 355 *procul hinc*] a græco ejusmo-
 di ductore, atque ejusmodi libro-
 rum genere.

356 *virginæ*] integræ ac puræ
 portio] cura non ultima.

358 *cui bulla*] A romanorum pue-
 rorum bulla, de qua alibi, de-
 signat

Nec pede tam celeri famulos vitare memento,
 360 Cum bini incedunt augusto tempore, vel cum
 Incipit horridulos conspergere bruma decembres,
 Quam fugiendus homo est, qui puro e pectore ho-
 nestum

Radere, & ingenuos audet corrumpere mores.

Cur, si forte cavam video lucere papyrum
 365 Non procul a rheda, compressa nare, fodinas
 Stercoris effugio, & nocturnos pharmacopolas,
 Te fugisse vetor, qui circumducis hiantem
 Cordis latrinam, & tetro jacularis odore
 Excrementa animi, fordesque in pectore natas?

370 Jam posthac mihi semper erunt aut vascula myrrhæ,
 Aut

signat romanum lictorum ducem,
 vulgo, *bargello*, cui pendet au-
 reum quasi maximi moduli nu-
 mismus, in quo pontificium stemma.

359 *famulos*] Calendis sexilibus,
 quæ & Augusti feria, unde *fer-
 ragosto*, & sacris, sub decembris
 finem, natalitia debus famuli
 Romæ (vulgo ibi: *pistoni*) bini
 solent totam Urbem circumire,
 ut importuna vultusque officio-
 rum quasi aggressionem strenas ex-
 torqueant, ideoque vitandi.

364 *si forte cavam*] Latrinarii ho-
 mines, qui Romæ ironice, *pezia-*

li della notte, vehiculum noctu
 agentes præferunt chartaceam la-
 ternam, qua moniti, qui præte-
 reunt, fastorem vitent.

365 *fodinas*] hic pro *caveis*: nam
 fodinæ proprie metallorum sunt:
 vel forte ironice, quia latrina
 ironice: *tesoro*.

367 *hiantem*] non occlusam, sed
 undique apertam, ac pestem exha-
 lantem. Vides belle a præceden-
 ti simili ductam allegoriam.

370 *vascula myrrhæ*] Myrrham &
 castoreum ad sædum odorem re-
 pellendum metaphorice ponit pro
 mo-

Aut, quos deponit nabathæo bellua saltu,
Testiculi, offensi pretiosa piacula nafi.

ENAR.

moralium doctrinarum succo, quo pessima dogmata, & corruptelarum illecebræ arceantur. *myrrha*] Est myrrha ex incisa ejus nominis arbore arabica humor albicans, & tabescens, qui adhibetur in unguentis, odoris gratia & pinguedinis. Qui sponte sine incisione sudat, *stacte* dicitur, cui nulla myrrha præfertur. *Plin.* 12. c. 5. & 6. Miror vero, castoreum humorem, qui gravis & ingrati est odoris, ad fœtorem arcendum adhibere velle *Scætanum*: nisi forte adagium illud in mentem venerit: *clayus clayum tradit*: italice: *un diavolo caccia l'altro*.

371 *nabathæo*] a nabathæa *Arabia deserta* seu *petrææ* regione in confinio *felicis*; cujus oppidum *Petra* in convalle positum, montibusque inaccesis, amne interfluente, circumdatum. *Juv. sat.* 11. 26. = *Et quos deposuit nabathæo bellua saltu.* = ubi de elephante.
372 *testiculi*] ex falsa vulgi opinione. Fertur enim castorem (*castoreo*) testiculos sibi suos dentibus avulsos projicere, gnarum ob id se peti, quod multos habent usus in medicina, quos *Plin.* 32. 3. enumerat. Vid. *enarrat.* [*pretiosa piacula*] vox a sacris piacularibus ducta, h. e. purgamina non exigui pretii.

ENARRATIONES

IN SATYRAM XII.

1 *tarentina*] Tarentinus hic Archiepiscopus (quod alibi prætermisimus) erat *Franciscus Pignattellius* Julii fil. ex *Montis Leonis* Ducibus, qui Theatinorum Ordinem professus, ad tarentinam sedem a *Carola II.* Hispaniar. rege an. 1683. promotus; post an. 1700. ab Innocentio XII. agnato & affini ad *Augustum II.* Poloniæ regem legatus; tandem a *Clemente XI.* xvi. cal. jan. an. 1703. primus unusque *Cardinalis* creatus est, idemque neapolitan. Archiepisc. dictus. Non. decembr. an. 1734. obiit Neap. maxima integritatis, prudentiæ, ac sanctitatis fama.

* 19 *Sappho*] Celebris lyrica poetria Eresii (*Cidonia*) nata in Lesbo intula, *Tarquini* *Prisci* tempestate, qua & *Alceus*, *Terpsichorus*, & *Pittacus* floruerunt, carminis sapphici inventrix. *Corinna* vero tres *thebana* *Achelodori* & *Porratiæ* filia, *Myrothidis* discipula; a qua fertur *Pindarus* lyricorum princeps quinquies victus: *thebana* altera apud veteres celebratissima: tertia autem *Ovidii* ætate, cui fuit carissima.

22 *silurus*] Aliqui putant *silurum*, de quo *Plin.* 9. 15. & *Harduin.* in eum *Plinii* locum, esse qui acipenser; si & is tamen sit, quem dicimus *störione*. Falsum utrumque putamus: primum; quia ex *Juven. sat.* 4. 32. colligitur parvi pretii & inter vulgares cibos fuisse; cum acipenser ex *Macrobi.* 2. *saturn.* 12. ea nobilitate esset, ut a coronatis ministris, tibicine etiam concinente, in mensam inferretur. Al-

terum, quia acipenser omnino marinus est, & squamas habet ad os versas, contra ac ceteri pisces; quare contra squamam adversa squama nando meare dicitur: cum noster sturio fluviatilis simul sit & marinus, & squamas ad caudam, ut ceteri, versas habeat. *Salmas. in exercit. Plin. pag. 1316.*

24 *trabeas*] Erat *trabea* romanorum toga ornata, & colore a vulgari differens, h. e. purpurea, in qua aliquid albi, propria regum, & consulum. *Plin. l. 8. 48. Virg. 7. an. 187. & Ovid. 2. Fast. 504.* Sed *trabea*, quæ a consulibus induebatur quibusdam solemnioribus diebus, purpureas fascias habebat in albo intextas, instar trabium, unde nomen: quare *trabeas induere* erat consulatum inire.

Galbana] Galbano delicatioribus mollioresque utebantur. *Juven. sat. 2. 95.*

Carulea indutus scutulata, aut galbana rafa.

Vox est non a *galbani* Syriæ arboris succi colore, sed a *galbus*, seu *galbens*, olim *galvus* & *galveus*, h. e. viridis, glaucus, itemque flavus aut luteus. Ita bene *Salmas. in Lamprid. in Alex. Sev. c. 41.* qui propterea *galbinum*, & *galbinatum* dici mavult, quam *galbanum* & *galbanatum*. Porro, cum virilium togarum color albus esset, ex lanæ scilicet nativo colore, viridis ille & herbaceus feminarum fuisse videtur, atque effeminatorum.

64 *ancilia*] Ancile scutum fuit parvum & oblongum, superiore & inferiore parte rotundum, media vero angustius, idest, lateribus convexa curvitate se contrahentibus, extimam oram undique recisam habens minutis incisuris, (*di erlo taglinzato*) unde nomen, quasi *ancisum* ab *an* circum, & *casum*. *Ovid. 3. Fast. 376. Varr. de ling. lat. 6. 2.* Figuram exhibet nummus *Antonini Pii*. Ejusmodi scutum, regnante *Numa*, de cælo cecidisse credebatur, accepto simul oraculo,

tandiu statutum romanum⁹ imperium, quamdiu illud Romæ mansisset. Quare iussit *Numa*, undecim alia ejusdem omnino formæ a *Mamurio Veturio*, artificie peritissimo, fieri, quibus cœlesti misceretur, ne internosci posset & auferri.

69. nomina] Martii. 8. 51.

Ut jugulem curas, nomen utrumque bibam.

& 1. 72.

Nevia sex cyathis, septem Justina bibatur,

Quinque Lycas, Lyde quatuor, Ida tribus.

83. trulla] Erat proprie quæ nobis *sazza*, cava & ma-
nubriata. Trullæ erant gemmæ, murrinæ, aureæ, fictiles,
atque etiam lignæ. Cic. 6. *Verr. sub fin.* Horat. 2. *sat.* 3.
143. Cat. *de re rust.* 13. *in fin.* Plin. 37. 2. [*trientes*] Triens
erat quatuor cyathorum capax, idest tertiæ partis sextarii.
(nam sextarius duodecim cyathos continebat) in conviviiis
& comotationibus adhiberi solitus. Prop. 3. *eleg.* 8. *sub fin.*

Cum fueris multis exacta trientibus hora;

97. *sed posito consul*] Præclarissima abstinentiæ & pauper-
tatis exempla legere est apud *Valer. Max. lib. 4. cap. 3.* &
4. ubi in primis laudantur P. Valer. Poplicola, cui mortuo
lectus funebris & rogos defuit; C. Fabricius Luseinus, qui
patellam suam corneo pediculo sustineri voluit; Attilius Regulus,
Serranus dictus, quod missi a Senatu ad gum accersendum,
ut imperium pop. rom. susciperet, sulco ferentem invenerunt;
M. Attilius Regulus Procos. qui, cum strenue res in Africa
gereret, petiit a Senatu, *ut sibi successor mitteretur, no des-*
ferto agello, quem septem jugerum in Pupinia habebat, non
esset unde uxor & liberi alerentur; L. Quinctius Cincinnatus
& ipse ab aratro ad dictaturam accersitus, ex Liv. 3. 26.
Cic. 2. *de Fin.* 4. Plin. 18. de quo præclare Valer. Max.

ibid.

ibid. n. 7. = *anguste se habitare nunc putat, cujus domus sanctum patet, quantum Cincinnati rura patuerunt.*

123 *ova draconis*] Multa de draconibus Ulyss. Aldrovand. *hist. serp. & drac. toto libr. secundo*; qui Ulysses in suorum librorum editione centena millia totumque adeo patrimonium absumpsit, eosque publicis bibliothecis, ut suæ non tam doctriinæ, quam liberalitatis exstaret monumentum, gratis inseruit. Ovipari ne sint dracones, an vivipari, variant scriptores. Forte in iis accidit, quod & in nostratibus anguibus, quod ab effectu alii ovipari alii vivipari esse ferantur. *ibid. pag. 321. edit. bonon. 1640.*

125 *pharia columba*] Forum agonale (*piazza navona*) an. 1651. ab *Innocentio X. Pamphilio* pulcherrime ac multiplici majestate nobilitatum est, præcipue vero *Laurentii Berninii* opera (uti *Ciaccon. vol. 4. pag. 650. in Innoc. X.* describit) medio elegantissimo fonte, quem super impositus premit, ab *Anton. Caracalla* Romam advectus, & ex antiquo castrensi circo exportatus obeliscus; cujus in cuspide ænea insidet columba pacificam rostro olivam ferens, *Pamphilia* gentis flemma, ut ex inscriptione ad orientem solem:

NOXIA. ÆGYPTIORVM. MONSTRA
INNOCENS. PREMIT. COLUMBA
QVÆ. PACIS. OLEAM. GESTANS
ET. VIRTVTVM. LILIIS. REDIMITA
OBELISCV. PRO. TROPHÆO. SIBI, STATVENS
ROMÆ. TRIVMPHAT.

137 *quam dives misero*] Divinas *Eccli. cap. 3. v. 2.* & seqq. sententias præ oculis habuisse videtur *Señtanus*, *Pondus super se sollet, qui bonestiori (divitiori) se communicat.* Et = *divisio-*

tiori te ne socius fueris. Quid communicabis cacabus (æneus) ad ollam (fictilem)? quando enim se colliserint, confringetur (olla). Ubi cacabus æneus est dives potensque, olla fictilis plebejus & pauper Ejusmodi prope fabula, trecentis fere annis ante Siracidam Ecclesiastici auctorem, nŕs est Æsopus: hic enim Solonis, Cræsi, & Syri ætate floruit, ille sub Ptolemæo Lagi. Finxit enim duas ollas, alteram æneam, alteram fictilem, vi fluminis râpi, fictilique ruinam sibi metuenti æneam dixisse: ne metuas: curabo enim ego, ne tu allidaris aut collidaris: cui fictilis; siue me tecum, siue te mecum fluvius colliseris, utrumque sine tuo, utrumque cum meo fiet periculo: quare decretum mihi est a te d:ijungi. Ergo, cum dives & pauper, princeps & privatus societatem ineuit, hic de omnibus, libertate, quiete, interdum vita, periclitatur. Ergo, cum amicum eligis, similem tui eligito. Nam in amicitia, ut in connubio, conditionis discrimen nunquam non periculosum. Quocirca sapienter Seneca in proverb. = Si in clientelam felicitis hominis potentisque perveneris, aut veritas aut amicitia perdenda est. Martialis autem inter ea, quæ vitam faciunt beatiorum, numerat pares amicos. Principum potentiorumque consuetudo facile minoris fortunæ homines allicit: sed quam gravis sit, sæpe incauti experientia docentur. Hinc illud: procul a Jove, procul a fulmine. & Horat. l. 1. ap. 18. 86.

Dulcis inexpertus cultura potens amici;

Expertus metuit.

Thomas denique a Kempis l. 1. c. 8. n. 1. monet. Cum divitibus noli blandiri; & coram magnatibus non libenter appareas.

160 non est sapientis] Ne putes scŕannum in eorum numero fuisse, qui aliter, atque philosophantur, se gerunt. Quantopere a potentiorum liminibus atque aulæ servitio abhor-

re:

reret, ipse in epistola ad *Defendium Vecchium* Rom. xii. non. octobr. 1686. data nostra edition. IX. pag. 180. testatur. = *Verum quam egregie falleris, amice, dum me credis studio Aula implicitum.... Non est meum libero animo injuriam facere, & ingenuum sanguinem, quem a parentibus accepi, servili turpitudine corrumpere.... Dum libertas amittitur, parvi interest, chalybs ne, an aurum, fluat in catenas. Splendida heri dignitas non adimit, sed nobiliores facit famuli miseriae.... Valeat igitur Aula, licet auro gemmisque superba: non est tanti, ut animi mei tranquillam pacem plerumque hoc pretio vendam. Quid juvat inanis gratia, & bracteata felicitatis lucrum facere, si bonarum artium culturam negligere, si quietem, & amicorum commercia amittere cogor infelix decotior? Quamquam, amice, (vide quo animo quaque esset philosophia Sergardius noster) nobilior cura me tangit: regnare vide licet, non servire aggredior. Habeo domesticam aulam in secreto mensis recessu, ubi effrانا cupiditates, ac rebelles affectus quotidie insurgunt, dominamque rationem corrupta voluntate tantum e foliis non deservant: fremunt undique vitia contumaci seditione; & breve hujus vita tempus inter amoris odii que vesanas vices diserpunt. Hac itaque suscipienda nobis est provincia: pacatoque hoste nimium familiari inter socias virtutes regnandum. Dabis igitur, ut spero, honesta mea temeritati veniam, si per limina procerum meritoriam salutationem circumferre recusor, & pulchram hanc servitii ignominiam despecto.*

De Aula vitanda belle *Menzinius* in sat. XI. quam hisce versibus concludit.

Or sal' in Anticamera furbetto,

Salivi pur, ch'io te la dono tutta:

Ch'io per me far mi vo piuttosto in ghetto

Tra la genia circoncesa e brutta.

Ean-

Eandemque doctrinam tradidit Ovid. 3. *Trist. eleg.* 4. ubi:

Ufibus edocto si quidquam credis amico;

Vive tibi, & longe nomina magna fuge.

Vive tibi, quantumque potes pralustris vita.

Savum pralustri fulmen ab arce venit.

Ideo autem maxime vitanda est Aula, quod invidis & adulatoribus plurimum pateat. Sed nullius est (ita Æneas Silvius Piccolominius) apud Principes diuturna potestas, nulliusque status debiliior, nullius incertior, nullius infirmior est, quam ejus, qui apud Principem videtur esse potentior. Sunt amuli multi, simultates, odia: omnis potentia magna insidia subiecta est. Incidunt suspiciones, parantur insidia, perstreperunt undique delatores; atque, ut oculus parva festuca turbatur, sic Principum gratia offensuscula vel minima cadit interdum, & nullo crimine perditur: tantum apud Principes subdola lingua potest. Quare optime sapienterque Thomas Morus Magnus ille britannorum Scriba Roffensi Episcopo sibi de summa dignitate gratulanti respondit: *In Aulam invitae veni, & in eadem non minus male hæreo, quam quisquam equitandi inselene hære in sella* — memor fortè gravissimæ illius Lucani sententiæ.

..... *Exeat Aula*

Qui volet esse pine. Virtus & summa potestas

Non coeunt

161 nudum sessaque latentem] Diogenem cynicorum primitipem designat; qui Icesii fil. patria sinopeus, nat. olymp. xci. ante Chr. 413. divitiis opibusque tranquillum liberumque animum præferens sponte in extremam vixit paupertatem: ut qui, præter peram, baculum, & scutellam (quam tamen fregit, cum juvenem manu aquam haurientem vidisset) nihil præterea secum haberet. Dolium illi testaceum domus

Tom. II.

X

erat,

erat, in quo latentem soles verberabant. Cum in Cranea Corinthi suburbio cum venisset *Alexander*, fecissetque potestatem quidquid vellet a se petendi plane daturus, petisse fertur, ut paulisper recederet, sibi ne solem impediret. Quare tantam ille admiratus virtutem, in quam nullum beneficium in summa rerum omnium copia & potestate conferre posset, exclamans dixit: *Alexander nisi essem, Diogenes esse velim*. Laert. in vit. Diogen. Juven. sat. 14. 311.

Sensit Alexander, resia cum vidit in illa

Magnum habitatorem, quanto felicior hic, qui

Nil cuperes, quam, qui totum sibi posceret orbem,

Passurus gestis aquanda pericula rebus.

168 *pilenta*] Fuit veteribus *pilentum* vehiculi genus, quo matronæ ferebantur, ita duabus rotis libratum, ut in pulvis confidentes in aere suspensæ agitari viderentur.

219 *Æschylus*] cui, cum calvus esset, & in aprico forte quiesceret, testudo ab aquila in altum delata cum decidisset, caput confregit; quo ictu petiit; uti *Plin.* 10. 3. & *Val. Max.* 1. 19. 12. *externor. n. 2.* narrant.

248 *attingere fontem*] Ad D. Ignatii in *Collegii romani* muro, qua partem posticam respicit ædium Carolinarum (*palazzo de Carolis*) (quæ quidem ædes operis magnificentia, domini transiitione, maxime vero per hosce annos habitatoris dignitate celebrantur) fuit jam fonticulus ad fenestellæ modum, vix ultra palmare spatium, aquam præbens non adversa fistula, sed obliqua; ut nisi detracto pileo labra non posuisses admove. Quid si aptatis frontis cornibus accessisses? Ex ea fonticuli angustia plebejæ Romæ convicium ad cornuti probum inferendum = *ignatianus tibi fonticulus interdictus*; sive = *frustra tibi decedit fonticulus ignatianus*; = *va, che non puoi bevve alla fontanella di S. Ignazio*: ca-

jus (credo) convicii causa ut intercideret, muro complanato, ut videre licet, aliquot ab hinc annis foniculus obstructus est.

255 *orbi... Homeri*] Cæcum natum fuisse ajunt Homerum, immo ob cæcitatem id ei nominis impositum; quod Cumæi & Jones cæcos appellant *hemeros*. At *Vellejus* l. i. c. 5. cum sensibus omnibus orbem censet, qui *Homerum* cæcum natum esse crediderit. Ex morbo in cæcitatem incidisse scripsit *Heraclides*, & quidem (ut fertur) Colophonis cum esset. Utunque tamen fuerit, certe agnomento *cacus* dictus est. De patria nihil certi. Multi Græciæ populi (*Cic. pro Arch.*) suum certatim dixerunt. Inde versiculi illi;

*Smyrna, Rhodus, Colophon, Salamis, Chios, Argos,
Athena,*

Orbis, de patria certat, Homere, sua.

Qua vixerit ætate, pariter incertum. Alii enim tempore *Lycurgi* superioris, ante *Hesiodum*, & ante *VII.* Sapientes, ann. circiter *CLXVIII.* post bellum trojanum, totidemque fere ante Romam conditam, vixisse putant: alii circa *Numæ*, *Tullii Hostilii*, & *Ani* romanorum regum, septimo ante Chr. nat. sæculo: alii *CCCII.* an. post captam Trojam, *CXXXI.* ante Olympiades constitutas, idest *DCCCCVII.* olymp. ante Chr. nat. *Aristarchus* severissimus, alexandrinus grammaticus sub *Ptolemao Philometore* an. circiter *LXXV.* ant. Chr. Homerum acerrime recognovit, castigavitque, sublati mendis, quæ vel exscriptorum incuria, vel grammaticorum temeritate irreperant, ut *Aristarchus* (qui & Homeri, inter veteres omnium præstantissimus Scholiastes) jam idem sit (*Hor. art. poet.* 450.) ac diligentissimus castigatior & censor. Ex Homeri græcis interpretibus, *Eustathium* habemus. Archiep. thessalonicens. cujus in *Iliad.* commentarios latine vertit, re-

cenfuit, illustravit, typ. florentin. tribus magnis voluminibus edidit an. 1730. 1732. 1735. *Alexander Polstius* Sholar. Piar. præclarum lumen. Neque prætermittendum, septem *Iliadis* libros festivissimis neapolitanæ linguæ versibus redditos esse a Cl. neapolitani Athenæi iuris primum sacri, deinde civilis primario Antecessore *Nicolao Capaffio* edit. neapol. an. 1761. Multo quoque minus prætereundum, a duobus ragusinis præstantissimis viris Homeri *Iliadem*, & *Odyssæam* latinis versibus eximia utriusque linguæ facultate redditas esse, illam a *Raymundo Cunichio*, hanc a *Bernardino Lamagna*; utramque vero typis admodum quammagnificis excusam, romanis primam an. MDCCLXXVI. fenesibus alteram an. MDCCLXXVII. atque hanc OPTIMO PRINCIPI PETRO LEOPOLDO AUSTRIACO, illam Amplissimo Viro *Balsaffari Odescalchio* inscriptas.

269 *mammam atque tatam*] Mart. i. epigr. 101.

Mammas atque tatas habet Afra: sed ipsa tatarum.

Dici & mammarum maxima mamma potest.

Apud *Gruter.* pag. 663. n. 8.

DIS. M.

ZETHO. CORINTHVS

TATA. EIVS. ET. NICE

MAMMA. F.

V. A. I. D. XVI.

281 *ceras ithacensis Ulyffis*] Ulyffes Ithacæ rex, Troja capta, cum longos inter errores præter insulam Sirenum, idest Caprearum, navigaret (quarum *Parthenope* tibiis. *Lyfia* lyra, *Lencosia* voce, suaviter canentes, nautas prætereuntes morabantur, & in naufragium deducebant, vel cantu sopitos

vorabant) a *Circe* monitus sociis aures cera obstruxit, seque ad malum alligari iussit; atque ita periculum evasit. Qua re Sirenes contemni se ratæ, doloris impatientia, sese in mare præcipites dedere.

301 *colossi*] Duorum juvenum statux in quirinali *Castorem & Pollucem*, pro æternitatis symbolo, repræsentant. A marmoreis autem caballorum signis (quæ Alexandria a *Constantino* imp. transvecta, & in medio thermarum a se in quirinali extructarum jam collocata *Sixtus V. P. M.* ad aream contra pontificiarum ædium vestibulum transtulit) *mons caballus* dictus, qui olim collis quirinalis. Errarunt *Panvinus descript. urb. Rom. in thes. antiq. rom. Grav. vol. 3. p. 342.* alique, & quod mirum est, *Ficoronius, vestig. di Roma edit. rom. 1744.* rati eas statuas *Alexandri M.* macedonum regis bucephalum equum domitis imaginem exhibere. Videsis. *Puisse. v. mons caballus & v. quirinalis mons*; qui tamen sibi non constare videtur; quod eas statuas *Phidia & Praxitelis* opus esse, modo neget, modo affirmet. Verius certe *Ficoronius*, cum recentioribus negat: a quo vero, quæ assertur, negandi causa, quod multo ante natum *Alexandrum* obierit *Phidias*, minus probanda videtur. Potuit enim esse opus *Phidia*, non vero *Alexandrum* repræsentare. Doctissimus antiquarius, ex quo *Alexandrum* ibi viderit bucephali domitorem, bene collegit, *Phidia* opus non esse. Verum, si quod posuit, corruat, conjectura erit incerta. Veræ igitur negandi causæ sunt: quod centum circiter annos inter se *Phidias & Praxiteles* distent; præterea utraque signa ex eadem officina prodisse sculpturæ periti animadvertunt: denique tituli in veteri basi a *Sixto P.* restituti, recentiores sunt, ac latine potius, quam græce, contra græcorum sculptorum morem, inscripti. Græca autem manu esse ea signa, & quidem præstantissi-

ma, nemo negarit, quæ eximiis sculptoribus *Constantini* ætate adjudicata sunt.

315 *gallus*] De morbo gallico carmen elegantissimum scripsit *Hieronymus Fracastorius* veronensis XVI. sæculo in re medica insignis, qui Medicus fuit Patrum Concilii Tridentini, *Bembo* Cardin. amicissimus; cui titulus *Syphilis* a fabula *Syphili*, quam describit: quod carmen cum *Bembus Sannazario* misisset, is *Hippolyto* Cardin. *Mediceo*, & *Baptistæ Carmelitæ Spagnolio*, agnomine *Mantuano*, scripsit, se illud suo carmini *de partu Virginis*, continenti viginti annorum opera elaborato, anteferre. De morbis gallicis, eorumque origine, natura, curationibus quamplurimi scripserunt, quorum *chronologicum* indicem summa eruditione descripsit *Joannes Astrucius* (*Astruc*) *oper. vol. 2.* Eadem de lue false admodum ac lepide *Erasmus* in *colloq.* inscripto: *ΑΓΓΛΙΟΣ ΓΑΜΟΣ* h. e. *conjugium impar.*

341 *fullonis*] Fullones dicti, qui pannos purgant: utuntur autem urina, quam colligunt locatis amphoris in angulis, ut turba illic mejas: avari autem, quia diu servant losium. Ita *Domitius Calderinius* in allatum *Martialis* locum. Scholiastes vero in *edition. Hackiana lugd. batav. 1661* = *fullo est, qui togas recentat, & maculas ac sordes e toga eluit, & addito sulphure & creta rursus candefacit.* *Plin. 33. c. 17. vel urina, camelorum maxime, teste Plin. 28. 8. purgat. Avari, quia magnum pretium pro vestibus emaculatis & candefactis exigebant.* Quod quidem magis placet. Fullones podagra tentari negat *Plin. 28. 6.* quod sæpe urina inter lavandum infundantur.

343 *sax surrentina*] Hoc inter sæcem surrentinam falere namque discrimen, quod hæc ex genēsiosiore vino dulcior crassiorque apta esset medicando fucandoque surrentino acerbius.

biufculo & languido: illa vero subacida & aspera testam faceret austeram. Bene igitur Sectanus *surrentinam* potius habet, quam *falernam*: illa enim ingratus testæ odor, non item hac adhærebat.

355 *procul hinc*] Optime ille: *tales nos esse, qualia sunt quotidiana colloquia; tales evadere, qualia frequenter audimus*. Idem de lectione iudicium. Quales libros legis, talis evades: est enim colloquii quoddam genus lectio. Senec. lib. 3. de ira c. 8. *Sumuntur a conversantibus mores: & ut quædam in contactos corporis vitia transfiliunt; ita animus mala sua proximis tradit*.

372 *testiculi*] Castor animal ex amphibiorum genere, horrendi morfus, caudam habet piscium, ceteram speciem lutræ, pilum pluma molliorem, ex *Plin.* l. 8. 30. alio nomine *fisher*, & *canis ponticus*, quod in Ponto maxime abundat. Ex vulgi opinione, quod, cum viderit se obsideri, testiculos sibi avellat projiciatque, *Cic. pro Emilio Scauro* habet: *redimunt se ea parte corporis, propter quam maxime appetuntur*. Et perlepidè *Juven. sat.* 12. 34. Id tamen *Plin.* adstipulante *Dioscor.* l. 2. 26. falsum esse confirmat. Nam testiculos parvos habet, nimis substrictos & spinæ adhærentes, qui propterea sine vita animalis avelli nequeant, Addit, folliculos esse geminos in inguinibus graveolenti liquore plenos, & veluti mellis cerosi, gustu amaro & acti, colore ammoniaci, & friabiles. *Castorea* propter odoris gravitatem *virosa* a *Virg.* 1. *georg.* 58. dicuntur: quo odore prægnantes partum abjicere affirmant nonnulli. Vide, si lubet, de *Castore*, quæ ex bonis auctoribus narrat *Claudius Minos* in *emblemata* Andr. *Alciati* 153. edition. *pasav.* 1621. pag. 651. & *Ulyss.* *Aldrovand.* vol. de *quadrup.* digit. *vivip.* l. 2. pag. 279. *Voss. etym.* v. *castor*.

SATYRA XIII.

ARGUMENTUM.

Ullo sine certo argumento vaga & vivida per varias Philodemi ineptias discurrit satyra, eumque argute perstringit. Apud Arcades recitantem, seu potius græca garrientem, describit: in Pratorio aliena facta doferentem abominatur: adscititia casarie, præsertim in congressibus, lascivientem irridet. Denique suadet, ut græcis abjectis leporibus, nullius fructus apud matronas illius sermonis ignaras omnino futuris, ingenium potius hodiernæ elegantia, ad illarum captandam gratiam, accommodet. Qua sumpta occasione, ætatis mores nimiamque, oscitantibus patientibusque viris, uxorum licentiam cum belle repræsentat, tum falso vellicat.

HÆc quoque de puto crescet membrana Bione,
Si pateris Labeo, torvo nec despicias ore
Carmina pelamides nunquam visura togatas.

Tu-

1 *hæc quoque*] A Philodemi amicis Labeone, Nasica, & cumilione ironice petit, ut sibi duodecimam hanc de Bione, seu Philodemo, satyram scribere per eos liceat. 2 *de puto*] de puro h. e. solo,

membrana] pro charta, hæc autem pro satyra. 3 *Labeo*] qui Ab. Peullus della Stufa florentin. 4 *carmina*] non ita vilipendenda, ut ad pelamides convelliendas

- Tuque etiam faveas, udo qui regna lapillo
 5 Ludicra dispensas, & circum compita totam
 Arcadiam digito jactas, Nasica, superbo,
 Armenti custos, & sexus scriba canori.
 Et te versiculis pronum facilemque precabor,
 Bellule Pumilio: sic ad tua gaudia semper
 10 Pons tibi bisgeminæ pateat cervicis, & ipsa

Al-

damnanda videantur. *pelamides*] Cum *pelamis* sit tynnulus anniculus, sulfamentum (credo) designat, vulgo: *tonnina*.

- 4 *tuque etiam*] Arcadiæ per eos dies Custodem intelligas *Nasicam*, idest *Joan. Marium Crescimbenium*, de Arcadia, cujus unus ex auctoribus fuit, & de poetis, quos scripsit, libris, optime meritum. *lapillo*] diplomata Arcadiæ signo munita dispensas; quibus pastoritias dignitates, quasi quædam regna confers. Bene autem *udo*, quod signatus lapis, si humectetur, facilius imprimitur.

- 6 *superbo*] Arcadicum signatorium annulum non sine ostentatione aliqua gestasse videtur.

- 7 *armenti*] Quid sonet vox quisque videt: nil certe nisi satyricum. *sexus canori*] h. e. mullebris. Nam illustrium Poëtarum nomina in aurum quoddam album

Arcadiæ Custos ille diligentissime referebat.

- 8 *prorum facilemque*] Pumilio identidem aliquid carminis, plurimum lyricæ scriptum, emittebat.

- 9 *Bellule*] Ironice: nam *Pumilionem* (uti vox ipsa sonat) eo fuisse corporis habitu diximus, ut nil in eum minus quadret, quam *belluli* adjunctum. Quamquam vel monstrum dicitur *bellum* in genere monstri. sic] operantis est. *ad tua gaudia*] ad tuam quasi amantiam. Videtur enim ad pontem insulæ tiberinæ *Pumilio* foeminae aliquam convenire & salutare solitus officii gratia. Non enim a erat, qui in amoribus tempus perperam consumeret.

- 10 *pons tibi*] De quo ponte *Sat. 10. 20. bisgeminæ*] vulgo a *quattro capi*, a quibusdam terminis, vel ab *Janis* quadrifrontibus,

Albula gibbosum non dedignetur amantem.

Huc vellem quotquot fatuæ prurigine laudis

Correpti plectro scabitis vestrasque fricatis

Aurículas, docti tantum protendere pelles,

15 Hircinosque utres, quos propter fluminis undas

Alnus agit gravidos olea baccaque fabina.

Sed quoniam calabræ tumet insanabile mentis

Ulcus, & indomiti scabies furiosa cerebri

Mulceri propius, cyrrhæaque pharmaca poscit,

Du-

11 *Albula*] Poetice: & Tiberis ipse, qui subterfluit, *Pumilionis*, celsi gibba deformis, anores non dedignetur. *Albula* vetustissimum ejus fluminis nomen; ut ex *Virg. an.* 8. 332. ...*amisit vetus Albula nomen*

12 *huc vellem*] Quotquot vos invicem versibus laudando palpatis, & alter alterum vano prædicationis aere inflatis, vellem me satyra declamantem adstantes exaudire.

13 *plectro*] pro versibus.

14 *aurículas*] Scabere & fricare aures est assentari, palpare. Notat societatem quamdam sese invicem palpatum, qui & ab ætrusco proverbio dici possent: *la compagnia de' gratta orecchi*; & D. Paul-

10 sunt 2. Tim. 4. 3. *prurientes auribus*.

15 *fluminis*] Tiberis. *utres*] Ex agro fabino per Tiberim cymbis onerariis olivæ utribus conditæ Romam adportantur; quibus eos assimilat, qui ventosa gloria inflantur.

16 *alnus*] arbor pro cymba per synecdochen. *Virg.* 1. Georg. 136. = *Tunc alnos primum fluvii sensere cavatos*. =

18 *ulcus*] ambitionis tumor, uti & *scabies cerebri*.

19 *mulceri*] medica manu leniter contrectari: ironice: nam satyrico stilo quis se mulceri dixerit? *cyrrhæaque*] apollinea, ut alibi, h. e. nostros versus, qui sint ejus morbo quasi pharmaca.

20 Durate; & folles paullum expectate minores.

Me vocat Evandri qua regia diruta sedes
Gramineas præbere solet Pastoribus, atque
Humida suspectos producunt pulpita ficus;
Quos secat Hippolytus ridens, multumque jocatus

25 Naturam morbi. Roseum, Philodeme, labellum,
Quod tibi dimidio claufere silentia lustro,
Tandem aperis, bibulasque imples concentibus aures.

Quæ facies, Superi! quæ vox! quæ carmina! Saxa
Jacta minus frontem lædunt, volucresque lapilli,
Dum

20 *durate*] patienter attendite. *folles minores*] amici sunt *Philodemi*, qui maximus follis.

21 *Evandri*] Me vocat nemus arcadicum, tum temporis in hortis *Farnesianis* in palatino (ubi quondam *Evandri* regia), ut recitantes audiam *Philodemum*.

22 *pastoribus*] Arcadiæ, qui subselliis sedent ex terræ aggeribus herbosis.

23 *humida*] quia, uti diximus, ex herbis & arbusculis. *ficus*] ulceris genus ad similitudinem fici fructus, *porroscio*. Mart. 14. epigr. 86 = *Nam solet a nudo surgere ficus e quo.* = [*suspectos*]

Dant enim suspicandi locum, an morbus vivendi licentia fuerit quæsitus.

24 *Hippolytus*] Chirurgicæ peritissimus *Hippolytus Magnanius*. [*ridens*] nam inter secandum illa secum ridendo mullitat: *a culpa innoxius nulli est obnoxius* = *tuo damno inescatus es* = *ubi uber ibi tuber* = *oclipedem excitaſti* = *qui quarit invenit* = vel ex græco = *coryus serpentem*.

25 *roseum*] Ironice. Recitat in Arcadia *Philodemus* post silentium plusquam biennē.

27 *bibulas*] te audiendi avidas.

- 30 Dum romana furit tortis plebecula fundis,
 Et levis opposita declinat vulnera veste.
 Saturnalicio potius dicteria plaustro
 Audirem, fictus quoties castratur Apella,
 Mendacique fluit vesica hædina cruore,
 35 Quam patiar Calabrum recitantem. Garrula ramis
 Pipilat hinc passer, motacilla, acalanthis, & inde
 Lascivum vibrat volucris cristata galerum,

Ri.

- 20 *dum romana*] Saxis romana plebecula, præsertim transiberina, solet prælia miscere, nihilque illa sive jactandis, sive declinandis, agilius, nihil expeditius.
- 31 *Et levis*] Thorace quisque suo, vel lacerna, Unistrum brachium obvolutum opponunt, agilesque saxa, cumprimis a capite, repellunt; dextro autem lapides funditant.
- 32 *saturnalicio*] seu *bacchanalicio*. Nam nostrorum bacchanalium diebus solent Romæ plaustra bobys raptata in plateas trahi; e quibus insulsißimi nebulones ridenda quæque, maxime in Judæorum ludibrium, repræsentant, quale est quod sequitur, ficti scilicet Judæi castratio, fictaque inde et vesica hædina cruoris effusio. *plaustro*] quod fuit vetus vehiculi genus. Vid. *enarr.*
- 33 *Apella*] pro quocunque Judæo, ut alibi.
- 35 *garrula*] Philodemos in Arcadia recitans talis est, qualis noctua, dum caput motat inter aviculas circum plaudentes, & quasi ridentes. In quo simili nescio, an sola vapulet noctua, an simul & aves, h. e. an solus recitans *Philodemos*, an vero etiam qui audientes circumfidunt amici.
- 36 *pipilat*] pipilare, seu *pipire* a græco *πιπιζω*, vel a latino *pipio*, est pullorum gallinaceorum, vel passerum, allarumque avium minutarum. *motacilla*] nos: *cuculicola*, *endatremola*, *ballerina* [*acalanthis*] quæ & *acanthis*, alia carduelis (*cardellino*), alia ligurinus, *lucherino*.
- 37 *vibrat*] agitar, jactat. *volucris cristata*] gallus gallinaceus, cui crista rubea, quasi galorus, qua

Ridiculos agitatur dum græcula noctua gestus.

At vos, o platani, custodes fontis & umbræ,

40 Corticis annosi libro validisque lacertis

Fas erat ulcisci plagosæ tædia linguæ;

Dum nos obscœni torqueret calculus oris,

Duraque guttatim meiebat verba palato,

Ne quid concentus, ne syllaba forte periret,

Aut

lascivirens superbit. Mart. l. 14. *epigr. ult.* = *Crististaque sonant undique lucis aves.* = Non sine causa (credo) vides hic inter aviculas & gallum cristam ostentantem. Quid si gallus sit insignis aliquis *Philodemi* Meconas?

35 *græcula*] tum quod *Philodemus* nunquam nisi græcis vocibus identidem interjectis recitaret; tum quod Athenæ noctua abundarent; unde proverbium de lia, qui rem aliquam eo asserunt, ubi maxima ejus generis copia sit: *noctuas Athenas ferre.*

39 *at vos*] Ad platanos arcadici nemoris poetice se convertit: quarum esse ait nodosis ramis duroque cortice recitantem plectendo tædia ulcisci enecantis linguæ.

40 *libro*] Liber proprie est pars corticis interior, quæ ligno adhæret, medium nempe illud, quod est inter lignum & corticem, at-

que plures in phyllas dividi potest. Inde chartæ ex libro papyri dictæ sunt libri. Sæpe pro quovis cortice ponitur. Virg. 2. *Georg.* 76. = ... *huc aliena ex arbore germen* = *Includunt, undaque docent inolescere libro.* = *lacertis*] brachia, b. e. ramia.

41 *plagosæ*] quæ plagas quodam modo infligit. *Horat.* 2. *epist.* 1. 70. de magistro sibi puero plagas inferente = ... *memini quæ plagosum mihi parvo* = *Orbilius distare*

42 *calculus*] sonus confragosus, quasi lapillos in os haberet coniectos, ut olim *Demosthenes* ad spiritus in pronunciando angustias vicendas. Cic. *de Orat.* 1. *cap. penult.*

43 *duraque*] Recitans *Philodemus* verba guttatim emittebat, ne ulla periret syllaba: quam sane incommodam pronunciandi rationem qua

- 45 Aut minor electas laudaret gratia musas.
 Sed *Chronus* ille tuus charta celebratus utraque,
 Quo rapis attonitum Barrum, mentesque pusillas,
 Ut me flexanima sparsit dulcedine! Achivo
 Hoc de fonte reor nomen, lymphaque pium
 50 Aonia, nobis qua non tinxisse profana
 Ora licet, Valeat *Chronus*, & tua semper honestet
 Carmina: fed nollem toties audire molestum
 Putidulumque *Chronum*. Veniam dabis, o Philo-
 deme;
 Quippe meos turbant ignota vocabula sensus;
 55 Illa licet Labeo miretur, & attica labro

Mel.

- qua cum re elegantius, quam cum
 urinæ difficultate, comparasset?
 45 *musas*] lectos (ironice) exqui-
 sitosque versus, quos recitat.
 46 *chronus*] græcum *Saturni* no-
 men, quo sæpe, ut admiratio-
 nem captaret, ad nauseam ute-
 batur *Philodemus*. *χρονος* (*tem-*
pus) quia plurimum tempus in
 emetiendo suo orbe conficit; vel
 quia *χρόνιος* h. e. *temporis* auctor
 sit Saturnus. *charta utraque*] h.
 e. sæpe in omni pagina repetitus.
 47 *Barrum*] *Philodemum* græca cre-
 pantem attoniti audiebant *Bar-*
rus, ceterique amici.
 48 *ut me*] Ironice.
 50 *aonia lympa*] *Aganippes* musa-
 rum fontis. *pium*] h. e. pur-
 gaturn.
 51 *valeat*] h. e. bene semper va-
 leat (nam bene precantis est hic,
 quamquam ironice, non dimitten-
 tis) perpetuumque sit tuorum
 carminum ornamentum.
 53 *veniam*] græce nescienti veniam
 dabis.
 55 *Labeo*] qui maxime *Philodemi* e-
 loquentiam laudibus efferre soli-
 tus disctabat, eum in dicendo
 purum putumque esse atticum.

Mella tuo manare putet; musasque locutas

Stridulus ingenuis Nasica affirmet ephebis.

Sed quis tam stupidus, crassoque sub aere natus

Bœotum, immerita tulerit te laude superbum,

60 Et proprios largo ructantem gutture plausus?

Nonne tibi famæ tantum Sextanus in Aula

Comparat, ut celeris contemnas licia fusi,

Herculis & geminas valeas transire columnas?

Quo sitis hæc cyathi, pleno cum flumine possis

65 Mergere pulmonem ægrotum, totoque natare

Cor.

56 *musasque*] De *Philodemo* ingenios inter adolescentes voce raucus hoc prædicabat Nasica: *non aliter loqui musas*.

58 *sed quis*] Quod a tuis tu lauderis amicis, minus ægre ferendum: sed quod non modo eorum laudibus intumescas, verum etiam a te ipse ore pleno lauderis, quis ferat, nisi sit stolidissimus? *crassoque*] Bœotiæ in græcia populi ingenio haberi, propter acris crassitudinem habitus sunt. Hor. 2. ep. 1. 244. = *Bœotum in crasso jurare aere nator*. =

59 *Bœotum*] a Bœotia græciæ regione, cujus præcipua urbs *Theba* cognominento *Bœotia*.

61 *nonne*] Quid famam aliunde queris, qui tantam habeas a *Sextani* satyris? amarissima ironia.

62 *licia fusi*] mortem, a Parca celeri fuso humanæ vitæ flamma nente. Nam & post mortem apud posteros vives.

63 *Herculis*] & tuum nomen ad ultimas usque terras perveniet. Vid. *enarrat*.

64 *quo sitis*] Quid cyathum queris, qui flumen habes? h. e. quid ab amicis, & a te ipso famam petis, ut ambitionis sitim extinguas, quando ex *Sextani* satyris habes amplissimam?

65 *ægrotum*] ambitionis morbo.

Corpore, si libeat? Sed nobis *Pana* negatum
Noscere, qui causas abstrusaque semina rerum
Explicat, & solito fecundat lumine Rullos.

Ergo age, mi pulcher dulcisque lalifio, fastos

70 Scribe tuos: nostras una tamen ire camænas
Permitte: hac patiar te conditione furentem.

Irrita sed fragili torquemus spicula nervo.

Præduri vultus, & cornea fibra Bionis

Eludunt ictus; vixque hæret pelle sagitta.

75 Marmoreus, puras qui miscet, bajulus, undas

Tom. II.

Y

Fla.

66 *Pana*] qua græca voce totius naturæ scientiam atque arcana, sive omnem philosophiam, complectebatur *Philodemus*. Respicit certe *Sextus* ad illius eclogam in Arcadia recitatam, in qua *Pana* totius naturæ Deum repræsentavit. Vld. *sat. 5. enarr. 113*. Quare vox *Pana* est nominis *Pan* accusativus casus. *Pan* autem est a græco πᾶν πᾶσι, omnis omnino, quiis, totus. *Pana* igitur dicebat *Philodemus* scientiam universalem, quæ ex sua universali luce effluebat.

67 *semina*] h. e. rerum principia.

68 *lumine*] *philodemica lux universalis* radis illustrat *Rullos*, idest *Philodemi* amicos & sodales, qui ipse dicti *luminosi*, ut saepe alibi,

69 *lalifio*] idest, aselle. Est epimelifus onagri, seu silvestris asini, lactens pullus. Ex *Plin. 2. 44*. vox est africana; scribit enim: *onagri in Phrygia & Lycæonia præcipuè. Pullis eorum, cum præstantibus sapore, Africa gloriatur, quos lalifionea appellant.*

70 *una tamen*] Cantes licet tuss laudes: sed simul permittas, & nostras musas satyricæ cantare: quod si permittas, furorea tuos æquo animo patiar.

71 *irrita*] Quid tamen? ea es duritie, eo corio, ut te frustra satyrarum jaculis appetam: plus quam tibi vel marmoreis statuis sensus est.

75 *marmoreus*] statua bajulum Romanæ reserens via flaminia (vel corio).

- Flaminia in longa, tener est docilisque; tuoque
 Pasquillus generi nollet cognatus haberi;
 Pasquillus, dorso qui scommata publica portat
 Trans alpes, batavosque, & pigri regna bootæ,
 80 Unus flagitii vindex, tacitumque flagellum,
 Quem propter nitidi timeant peccare Quirites.
 Jurarem stygio totum te flumine tinctum,
 Præcipueque caput. Qui scindunt ligna securi
 Ante domos devota focis nigræque culinæ,
 85 Obtundi ferrum calabra cervice timerent.

Nam

corso] 'perennem aquam effundens.

- 77 *Pasquillus*] trunca Romæ status, vulgo *Pasquino*, cujus ad dorsum famosa scommata & dictæ (vulgo inde *passulnate*) affigendi maledicorum licentia eam ubique notissimam fecit: quæ deinde scommata ad ultimas utque gentes perferuntur. Gladiatoris adversarium ferientis fuisse videtur. Vid. *enarrat.*

- 79 *bootæ*] ad septentrionales plagas. *Rootes*, latine *bubuleus*, græce *arthrophylax*, est signum celeste boreale juxta majorem urfam: a frigore dicitur *piger*. *Juvén.* 5. 23. = ... illo tempore quo se = *Frigida circumagunt pi-*

gri sarrata bootæ, = h. e. vehicula vectoria.

- 80 *vindex*] Saepe suis libellis *Pasquillus* male ac turpiter facta tacite flagellat: ut romani propter illum, præsertim qui condicione, cultu, ac nomine magis nitent, peccare timeant.

- 82 *stygio*] apud inferos, ex poetarum commentis, flumine pice & sulphure horrido. *tinctum*] immersum, ideoque obducta crusta induratum.

- 83 *qui scindunt*] vulgo: *spaccalegna*.

- 84 *devota*] damnata, destinata.

- 85 *obtundi*] hyperbolice: nam quid ejusmodi cervice durius excogitari potest, quàm bipennem contundat?

Nam tua fraxineam vincit constantia frontem,
 Quam tonstrina comis Mofæque laboribus ornat,
 Atque immota sedet tereti suffulta tigillo.
 Plusque pudoris habet, minio quæ culta recenti
 90 Purpurat, & votis non responsura procorum
 Ulmea venales exponit fœmina cristas,
 Nescio, qua pueris vestræ præcordia matres

Y 2

Ar-

86 *constantia*] insignis durities.

87 *tonstrina*] pro tonsore. Solent tonsores ad emptores allieiendos exponere bacillo suffulta capita quedam ex fraxino aliove ligno, comis adscititiis, aliisque adjunctis, puta collaribus, pro temporum more, ornata. *Mosæque laboribus*] idest belgicis a Mosâ flumine, quod Belgium interluit. Belgica isthæc opera puro lineas esse telas tenuissimas, quæ Petronius *nebulas* diceret, quarum aliquæ pinnatæ ac reticulatæ, vulgo: *tele e merletti di Fiandra*.

89 *minio quæ culta*] Fœminæ pariter, quæ calanticas concinnant, (*scuffare*) eandem ob causam proponunt ligneas herinas (*bussi di legno*) fœminam cultu muliebri instructam repræsentantes, minio illita facie ad fucatam elegantiam.

90 *non responsura*] Qui respondeat, cum, ut picta & ornata sit, lignea tamen est? Sed acri sale dictum in eos, qui ita sunt amoribus dediti, ut & ligneas fœminas h. e. fœmininam vel imaginem procurrant.

91 *cristas*] ex velis reticulique eminentes vertices ac tutulos.

92 *nescio quæ*] Paullisper digreditur, ut multorum miretur naturam, qui ita sunt expudorata fronte, ut moribus corrupti nihil hominum fannis & opprobria moveantur. *pueris*] Ita in editis, & in autographo. Sed vel legendum *pueri*; vel subaudiendum, *romani*; ut vox *vestra* ad aliquos referatur; quare sit sententia: *nescio, quam argilla vestra matres, romani, fingant pueris præcordia*; vel: *nescio quam argilla, pueri, vestra matres &c.*

Argilla fingant: humano semine nunquam
 Crediderim constare jecur crudasque medullas,
 95 Quæ Romæ fannas & larga opprobria potant.
 Mille alii calamum irritant, scuticamque laceffunt;
 Sed tamen admiffa discunt pallescere culpa;
 Aut taciti peccant; minuitque modestia crimen.
 Te coram infanire juvat, septemque probari
 100 Testibus. Hinc nostri crescent sine fine libelli,
 Inque uno invitus consumam tela Bione.

Quanta putas stomacho moveat fastidia Burrus,
 Se-

94 *jecur*] jecur & medullas pro
 intimis visceribus. *crudas*] duras.

96 *mille alii*] Redit ad *Philodemum*.

Purimi quidem peccant, ideoque
 satyræ flagellum merentur: sed
 tamen aut clam peccant, aut
 eos peccasse pudet: tu vero pa-
 lam, & coram testibus, abjecta
 omnino verecundia.

99 *septemque*] ut publici quidam
 actus, qui solemnem testum nume-
 ro probari debent.

100 *libelli*] nostræ satyræ: quæ
 ideo unum perpetuo *Philodemum*
 diverberant, quod impudentia sit
 in eo profus singularis.

101 *invitus*] placeret enim cetero.
 qui non idem semper argumen-
 tum versibus persequi. *tela*] sa-
 tyricum stilum.

102 *quanta putas*] Cum superius

dixerit, mille alios esse, qui sa-
 tyris credi mercantur, tres tan-
 tum exempli causa nominat, *Bur-
 rum, Rufinum, & Leguleium quem-
 dam*; quibus tamen, ut sint vi-
 tiosi, multo minus quam *Philo-
 demo* est irascendum. Ubi vides
 quam facili nexu a *Philodemo* in
 eos satyram convertat *Señanus*;
 deinde ab iis ad *Philodemum* re-
 deat. *Burrus*] qui totus erat in
 totius Urbis rumusculis investigan-
 dis, ut quidquid a quoque fieret,
 vel minuti accideret, continuo re-
 sciret, & in aliorum auribus de-
 poneret. Genus hominis desidio-
 sum, perversum, importunum:
 quem ubique offacientem, ubique
 obvium, alienaque facta effutien-
 tem perbelle describit. Nomen ex
Martiali, 4. 44. 4.

Sedulus olfactor tonforum, & scurra tabernæ,
 Quia clamosa solet calidam potare juventus.
 105 Sive forum transire juvat, seu templa subire,
 Sive palatinos properas visurus amicos,
 Ecce tibi Burrus. Salve, o mi Burre. Faceffant
 Verba: Petum noscis? Recte novi. Illius ædes
 Tongillum spoliassè ferunt. Quid tum? mea saltem
 110 Sint salva. Hermopilam, nulli veh dixeris, altum
 Dum stertit conjux, eductam limine Calvus,
 Secum habuit, tenuitque diu sua gaudia. Profit
 Hermopilæ: nobis non est nec nata, nec uxor.

Y 3

De-

103 *tonforum*] Arguto naso, quasi canis, olfaciebat tonstrinas, ut omnes Urbis rumores ac fabellas eo, propter hominum frequentiam, perfluentes colligeret, & ad calidæ tabernam perferret.

104 *calidam*] taberna calidæ potio- nis, vulgo: *caffè*: ubi otiosa ju- ventus convenire, multaue vo- ce nugæ garrere solet.

105 *sive forum*] Ubicumque, in fo- ro, in templo, in quirinali pala- tio, en tibi *Burrus*, ut quæ ne- scire velis garrulus narret.

106 *properas*] Quod properes nihil moratur *Burrus*: nam vel pro- perantem detinet: quod solent importuni ejusmodi blaterones.

107 *salve*] Dialogum instituit *Se- tanus*, ut commodius videas su- furrantis hominis ingenium: *fa- ceffant*] absint verba, præsertim officiosa: *alle corte: senza com- plimenti*. Nam in id unum in- cumhit *Burrus*, ut continuo alie- na facta uno spiritu egerat.

109 *Tongillum*] hominem de trivio.

110 *nulli veh dixeris*] Solent ejus- modi blaterones, cum quicquid secreti est cuicumque effuse pan- dant, singulos de taciturnitate monere; ut, quam perpetuo la- cerant, de aliena fama solliciti videantur.

113 *nobis non est*] viderint *Hermopile* sive pater, sive maritus: nihil.

- Deperit eunuchum Quintilla. Hem, Burre, valetō,
 115 Me manet Ulpidius, centumque negotia Martis
 Ad campum invitum revocant: jam, Burre, valetō.
 Quis ferat hunc quæso? recitat secreta domorum
 Omnia; sed cautus deponit in aure; subinde
 Despuit, & scabri palpat tubercula nasi.
 120 At quis tam patiens, ut terque quaterque deorum
 Numina non vocitans mecastor dicat, & hercle,
 Et fidius, torto quoties per compita collo
 Effrons, sollicitus, querulus Rufinus oberrat,
 Et tabulas signat, celeres facit ire calendas,

Men-

nihil ad me, qui neuter sum.
 Ut duriuscule sibi ac fastidiose
 responderi videat *Burrus*; tamen
 obgannire pergit.

114 *eunuchum*] musicum.

115 *me manet*] me præstolatur.
 Causam sese proripiendi præten-
 dit.

116 *ad campum*] ad campum mar-
 tium, locum jam Urbis amplissi-
 mum, cujus hodie pars vetustum
 nomen retinet.

118 *cautus*] Ironice. *deponit in au-*
re] vulgo: *parla in confessione*.

119 *despuit*] *Burrus*, cum multa
 ejusmodi efflucivisset, despucum so-
 lebat, nasumque pustulis & tu-

berculis scabiosum palpare, h. e.
 demulcere.

120 *at quis*] Nunc ad *Rufinum* cal-
 lidum cujusdam extinctæ Socie-
 tatis hominem minoris subsellii
 (*laico*): qui in extorquenda, sti-
 pis nomine, vel ab invitis mi-
 nusque benevolis pecunia, ea erat
 nudacia & arte, ut notissimus
 Romæ esset, ac proverbil loco
 haberetur: *frons Rufini*.

121 *mecastor*] De hisce jurandi vel
 indignandi formulis in *sat. su-*
per. 238.

124 *tabulas signat*] In suarum ra-
 tionum adversaria *Rufinus* eorum
 nomina referebat, quibus quæsi-
 tri-

125 Menstruus ut sancta juguletur pyxide nummus?

Ah pereat famosa lues & hirudo crumenæ,
Atra tereido auri; quo non præstantior alter
Decipere excordes fatua pietate Quirites.

Ille quidem euganeæ depictos pellibus agnæ
130 Cœlicolum vultus donat, docilique labello

Unum aliquem trivisse jubet: sed decipit esca
Incautos pisces: nam si jejuna philippos,

Y 4

Pon-

tributum imposuisset, statimque mensis diem, qua stipem a singulis exigeret. Sed, ut summa erat vastitas, cum sæpe diem illam præferret, breviora faciebat calendæ, h. e. mensæ: quare illi non duodecim, sed tredecim mensibus constabat annus.

125 *juguletur*] perelegans translatum. *pyxide*] capsula, qua pecuniam colligebat, ideo *sancta*, quod vel pia in usua divorum. que cultum abituram diceret; vel Divi alicujus annexa imago venerationem capsulæ conciliaret.

126 *lues*] Aptissima translata *Rufinum* dicit pestem, hircinam, ac tereidinem crumenarum.

129 *euganeæ*] ex *Juven. sat. 8. 15.* =... *euganeæ quantumvis mollior agna.* = *euganeis* (h. e. alcinia & patavinis) ovibus nil mollius, quarum lanæ & hodie multum

laudatæ. *depictos*] Divorum imagines in ovina pelle, quæ & membrana, seu pergamena (*cartapeccora*) depictas: quas olim dicebant pergamena pelle a Pergamo Mysiæ urbe, ubi inventæ dicuntur ab *Eumene* rege, cum *Ptolemaus* rex Ægypti, orta circa bibliothecæ æmulatione, chartas supprimeret. Hic autem dicit *euganeas* ab ovibus *euganeis*.

130 *docilique labello*] sive multis osculis, sive labro ad pietatem composito.

131 *unum aliquem*] Sæpissime vero ex cœlicolia unum aliquem præcipue exosculari ac venerari jubet *Rufinus*, sui (credo) ordinis institutorem sanctissimum.

132 *jejuna*] vacua. *philippos*] h. e. nummos philippensæ, olim a *Philippo* macedonum rege.

Pontificum calvas nec habent marsupia frontes;
Rufinus latet æternum; longeque recedit

135 Utilis hæc pietas, positique in fœnore divi.

Illi etiam nequeo nisi crispo occurrere naso,
Qui semper causas, semper civilia jura
Digerit, & spissas pleno vomit ore rubricas:
Has ciet impransus pransusque; has nocte volutat,

140 Has mane; & sumpta dictat responsa matella.

Quin etiam cultas sero si forte maritas

Con-

133 *calvas frontes*] romanos nummos designat, in quibus calva plurimum Pontificum capita, vulgo inde: *testoni*.

136 *illi etiam*] Transiit ad importunissimam quendam ac putidulum Leguleium, qui ubicumque & quandocumque nil nisi leges, jura, rubricas, causarumque actiones in ore habebat. *crispo*] Nasum crispare, quod solent canes, est irasci. Nasus enim dicitur sedes iræ & bilis; quia iratis cum contractione vultus rugatur nasus. *Perf. sat. 5. 91.* = ... *ira cudas naso rugosaque fanna.*

138 *rubricas*] Metonymice *rubrica* est inscriptio seu titulus earum rerum, quæ in legibus infra scriptis continentur. Olim enim, or-

natos ac distinctionis gratia, & ut facilius apparerent legum tituli, & librotum capita, rubrica notabantur. *Juven. sat. 14. 91.* = *Scribe, puer, vigila, causas age, perlege rubras.* = *Majorum leges....* =

140 *sumpta matella*] Et inter menjendum juris oracula profert. *dictat responsa*] Ex *Justinian. 1. institut. tit. 2.* cum veteres leges regiæ, & XII. tabular. tum in sententiis tum in verbis obscurissimæ essent, atque in pluribus deficerent, constitutum est, ut essent, qui eas publice interpretarentur: quorum responsiones consulentibus datas *responsa prudentum* vocaverunt.

141 *quin etiam*] Quid plura? & in nocturno apud matronam aliquam.

Convenit, atque animum laxat curasque diurnas,
 Dum ludunt pŕictique dolent sua funera reges,
 Et cancer, fidusque timent, nudique gemelli
 145 Ne pereant, rifiŕue ŕonat conclave, repente
 Baldus adest, Abbasque, & nota theorica Cini,
 Et lex *Barbarius*. Cui non obtunderet aures
 Garrulitas infuŕŕa, & dicendi cacoethes
 Importuna loco? Valeat Baldus, valeantque
 150 Centum pragmatici, cautores, & legulei.

Plus

quam conventu, dum ludo ani-
 mi cauŕŕa indulget, leguleius eŕt.
cultus maritas] appellat nobiles
 ŕœminas nuperpræŕertim nuptas,
 quæ a multis cultæ eorum fre-
 quentia, maxime ŕub noctem, &
 conŕuetudine florent.

143 *dum ludunt*] Signat chartas lu-
 ŕforias, vulgo *delle minchiate*; ubi
 reges, cancer, fidus, gemelli.
 Undecim hoŕce verŕus, (ut & ali-
 bi ŕæpe multos) a *quin etiam* ad
diŕŕa corona, addidit ultimis curis
ŕeŕŕanus. [*dolent ŕua funera*] Belle
 doloris timoriŕque actionem a
 ludentibus tranŕfert ad chartas.
 Dolent igitur *reges*, h. e. chartæ
 a regibus dictæ, ex ludi lege, a
 ŕuperioribus chartis ŕe quali pro-
 ŕtratos & occiŕos: dicimus enim
 aliam ab alia charta occidi. Ti-

ment pariter *cancer, ŕilus & ge-
 melli*, ne potiori aliarum charta-
 rum vi opprimantur. Vid. *enarr.*

146 *Baldus adest*] Juris ŕcriptores
 intempeŕtive nominat, & leges
 aŕŕert. de *Baldo ŕut.* 1. 139. [*Ab-
 baŕque*] qui vulgo *Panormita*:
 de quo, uti & de *Cino*, vid. *e-
 narrat.*

147 *lex Barbarius*] quæ lex eŕt in
*diŕeŕŕor. l. 1. tit. 13. de officiis
 Prætor.*

148 *cacoethes*] libido dicendi. valet
 tamen græca vox *malum morem*
 a *κακός* *malus* & *ὄρεσις* *mos*. Ju-
 ven. ŕat. 7. 51. = ... *tenet in-
 ŕanabile multos* = *Scribendi ca-
 coethes*.

150 *centum*] omnes. *pragmatici*] *pro*
 nos: *advocati*: de qua voce ad
ŕat. 9. 30. [*cautores*] nobis;
pro

Plus sapiunt lætæ vivacia dicta coronæ,
 Quam tuus ille niger rosique Accursus oris,
 Et quicquid toto sancitur corpore juris.

His tamen irasci nequeo: nam vulnera mentis
 155 Dissimulant saltem furo dubioque colore
 Virtutis. Nemo malus est, qui rectus haberi
 Non cupiat, fierique bonus. Sed græculus audax
 Peccat, & a vitio nomen titulumque pudendum
 Mutuat. Hæc utinam scribendi fingeret ardor,
 160 Teque, Bion, temere sectana feriret arundo.

Sed

procuratori, [*legulei*] qui legum studia sectatur *leguleius* dicitur, & fere in contemptu ponitur. vid. *enarrat.*

151 *vivacia dicta*] quibus in loco, quo erat ingenio, mirifice delectabatur *Señanus*: cui tamen erant probatissima legum studia: sed *omnia tempus habent*. [*corona*] Lætæ amicorum conventicula coronam dicit, quod in gyrum sedere soleant.

152 *quam tuus*] quam tota Ictorum doctrina; pro qua vetustos corrososque posuit *Accursii* libros. *Accursus*] vid. *enarrat.*

154 *his tamen*] Burro, Rufino, Leguleio, aliisque ejusmodi hominibus parcendum videtur; qui, etiam

multi sunt, mali tamen videri nonlunt. Sed qui ei parca, qui laudem & gloriam in vitio impudentissime statuendam putet? *vulnera mentis*] quæ sunt vitia, quibus mens quodammodo sauciatur.

155 *dissimulant*] vitia quædam virtutis specie callide obvolvunt, & astute celant.

158 *titulumque*] Ab eo, quod proxime sequitur, *Philodemus* nomen ac titulum mutuat, idest ab *delatoris* ignominiosis partibus.

159 *hæc utinam*] Utinam hæc a *Señano* in *Philodemum* temere, atque ex malevoli potius animi impetu, quam ex veritate, dicerentur.

Sed clamat lictor, clamant prætoria, quæ te
Nocturnum tacitumque vident effundere virus,
Et famæ pretium furtivos carpere nummos.

Gaude io: suspecta domus custode tenetur

165 Armato, & dirus prenfat secreta fatelles.

Jam rapitur pluteus: referantur scrinia: chartam
Ecce ream infandi sceleris, musasque procaces
Hetrusci laticis. Nudentur colla sinusque,
Infamique manus palo post terga revinctæ

170 Debita romani subeant ludibria vulgi.

Heu miser! incassum cecidit, Philodeme, sagitta.

Quin

161 *sed clamat*] Quod sis delator
(*spia*) testis est lictorum dux (*il
Bargello*); testis Prætoris curia,
del Governatore.

162 *nocturnum*] Noctu tacitusque
ad aures virulentas delationes fa-
ctitas, & pro afflictæ aliorum fa-
ma pecuniam accipis, sive potius
furaris.

164 *gaude io*] Ex *Philodemi* (ut su-
spicabatur *Señanus*) delatione,
apud bibliopolam *Moraldium* per-
quisitio publice facta, quod ve-
nales haberet *Salvatoris Rosæ* sa-
tyras. Rem belle oculis subji-
ciendo fingit felicem philodemi-
cæ delationis exitum.

166 *chartam*] satyrarum *Rosæ* li-
brum.

168 *hetrusci laticis*] Ternariis he-
truscis scriptæ sunt *Rosæ* satyræ.
nudentur colla] poena, quæ in-
pudenter petulanterque factis in-
figi solet.

169 *palo*] vulgo: *alla berlina*. Sic
autem expositi plebeculæ fannais
ac ludibriis onerantur.

171 *heu miser*] Brevis *Philodemo*
gaudendi causa. *sagitta*] tua de-
latio frustra fuit. Nam *Rosæ* sa-
tyræ non modo impune, verum
etiam plaudentibus hominibus cir-
cumferebantur.

Quin tota infontes regnabunt Urbe libelli
 Induti tunica maculosa, & pumice glabri;
 Ridiculoque Rosæ signabis nomine musas,
 175 Et titulum primæ facies pretiumque papyro.
 Desine græcari, turpique ciere sodales
 Judicio: nam nulla fides aut rara poetæ
 A prætore datur. Mentiri discitis arte
 Vos etenim, semperque sonat contermina labro
 180 Fabula, prudenti nihili facienda tribuno.

Den-

172 libelli] *Rosæ satyræ*.

173 Induti] Libri, qui maxime sint in pretio, membranis versicoloribus ac bene levigatis ornantur.

174 ridiculoque] *Rosæ satyræ Sestiano* inscriptæ, facta *Philodemi* ridiculosa mentione, majorem in æstimationem ac pretium venerant. quarum satyrarum ritulus est = *Satire di Salvatore Rosæ dedicate a Sestiano* = in *Amsterdam, presso Seyo Protomastix*. Epistolam nuncupatoriam, in qua *Philodemi* mentio, vide in *enarr.*

175 prima papyro] primæ paginæ, in qua epistola nuncupatoria.

176 græcari] est græcos imitari, non vero in ludis, ut apud Horat. 1. sat. 2. 11. sed in mendaciis fluxaque fide: quare Plauti

in *asfn.* 1. 3. 47. proverbium *græca fide mercari*, h. e. præsentate pecunia. Desine falsis delationibus ipsos sodales vexare, atque in judiciorum discrimen adducere. De *græca fide* ad sat. 11. *enarrat.* 217.

177 poetæ] Poetis impune mentiri licet: nec mirum: quandoquidem semper in fabulis versantur; illique habentur præstantiores, qui fabulosiores sunt. Quare (ut in sat. 11. 77) *Sestiano* fuerat obiectum, quod esset fabularum inops. Verum alia poetarum mendacia sunt, alia malevolorum atque invidorum.

179 vos etenim] poetæ.

180 tribuno] pro magistratu, qui

Deme tuum tabulis nomen, quibus ipse locasti
 Perfrictam vocem, & tenues de nocte susurros.
 Cum nemus Arcadiæ, cunctæque in cortice laurus,
 Ipsaque te Cyrrhæ Philodemum nuncupet unda,

185 Nescio cur studeas dicique Georgius optes;
 Cautaque dimidium circumdet penula nasum.
 Hæ sapiunt latebræ culpam: nam sidera testes
 Mens bona non refugit, nudoque perambulat ore.
 Quam satius fuerat, quoniam tibi larga dedere

Dii

ius dicit, nempe prætor.

181 *deme*] Ergo ex delatorum tabulis tuum nomen expunge; h. e. desine delatoris partes agere. Delatorum nomina Romæ in tabulas referuntur, vulgo *in specchietto*, ut singulis mensibus sua culque merces persolvatur. bene igitur *locasti vocem*, & nocturnos clandestinosque susurros in eorum aures, qui delationes excipiunt.
 182 *perfrictam*] a fronte ad vocem dictio translata. Non enim est nisi perfrictæ frontis, aliorum, maxime amicorum & sodalium, nomina clanculum deferre. *tenues*] Submissa admodum voce solent ad aures insusurrare delatores.

183 *cum nemus*] Cum in Arcadia,

& apud poetarum fontem hippocrenen notus sis *Philodemi* nomine, quid est quod *Georgium* (Romæ delatores vulgo *Giorgi* appellantur) te vocari malis? quid poetæ est cum delatore? Puto autem *Philodemi* nomen in Parnassi lauris scriptum, eum scilicet poetam, ironice hic a *Sellano* dici.

186 *cautæque*] Solent cauti delatores, ne cognoscantur, penula os obnubere.

187 *hæ sapiunt*] Culpæ alicujus conscii tenebras amant; lumen contra, qui sunt sceleris puri, nunquam reformidant.

189 *quam satius*] Melius tibi fuisset aperta fronte romanas matronas colere & procari, licet turpis-

scu-

- 190 Dii bona, matronas tota sectarier Urbe,
 Fronte exporrecta, nulloque a crimine curva.
 Nam licet effigiem, muro quæ pingitur albo,
 Indiderit natura tibi, possisque videri
 Muccosis oculis & sparsis sanguine perdix;
 195 Fœmina deterius semper complectitur: hoc te
 Iudicio præferre potes cuicumque cathedræ,
 Famososque procos expellere. Te tamen una
 Cæsaries impexa pilis barbaque caprina,
 Putoris fedes, ubi vallum & castra refugunt
 200 Hibernantque pedes mille, & porrigine vivunt,
 Deturpat paullum. Quod si deponere cures

Ad-

sculus sis. Ubi occasionem arripit philodemici oris habitum bellico describendi.

190 *dii bona*] h. e. dotes animi, quæ sint amoris illecebræ. ironice.

192 *effigiem*] In muris, præsertim publicis, dealbatis plurimum ab inverecundis nebulonibus carbone turpia & monstrosa pingi solent. Sensus est: licet natura de-
 fortunem te fecerit.

194 *muccosis*] Lippis erat oculis *Philodemus*, & sanguine suffusus, quales videntur rubescentes pediculi pupillæ.

195 *iudicio*] Hoc fœminarum sive

iudicio, sive fato, quod deterius plerunque ament, poteris ad quamcunque, vel nobilissimam, matronam accedere, ab eaque maxime dilectus nobilissimum quemque amoris æmulum submovere. *cathedra*] ut alibi dictum, *selle muliebri* pro *matrone*.

197 *te tamen*] sed te aliquantulum deturpat cæsaries, *il parrucchino*.

199 *vallum*] eleganter *vallum*, *castra*, *hibernant* a re militari translata.

200 *pedes*] pediculi, molestissima capitis tædia.

201 *quod si*] Male si comam adsciticiam

Adscitos vilique emptos mercede capillos,

Terrebit pueros calvaria, nudaque valvas

Templorum, & grandes liniet terrore columnas,

205 Præclarum funus quoties ebullit, & atra

Machina candelis Libitinam mitigat albis.

Ergo comam coluisse juvet: sed in aure fenestras,

Quas, ut mollis ~~arab~~s, aut phæbo decolor indus,

Ferre soles, geminus petaso circumdet, & ora

Col-

titiam gestes: pejus si deponas: ergo illa meliuscule concinnanda, ut bellulus, quoad ejus fieri poterit, videaris.

203 *calvaria*] caput calvum, ut sit quasi calvaria: *teschio*, [*nudaque*] In nobilium funeribus e templorum valvis, parietibus, & columnis picta mortuorum ossa & calvariae pendent.

204 *liniet*] vestiet terrificæ imaginis: seu terrificas faciet columnas.

205 *ebullit*] Eleganti metaphora affluentium hominum circa nobile aliquod funus, frequentiam ac murmur significat, ex *Perf. sat.* 2. 10. = ... o si = *Ebullit patruus præclarum funus* ... = h. e. prodit pompa sumptuosa funeris: idest: utinam patruus moriatur.

206 *Libitinam*] h. e. funeris pom-

pam. Ejusmodi funebria pegmata (*catafalchi*) nil nisi atrum exhibent, præter albas candelas, quibus tristitia illa quasi mitigari videtur. *Libitina* erat dea funerum præses. Erat aliquando mors ipsa, ut Horat. 3. *od.* 30.

6. = *Non omnis moriar, multaque pars mei* = *Vitabit Libitinam*.

207 *fenestras*] *Philodemo* erant aures perforatae, forte valetudinis gratia, ut capitis oculorumve fluxionem averteret.

208 *arabs*] Arabes ingenio molles atque Indi, præsertim nigri, elegantiae causa inauribus ornantur.

209 *petaso*] Duo petasones, poeticum prorsus & inauditum aurium ornamentum, sed tamen aliquo modo philodemicae venustati conveniens.

210 Collaque ter decies lardo tibi verberet uncto

Ecquis enim miseros velit infamare pyropos,

Atque aurum, vafro timeas cum prodere longas

Tonfori auriculas, phrygiumque ostendere regem?

Præterea fas est, ut caræ oblitus aquai

215 Terraique tuæ discas meliore procari

Sermone, & thuscis salibus coluisse maritas.

Me miseret, Philodeme, tui, cum græca propinas

Oscula, matronis non intellecta latinis.

Nulla venus kappæ, nullus lepor hæret iotæ,

220 Totaque romanæ non flectet Achaja pectus.

Er-

211 *miseros*] Miseri essent pyropi, margaritæ, aliæve geminæ auro innexæ, flex philodemicarum aurium contagione infamiam sibi contraherent.

213 *phrygiumque*] asininas auriculas, quales habuit *Midas* Phrygiæ rex: cui putant aliqui aures natura prælongas fuisse, & asininarum instar prominentes; atque inde fabulæ, quæ de illo est, ortum esse jocum.

214 *præterea*] Pergit monere, quid cavendum ei sit, quidque faciendum, ut gratiam apud matronas ineat. Hellenismis igitur omnino abjectis, quos crepare solet, he-

trusci sermonis venustatibus ac salibus utatur. *aquai*, & *terrai*] diphtongi græco more a latinis quandoque solutæ.

217 *propinas*] cum græcis vocibus matronas molliter salutas, quasi suavians.

219 *nulla venus*] Insuper romana auribus græcæ litteræ durum atque asperum sonant. *kappæ* & *jotæ*] Donabis (credo) *Sestiano* scemininam hanc inflexionem in vocibus *kappæ* & *jotæ*, quæ ad neutrum genus pertinent.

220 *Achaja*] tota Græcia: h. e. quanta quanta est græca eloquentia

Ergo quid faciam? Nisi quid te detinet, audi.

Primo disce loco dominæ mündare catellam;

Utque palam niteat secura a pulice, buxus

Sit dentata tibi, nec non & spongia, fordes

225 Quæ tergat: oculis habeas & crustula semper;

Et labris digitisque crepa; proprioque vocabis

Nomine *sultanam*. Quod si rapiatur acerbo

Funere, & ad stygiam descendat bellua noctem,

Non desint lacrymæ, laudesque incide sepulcro.

230 *Hic cineres tegit urna breves: sed latrat ab astris,*

Tom. II.

Z

Atque

nihil ad romanæ feminæ amorem
conciliandum valet.

221 *Ergo quid faciam?*] Quotquot
sequuntur versus ad finem ulque,
non leguntur nisi in novissimo au-
tographo. Interroganti *Philodemus*
respondet *Sedanus*, varisque præ-
scribit, quibus, quam frequentet,
nobilis nupta, colenda sit & con-
cilianda. Ubi habes satyricæ de-
scriptum morem hunc jam inve-
teratum, hoc, inquam, durum
voluntariæ servitutis genus, phi-
losophis hominibus prorsus indi-
gnum, vulgo: *cicisbeismo*.

222 *catellam*] nam cum dominæ sit
in deliciis, quicquid catellæ se-
ceris, sibi ea factum reputabis.

223 *buxus*] pecten & buxo.

225 *crustula*] quam atrodenda por-
rigas.

226 *& labris*] compressis labris, di-
gitisque crepantibus, blandiri idem
videm studeas.

229 *lacrymæ*] fakem simulatæ &
adulatoriæ. *laudesque incide*] ut
Martial. 11. 69. epitaphium ca-
nis *Lydiæ*. Et in hoc, sive adu-
landi, sive poetica vim osten-
tandi gratia, præclara sese exer-
cuerunt ingenia, ut soles, canes,
aviculas carminibus, & sepul-
cralibus elogiis, illustrarent. Vid.
enarr.

230 *ab astris*] relatus inter sidera,
apud sircum, seu caniculam, qua
orientis maxime calet æstas.

Atque alter Romæ geminaret firius æstum;

Luminibus domina flueret si parcius imber.

Disce & passerulo, qui carcere lætus eburno

Pendulus e magnis laquearibus æthera mulcet,

235 Ceu pastoralis reddat tibi fistula cantus,

Lactucam præbere manu semenque peponis.

Teque docente nigris transmissus psittacus indis

Difcat, *ave Lalage*, clara ter voce profari,

Rideat & puerum, ancillamque objurget inertem.

Præ-

231 *Romæ*] ubi caniculares æstus ferventissimi sunt, & intolerandi.

232 *luminibus*] Frigida sententia frigidam superioris sæculi stylum deridet. Sic enim est: catella sturio adjuncta geminaret æstivos calores, nisi domine ejus obitum dolentis multa lacrymatum vis temperaret.

233 *passerulo*] ex his, quæ a *Canaria*, insula inter *fortunatas*, dicuntur canarienses, *canarini*, aliis *aves sacchari*, quod illinc optimum quoque saccharum, quod *canarium* vocant, advehatur: quas aviculas nonnulli ad ligurinarum speciem referunt. Aldrovand. *de avib.* p. 2. *ornithol.* l. 18. c. 5. Nam nostri passerus non modo non cantu mulcet æthera, sed

molestissimi sunt. Quod autem pro *passerculo* dixerit *passerulo*, ne, quæso, inexpiable scelus esse putes. *carcere*] eburna pictaque cavea.

235 *cœu pastoralis*] quæ ut incertis legibus sonum edat, sua tamen suavitate non caret.

237 *psittacus*] *pappagallo*. Vocalibus psittacis & romanj delectabantur, ut & picis, quæ in potentiorum domibus supra limen appensæ intrantibus *χαίρει* h. e. *ave*, ingeminabant. Koblerzyck. *de luxu roman.* 2. 7. Petrou. c. 28. *super limen circa pendebat aurea, in qua pica variis intrantes salutabat.* Stat. 4. *silv.* 4. 2. = *Ilumina solers imitator, psittuce, ligguæ*.

- 240 Præcipue obstipus tabulæ adhæsisse memento,
 Nupta ubi componit crines, & iudice sæpe
 Castigat speculo. Stupidus mirabere mundum
 Feminæum. Lauda conchas & vascula mille
 Cerussa & minio liquidisque imbuta corallis:
 245 Et Pupam venerare deam, luxurque magistram,
 Quæ decus & formam sponſis augere latinis
 Sola potest. Quod si discordia nascitur inter
 Ancillas, ut sæpe solet, quo tincta colore
 Serica convenient; quæ sit compago mitellæ
 250 Frontibus apta magis; cautus componere lites.

Z 2

Fe.

240 *obstipus*] pronus adulatorio more. *tabulæ*] mensulæ, in qua mundus muliebris ad comendum femineum caput, vulgo a gallica voce *taillette* nos: *toilette*.

243 *conchas*] vascula unguentaria. Hor. 2. od. 7. 22. *Funde capacibus unguenta de conchis*. Unguentarias ejusmodi conchas plerumque ex margaritarum conchis fuisse, colligi potest ex Plin. 9. 35.

244 *cerussa*] De matronis romanis cerussatis vid. *enarrat.* [*corallis*] unguentis, puto, ad faciem fucandam colorem coralliorum imitantibus.

245 *pupam*] unde nova nobis vox: *pupazza*. Duplex nobis *pupa*:

alia est inter puellarum, crepundia; alia inter feminarum seria, quæ a transalpinis ad nimium faciles italos transmittitur, ut nostris feminis novi, qui in dies mutatur, se comendi moris exemplar ac formam exhibeat. mirum propterea, quantum ejusmodi *archetypæ pupæ* nostrorum crumenas exhauriant, quantasque ex Italia prædas agant. *deam*] optime verissimeque: nam *pupam archetypam*, quoddam quasi numen, incredibilis. nostrarum feminarum vanitas adorat.

249 *compago*] quæ ratio annectendæ capiti mitræ sit elegantior.

Festina, & Pupam cito consule. Sic jubet illa:

Cernite: pro venetis fas est assumere vestes

Purpureas; nec longa decent redimicula mitræ.

Et dubitatis adhuc? sunt hæc oracula delphos.

255 Sed quoties e conopeo pallida surgit

Femina, & insomnes queritur traducere noctes,

Languidulumque caput cubito suffulta reclinat,

Accedas propius, nulloque adstante, require,

Hy-

251 sic jubet illa] Pupam archetypam digito monstrantem *Philodemum* ita ancillas monere fingit.

252 venetis] h. e. subviridi colore tinctis, quem dicimus *verde marino*, *verdaccio*. Est color similis maris placidi circa litus, forte ita dictus, quod eo præcipue veneti maritima incolentes uterentur, a quo colore ex quatuor aurigantium factionibus in circo *veneta* factio dicebatur. *Veget. de re milit. l. 4. c. 37.* habet. *Ne exploratorie naves candore prodantur, colore veneto, qui est marinis fluctibus similis, vela tinguntur & funes: nauta quoque venetam vestem induunt.* *Juven. sat. 3. 170.* = *Contentus illic veneto duroque cucullo* =.

253 redimicula] tæniæ, seu fascioles, vel pendentes, vulgo *casate*, vel *quibus mitræ* alligabantur.

Virg. æn. 618. = *Et tunica manicas, & habent redimicula mitræ* = *Juven. sat. 2. 84.* = ... *qui longa tæni redimicula sumunt* = *Frontibus, & toto posuere monilia collo* =.

254 oracula] quicquid archetypa repræsentat *pupa* non minus habet ponderis, quam delphici *Apollinis* oraculum. Vides quam belle omnia satyrico sale insperserit; & quidem merito. Qui enim tantam in feminis supellectilis & ornatus religionem non rideas?

255 sed quoties] Docet, quid *Philodemus* faciendum, si, quod minus belle habeat, pallidula sua femina conquerratur. *conopeus* e lecto: pars pro toto. Vid. *enarrat.*

258 nulloque adstante] Nam de secretis morbis secreto quarendum est, ne pudore suffundatur.

Hysterica an rabies, refluus vel mensis in artus

260 Crassari incipiat? Responfa dabit tibi nulla;

Sed rifum cluso eliciet pudibunda labello.

Protinus affer opem, morbique evellere cura

Principium. Laudatus Van-Helmontius aurum

Miscet horizontale; salemque Jovis tibi doctus

265 Crollius; extractum granorum actes Musitanus.

Nil dubita: solitus pulchro color ore redibit;

Z 3

Et

259 *hysterica*] Uterinæ affectiones, seu suffocationes notissimæ, nostraque ætate frequentissimæ. *mensis*] an menstrui cursus inhibiti ne refluus humorum crassitiem asferant. *menes* pro *menstruis* passim apud latinos: unde *menes evocantur*, *menes subsidunt* &c.
260 *crassari*] crassus fieri, *ingrossarsi*, ex Apul. l. 3. *metam. pilli crassantur in fetas*.

261 *sed rifum*] Rem non tsm legis quæm cernis. *cluso* pro *clauso*.

262 *affer opem*] medicum agas: oportunes enim omnium partes amasio conveniat.

263 *Van-Helmontius*] Remedia a celebratissimis jam medicis laudata proponit: quæ nescio an nostris satis probentur. *De Helmontio* Vid. *enarrat.* [*aurum horizontale*] pharmacum ex hydragyro

[*mercurio*] confectum *Helmontio* laudatissimum, de quo *Glauherius* apud *James dictian. medic. edit. Ven. 1753. vol. 3. pag. 560.*

264 *salemque Jovis*] Sal, qui *flammum Juppiter* dicitur, ex *flammo*, seu *plumbo candido*; conficitur: ratio autem conficiendi describitur apud *James vol. 7. pag. 441.*

265 *Crollius*] *Oswaldus Crollius* halsanus, Christiani Principis Analtini medicus. *granorum actes*] Acte est frutex quidam, quem nonnulli *ebulum* putant, *forta di sambuco*, qui baccas fert, quas *gruna* dicit *Sebanus*. *ebulum* autem (*ebulo*, *ebbio*) est sambuco folio baccaque similis, non tamen æque arborescens. *Musitanus*] *Carolus*. Vid. *enarrat.*

Et tibi pro meritis solvetur pensio nutus
 Ambigui, coramque procis. Potes artibus istis
 Esse aliquid, studiisque tuis invadere regna
 270 Blanda stolatarum. Sed te non dira libido
 Sollicitet ficulum Diodorum inferre tabellæ
 Patriciæ, & crambe toties posuisse recoctam.
 Invenies paucos, domina quantumvis in Urbe,
 Sermo quibus placeat romano e fonte petitus
 275 Tempore, quo raucis viguit facundia rostris.
 Quin hodie ex urnis resoluta cadavera tantum,

Et

667 *pensio*] Superbæ astutæque femine largam se mercedem perolvere putant, si ambiguam aliquam amoris significationem dederint; puta, si tibi subriserint, si limulis te ocellis, procis inspecantibus, aspexerint. Tu autem contentus abibis, quia stulte amas.

269 *invadere regna*] h. e. gratiam & amores assequi.

270 *stolatarum*] matronarum: alibi enim diximus *stolam* fuisse matronarum vestem. *dira libido*] eruditionis doctrinæque ostentatio.

271 *ficulum Diodorum*] . historiam *Diodori*, vel aliquem ejusmodi alium librum, cave ne mensulæ ingeras, ante quam nobilis tua fe-

mina sedet capillos compositura: *sulla toicetta*. De *Diodoro* vid. *enarrat*.

272 *crambe*] cantilenam aliquam a te pro tuo more millies repetitam. *crambe*, a græco κραμβή *brassica*, quid hic sit, alibi dictum.

273 *paucos*] qui vel Romæ, id ipsa urbe latinitatis princeps, latinum illum sermonem Tullii, Hortensii, Cottæ, aliorumque ament, qui e rostris olim perorabant.

274 *raucis*] eo fere sensu, quo apud *Juven.* sat. 8. 59. *raucus circus*. Nam, ut in aperto, contenta voce ad ravim usque e rostris concionabantur Oratores. *rostris*] de *rostris* sat. 3. 199.

276 *cadavera*] poetice dictum: hodie cadavera tantum latine loquuntur.

Et gelidi cineres latio de more loquuntur;

Implerunt docti si faxa ligustica versus.

Rescripta Ædilis, lutulenta vocabula, Prætor

280 Quæ profert scamno, tabulasque & plena nefandis

Acta solæcismis ructanti comparo plebi,

Septimii cum læta solet prodire tabernis,

Nec veteres unquam conscendere digna curules.

Z 4

At

quantur. h. e. in sepulcralibus tantum elogiis, quæ tamen doctus aliquis scripserit, habes sermonis vere latini saporem.

278 *ligustica*] marmora in veteris Liguræ montibus carrariensia, (*marmi di Carrara*) ideo inscriptionibus aptissima, quod nivali sint candore. Forte de his *Juven. sat.* 3. 257. = *Nam si procubuit, qui faxa ligustica portat, Axis*

279 *rescripta*] Carpit barbaram latinitatem in prætoris, judicialibus, aliisque publicis actis. *lutulenta*] Memini quendam audisse judicem in artificem, qui opus quoddam ex pacto non consecratur, ita pronunciantem = *pro laboreris non finitis &c.*

280 *scamno*] e tribunali. *tabulasque*] acta publica, ut contractus, testamenta, syngraphas &c.

281 *ructanti*] Comparat illam sermonis barbariem cum corruptissima plebejorum lingua, præsertim cum vino madidi ructanteque e cauponis, quæ sunt ad septimanam, prodeunt.

282 *Septimii*] septimianæ portæ a L. *Septimio Severo*, quæ jam *fontinalis*, ubi tabernæ vinaræ, & cauponæ.

283 *digna*] ad *allia*, non ad plebem, refertur. *curules*] veteres illos romanorum primarios magistratus, consules, prætores, ædiles, sella curuli eburnea insignitos. Sensus est: nostra hæc, quæ scribuntur, acta publica, cum enormibus scateant solæcismis, indignissima essent, quæ veteribus illis romanorum magistratibus legerentur. *conscendere* autem intelligas non tam de sella, quam de dignitatis fastigio.

præclarissimum lucen nostræ cum patriæ tum Congregatio-
nis (Matri Dei) eximius amor) Augusti ætate dignissima est.

*Illustras animas si cum lux ultima fasi
Obruit, & nigras injicit hora manus;
Credibile est doctas vulnus sentire sorores,
Et lacrymis ipsas ora rigare deas:
Nunc fleat, & jacent flavo de vertice lauros
Detrahat æonis pallida turba chori.
Ille sacer Musis & Apollinis ante sacerdos;
Cui puero doctus tinxeras ora liquor,
Occidit: & gelida pulvis jacet horridus urna;
Æternumque premens incubat ossa lapis.
Flete, dea: di vos jam non est turpe dolore,
Quem lacrymis flevit maxima Roma suis:
Sed tu precipue, qua nigro sacula dente
Carpis, & es vitiis criminibusque timor:
Sospite namque illo, qua cunctos ante premebas;
Est tua, sublato, fama reperta minor.
Nam quis corruptos avi proscindere mores
Aptior, & nigro tingere felle notas?
Quis putres animas, & conscia pectora culpa
Callidior falsa perfrenuisse manus
Illius aspectu tantum pallescat avarus,
Quam modo de pressis cera relata favis:
Illius occursum exsanguis torpebat adulter,
Ut lapis aspecta Gorgone factus Atlas.
Es qui spes longas ventosa pascit in aula,
Verbaque emit pretio non habitura fidem,
Taliter horrebat vultum ridentis & ora,
Agricola ut presso pallidus angue timet.
Sed cum tanta foret facunda gloria lingua;*

Non

eorum, quæ defunctis iuxta sunt, siue ea Proserpina est, siue, ut romanorum eruditissimi arbitrantur, Venus sit; haud male uni numinis virtuti ea qua ad orinum & finem pertinet, adscribentes. Sidon. epist. 21. 8 Mart. 8. 43. Quintil. declam. 6. alique. *Libitina* est & lectulus, quo mortui efferebantur; aliquando usurpabatur pro impensis ad curandum funus necessariis; quod ex Plutarch. *quest. roman.* 23. in æde *Libitina* venalia essent, quæ ad sepulturam pertinerent. Liv. 41. 21. Denique dicebatur *Libitina* ferale officium, quo *Libitinarii*, seu funerum curatores, fungebantur. Val. Max. 5. 2. Kirchman. *de fun. rom.* 1. 9.

213 *phrygiumque regem*] Cum Phœbus, & Pan, seu Marfyas, carmine certarent, Midas phrygum rex judicem agens secundum Pana judicium tulit. Iratus Apollo asininas ei aurículas indidit, quas tam scite occultavit, ut nemo sciret, præter unum tonsorem; qui cum rem inauditam tacere non posset, fossam ingressus proclamavit: aures asininas habet rex Midas: deinde fossam terra adoperuit. Ovid. 11. *Metam.* 85. & seqq. Hygin. *fab.* 191.

299 *laudeique incide*] In morte psittaci est Statiana Silva quarta; & Ovidiana elegia sexta l. 2. *amor.* & in morte passeris Lesbæ catulliani versiculi. Nostri vero ætate Poetæ octoginta duo felis funus flevit variis carminibus, quæ a Dominico Balestrierio in unum collecta Mediolani prodirent. 1741.

237 *psittacus*] avis indica: de qua Plin. 10. 42. = *super omnia humanas voces psittaci quidem etiam fermocinantes. India hanc avem mittit; sittacen vocat, viridem toto corpore, torque tantum miniatum in cervice distinctum. Imperatores salutat, & quæ accipit verba pronunciat &c.* Describit & Apul.

accurate in Florid. n. 12. Perl. in prol. v. 8.

Quis expeditis pſittaco ſuum χαιρ?

Picaſque docuit verba noſtra conari?

Mart. 14. 73.

Pſittacus a vobis aliorum nomina diſcam:

Hoc didici per me dicere: Cæſar ave.

244 *ceruſſa*] Multum fuiſſe romanis matronis ceruſſæ pigmentorumque uſum, cum hæc ſcriberet *Seſtānus*, ex *Sergardii* ipſius epiſtola ad *Alphonſum Marſilium* data habes; quæ noſtr. edition. eſt XXX. pag. 255. = *Falleris*, amice: ecquid ſolatii in ampliſſima licet Urbe captare poſſum, ubi matrona ceruſſa oblinita, & colore non ſuo pellucida ſtomachum, non affectus irriſant?... Qua de re, mihi crede, recens a patria, & candidis matronarum illecebris adhuc plenus, a fucatis hiſce facibus non minus abhorreo, quam ab *Harpyis*, *Gorgone*, *Scylla*, & ſi quid ſædus ſomniavit antiquitas.

245 & *pupam venerare*] de qua latinifſimus *Hieronymus Lagomarfiniuſ* Orat. 4. de ſchol. publ. prima edit. rom. 1753. p. 86. = Illud vero ſerre quis poſſit? ſubmitti quotidie e tranſalpinis tranſmariniſque regionibus non modo archetypas illas comendi capitis, totiuſque corporis veſtiendi ormandique arbitras, & modèſtia gravitatiſque italica corruptrices pupas, verum etiam leviſſimos quodaſ & nonniſi ſtultiſſia arque impudentia plenifſimos libelloſ &c. *Pupa* latinis proprie ſonat puellam. Mart. 1. epigg. 20.

Pupam ſe dicis Gellia, cum ſit anus.

Sed translate dixere *pupas* imagunculas quaſdam puellares, ex lintheo inſutas, tomento inſarctas, veſtibus amiſtas, quibus virgines in prima pueritia luſitare ſolebant: pubertati autem viciniæ eaſ tanquam virginitalitatis ſuæ inſignia *Veneri* offerebant, ut fauſte cederet futurum matrimonium. Varr. apud

Non.

Non. c. 2. n. 675. *Magna pars in desiderium puparum & sigillorum veniebat.* Pers. sat. 2. 70. *Nempe hoc, quod Veneri donata a virgine pupa.* Vid. Voss. v. *pupillus*.

255 *conopeo*] Vox est a græca *κοινός* culices, unde *κοινός*. Nam erat velum, ex tenuissimo lino, *culiculare*, h. e. ad culices arcendas, italice, *zenzariere*, quo lecti obtendebantur: alexandrinorum inventum, qui ob Nili paludes culicibus maxime infestabantur. *Hor. epod. 9. 15.*

Interque signa (turpe!) militaria

Sol aspicit conopeum.

Juven. sat. 6 80.

Ut testudineo tibi, Lentule, conopeo.

263 *Van-Helmontius*] Joannes Baptista *Van-Helmont*, Francisci Mercurii pater, nat. Bruxellis an. 1577. a *Paracelsi* obitu tricesimo sexto, perpetuus *Aristotelis* & *Galenii* in physicis oppugnator, medicam omnem ad chemicam revocavit, fuitque præclari nominis in utraque. Ob. III. cal. januar. an. 1644. Vid. *James diction. medic. vol. 5. edit. Ven. 1753. v. chemia. pag. 331.* *Franciscus* fil. nat. an. 1618. medicam & ipse chemicamque *Amstelodami* professus apud *Berolinum* ob. an. 1699. æt. 81. Præter alia deliramenta, *Pythagoræ* nimium addictus *mesempyscosin* tenuisse fertur.

265 *Crollius*] Ut doctus esset, tamen *Paracelsi* sectator fuit acerrimus, & chiromantiam, physiognomiam, aliaque ejusmodi falsa & futilia scrutatus turpiter deliravit. Multus fuit, ne dicam totus, in chymicis. A *Boerhaavio* *chymic. vol. 11. bonus Crollius* dicitur, nescio an eo sensu, quo *Horatius* (*art. poet. 359.*) *bonum* appellat *Homerum*. *Crollii* libris hujusmodi titulus appositus. *Basilica Chymica, philosophicam propria laborum experientia confirmatam descriptionem, & usum remedium.*

dicum chymicorum selectissimorum a lumine gratia & natura desumptorum, continens. Vid. *James* vol. 5. pag. 334.

Musitanus] Carolus *Musitanus* Castrovillari (Castrovillari) in citerioris Calabriae oppido nat. 1635. medicus celebratissimus, cui, sacerdotalem conditionem invidis æmulis objicientibus, Clemens IX. P. M. medicam exercendi potestatem fecit, Cardinalis autem *Pignatellius* Neapol. Archiep. post *Innocentius XII.* confessiones excipiendi munus demandavit. In gallico morbo sanando Neapoli plurimum potuit. Ob. 1714. fere octogenarius. Duo sunt ejus operum volumina; in quorum primo de *merbis mulierum* tractatus.

271 *scutum Diodorum*] *Diodorus* sculus Argirii in Sicilia nat. qui ad Augusti tempora vixisse creditur, bibliothecam historiam, triginta annorum opus, scripsit quadraginta libris, quorum non exstant nisi quindecim. Stilum laudat Photius *biblioth. cod.* 10. perspicuum & historiæ convenientissimum. *Fabric. biblioth. grac. vol.* 3. *lib.* 3. *c.* 31. pag. 769.

279. *luculenta vocabula*] Ad forenses barbariem quod spectat, nescio an illud de quibusdam nostræ ætatis Jurisperitis, Prætoribusque dici possit, quod *Getefridus Mascovius* habet in annotatione ad Cap. CLXI. de *ert. & progr. jur. civil.* Cl. *Joan. Vincentii Gravina.* = Solebant autem ejus temporis (sæc. XIV. & XV.) ICSI barbariem in scriptis juridicis sapientia affectare, ne, si elegantiam sectarentur, Grammatici magis quam ICSI esse viderentur. Exemplum ex Consilio LXXXIII. *Francisci Aretini* (Accolti) litterarum alias & latinarum & græcarum laude fœrentissimi, apposuit *Baylius* in vita Aretini = Sunt etiam (inquit Aretinus) multi testes, qui viderunt, aquam bene ire ad molendinum, & ipsum bene molere, & flechariam (male in edition. *venet. pistoriana* 1758. vol. 1. pag. 87. flechartam) lignaminis bene in puncto. Affiant

stant ne Forenses aliquot nostri (quibus & Theologos plerofque addas) barbariem, an habent cognatam?

283 *curules*] Quod habet Cassiodor. *Var.* 6. 1. = *sellam curulem pro sua magnitudine multis gradibus enjus ascende* = commodè interpretari potes de munerum honorumque inferiorum gradibus, per quos ad consulatum adscenderetur. Pitsc. *vol.* 3. v. *sella*.

288 *Polybins*] Qui Romæ cum Scipione & Lelio amicitia conjunctus historiam ab initio belli punici ad macedonici finem, trium scilicet ac quinquaginta annorum, scripsit libris quadraginta, quorum quinque tantum prius integri supersunt. Voss. *de hist. grec.* l. 2. c. 19. Casaubon. in *Polyb.*

Crispus] Sallustius Amiterni in fabinorum oppido nat. obiit an. U. C. 723. ante Chr. nat. 31. Quintil. 10. 1. laudat *salustianam brevitatem, qua nihil apud aures vacuas atque eruditae possit esse perfectius*. Historiam ab U. C. scripsit, cujus non habemus nisi fragmenta: bellum præterea *castilinarium* & *jugurtinum*: qui duo libri ad nos integri pervenerunt. Dicitur a Mart. 14. 192.

Primus romana Crispus in historia,

EXPLICIT VOL. II.

ENARRATIONES

IN SATYRAM XIII.

10 *bisgemina*] Janus fuit non modo bifrons, sed & quadrifrons, quod innuere videtur Martial. 8, 2. 5.

Et lingua pariter loquutus omni.

Nam, ut ait Servius, *omnes de duobus non dicitur*. Quadrifrontem autem fecere, vel a quatuor filiarum puellarum numero, quæ ob *Jani* patris interitum, ab agricolis vini vi pressis gravi somno fixis lapidibusque obruti, quod ab eo vini inventore sibi venenum propinatum crederent, moerore percitæ laqueo vitam finierunt; ut *Plutarch.* narrat & *Crisolaus*: vel a quatuor anni, cui præest, temporibus, ut *Serv. in Virg. an.* 7. 607. qui & *Faleriis* *Thusciæ* urbe capta inventum ibi scribit *Jani* simulacrum cum frontibus quatuor. *Lutatius Catulus Saturno* in rupe *tarpeja* ædem construxit, *Janumque* sacravit quadrifrontem. *Gyrald. synt. deor.* 4. p. 155. *Cuper. monum. ant.* p. 208. *Donat. de urb. Rom.* 2. 23. & 26.

21 *Evandri*] *Evander* *Mercurii* & *Themidis*, seu *Carmen-tæ* *Nymphæ* fil. sexaginta anteq̃ bellum *iliacum* annis ex urbe *Arcadiæ* *Palanto* domesticis turbis pulsus, in *Italiam* venit; & ab *Fauno* aborigenum rege jure cognationis benigne exceptus, & agro, ubi nunc *Roma*, donatus *palatinum* montem, condito parvo oppido, hortatu *Carmen-tæ* munivit, *Palantiumque* a patria urbe dixit: quod post corrupta voce *Palatinum* est appellatum. *Panvin. descrip. Urb. Rom. Thef. antiq. rom. Grav. vol.* 3. p. 209. Z 5. 32.

32 *plaustrum*] vehiculum fuit latum, planum, & undique apertum ad onera, naves fluminibus trajiciendis in bello, atque homines etiam, præsertim rusticos, transvehendos. In *plaustris* primum, ante scenas inventas, agebantur fabulæ & tragiæ ex Hor. *art. poet.* 276. & Sidon. 9. 232. Vides Scholiast. Horat. ibi *edis Hackiana* 1670. Buleng. *de theatr.* 1. 2. Per saturnalia aut bacchanalia veterum ejusmodi plaustra eam ob rem circumacta nusquam invenio.

37 *volucris cristata*] gallum gallinaceum pulcherrime describit Angelus Politianus in *russic.*

63 *Herculis*] Notissima Herculis fabula, qui geminas columnas posuit ad fretum, ab ejus nomine herculeum, nunc gaditanum, ultimas suorum itinerum & cogniti orbis metas: quæ vere sunt duo montes, hinc *Calpe* in Bætica Hispania, illinc *Abyla* in Mauritania Tingitana.

77 *Pasquillus*] A quodam veteramentario futore (*ciabattino*) cui nomen *Pasquino*, jocos ac facetiis insigni, dictum ferunt. Ei enim mortuo, apud quem conveniebant, qui jocandi deridendique ingenio maxime valerent, statum nuper effossam quasi suffecerunt, illius de nomine dictam: quod in eam consuetudinem venissent, ut clanculum & impune quicquid in quemquam mordacis carminis excogitassent saxo affigerent; mutumque propterea saxum loquacissimum facerent: quæ consuetudo ita semper tenuit, ut in Urbe, ubi hominum quidem ora obturandi ratio præsto sit, nondum trunco saxo silentium imponi potuerit. *Hadrianus* VI. P. M. ab eo sæpe petitus, constituerat, vel in Tiberim dejicere, vel igne absumere. Sed fuit, qui ab eo consilio deterruit. Nam, si demergeret, raris loquaciorem futurum, si incenderet, poetarum natura maledicos quotannis ad cineres vel supplicii locum simul extincti memoriam celebraturos, & extinctoris nomen laceraturos dixit.

138 *rubricas*] Adde Quintil. 12. c. 3. *Alii se ad album ac rubricas transfulerunt, & formularii, vel, ut Cicero ait, leguleii quidam esse maluerunt.*

143 *dum ludunt*] Quoniam de ludo, qui dicitur *le minchiato*, incidit sermo, narrare lubet, quod a *Sectani* amicissimo viro traditum accepimus, Hieronymo *Aqua* auximano præclari nominis Icto. Cum apud Petrum Cardinalem *Orbonium* bis per hebdomadam lectus eruditorum cœtus, quorum in numero *Sectanus*, haberetur, ac post varios de re literaria sermones ludus ille, quem diximus, luderetur, *Sectanus*, ut a puerilibus imperiti vulgi opinionebus esset remotissimus, tamen, si quid inter ludendum vel sinistri minimum accideret, statim commovebatur, atque adstantes vel amplissimi ordinis fastidiebat; quasi crederet, eorum aliquem omnino oculis infortunium chartis importare. Adeo suos quisque patitur manes. Quare, ut, quos ominosos habebat, a se urbane amoveret, finxit quædam vetusti lapidis carmina, quæ eleganti manu exscripta omnibus, quotquot conveniant, legenda proposuit. Erant autem hujusmodi:

Obstipi tacitique hærent lusoribus; atque

Funesant quodcunque vident, lucisque maligna

Effluvia diri spargunt mala semina fati.

Quid sibi vellet facile quisque sensit, ingenium æque ac levitatem tanto viro indignam ea in re miratus. Ille vero, si quis retro staret, & oculos suas in chartas conjiceret, versus illos, quasi contra fascinum, repetebat.

146 *Baldus adest*] Petrus *Baldus de Ubaldis*, discipulus *Bartholæi*, Perusii natus ex *Francisco Ubaldo* medico, celeberrimus Ictus, docuit primo in patria, ubi Petrum Cardinal. *Bisfortem* in civili jure erudit, & maxima ad negotia instituit. Ticinum deinde amplissimis stipendiis accersitus, ut se ibi au-

ditoribus, nominis ejus celebritate suspensis, ostendit, illico; quod statuta pusillus esset, exclamatum est: *minuit praesentia famam*: ipse vero confestim: *augebit cetera virtus*. Interrogatus ab Episcopo ticinensi, cur leges tam facile ac toties mutarentur, respondit: legislatores, medicorum instar, pro temporibus remedia parare: id enim esse justum, quod temporibus conveniret; & propterea, quæ in pace vetantur, in bello licere. Mortem obiit gravissimo viro indignam. Dum enim rabido catello, quem in deliciis habebat, blandiretur, imprudens labii morsu venenum hausit, quo in venas manante periit cal. maiis an. 1404. superstitibus *Zenobio* Tipherni episc. & *Francisco* filiis ICTis. Hæc ex Cl. *Joan. Vincentio Gravina de ort. & progr. jur. civil. cap. CLXP.*

Abbasque] *Nicolaus Tudiscus* e Benedictorum Ordine, qui & *Nicolaus Siculus*, vel *Abbas Nicolaus*, vel *Abbas Panormi*, vel simpliciter *Panormitanus*, Catanæ in Sicilia natus, Franciscum Cardinal. *Zabarellam* florentin. in jure pontificio doctorem habuit; eaque fuit sæc. XV. jurisprudentiæ laude, ut *lucerna juris* dictus sit. Panormitanus Archiep. creatus ad Concilium basilicense ab *Alphonso Aragonio* cum tarentino Cardinale missus est. Panormi ob. 1443. *Guid. Panzirol. de cl. leg. Interpr. edis. lips. 1721. lib. 3. c. 32. pag. 355.*

Cini] *Cinus Sigisbaldus*, al. *Sinibaldus*, Francisci fil. pistoriensis an. circiter 1300. Bononiæ sub *Francisco Accursi* fil. *Dino Rossano*, & *Lambertino Rampono* legum studiis operam dedit. Jus pontificium arroganter, homo alioqui modestus, neglexit, ejusque Interpretes in se concitavit, maxime vero *Abbatem Panormitanum*. Floruit discipulorum gloria, præcipue vero *Bartoli*. In humanioribus autem litteris socios habuit *Franciscum Petrarchium*, *Joannem Boccaccium*, & *Guidonem Cavalcantium*. Quibus cum esset conjunctissimus, cum
iis

iis Utinum iter habuit: ubi aquilejensis *Archipraefulis* jussu;
 (ut suam in illustres viros, quos liberaliter excepit, volun-
 tatem ac studium testaretur) eorum effigiem in sacello *D.*
Nicolai, maximæ aræ majoris templi adhærente, pictor,
 dum sanctissimi Pontificis egregium illius temporis factum de-
 scriberet, in tabula expressit. Cujus facti (quam *Jo. Vincen-*
sius. Gravina de ort. & progr. jur. civil. cap. LXI. præter-
 mittendam duxit) en tibi non illepida historia, ex *Panzirolo*
de clar. leg. Interpret. edition. lipsiens. 1721. pag. 144. Mu-
 tuos aliquot aureos a quodam hebræo rusticum quendam ha-
 buisse ferunt, qui se paucos intra dies redditurum, interpo-
 sita ante *D. Nicolai* aram jurisjurandi religione, promiserat.
 Cum vero perfidus se solvisse contenderet, causa ad Præto-
 rem delata est: & quod nulli testes produci possent, rustici
 jurejurando litem postridie persolvere placuit. Is igitur in
 judicium venit baculum gestans, in quo perforato debitum
 aurum callide incluserat. Jurare jussus hebræum nihil tale
 suspicantem rogat, ut donec chartæ manum imponat, bacu-
 lum teneat. Qua quidem astutia, ac si creditori satisfacisset,
 aureos restituisse jurat. At recepto baculo reversus mox de-
 dit perfidiæ pœnas. Nam cum somno pressus humi procu-
 buisset, plaustrî frumentarii rotis attritus est, effractoque ba-
 culo, & auro effuso, dolum vere malum patefecit. Hebræus
 autem perfidum ac perjurum hominem ita percussum admi-
 ratus, eumque socio, quem forte secum habebat, digito mon-
 strans, voveo, inquit, me christianum nomen professurum,
 si hic, *D. Nicolao* deprecatore, revixerit. Revixit rusticus:
 votum solvit hebræus. Ea igitur in tabula, quæ adhuc Uti-
 ni existat, tribunal, in quo juvenis Jurisconsultus sedet, qui
 cucullum variis pellibus suffarcinatum gerens Præto rem agere
 videtur. Intra judicii septa ad sinistram senex macilentus,
 rotun-

rotundo pileo variis pellibus circumdato protectus. Is est *Cin-
nus* Judicis affessor. Ad dexteram cum altero scribæ officio
fungitur *Petrarchius*, qui suos amores mirifica elegantia de-
scripsit. Extra septa *Boccaccius*, qui in religiosos homines, at-
que adeo amicos, agrestem calamum exacuit, perfidum rusti-
cum refert: *Cavalcanti*us autem hebræum: nam sub homine
florentino ejus urbis cives notantur, quos tum, judæorum
more & exemplo, scenerari fama percrebuerat. *Cino* carmen
appositum:

Ore lepos, cerebro Pallas, spectatur ocellis

Latus amor: Cinus, gloria magna toga.

Quinquagenarius apparet, ore rubicundo, mento raso, infe-
riore labio prominente, & facie illiberali. Purpureum pileum
pellibus circumdatum gerit, coccineamque vestem ad morem
graviorum venetum senatorum. Statura fuit admodum pro-
cera. Adolescens Assessoris munus apud *Ludovicum Allobro-
gem* Romanum Senatorem exercuit: post Bononiæ primum,
deinde Perusii, jus civile docuit. Fuit præterea etruscis ver-
sibus (quibus nil venustius, ait *Gravina*) insignis, atque ex
iis unus, qui lyricæ nostræ elegantiam primi compararunt.
Fertur *Petrarchius* plura ab eo in rem suam transtulisse. Ejus
canticum (*canzoniere*) superest; quod *Ricciarda de Silvagiis*
(*de' Selvaggi*) ab eo plurimum amatæ debemus. Vulgo Bo-
noniæ decessisse fama est, atque juxta *Dinum* præceptorem
suum simili, idest humili, sepulcro condi voluisse: sed falso:
nam constat cum X. cal. januar. MCCCXXXVI. in patria
testamentum scripsisse, seque in majori Pistorii templo hu-
mandum reliquisse. Quare *Andreas pisanus* sculptor eximius
mausoleum elaboravit: in quo ipse e suggestu docens repræ-
sentatur: auditores autem ex subfelliis, alii grandiores, alii
minores pro distantia, dicentis verba excipiunt. Cives hujus-
modi epitaphium posuere.

CINO EXIMIO JURIS INTERPRETI BARTOLIQUE
PRÆCEPTORI DIGNISSIMO POPULUS PISTORIEN-
SIS CIVI SUO B. M. FECIT. OBIIT AN. MCCCXXXVI.

150 *cantores*] Ut *pragmaticos*, qui olim erant, qui nobis
solicitatori di causa, lato sensu pro iis, quos dicimus *avvo-*
cati, *Seclannum* accepisse puto; ita & *cantores* pro iis, qui
vulgo *procuratori*: quorum est, actione sive dica alicui scri-
pta, ei statim *cavere*, cautela[m] aliquam seu cautionem, sive
aliquod, ut ajunt, *juris remedium* opponendo. Inter cetera
quidem eorum nomina, qui aliquo modo in judiciis agebant,
apud latinos non comperi *cantores*. Sed certe a latina voce
cavere, unde *cantio*, & *cantola*, derivavit *Seclannus*. Nam Cic.
de orat. 1. cap. 48. inter jurisconsultorum partes recenset *ca-*
vete. Eum enim dicit jurisconsultum, qui *legum & consuetu-*
dinis ejus, qua privati in civitate uterentur, & ad respon-
dendum, & ad agendum, & ad cavendum, peritus esset.

152 *Accursus*] Franciscus *Accursus* florentinus, *Azonis* au-
ditor, glossarum collector & auctor, *labore & industria su-*
priorum omnium (ut habet Cl. *Joan. Vinc. Gravina de art.*
& progr. jur. civil. cap. CLV.) ab *Irnerio* jurisconsultorum
laudem perstrinxit & obruit, cunctaque scripta merfit aliorum.
Quare tantæ fuit auctoritatis, ut eum *Cinnus* dixerit *advoca-*
torum idolum. Bononiæ docuit, ubi magnificas sedes inhabi-
tavit, & villam amœnissimam habuit, quæ *Ricardina* dicta
a vico ejus nominis, teterrimo Venetos inter & *Galeacium*
Sforciam confictu nobilitate, unde: *pugna ricardina*. Filios
reliquit *Franciscum*, & *Cervotum*, non modo bonorum, sed
etiam doctrinæ hæredes. Fama quoque est & filiam reliquis-
se, quæ jus civile publice docuerit. Decessit *Accursus* an.
MCCCXIX, æt. LXXVIII.

In argum. schol. enarr.

Pag.	4. schol.	9. lin. 1. <i>pacarunt</i>]	h. c. <i>domuerunt</i> , vel <i>sedarunt</i> , <i>lenierunt</i> .
	16. schol.	103. lin.	3. qua quo
	17. schol.	110.	1. nam eos dies nam per eos dies
ibid.	schol.	111.	3. dicim. dicimus.
	28. schol.	198.	2. flaminia flaminia
	32. schol.	225.	6. calcamentorum calcamentorum
ibid.	schol.	228.	1. <i>cicere</i> <i>cicere</i>
	37. schol.	258. adde =	<i>Curculio</i> est & titulus <i>plautinæ</i> comædiæ, nomenque inde sumptum apud <i>Menzinium</i> .
	72. schol.	4.	8. <i>credulis</i> <i>credulus</i>
	86. schol.	88.	4. fræquentissima frequentissima
	96. schol.	153.	2. fertum fertum
	105. schol.	210.	3. <i>misuit</i> <i>misuit</i>
	106. schol.	215.	3. <i>persiano</i> <i>persiano</i>
	115. schol.	278.	26. <i>cauponiis</i> <i>cauponiis</i>
	123. enarr.	12.	13. <i>Verjatur</i> <i>Verjatur</i>
	126.		13. <i>Leoniceus</i> <i>Leoniceus</i>
	161. enarr.	280.	2. <i>audias</i> <i>audias</i>
	166. schol.	7.	6. <i>sculpta</i> . <i>sculpta</i> ,
	174. schol.	63.	1. <i>ara</i> <i>ara</i>
	186. schol.	176.	22. <i>multoquo</i> <i>multoque</i>
	190. schol.	203.	14. <i>vile</i> <i>bile</i>
	194. schol.	232.	1. <i>europææ</i> <i>europææ</i>
	196. schol.	241.	3. <i>diei</i> <i>dici</i>
	208. enarr.	. . .	1. <i>rimos</i> <i>primos</i>
	209. enarr.	232.	10. <i>atnaas</i> <i>atnaas</i>
	221. schol.	101.	1. <i>integros accedere fontes</i> = adde = ex <i>Lucret.</i> in init. <i>lib. 4. de rer. natura</i> .
	222. schol.	106.	1. <i>rspondet</i> <i>respondet</i>
	231. schol.	187.	1. <i>julea</i> <i>julea</i>
ibid.			3. <i>juleis</i> <i>juleis</i>
	240. schol.	258.	4. <i>mortum</i> <i>mortuum</i>
	283. schol.	77.	4. <i>comissur</i> <i>commissur</i>
	297. schol.	206.	11. <i>gelones</i> <i>gelonos</i>
	325. enarr.	301.	11. <i>Videsis</i> <i>Vicesis</i>
	333. schol.	32.	1. <i>feu</i> <i>feu</i>
ibid.	schol.	35.	9. <i>circumfidunt</i> <i>circumsidunt</i>
	334. schol.	42.	5. <i>vicendas</i> <i>vincendas</i>
	357. schol.	265.	9. <i>similis</i> <i>simile</i>
Tom. II.			

